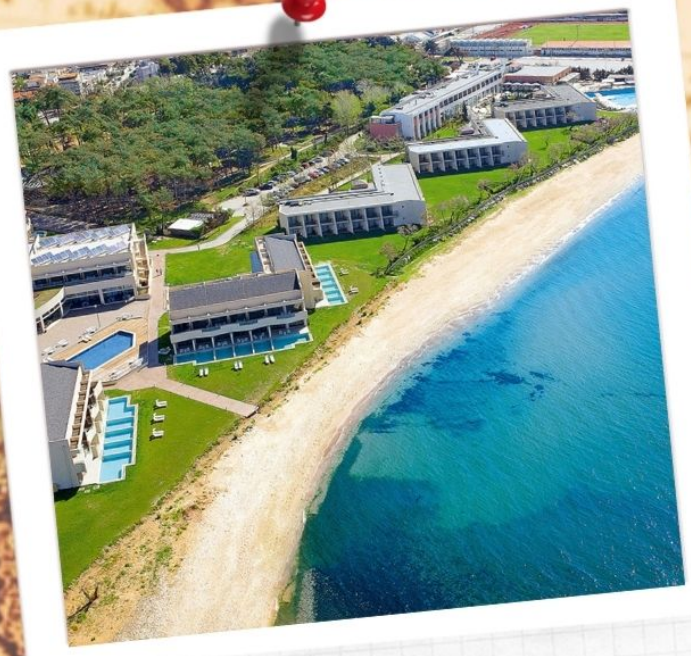
Наукові перспективи
Видавнича група

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

у рамках роботи Видавничої групи
"Наукові перспективи"

Матеріали XLV Міжнародної науково-практичної конференції (07 червня 2024 року, м. Олександруполіс, Греція дистанційно)

Мирного неба!
Вільної України!

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Інститут філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління (Київ, Україна)
Асоціація науковців України (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
Міждержавна гільдія інженерів консультантів (Київ, Україна)
Інститут освіти Азербайджанської республіки (Баку, Азербайджан)

у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Матеріали XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції
07 червня 2024 року, м. Олександруполіс, Греція (дистанційно)

2024 р.

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences (Baku, Azerbaijan)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration (Kyiv, Ukraine)
Association of Scientists of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
Interstate Consultants Engineers Guild (Kyiv, Ukraine)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)

within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

Materials of the 45th International Scientific and Practical Conference
June 7, 2024, Alexandroupolis, Greece

2024

DOI: https://doi.org/10.52058/45

УДК 001.3-048.35:0/9](06)
С91

Схвалено до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення № 1/6-24, від 03.06.2024)

Матеріали конференцій індексуються у міжнародній пошуковій системі Google Scholar

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова – кандидат наук з державного управління, доцент; *Є.О. Романенко* – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України; *О.М. Непомнящий* - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений будівельник України; *О.І. Дацій* - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України; *О.М. Макаренко* - доктор медичних наук, професор; *Маркета Павлова* – директор Міжнародного економічного інституту (Чехія); *Юрій Кійков* - доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Чехія); *Володимир Бачишин* - доцент кафедри економіки (Словаччина); *Гумеїр Гусейн Ахмедов* – доктор педагогічних наук, професор (Азербайджан); *Петер Ошват* - доцент юридичного факультету (Словаччина); *Л.С. Ахметова* - доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); *Бадрі Гечбаія* - доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: *А.С. Ковальчук* - здобувач ступеня доктора філософії (PhD).

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Олександруполіс (Греція): ВАДНД, 07 червня 2024 р. 511 с.

У матеріалах XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, психології, техніки та інших галузей науки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір.

Матеріали будуть корисними та цікавими науковцям, викладачам, педагогам-практикам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачам вищої освіти, громадсько-політичним діячам, а, також, усім, хто цікавиться міжнародним досвідом реалізації інноваційних освітніх процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2024
© Видавнича група «Наукові перспективи», 2024
© Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління, 2024
© Асоціація науковців України, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О.
Розширення повноваження місцевої влади під час війни…….....20

Романенко Є.О.
Керівники підприємств повинні вручити повістки та організувати прибуття працівників до тцк під час мобілізації, на особливий період……..25

Романенко Є.О.
Україна піднялася на 18 пунктів в індексі свободи преси…….....30

Романенко Є.О.
Наймасштабніша ракетна атака Росії з осені 2022…….....…34

Романенко Є.О.
Обов'язкова базова військова підготовка…….....39

Романенко Є.О., Гурковський В.І.
США звинуватили РФ у використанні забороненої хімічної зброї у війні в Україні…….....43

Романенко Є.О., Федосова В.Е.
В роботі АРМА знову виявили недоліки…….....48

Романенко Є.О., Федосова В.Е.
На України започатковано створення нової інформаційно-комунікаційної системи – єдиного глосарію правових термінів…….....52

Gruzd M., Malenko V.
Authorities of local municipality as subjects of public power…….....56

Балицький Т. М.
Сутність механізмів протидії корупції в податковій та митній сферах України…….....60

Бондаренко І.В.
Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні…….....64

Бондарук М.В.
Сутність соціальної відповідальності бізнесу в кризових умовах…….....67

Гаращук С.М.
Класифікація принципів взаємодії органів публічної влади та IT-компаній...70

Гнатюк О.В.
Механізми прийняття публічних рішень…….....73

Гордієнко О. С.
Правове регулювання інвестицій в Україні…….....77

Дудурич В. М.
Основні засади запобігання та протидії корупції у сфері містобудівної діяльності…….....80

Івашківська А.О.
Застосування сучасних технологій в процесі реєстраційної діяльності на прикладі Естонії…….....84

Кобець Р.Ю.
Аспекти маркетингових досліджень у державному секторі…….....87

Куценко А. О.
Системи публічного управління сферою охорони здоров'я в сучасних умовах…..90

Кушнєров О.П.
Сутність принципів реформування місцевого самоврядування……....94

Кушнєров Ю.П.
Основні засади антикорупційної політики в Україні…….....98

Наумко М.М.
Роль державної політики у зміцненні національного спротивуроки від іноземних держав…….....102

Омельченко Д. О.
Механізми публічного управління регіональним розвитком…….....105

Пивовар Є. В.
Інструменти презентації соціальних інновацій…….....108

Руденко О.І.
Механізми реалізації державної соціальної політики в Україні…….....111

Самков О.М.
Необхідність імплементації зарубіжного досвіду державного управління містобудівною діяльністю…….....114

Сербин А.В.
Класифікація механізмів публічного управління у сфері охорони здоров'я…….....117

Слободянін М.В.
Цифрова трансформація публічного управління України в умовах глобалізації…….....121

Чиханцов М.А.
Удосконалення системи надання публічних послуг в контексті децентралізації публічного управління в Україні…….....124

Штепа І. М.
Публічна політика у сфері нагляду та регулювання на ринку цінних паперів…....126

СЕКЦІЯ 2.
ПРАВО

Багряк Ю.А.
Реєстр будівельної діяльності: його структура, особливості функціонування…….....130

Буряк А.В., Максимова М.К.
Адміністративне судочинство…….....134

Гараєва Зохра Ельбрусівна
Гносеологія захисту прав працієнтів та еволюція даного питання в правому контексті…….....137

Ковач Я.В.
Перспективи розвитку інституту медіації в нотаріальній діяльності…...140

Любарський В.С.
Транспарентність в контексті вимог європейської інтеграції…….....142

Мехтієв Е. О.
Правові засади та особливості структурування угод трансграничної секюритизації активів на міжнародному ринку капіталів…….....145

Новіков О.В.
Щодо системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі в Україні…….....148

Семіног С.В.
Визначення стратегій і перспективних напрямів діяльності наукових установ…….....151

Устінова-Бойченко Г.М.
Передумови притягненні до дисциплінарної відповідальності працівника…….....154

Цирен О.К.
Механізми адміністративно-правового регулювання агропромислового комплексу в діяльності об'єднаних територіальних громад…….....158

СЕКЦІЯ 3.
ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Bobro N. S.
Innovative technologies in the organization of educational activities…….....161

Jamila Rufat Rustamova
Inciting politeness principle in complex sentence "redundancy" in multicultural dialogue…….....165

Kozova N.
Competency component of ukrainian language learning at the new Ukrainian school…….....168

Motuz K.
Modern methods of developing the pedagogical skills of specialists in physical culture and sports in gymnastics classes…….....172

Motuz L.
Intrasubject connections in the methodological context of the school mathematics course at the new ukrainian school…….....175

Nailya Rizvan Ibragimova
Goals and objectives of including elements of combinatorics into the school mathematics course…….....…178

Rzayeva Nazrin Asif
Reflectionof freedom and hıstorıcal realıty ın prose…….....181

Rudikevych S.
Innovative pedagogical technologies in teaching mathematics as an important component of the new ukrainian school…….....184

Shtanyuk O.M.
Developing interpersonal communication skills in a foreign language class at a technical university…….....188

Shvorin L.
Integrated learning as a means of harmonious development of younger schoolchildren…….....191

Storcheus L.
Key elements of integrated education in the new ukrainian school: development of reading competence of primary school students…….....195

Subhan Mammadov
The role of "avesta" and zoroastrianism in the formation of Azerbaijani spiritual thought…….....…199

Акульшина Н.Т.,
Алгоритм комплексного аналізу військової термінології в парадигмі термін – терміносистема – дискурс…….....201

Бондарчук К.С., Чумаченко О.А.
Народнопісенні витоки поезій Тараса Шевченка…….....205

Васильченко О.І.
Іноземна мова як чинник формування позитивного навчального середовища під час воєного стану…….....208

Гаврилов І. С.
Штучний інтелект в освіті: засади застосування при підготовці майбутніх викладачів…….....211

Грень Є.С.
Сутність інформаційно-цифрової компетентності майбутнього педагога…..213

Дука А.Б.
Структура та засоби вербалізації концепту патріотизму англійськомовних текстах…….....215

Дятлова І.В.
Вплив війни в Україні на прояв лідерських якостей сучасного військового командира (лідера)…….....218

Євтушевськаю.Ю.
Лінгвокультурологічні особливості відтворення комічного у художніх текстах (на матеріалі роману австрійського письменника Роберта Музіля «Людина без властивостей» та його україномовного перекладу)…222

Ковальчук С. С.
Філософія споживання: екологічний аспект…….....225

Куцела М.М.
Проблеми і виклики з якими стикаються перекладачі в сучасному світі…...229

Куцюк Д. Ю.
Сучасний стан проблеми розвитку гендерної освіти учнівської молоді в українській та європейській педагогічній науці: порівняльний аспект…….232

Лантух І.
Поняття та актуальність методичної компетентності в професійному становленні вчителя інформатики…….....236

Лелека В.М.
Кадрове забезпечення в структурі державної політики у сфері фізичної культури і спорту…….....239

Лукановська В.В.
Сучасні виклики та тенденції викладання іноземної мови…….....242

Мартишин Д.С., Богданенко А.І.
Українське православ'я у філософії державного управління…….....246

Мирковіч І. Л.
Комунікаційні технології англомовного наукового дискурсу у підготовці майбутніх психологів…….....….250

Мурко І.І.
Американський варіант як джерело лексичних і семантичних неологізмів англійської мови…….....253

Небеленчук І.О.
Формування кваліфікованого читача як методична проблема…….....257

Нор Д.С., Сопіна О.А.
Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості в сучасному інтернет-дискурсі освіти…….....261

Плішко Т. О.
Філософія цінностей у молоді сучасного європейсько-українського суспільства…….....264

Романчук Л.А., Щитов О.М., Щитов Д.М., Мормуль М.Ф.
Перспективи, види та загрози штучного інтелекту…….....268

Чикалова Т.Г.
Ідеї використання візуальних ресурсів штучного інтелекту на уроках у початковій школі…….....272

Чорний І.В., Чорна В.Л.
Жанрові особливості ретродетективів Ю. Даценка…….....275

СЕКЦІЯ 4.
ПСИХОЛОГІЯ

Antoshkiv A.V.
The problem of team-building competence of psychologist……..278

Poiezdnik O.V.
The problem of social creativity of future economists…….....280

Барсученко І.В.
Підходи до трактування категорії психічне здоров'я…….....281

Бельченко К.С., Дзюба В.В.
Вплив біоритмів на працездатність людини протягом дня…….....285

Біскуп В.С., Богуславець О. І.
Роль емоційного інтелекту в соціально-психологічній адаптації особистості…….....288

Біскуп В.С., Кашицька Т.В.
Особливості психологічної стійкості осіб з інвалідністю…….....290

Богдан І. І.
Наукова проблематика психолого-педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в період воєнного стану…….....293

Бондаревич С.М.
Питання формування адаптаційних розладів у особистості при хронічному стресі…….....297

Бортняк В. А.
Психологічні особливості соціальної адаптації військовослужбовців……..301

Булакаєв Д. В.
Функції соціальної реклами в забезпеченні психологічного здоров'я населення України…….....305

Двірна Ю.О.
Емоційний інтелект та мотивація досягнення у юнацькому віці……....309

Діколь-Кобріна О. А.,
Питання дослідження впливу стресу на працездатність спеціалістів морегосподарської галузі…….....312

Ендеберя І.В.
Арт-терапія як метод психологічної допомоги підліткам з проявами ПТСР…….....315

Запорожцев Є. Г.
Психологічні особливості професійної зрілості майбутніх фахівців……321

Козак І.С., Євдокимова Н.О.
Аналіз досліджень з проблем психологічних особливостей сучасного юриста…….....324

Колмикова О.О.
Дотримання психологічного контракту як запорука ефективності праці в морській галузі…….....327

Кухаренко О. А.
Проблематика професійного саморозвитку особистості в психологічній…....329

Лаптєв І. М.
Психічний розвиток дитини після розлучення батьків…….....333

Манілов І. Ф.
Психологічна корекція девіантної поведінки неповнолітніх…….....337

Мешко Г.М., Мешко О.І., Фіткайло М.І.
Розвиток асертивності майбутніх менеджерів як об'єкт наукового дискурсу…….....341

Митус В. І.
Особливості соціально-психологічних аспектів дистанційної освіти в Україні…….....345

Новіков С. О.
Сутність психологічного впливу діджиталізації на когнітивну сферу людини…….....349

Овчаренко В. О.
Особливості психології бізнес-комунікацій…….....353

Пушкар О. А.
Біологічна та соціальна детермінація когнітивного стилю…….....356

Чернявська Т.П.
Інтуїція з точки зору когнітивно-афективної природи…….....360

Шевцова О.М., Лук'янчук Ю.А.
Психологічні чинники розвитку емоційної сфери молодших школярів у сучасних умовах…….....364

Шрагіна Л.І., Ракович І.А.
Використання штучного інтелекту в психології в контексті теорії розвитку штучних систем…….....367

СЕКЦІЯ 5.
МЕДИЦИНА

Вєдєнєєв В.Д.
Етіологічні чинники переломів бугра зуба…….....370

Перепелиця О.М.
Аналіз комп'ютерної томографії для планування ендодонтичних операцій....374

Сергета І.В.
Заходи психогігієнічної корекції та особливості їх впливу на провідіні показники психічного стану учнів шкільного віку.....378

СЕКЦІЯ 6.
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Писаревський М.І., Кірієнко С.О.
Цифровізація як драйвер розвитку глобальної економіки.....381

Поляк-Свергун М. М.
Митний контроль. проблеми забезпечення.....385

Хоманська М.Р., Білик О.І.
Страхування життя в Україні: адаптація до нових реалій.....388

СЕКЦІЯ 7.
ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Дмитрик В.В., Усатий С.О.
Пошкоджуваність зварних з'єднань паропроводів в умовах повзучості і втоми.....390

Шабетя С.А.
Застосування явища ядерного магнітного резонансу.....393

СЕКЦІЯ 8.
МЕНЕДЖМЕНТ

Мінвалєєва П.Д., Джур О.Є.
Особливості системи менеджменту організації при реалізації адаптаційних заходів нових менеджерів на прикладі управління соціального захисту населення.....395

Усачов О., Джур О.Є.
Управління ціновою політикою підприємств в умовах кризи при виході на зовнішні ринки.....399

СЕКЦІЯ 9.
КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Андреєв П.І.
Визначення когерентності науково-технічних текстів…….....403

СЕКЦІЯ 10.
ПРИКЛАДНА ФІЗИКА ТА НАНОМАТЕРІАЛИ

Арнаутов А., Арнаутов В.
Послання нащадкам томаса юнга в розрахунку довжини хвилі світла (повідомлення тринадцяте про наш новий спектр видимого світла)……..407

Соболєв В.В., Баскевич О.С., Курляк А.В.
Фізичний механізм стрибкоподібного зменшення в'язкості металів, що перебувають у твердому стані…….....414

СЕКЦІЯ 11.
ПОЛІТОЛОГІЯ

Прокопчук І.І.
Вплив війни на формування іміджу України…….....422

СЕКЦІЯ 12.
ІСТОРІЯ

Nurlana Aliyeva
Hıstorıcalgeography of the cıty of nakhchıvan ın the early XIX-XX centurıes……..426

Rena Gurbanova
Relations between the Nakhchivan Autonomous Republic and Republic of Türkiye during the blockade (1991-1993)…….....429

Ulviyya Karam Ahmadova
Azerbaijani national liberty struggle and legionnaire poetry…….....433

Радчук А.О.
Створення інтерактивної історичної наочності в онлайн-сервісі genially…….....436

СЕКЦІЯ 13.
ТУРИЗМ

Пискун Л.О.
Інноваційні підходи до організації замкового туризму в Україні…….....439

СЕКЦІЯ 14.
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Артюх О.В., Яковлєва В.І.
Порівняння бухгалтерської облікової системи країн світу з Україною……443

Морєва А.О., Артюх О.В.
Тіньова економіка як загроза податковій безпеці держави…….....447

Сальніков Я.М., Артюх О.В.
Методика та організація обліку та контролю готової продукції підприємства…….....451

Сирцева С.В.
Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємства…….....455

Чередниченко В.Д., Артюх О.В.
Сучасні проблеми оподаткування доходів фізичних осіб в Україні…….....457

СЕКЦІЯ 15.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Коробка Т.О.
Документаційне забезпечення діяльності благодійних організацій…….....460

Федотова О.О.
Впровадження зарубіжного досвіду у процесі формування та реалізації державної інформаційної політики України…….....464

СЕКЦІЯ 16.
ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дмитришин В.С,
Основні етапи інноваціного процесу в багатопрофільному закладі охорони здоров'я…….....468

Кащевський В.О.
Цифровізація ринку праці: виклики для системи забезпечення економічної безпеки сучасного підприємства…….....474

Шевчук А.А.
Інноваційний цифровий актив - основа управління бізнес процесами в умовах цифрової трансформації економіки…….....476

СЕКЦІЯ 17.
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Грамотнєв В.Е.
Теоретико-методологічні та лінгвістичні підходи до формулювання концепції інтенсифікації іноземного інвестування…….....480

Кузнєцова К.О., Лучинець О.Р.
Стратегії розширення експортних можливостей підприємства…….....484

СЕКЦІЯ 18.
ОПОДАТКУВАННЯ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Єргієва П.Д., Артюх О. В.
Оподаткування іноземних доходів фізичних осіб: огляд нормативів…….....488

Кравців А.Й., Корчинська О.О.
Особливості функціонування податкової системи в умовах війни…….....490

Петраш К.І., Корчинська О.О.
Зміни податкової системи та їх вплив на економіку держави…….....494

Радевич А.А.
Важливість податкових стимулів у галузі інновацій та досліджень (R&D) на прикладі порівняння Німеччини та США…….....498

Рудник І.О., Корчинська О.О.
Проблема розподілу військового ПДФО…….....501

СЕКЦІЯ 19.
ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ

Тисяченко Д.П., Артюх О.В.
Особливості ведення обліку у малих підприємствах…….....504

СЕКЦІЯ 20.
ФІЛОСОФІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Прокопович Л.В., Дерій К.І., Сербіна В.Г.
Співвідношення знання та уяви в інженерній діяльності…….....508

Шановні колеги!

Щиро вітаю із виходом чергового числа збірника матеріалів XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку».

Переконаний, що матеріали міжнародних заходів, відповідаючи вимогам часу, збережуть свій високий авторитет і успішно реалізують свій науковий потенціал.

Сьогодні, організаційний комітет конференції − професійний, креативний, активний колектив фахівців.

Бажаю бути у постійному творчому пошуку, розширювати коло читачів, а, також, розміщувати більше плідних наукових ідей, цікавих публікацій!

Миру, здоров'я, оптимізму та благополуччя!

З повагою,

Президент Громадської спілки
«Міждержавна гільдія інженерів-консультантів»,
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений будівельник України **Непомнящий О.М.**

Дорогі колеги!

Вітаю вас із виходом матеріалів XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Олександруполіс (Греція)).

Тема міжнародного науково-освітнього заходу – практичного спрямування і зорієнтована на ознайомлення із сучасними аспектами модернізації науки на основі інноваційних технологій.

Матеріали міжнародної конференції – професійне видання із авторським колективом справжніх фахівців із різних галузей наук, що знайшло свою нішу на міжнародній арені, показало широту висвітлення питань.

Здоров'я, миру, творчого натхнення, подальших успіхів, багатьох років життя!

З повагою,

директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України
молодим ученим **Жукова І.В.**

Шановні колеги!

Прийміть вітання із випуском матеріалів XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку».

Не випадковим, а саме логічно-закономірним, є той факт, що більшість важливих та складних питань можна вирішити спільними зусиллями представників вітчизняних наукових шкіл у їх співпраці з іноземними колегами.

Саме тому, матеріали щомісячних міжнародних наукових конференцій гідно займають одне з найбільш значущих місць серед засобів масової інформації у різних галузях науки та формують підґрунтя для її інноваційного розвитку.

Бажаю активної, корисної, натхненної та плідної роботи на нашому заході.

Миру, творчих успіхів, здоров'я, щастя та добра!

З повагою,
полковник Генерального штабу Збройних Сил України,
доктор наук з державного управління,
професор,
Заслужений юрист України **Романенко Є.О.**

СЕКЦІЯ 1.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕННЯ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В Україні йде третій другий рік війни в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. 24 лютого 2022 року почалася нова фаза збройної агресії Російської Федерації, яка триває вже понад десять років. Країна-агресор РФ розв'язала війну проти України 2014 року, коли окупувала Крим і частини Донецької та Луганської областей. Росія заперечує, що веде проти України загарбницьку війну на її території та називає це «спеціальною операцію».[1]

На сьогодні базовий закон системи місцевого самоврядування в Україні не містить достатніх правових механізмів для надання представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування фінансової та матеріальної підтримку сектору безпеки і оборони держави в умовах воєнного стану. Внаслідок цього відповідні рішення, прийняті органами місцевого самоврядування з початком введення в Україні воєнного стану, можуть бути поставлені під сумнів з точки зору належності нормативних підстав, що потребує внесення змін до положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».[2]

Також Законом України «Про правовий режим воєнного стану» надається можливість для призначення на посаду начальника військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) відповідного сільського, селищного, міського голови. Однак при цьому не враховано, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» не передбачає суміщення цих посад і для того, щоб зазначений голова зміг очолити таку військову адміністрацію, йому необхідно звільнитися з посади, на яку він був обраний територіальною

громадою. Це суттєво ускладнює вибір відповідної особи і застосування суб'єктом призначення визначеного законом механізму.

Ще однією проблемою управлінського спрямування є забезпечення належного керівництва обласною радою в період воєнного стану за умов вакантності посади голови обласної ради і виконання повноважень голови обласної ради його першим заступником. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає можливість обрання лише одного першого заступника голови обласної ради і одного заступника голови обласної ради. Отже, за умов вакантності посади голови обласної ради її керівний склад скорочується до двох осіб, що в період воєнного стану видається неприпустимим.

Серйозною соціальною проблемою для посадових осіб місцевого самоврядування першої-третьої категорій (керівництво міського, районного, обласного рівня), які перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою, на відміну від посадових осіб місцевого самоврядування нижчих категорій та керівництва районних і регіональних структур органів виконавчої влади, є поширення на них обмежень, встановлених статтею 25 Закону України «Про запобігання корупції» щодо сумісництва та суміщення їх посад з іншими видами діяльності. Це не дає змоги зазначеним посадовим особам власними силами знайти можливості для додаткового заробітку, забезпечити необхідні умови проживання для себе, своїх рідних і близьких. Також існує потреба у наданні державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування, які перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою, можливості укладати трудові договори не лише з юридичними особами приватного права, але й бути призначеними на посади в інших органах місцевого самоврядування, військових адміністраціях, юридичних особах публічного права.

Окрім того, після скасування на всій території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, фактично втратили чинність норми закону, які регулювали проведення дистанційних засідань місцевих рад, їх постійних комісій та виконавчих комітетів у режимі відеоконференції або аудіоконференції. Зважаючи на обставини, пов'язані із необхідністю забезпечити безпеку учасників засідань колегіальних органів сфери місцевого самоврядування внаслідок близькості до районів бойових дій і терористичних атак російської федерації, уникнення відсутності кворуму та повноважності засідань таких органів через призов на військову службу або переміщення на інші підконтрольні території України, існує нагальна потреба в унормуванні даного питання на рівні закону в період

дії правового режиму воєнного стану. Аналогічна потреба може виникнути і під час режиму надзвичайного стану.[2]

4 серпня 2023 р. У Верховній Раді було зареєстровано за № 9559 проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування у період дії воєнного стану», поданий народними депутатами України Микишею Д.С., Безгіним В.Ю. та іншими народними депутатами України, і альтернативні до нього проекти законів України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування у період дії воєнного чи надзвичайного стану» (реєстр. № 9559-1 від 16.08.2023 р.), поданий народними депутатами України Лозинським Р.М., Васильченко Г.І. та іншими народними депутатами України, і «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування у період дії воєнного стану та проведення дистанційних засідань рад» (реєстр. № 9559-2 від 16.08.2023 р.), поданий народним депутатом України Прощуком Е.П.

Внесення на розгляд парламенту вказаних законопроектів за визначенням суб'єктів права законодавчої ініціативи обумовлено необхідністю розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо надання фінансової та матеріальної підтримки сектору безпеки і оборони у період дії воєнного чи надзвичайного стану, а також врегулювання порядку проведення дистанційних засідань органів місцевого самоврядування.

Під час обговорення законопроектів, а також зауважень та пропозицій, що надійшли до них, члени Комітету зазначили, що вказані законопроекти містять положення, що регулюють однакове коло питань та повторюють за суттю положення щодо регулювання одних і тих же суспільних відносин. З огляду на це, до них може бути застосована процедура, визначена частиною другою статті 110 Регламенту Верховної Ради України, яка передбачає, що при розгляді альтернативних законопроектів головний комітет може рекомендувати Верховній Раді взяти за основу один із них або підготувати інший законопроект, який вноситься на розгляд Верховної Ради народними депутатами - членами цього комітету. Комітет вирішив рекомендувати Верховній Раді України за результатами розгляду в першому читанні прийняти за основу і в цілому проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України», підготовлений народними депутатами України – членами Комітету, а законопроекти з реєстр. №№ 9559, 9559-1 і 9559-2 – відхилити.[2]

Верховна Рада прийняла законопроєкт №9559-д за основу 11 квітня.

Парламентський комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування рекомендував Верховній Раді ухвалити в другому читанні та в цілому проєкт закону про внесення змін до деяких законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України (№9559-д). [3]

Законопроєкт пропонує внести зміни до законів "Про місцеве самоврядування в Україні" й "Про запобігання корупції" для розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо надання фінансової та матеріальної підтримки сектору безпеки й оборони в період дії воєнного чи надзвичайного станів.

Проєкт закону передбачає надання повноважень виконавчим органам сільських, селищних, міських рад щодо будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд.

Згідно із законопроєктом місцеві органи влади можуть затверджувати місцеві бюджети й вносити до них зміни, затверджувати програми соціально-економічного й культурного розвитку, цільові програми з інших питань місцевого самоврядування, передачі коштів у вигляді міжбюджетних трансфертів до відповідних місцевих бюджетів у разі тимчасової окупації територіальної громади та неутворення військової адміністрації.

Законопроєкт також передбачає можливість призначення сільського, селищного, міського голови на посаду начальника відповідної військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) без звільнення із займаної посади. Окрім цього законопроєкт дає можливість державним службовцям і посадовим особам місцевого самоврядування, які перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або в разі простою чи зупинення дії трудового договору, бути призначеними на посади в інших органах державної влади та органах місцевого самоврядування, військових адміністраціях, юридичних особах публічного права.

Законопроєкт також розширює організаційні спроможності керівництва обласних, районних рад в умовах воєнного стану за вакантної посади голови цієї ради.

Законопроєкт також регулює порядок проведення дистанційних засідань органів місцевого самоврядування.[3]

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О., Жукова І.В., Підсумки російсько-української війни у 2023році //Moderní aspekty vědy: XXXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. - str. 11-23

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України: проект Закону від 30.08.2023 №9559-д https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42648

3. У ВР збираються розширити повноваження місцевої влади під час війни https://www.ostro.org/news/u-vr-zbyrayutsya-rozshyryty-povnovazhennya-mistsevoyi-vlady-pid-chas-vijny-i475269

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

КЕРІВНИКИ ПІДПРИЄМСТВ ПОВИННІ ВРУЧИТИ ПОВІСТКИ ТА ОРГАНІЗУВАТИ ПРИБУТТЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ТЦК ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ, НА ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

24 лютого 2022 року почалася нова фаза збройної агресії Російської Федерації, яка триває вже понад десять років. Указом Президента України №64 від 24.02.2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні був введений воєнний стан. В Україні йде третій другий рік війни в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. [1]

На військову службу під час мобілізації, на особливий період призиваються резервісти та військовозобов'язані, які придатні до військової служби за станом здоров'я та не мають права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації з підстав, визначених статтею 23 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", для комплектування (доукомплектування) з'єднань, військових частин, установ, організацій, утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями. Призов резервістів та військовозобов'язаних на військову службу під час мобілізації, на особливий період проводиться незалежно від місця їх перебування на військовому обліку та проводиться в порядку, визначеному Законами України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", "Про військовий обов'язок і військову службу" та Порядком проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, який затверджено постановою Кабміну від 16 травня 2024 року №560.[2]

Призов резервістів та військовозобов'язаних на військову службу під час мобілізації, на особливий період включає:

- оповіщення резервістів та військовозобов'язаних про виклик до районного (об'єднаного районного) територіального центру комплектування

та соціальної підтримки чи його відділу, міського (районного у містах, об'єднаного міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі — районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки), Центрального управління або регіонального органу СБУ або відповідного підрозділу розвідувальних органів України;

- прибуття резервістів та військовозобов'язаних до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, Центрального управління або регіонального органу СБУ або відповідного підрозділу розвідувальних органів, уточнення своїх персональних даних, внесення відповідних змін у військово-облікові документи та до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів;

- проходження резервістами та військовозобов'язаними медичного огляду для визначення придатності до військової служби;

- перевірку підстав щодо надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації та її оформлення;

- документальне оформлення призову на військову службу під час мобілізації;

- відправлення призваних громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період до місць проходження військової служби.

За місцем роботи або навчання резервісти та військовозобов'язані можуть бути оповіщені:

- представниками підприємства (установи, організації) на (у) якому (якій) він працює;

- представниками закладу освіти, у якому він навчається;

- представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки;

- групами оповіщення, до складу яких можуть включатися представники районних, міських держадміністрацій (військових адміністрацій), підприємства (установи, організації), територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки та поліцейські.

Керівники підприємств, установ, організацій з отриманням розпорядження відповідного голови (начальника) районної, міської держадміністрації (військової адміністрації) або відповідного керівника районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки про проведення заходів мобілізації чи виклик резервістів та військовозобов'язаних районного (міського) територіального центру комплектування:

- видають наказ керівника підприємства (установи, організації) про проведення оповіщення резервістів та військовозобов'язаних, у якому зазначаються підстава та мета видання, перелік осіб, які підлягають

оповіщенню, дата, час та місце їх прибуття, способи доставки до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, який надіслав розпорядження, відповідальні особи за здійснення оповіщення, порядок здійснення контролю за оповіщенням та прибуттям військовозобов'язаних, інші питання;

- організовують через відповідальних осіб здійснення оповіщення у робочий час працівників підприємства (установи, організації) шляхом вручення повісток під їх особистий підпис;

- здійснюють на підприємстві (в установі, організації) інформаційне забезпечення призову резервістів та військовозобов'язаних на військову службу під час мобілізації;

- повідомляють письмово у триденний строк районному (міському) територіальному центру комплектування та соціальної підтримки про результати оповіщення та виконання резервістами та військовозобов'язаними вимог законодавства;

- забезпечують прибуття резервістів та військовозобов'язаних шляхом їх перевезення від підприємства (установи, організації) до пунктів збору районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки або військових частин чи звільнення їх від виконання обов'язків з урахуванням часу, необхідного для прибуття до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, та у разі потреби часу на зворотній шлях;

- невідкладно інформують відповідний районний (міський) територіальний центр комплектування та соціальної підтримки про працівників, які відмовилися від отримання повісток, та працівників, які написали заяви про звільнення.[2]

Президент 17 травня підписав закон (законопроект 10379), за яким збільшаться штрафи і для бізнесу, який порушує законодавство про мобілізацію.[3]

Цей документ посилює відповідальність за порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку двох статей Кодексу України про адміністративні правопорушення:

- ст. 210 (Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку) — йдеться про ситуації, коли військовозобов'язаний не оновив свої дані або не став на облік, не повідомив про зміну своїх даних;
- ст. 210−1 (Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію) — стосується таких випадків, як неприбуття в ТЦК за повісткою, відмова від отримання повістки, порушення правил військового обліку співробітників з боку підприємств.

За порушення правил військового обліку (ст. 210):

- у мирний час — від 3 400 до 5 100 грн;
- у воєнний час або у випадку повторного порушення — від 17 000 до 25 500 грн.

За порушення законодавства про оборону та мобілізацію (ст. 210−1):

- у мирний час: для громадян — від 5 100 до 8 500 гривень; для посадових та юридичних осіб — від 17 000 до 34 000 грн;
- у під час дії воєнного стану: для громадян — від 17 000 до 25 500 грн, для посадових і юридичних осіб — від 34 000 до 59 000 грн.

Штраф може бути накладено протягом трьох місяців з дня виявлення правопорушення, але не пізніше, ніж через рік з дня його вчинення.

Законопроєкт № 10379 передбачає більш сувору процедуру накладення штрафів за вищевказаними статтями, аніж це було раніше. Тепер їх зможуть накладати без оформлення протоколу у присутності порушника і відповідного судового рішення.

Штраф може бути виписано та накладено заочно за таких умов:

- порушення було вчинено в особливий період;
- військовозобов'язаний не надав підтвердження поважної причини неявки в ТЦК, хоча був повідомлений про дату, час і місце такого виклику;
- військовозобов'язаний не повідомив причину неприбуття за повісткою.

У таких випадках представник ТЦК може негайно,і без присутності порушника, — винести рішення про притягнення його до відповідальності та застосування штрафу. Водночас ТЦК повинен мати документи на підтвердження того, що військовозобов'язаний був належним чином повідомлений про дату, час та місце виклику у ТЦК.

Відповідно до законопроєкту № 10379, порушників статей 210 і 210−1 КУпАП може чекати адміністративне затримання на період до 72 годин (три доби), а не трьох годин, як це було раніше. Поліція матиме таке право і щодо осіб, які не мають з собою документів на посвідчення особи та відмовляються називати особисті дані.[3]

У комплексі з іншим законом про цифровізацію військового обліку, який вже набув сили у квітні (законопроект 10062), це дозволять швидко ідентифікувати велику кількість порушників і поповнити бюджет.[4]

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О. Збитки України внаслідок вторгнення Рф //Moderní aspekty vědy: XX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. str.14-31

2. Про затвердження Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: постановА Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-provedennia-pryzovu-hromadian-na-viiskovu-sluzhbu-pid-chas-mobilizatsii-na-osoblyvyi-period-560-160524

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за військові правопорушення: проект Закону України від 25.12.2023 №10379 https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43452

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних в державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану: Закон України від 16.01.2024 №3549-IX в https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42801

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

УКРАЇНА ПІДНЯЛАСЯ НА 18 ПУНКТІВ В ІНДЕКСІ СВОБОДИ ПРЕСИ

Війна, розпочата Росією 24 лютого 2022 року, загрожує виживанню українських ЗМІ. У цій «інформаційній війні» Україна знаходиться на передовій опору проти розширення пропагандистської системи Кремля.[1]

Репортери без кордонів (РБК, фр. Reporters sans frontières, RSF, англ. Reporters Without Borders, RWB) - міжнародна недержавна організація захисту прав людини, яка оберігає свободу слова в усьому світі. Організація проводить боротьбу з цензурою та виступає за звільнення журналістів, котрі перебувають в ув'язненні, пов'язаному з їхньою професійною діяльністю. При цьому організація спирається на параграф 19 Загальної декларації прав людини. Організація заснована 1985 року в Парижі.

За спільними дослідженнями РБК та Міжнародної федерації журналістів найнебезпечнішими регіонами для журналістів є ті, де проходять війни та вибори. Організація щорічно поширює Індекс свободи преси, що є рейтингом країн за рівнем дотримання принципів вільних медіа та оприлюднює його 3 травня у Всесвітній день свободи преси.[2]

Індекс свободи преси (англ. World Press Freedom Index) — це щорічний рейтинг країн, що публікується організацією Репортери без кордонів та базується на її оцінці власних відомостей щодо свободи преси у світі. Він покликаний відобразити ступінь свободи журналістів, новинних організацій та інтернет-користувачів у кожній країні, а також зусилля, які вживає влада для дотримання цієї свободи. Організація "Репортери без кордонів" з обережністю зазначає, що WPFI займається лише питаннями свободи преси і не оцінює якість журналістики в країнах, що оцінюються, а також не розглядає порушення прав людини в цілому.

Індекс базується на анкеті, що надсилається організаціям-партнерам Репортерів без кордонів (14 груп на п'яти континентах) та її 130 кореспондентам по всьому світі, а також журналістам, науковцям, юристам та громадським правозахисним організаціям.

Опитувальник з'ясовує чи наявні у державі прямі напади на журналістів та ЗМІ, а також чи застосовуються інші непрямі засоби тиску на пресу. Репортери без кордонів обачливо зазначають, що індекс вимірює лише свободу преси і не є оцінкою якості журналістики. Методологія укладення індексу базується на об'єктивних цифрах (кількість нападів, арештів, випадків цензури, кількості інших злочинів тощо) та на оцінках міжнародних і місцевих експертів.

Понад 50% населення світу проживає в країні або на території, де ситуація класифікується як «дуже серйозна» у Всесвітньому індексі свободи преси за 2024 рік організації «Репортери без кордонів» (RSF). Натомість менше 8% живуть у місцях, де ситуація є «доброю» або «задовільною». Про це йдеться на сайті RSF.[3]

Згідно з картою Індексу свободи преси за 2024 рік, ці 50% населення світу проживають у 36 країнах (у 2023 році було 31 країна). Серед цих країн — найбільш густонаселені Індія (159 місце зі 180 країн в Індексі), Китай (172 місце), Пакистан (152 місце), Бангладеш (165 місце) і Росія (162 місце).

Окрім Індії, де зараз проходять вибори, усі ці країни провели вибори у 2023 році або в перші кілька місяців 2024-го. Обмеження або спроби обмежити доступ до інформації під час виборів «підкреслили рівень пригнічення свободи преси», зазначили в RSF.

Так, у Китаї президента Сі Цзіньпіна було переобрано на третій термін у березні 2023 року в країні, яка, як зауважують в RSF, є «найбільшою у світі в'язницею журналістів». Наразі в КНР затримано понад 110 медійників.

У Росії нові закони про регулювання російського інтернету перед виборами в березні 2024 року були розроблені, щоб обмежити доступ до надійних новин та інформації для понад 140 мільйонів жителів.

У Бангладеші, де Шейх Хасіна вчетверте обійняла посаду прем'єр-міністра на загальних виборах у січні 2024 року, минулого року відбулося багато насильства проти журналістів, особливо під час демонстрацій, які сприяли сприятливій для уряду атмосфері терору.

У Пакистані під час виборчої кампанії в лютому 2024 року було посилено цензуру медіа з боку спецслужб, які підозрюються у причетності до вбивств журналістів за кордоном, щоб не допустити до ЗМІ партію колишнього прем'єр-міністра Імрана Хана.

В Індії на третій термін претендує Нарендра Моді, зріс рівень дезінформаційних кампаній, переслідувань журналістів та обмеження доступу іноземних медійників до країни.[4]

Перші місця у рейтингу отримали Норвегія, Данія, Швеція, Нідерланди, Фінляндія, Естонія, Португалія та Ірландія. Це єдині країни світу, які

продемонстрували цього року «добрі» показники свободи слова. Останні місця у рейтингу посідають Іран, КНДР, Афганістан, Сирія та Еритрея.[4]

Ще 5 липня 2021 року організація «Репортери без кордонів» оприлюднила список «ворогів свободи преси». До переліку ввійшли президент Росії Володимир Путін та Олександр Лукашенко, самопроголошений президент Білорусії. До переліку також вперше внесли прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана. Ця інформація залишається і зараз актуальною. Загалом у реєстрі налічуються 37 глав держав і урядів, які, на думку організації, найбільш жорстко тиснуть на журналістів у своїх країнах.[5]

Протягом року Україна піднялася на 18 позицій у Індексі свободи преси, який складає міжнародна правозахисна організація «Репортери без кордонів» (RSF), досягнувши 61-го місця. Якщо в 2019 році Україна займала 102 місце, в 2022 році -106 місце, то вже 2023 році вона перемістилася на 79 місце. Україна опинилася вище в рейтингу завдяки покращенню політичного і безпекового показників.[6]

Ще до військового протистояння "інформаційна війна" з Росією зберігала отруйний клімат в Україні: заборона засобів масової інформації, що розглядаються як про-кремль за президентським указом та обмеженням доступу до російських соціальних медіа, серед іншого. ЗМІ, що передають російську пропаганду, були заблоковані, в той час як російська армія навмисно націлювала на журналістів, засоби масової інформації та телекомунікаційну інфраструктуру, щоб запобігти доступу до незалежних новин та інформації.

Починаючи з революції Майдана 2014 року, було прийнято кілька законів щодо прозорості ЗМІ, доступу до інформації та захисту журналістів. Створення незалежних громадських мовників у 2017 році було одним із найбільш емблематичних з цих реформ. Новий закон про ЗМІ, який був прийнятий наприкінці 2022 року після років підготовки, привів Україну у відповідності з європейським законодавством. Застосування воєнного стану іноді призводить до звітування про обмеження для журналістів, особливо на передовій

З часу вторгнення російського в лютому 2022 року безпека журналістів загрожує як ніколи. Вони іноді навмисно націлені на військову пожежу, незважаючи на те, що вони демонструють свою «пресу», а перелік журналістів, поранених чи вбитих, та ЗМІ, які сильно пошкоджені авіаударами, продовжував зростати. До війни журналісти іноді були цілями фізичного насильства, головним чином під час протестів. Нарешті, кібератаки, порушення конфіденційності джерел та обмеження доступу до інформації також викликають занепокоєння.[6]

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О., Жукова І.В., Підсумки російсько-української війни у 2023році //Moderní aspekty vědy: XXXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie/ Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. - str. 11-23

2. Репортери_без_кордонів https://uk.wikipedia.org/wiki/

3. Індекс_свободи_преси https://uk.wikipedia.org/wiki/

4. Більш ніж половина населення світу проживає в країнах, позначених червоним кольором на карті свободи преси RSF за 2024 рік

https://detector.media/infospace/article/226379/2024-05-05-bilsh-nizh-polovyna-naselennya-svitu-prozhyvaie-v-krainakh-poznachenykh-chervonym-kolorom-na-karti-svobody-presy-rsf-za-2024-rik/

5. Путін, Лукашенко та Орбан увійшли в список ворогів свободи преси, - "Репортери без кордонів" https://lb.ua/world/2021/07/05/488584_putin_lukashenko_orban_uviyshli.html

6. Ukraine https://rsf.org/en/country/ukraine?Fbclid=iwzxh0bgnhzw0cmtaaar0f3ix5nq6juschus6dsfanffu5brzqjt6azm2c8yub7g3ou_mhs0xi9pw_aem_arrab92qxshxbcukbwlscq9jquvojqd79uoqmcb1zf51jxm06xch3k1_o7eyu3ezxosytsw1_y3gwf2ejkth07hw

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

НАЙМАСШТАБНІША РАКЕТНА АТАКА РОСІЇ З ОСЕНІ 2022

Країна-агресор РФ розв'язала війну проти України 2014 року, коли окупувала Крим і частини Донецької та Луганської областей. 24 лютого 2024 року виповнилося два роки з дня початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України з північного, східного й південного напрямків. Тоді Володимир Путін оголосив про початок т.зв. "спеціальної військової операції", фактично оголосивши нашій країні війну. Москва, попри численні докази, також заперечує свої атаки на цивільних та обстріли критичної інфраструктури.[1]

Завдяки стабільній роботі енергосистеми українська промисловість у листопаді-лютому 2023/24 рр. збільшила споживання електроенергії на 23%, населення - на 12%.

За листопад-лютий 2023 – 2024 років обсяги споживання промисловістю склали близько 9,38 млрд. кВт*год. Це на 23% більше, ніж спожито за аналогічний період минулого року (7,61 млрд. кВт*год). Зокрема, у листопаді 2023 року зростання склало 25,75% (до аналогічного періоду попереднього року), у грудні – 37,56%, у січні 2024 року – 27,58%, у лютому – 6,17%.

Всього за листопад - лютий 2023/2024 вітчизняні енергогенеруючі підприємства виробили понад 41,53 млрд. кВт*год електроенергії, що на 16% перевищує обсяг виробництва під час ОЗП 2022/2023 року.

Понад половину цієї електроенергії виробили українські АЕС – 22,17 млрд кВт*год, що на 22% більше, ніж було вироблено атомними станціями за цей же період минулого року.

У наслідок раннього водопілля українські гідроелектростанції виробляють близько 65 млн кВт-год. електроенергії щодня, що є рекордним показником. Раніше водопілля розпочиналось у квітні, але вже другий рік поспіль паводок починається на початку лютого. За спостереженнями гідроенергетиків, зараз відмітки води та притоки тримаються на рівні минулого року.[2]

Під час опалювального сезону енергоблоки українських АЕС працювали на максимумі та наростили коефіцієнт використання встановленої потужності

(КВВП) у осінньо-зимовий період. Вперше в історії вітчизняної атомної енергетики вдалось досягнути 100%-го коефіцієнту використання встановленої потужності. Блоки працювали на максимумі весь осінньо-зимовий період. Для порівняння у 2020-2021 рр., тобто до повномасштабного вторгнення РФ, цей коефіцієнт сягав 64,7%, а минулого опалювального сезону – 81,9%.

у 2023-му на першому енергоблоці Південноукраїнської АЕС тривали роботи із продовження терміну його експлуатації. Раніше такий процес потребував виведення блока в ремонт щонайменше на 100 діб. Та фахівці "Енергоатома" змогли без тривалого зупину провести необхідні роботи та змогли отримати позитивне рішення щодо продовження роботи блока на 10 років.[3]

Другий енергоблок Хмельницької атомної електростанції 13 березня було відключено від мережі через технічні відхилення. Було зафіксовано коливання параметру осьового зсуву ротора циліндра високого тиску турбоагрегату (ЦВТ) з тенденцією збільшення. В умовах профіциту на ринку електроенергії було прийняте рішення відключити турбоагрегат для з'ясування і усунення причини відхилення.

Як зауважують в "Енергоатомі", наразі в роботі перебувають 7 енергоблоків АЕС, всі – на номінальній потужності. Загальна потужність АЕС становить 5900 МВт.[4]

Російські війська захопили Запорізьку АЕС на початку березня 2022 року. Через окупацію на станції відбулася значна деградація ядерної та радіаційної безпеки. Ситуація на окупованій Запорізькій атомній електростанції останнім часом лише погіршується. Загарбники не проводять необхідні заходи, які потрібні для безпечної експлуатації ядерного об'єкта. перебуваючи під російською окупацією, Запорізька АЕС неодноразово втрачала зовнішнє джерело живлення, і на станції відбулося вже декілька повних і часткових блекаутів. Останній повний блекаут стався 2 грудня 2023 року через обрив лінії електропередачі. Через дії окупантів 26 листопада Запорізька АЕС цілий день перебувала на межі чергового блекауту. Також блекаут стався 14 листопада 2023 року через некомпетентні дії російських загарбників.

Шкода, заподіяна російськими окупантами Запорізькій атомній електростанції, попередньо становить 30 млрд грн, а недоотримана вигода АТ "НАЕК "Енергоатом" вже перевищила понад 167 млрд грн. Від початку російської окупації найбільша атомна станція в Європі пережила вісім блекаутів. Обладнання на ЗАЕС продовжує деградувати, а український персонал працює під постійним тиском нелегітимного керівництва та представників "Росатома", страхом знущань і тортур.

МАГАТЕ не контролює повною мірою ситуацію на станції, оскільки експертів не допускають до більшості її виробничих приміщень. Інспектори

МАГАТЕ обмежені в можливостях пересування на ЗАЕС і мають доступ тільки до тих приміщень, які визначені росіянами. 29 вересня Генеральна конференція Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) схвалила резолюцію щодо негайного повернення Запорізької АЕС під повний контроль України.

Як заявили експерти екологічної організації Greenpeace, МАГАТЕ приховує правду про ситуацію на ЗАЕС та не в змозі ефективно контролювати безпеку на енергетичному об'єкті, який окупований російськими загарбниками.[5]

Україна планує цьогоріч розпочати будівництво чотирьох нових ядерних реакторів, аби компенсувати втрачені енергетичні потужності через війну з Росією. Усі чотири реактори будуть побудовані на Хмельницькій АЕС на заході України. Із тією потужністю, яку зможуть видавати шість реакторів на Хмельницькій АЕС, вона буде найбільшою у Європі і навіть більшою за потужністю, ніж окупована РФ Запорізька АЕС. Будівництво нових реакторів потребуватиме часу, а 3-ій енергоблок ХАЕС може бути введено в експлуатацію приблизно за 2,5 роки.[4]

Після відносно спокійної зими російські військові в ніч на 22 березня здійснили чи не наймасовішу атаку на українську енергосистему з часу осені 2022. Усього ворог застосував 151 засіб повітряного нападу:

- 63 ударні БпЛА типу «Shahed-136/131» (район пусків Приморсько-Ахтарськ – рф.);
- 12 балістичних ракет «Іскандер-М» (Белгородська область - рф., ТОТ Крим);
- 40 крилатих ракет Х-101/Х-555 (із тринадцяти стратегічних бомбардувальників Ту-95МС – акваторія Каспійського моря);
- 5 крилатих ракет Х-22 (із п'яти бомбардувальників Ту-22М3 – Ростовська обл. -рф.);
- 7 аеробалістичних ракет Х-47М2 «Кинджал» (із десяти МіГ-31К– Тамбовська область -рф.);
- 2 керовані авіаційні ракети Х-59 (із двох Су-30 (Су-34) – ТОТ Запорізької області);
- 22 зенітні керовані ракети С-300/С-400 (Белгородська, Курська обл. - рф.).

В результаті протиповітряного бою знищено 92 повітряні цілі:

- 55 ударних БпЛА типу «Shahed-136/131»;
- 35 крилатих ракет Х-101/Х-555;
- 2 керовані авіаційні ракети Х-59.

Хоча об'єкти енергетичної інфраструктури України зараз краще захищені ніж восени 2022, загрози блекаутів та повернення до стабілізаційних відключень не є примарними

Під час атаки окупанти двічі влучили по найбільшій в Україні ДніпроГЕС, яка знаходиться в Запоріжжі, через це повністю перекрили рух транспорту на її греблі. Гідроелектростанція серйозно постраждала: внаслідок атаки були пошкоджені її агрегати, один з яких не вдасться відновити найближчим часом. Хоча "Укргідроенерго" зазначає, що ситуація на ГЕС контрольована, а загрози прориву греблі як це було на Каховській ГЕС немає, проблеми з найбільшою ГЕС України під час весняного водопілля та напередодні сезону ремонтів на АЗС виглядають доволі загрозливо.

Напередодні сезону ремонтів на атомних електростанціях гідроенергетичні потужності компенсують генерацію на АЕС, тому є вкрай важливими об'єктами генерації для енергосистеми України. Під час весняного водопілля гідроелектростанції виробляли до 20% від усієї генерації електроенергії, а в інші періоди до 10%. ДніпроГЕС є найбільшою гідроелектростанцією та генерує понад 1,5 ГВт електроенергії, тому її зупинка може викликати певний дефіцит в енергосистемі.

Проте експерти сумніваються, що ДніпроГЕС може повторити долю Каховської гідроелектростанції. На відміну від Каховки, де все було зроблено для прориву греблі, гребля ДніпроГЕС убезпечена не лише від окремих потраплянь керованих авіаракет, але й від значно більших засобів ураження. Зараз під час атаки було завдано шкоди двом гідроагрегатам на цій станції. Один з них швидше за все найближчим часом відновить роботу, щодо іншого - там ситуація залежатиме від характеру пошкоджень. Сам гідроагрегат пошкоджень не зазнав, пошкоджені лише його кріплення. Найближчим часом спеціалісти мають визначити наскільки ці пошкодження є суттєвими та чи можна буде його знову залучити до роботи. Найбільш ймовірно ДніпроГЕС не буде виробляти електроенергію.[6]

Удар росіян по Дніпровській ГЕС завдав екологічної шкоди річці Дніпро орієнтовно на 159,3 тисячі гривень. Триває обрахунок збитків, завданих засміченням ґрунтів та внаслідок викидів шкідливих речовин у атмосферне повітря.

Внаслідок ракетної атаки 22 березня було пошкоджено обладнання Дніпровської ГЕС і нафтопродукти потрапили у річку Дніпро. Пляма нафтопродуктів орієнтовною масою 0,5 тонни рухається нижче за течією Дніпра.

У воді, відібраній на правому березі, за 1,1 км від ГЕС, фіксується понаднормове забруднення нафтопродуктами в 1,1 рази та перевищення рівня заліза загального в 1,5 рази від нормативів для питних потреб. З нижнього б'єфу річки Дніпро забір води для питного водопостачання здійснюється лише однією територіальною громадою – Біленьківською. Наразі водозабір тут призупинено.

За даними Держекоінспекції, орієнтовна шкода водним ресурсам склала 159 308 грн.[7]

Через масовану ракетну атаку країни-агресора РФ пошкоджені десятки енергетичних об'єктів, аварійні відключення діють в семи областях. Українська енергосистема отримує аварійну допомогу з трьох країн. Паралельно тривають аварійно-відновлювальні роботи.

Внаслідок дій російських терористів зафіксовані пошкодження об'єктів у Вінницькій, Івано-Франківській, Львівській, Хмельницькій, Запорізькій, Одеській, Дніпропетровській, Харківській областях. Внаслідок атаки у цих областях сталися аварійні відключення електроенергії. Найважча ситуація в Харківській, Одеській, Кіровоградській, Дніпропетровській областях. Також були пошкоджені об'єкти Групи "Нафтогаз" та та ТЕС "Центренерго".

В ніч проти 24 березня російські окупанти в черговий раз атакували Україну ракетами та дронами-камікадзе. Сили ППО знищили 18 ракет і 25 дронів. За словами гендиректора компанії YASNO, через російські обстріли ДТЕК загалом втратив 50% генерації електроенергії.

Список використаних джерел:

1.Романенко Є.О., Жукова І.В., Підсумки російсько-української війни у 2023році //Moderní aspekty vědy: XXXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie/ Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. - str. 11-23

2. Українські ГЕС виробляють рекордну кількість електрики: у чому причина https://delo.ua/energetics/ukrayinski-ges-viroblyayut-rekordnu-kilkist-elektriki-u-comu-pricina-430202/

3. Вирішили вижати максимум: Україна вперше пройшла опалювальний сезон без ремонтів АЕС https://delo.ua/energetics/virisili-vizati-maksimum-ukrayina-vperse-proisla-opalyuvalnii-sezon-bez-remontu

4. Другий енергоблок Хмельницької АЕС через несправність відключили від мережі https://delo.ua/energetics/drugii-energoblok-xmelnickoyi-aes-cerez-nespravnist-vidklyucili-vid-merezi-430074/

5. Названі збитки України від окупації Запорізької АЕС https://delo.ua/energetics/nazvani-zbitki-ukrayini-vid-okupaciyi-zaporizkoyi-aes-428223/

6. Наймасштабніша ракетна атака Росії з осені 2022. Чи варто чекати нових графіків відключень електроенергії https://delo.ua/energetics/naimasstabnisa-raketna-ataka-rosiyi-z-oseni-2022-ci-varto-cekati-novix-grafikiv-vidklyucen-elektroenergiyi-430362/

7. Удар РФ по Дніпровській ГЕС: яка шкода екології https://delo.ua/energetics/udar-rf-po-dniprovskii-ges-yaka-skoda-ekologiyi-430414/

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

ОБОВ'ЯЗКОВА БАЗОВА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА

Президент Володимир Зеленський підписав закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Документ змінює призовний вік з 27 до 25 років, а також запроваджує базову військову підготовку або базовий військовий вишкіл замість строкової служби. [1]

В Україні змінили систему військової підготовки – термінова служба замінюється базовою військовою підготовкою (військовою підготовкою), запровадженою у змінах до закону про мобілізацію та військовий облік, який вступив у дію 18 травня 2024 року. В Україні вже наступного року відправлятимуть на базову військову підготовку громадян, які за віком ще не підлягають мобілізації. Ввиходячи з нових правил, чоловіки віком від 18 до 24 років зобов'язані будуть пройти базову військову підготовку. Пройти її можуть і жінки, але лише за власним бажанням.

Базова військова підготовка – це вишкіл, під час якого майбутніх призовників навчатимуть виконувати бойові завдання, поводитися зі зброєю та вибуховими пристроями, діяти на полі бою, надавати домедичну та первинну психологічну допомогу, тощо.

Усі чоловіки віком від 18 до 24 років, тобто ті, хто ще не підлягає мобілізації, повинні будуть пройти базову військову службу.[3] Жінки – за бажанням. Для цього вони, повинні бути придатні за станом здоров'я і досягнути 18-річного віку. При цьому, усі зможуть самостійно обрати рік, коли будуть її проходити.

Термін проведення базової військової підготовки під час воєнного стану – три місяці. З них місяць проходитиме базова загальновійськова підготовка і два місяці – фахова підготовка.

У мирний час підготовкаа триватиме п'ять місяців (три загально-військової підготовки і два – фахової).

Базова загальновійськова підготовка проводиться у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, навчальних частинах (центрах) Збройних Сил України, інших

утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, закладах освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, а також у закладах вищої освіти всіх форм власності.

Для проведення базової загальновійськової підготовки залучаються громадські організації та об'єднання, у тому числі громадські об'єднання ветеранів війни.

Базову загальновійськову підготовку можна буде пройти у закладах вищої освіти та вищих військових навчальних закладах. Її повинні будуть включити до навчальних планів, як окрему дисципліну.

Кількість громадян, яких направлятимуть на базову службу, терміни проходження та обсяги видатків, які доведеться витратити на забезпечення, визначатиме Кабмін.

З 1 вересня 2025 року усі студенти зобов’язані проходити базову військову підготовку.

Згідно з текстом закону, базова загальновійськова підготовка, визначена статтею 10^1 Закону України «Про військовий обов’язок і військову службу», розпочинається з 1 вересня 2025 року.

- для громадян, які здобувають вищу освіту, – в закладах вищої освіти всіх форм власності, а також закладах освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських;
- для громадян, які планують вступити вперше на державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, зайняти посади в органах прокуратури, а також інших громадян (за бажанням) – у навчальних частинах (центрах) ЗСУ.

Під час практичних занять, передбачених навчальними планами базової загальновійськової підготовки, на громадян України, які проходять таку підготовку, поширюються права та обов’язки встановлені законами для військовозобов’язаних, призваних на навчальні (перевірочні) збори".

Таким чином, усі студенти вишів, а також студенти інших навчальних закладів, які здобувають спеціальність для служби у силових органах або дотичних до силовиків, зобов'язані будуть проходити базову військову підготовку. Обов'язкове проходження цього курсу стосується студентів-чоловіків. Студенти-жінки також можуть пройти курс такої підготовки. Але вони матимуть змогу обирати: проходити її чи ні.

Громадяни, що не атестовані для для присвоєння офіцерського звання та не проходили службу або підготовку, направляються на базову службу з урахуванням здобутого фаху, – додають у Міноборони.

Від загальновійськової підготовки звільняються:

- ті, кого визнали непридатними до військової служби за станом здоров'я;
- ті, хто вже проходив військову службу;
- ті, хто пройшов військову службу в іншій країні до того, як отримав українське громадянство.

Перед тим, як чоловік чи жінка отримають направлення на проходження базової військової служби, їм потрібно буде пройти медичний огляд, професійно-психологічний відбір та дочекатися рішення комісії з питань направлення для проходження служби.

Після цього потрібно прийти за адресою та часом у навчальну частину чи центр, які будуть зазначені у повістці районного або міського центру комплектування.

Організовувати направлення громадян для проходження базової військової служби будуть районні державні адміністрації або виконавчі органи міських рад разом з цими ж районними або міськими територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки.

Якщо людина не з'явиться за викликом до центру комплектування, то нестиме відповідальність, яку установив закон.

Однак виділили поважні причини, через які громадянин може не прийти до центру у термін, вказаний у повістці:

- перешкода стихійного характеру;
- хвороба;
- воєнні дії на відповідній території та їхні наслідки;
- смерть його близького родича або близького родича його дружини.

У такому випадку упродовж трьох днів людина має прийти до територіального центру комплектування і пояснити причину. Або повідомити центр у інший спосіб, але прийти до нього не пізінше ніж через сім днів після дати, вказаної у повістці.

Ті, хто не пройшов військову службу чи базову військову підготовку, не зможуть працювати на державній службі, в прокуратурі чи поліції. За зверненням ТЦК, порушнику можуть заборонити виїзд за кордон, навіть якщо на це є законні підстави.[2]

Список використаних джерел:

1.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11 квітня 2024 року № 3633–IX https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43604

2.Хто повинен пройти базову військову підготовку і де це зробити? https://life.pravda.com.ua/society/bazova-viyskova-pidgotovka-hto-povinen-proyti-obov-zkovo-301261/

3.Романенко Є.О., Гурковський В.І. Трансформація стратегіїї ведення війни: нові підходи та впровадження інноваційних військових технологій // Moderní aspekty vědy: XL. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024.- str. 14-26

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

Гурковський В.І.
доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

США ЗВИНУВАТИЛИ РФ У ВИКОРИСТАННІ ЗАБОРОНЕНОЇ ХІМІЧНОЇ ЗБРОЇ У ВІЙНІ В УКРАЇНІ

На тлі поглиблення повномасштабної агресії рф проти суверенної України, американська адміністрація знову порушує питання про можливе використання заборонених засобів у війні. Зазначене обвинувачення Сполученими штатами Америки в адресу рф викликає хвилю обговорень у міжнародній спільноті. Висунуте звинувачення у використанні заборонених хімічних речовин у війні на території України залишає за собою серйозні наслідки, підштовхує до серйозних роздумів щодо зміни дипломатичної та військової стратегії по відношенню до країни-агресора.

Неналежна реакція міжнародного співтовариства на звинувачення у використанні хімічної зброї може спровокувати агресора навіть до застосування ядерної зброї підкреслюючи важливість вчасного та рішучого реагування на порушення норм міжнародного права.

Так, 1 травня 2024 року Сполучені Штати Америки офіційно року звинуватили Росію в порушенні міжнародної заборони на хімічну зброю шляхом застосування хімічної речовини хлорпікрину проти українських військ і використання хімічних засобів для боротьби з масовими заворушеннями як методу ведення війни в Україні.

Таким чином армія РФ порушила одразу кілька норм міжнародного права. По-перше, застосування хімічної зброї заборонено відповідною Конвенцією, яка була ухвалена 1993 року в Парижі. По-друге, хлорпікрин заборонено Гаазькою Організацією із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ).[1]

Державний департамент США підтвердив, що Росія використовує хімічну речовину хлорпікрин проти українських військовослужбовців. Також

у заяві Держдепу йдеться про те, що у США є докази використання Росією не тільки хлорпікрину, а й сльозогінного газу

"Використання таких хімікатів не є поодиноким випадком і, ймовірно, зумовлене прагненням російських сил витіснити українські війська з укріплених позицій і домогтися тактичних успіхів на полі бою", - йдеться в заяві Держдепартаменту.[2]

Зазначається, що внаслідок таких хімічних атак солдати, які застрягли в окопах без протигазів, змушені або втікати під вогнем противника, або ризикувати задихнутися.

У заяві йдеться про те, що у зв'язку з цим буде накладено санкції на три російські державні організації, пов'язані з московськими програмами зі створення хімічної та біологічної зброї, зокрема:

- війська радіаційного, хімічного та біологічного захисту Міноборони РФ;
- російського Науково-дослідного інституту прикладної акустики;
- 48-го Центрального науково-дослідного інституту Міноборони РФ.

Також під санкції потрапили чотири російські компанії, пов'язані з російськими програмами з хімічної та біологічної зброї.

Окремо Казначейство США запровадило санкції щодо трьох організацій і двох фізичних осіб, які брали участь у закупівлях товарів для російських військових інститутів, що брали участь у програмах зі створення хімічної та біологічної зброї.[3]

Зазначимо, що рф приєдналася до ОЗХЗ 1997 року. Через 20 років, у 2017 році, Кремль прозвітував про знищення останнього на території країни хімічного боєприпасу. Проте перевірки у своїх лабораторіях заборонила. Відомо, що у країні-агресорі залишилися небезпечні речовини, і вони застосовуються зараз.[4]

Перше у світовій історії застосування хімічної зброї відбулося поблизу бельгійського міста Іпр 22 квітня 1915 року. Тому один із найвідоміших в історії Першої світової війни бойовий газ називається Іприт. Хлоропікрин - поширена бойова отруйна речовина подразнювальної дії часів Першої світової війни. Входить до низки рецептур, зокрема: CNS (суміш за масою 23 % CN, 38.4 % хлоропікрин, 38.4 % хлороформ). В Першу світову була поширена суміш з етил йодацетатом

Слід зазначити, що хлоропікрин був відкритий у 1848 році шотландським хіміком Джоном Стенхаузом. Він приготував його шляхом реакції гіпохлориту натрію з пікриновою кислотою. Хлоропікрин був відкритий у 1848 році шотландським хіміком Джоном Стенхаузом. Він

приготував його шляхом реакції гіпохлориту натрію з пікриновою кислотою. Через використовуваний прекурсор Стенхауз назвав сполуку хлоропікрином, хоча вони структурно не схожі. Сьогодні хлорпікрин отримують шляхом реакції нітрометану з гіпохлоритом натрію, або реакцією хлороформу з азотною кислотою.

Хлоропікрин (хлорпікрін), також відомий як «агент PS» і нітрохлороформ - сполука складу CCl_3NO_2. За нормальних умов - безбарвна рідина з дуже різким запахом. Технічний хлорпікрин — рідина блідо-жовтого (а іноді й коричневого) кольору. Входить до Списку 3А.04 Конвенції про заборону хімічної зброї. [5]

У сільському господарстві використовують як антимікробний засіб широкого спектру дії, фунгіцид, гербіцид, інсектицид і нематицид. Хлоропікрин впливає на широкий спектр грибів, мікробів і комах. Зазвичай, він використовується як самостійний засіб під час обробробки або в комбінації / сумісній формі з бромометаном та 1,3-дихлорпропеном.

При контакті хлорпікрин викликає сильне запалення очей, носа, горла, дихальних шляхів, рясну сльозотечу, м'язові конвульсії, ураження шкіри, блювання, біль у шлунку, втрату свідомості. Симптоми виникають раптово та швидко позбавляють солдатів боєздатності, а у великій концентрації людина вмирає за лічені хвилини. Крім того, хімікат отруює воду та їжу.

Під час Першої світової війни німецькі війська використовували концентрований хлорпікрин проти сил Антанти як сльозогінний газ. Попри те, що він не такий смертельний, як інша хімічна зброя, він викликав блювоту і змушував солдатів союзників знімати маски, щоб блювати, піддаючи їх впливу інших, токсичніших отруйних речовин, які використовувалися як зброя під час війни.[5]

Хлорпікрин використовували в радянській газовій гранаті К-51, розробленій наприкінці 1970-х років для розгону демонстрантів та ураження противників під час бойових дій. Вона має герметичний пластиковий корпус із металевим дном. Детонація відбувається завдяки запальному запалу, після початку горіння спеціальна речовина всередині гранати розширюється, вибиває дно, і в результаті розпилюється хмара отруйної речовини. Площа дії становить до 400 кв. м.

Наразі її заборонено використовувати у військових цілях згідно з Конвенцією про заборону хімічної зброї нарівні з фосгеном, хлорціаном та синильною кислотою. Застосовувати хлорпікрин у бойових діях перестали також через невисоку токсичність порівняно з іншими отруйними речовинами та сильну подразнювальну дію, що дозволяє швидко виявити застосування хімічної зброї та нейтралізувати ефект. Утім, довгий час речовину використовували для навчання військових та перевірки засобів хімзахисту.

Згідно Конвенції про заборону хімічної зброї хлоропікрин не підпадає під визначення «засобу боротьби з масовими заворушеннями» принаймні через те, що входить до Списку 3А.04 Конвенції.[6]

Росіяни продовжують порушувати усі конвенції та використовувати хімічні боєприпаси проти України. Москву вперше звинуватили в застосуванні хімічної зброї під час безпілотної атаки на Маріупольський порт на початковому етапі вторгнення в лютому 2022 року. 4 березня Генштаб ЗСУ повідомив що Мобільними групами та іншими підрозділами угруповання сил і засобів підтримки зафіксовано 1068 фактів застосування російською федерацією іритантів сльозогінної дії, які споряджені отруйними хімічними речовинами, забороненими для ведення війни (бойових дій) пунктом 5 статті 1 Конвенції про хімічну зброю.

З них лише за лютий 2024 року – 250 випадків. (244 випадки застосування ВОГ, 1 випадок застосування газу та 5 випадків застосування інших боєприпасів з хімічною речовиною). Підрозділи РХБ розвідки здійснюють відбір проб ґрунту, рослинності, уламків боєприпасів та направляють їх для проведення аналізів. У рамках відкритого кримінального провадження задокументовані випадки застосування небезпечних хімічних речовин надаються до слідчих органів для проведення слідчих дій.[7]

ЗСУ повідомляли про застосування Росією хімічної зброї. Однак Державний департамент США лише зараз підтвердив ці факти.

В цій статті ми розглянули беспрецедентний приклад порушення міжнародних норм і конвенцій заборони хімічної зброї. Дії рф, які були осуджені не тільки США, але й багатьма іншими країнами світу, підкреслюють необхідність міжнародного співробітництва в боротьбі з такими загрозами. Осуд та відповідальність перед міжнародним співтовариством повинні стати важливими кроком у зміцненні міжнародної безпеки та відверненні подібних інцидентів у майбутньому.

Збереження міжнародного миру та безпеки вимагає не лише осуду дій, що порушують міжнародне право, але й конкретних заходів, спрямованих на стримування агресії та відповідальність за її наслідки. Прийняття належних заходів та встановлення ефективних механізмів контролює критичними для забезпечення безпеки у міжнародному співтоваристві. Завданням міжнародного співтовариства є негайна реакція на подібні порушення, а також вжиття ефективних заходів для запобігання їх повторення.

Відсутність адекватної реакції може викликати небажані наслідки, включаючи можливість застосування країною-агресором ядерної зброї. Запобігання такому ризику вимагає негайних та рішучих заходів міжнародного співтовариства. Тільки спільними зусиллями міжнародної спільноти можна забезпечити мир і безпеку в світі і зберегти гідність та права кожної держави.

Список використаних джерел:

1. Advice from the Scientific Advisory Board of the Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons on riot control agents in connection to the Chemical Weapons Convention https://pubs.rsc.org/en/content/articlelanding/2018/ra/c8ra08273a

2. США звинуватили РФ у використанні забороненої хімічної зброї у війні в Україні https://aspi.com.ua/news/politika/ssha-zvinuvatili-rf-u-vikoristanni-zaboronenoi-khimichnoi-zbroi-u-viyni-v-ukraini#gsc.tab=0

3. Imposing New Measures on Russia for its Full-Scale War and Use of Chemical Weapons Against Ukraine https://www.state.gov/imposing-new-measures-on-russia-for-its-full-scale-war-and-use-of-chemical-weapons-against-ukraine-2/

4. Романенко Є.О. У світі знищено всі заявлені запаси хімічної зброї // Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Стамбул (Туреччина): ГО «ВАДНД», 07 серпня 2023 р. - с.310-320

5. Хлоропікрин https://uk.wikipedia.org/wiki/

6. Хімічна атака окупантів: що таке хлорпікрин, який застосували проти ЗСУ на Херсонському напрямку https://grivna.ua/publikatsii/himichna-ataka-okupantiv:-sho-take-hlorpikrin-yakiy-zastosuvali-proti-zsu-na-hersonskomu-napryamku

7. За два роки РФ 1068 разів атакувала хімічною зброєю. Чверть випадків – минулого місяця https://news.liga.net/ua/politics/news/za-dva-roky-rf-1068-raziv-atakuvala-khimichnoiu-zbroieiu-chvert-vypadkiv-mynuloho-misiatsia

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

Федосова В.Е.
кандидат економічних наук, кафедра
економічної безпеки та фінансових розслідувань.
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

В РОБОТІ АРМА ЗНОВУ ВИЯВИЛИ НЕДОЛІКИ

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (скорочена назва згідно з офіційним сайтом - Агентство з розшуку та менеджменту активів, або АРМА) — центральний орган виконавчої влади України зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Створене Законом України від 10 листопада 2015 року № 772. Це був одним з основних критеріїв виконання Україною Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС. Національне агентство підзвітне Верховній Раді України, підконтрольне та відповідальне перед Кабінетом Міністрів України. Щороку проводиться незалежна оцінка ефективності діяльності Агентства. Таку оцінку проводить комісія із зовнішнього контролю у складі трьох осіб (по одній від Президента, ВРУ, КМУ). Про виявлені недоліки в роботі АРМА ми вже декілька разів писали в попередніх статтях [1], [2] в 2020 та 2023 роках, навіть була ідея в ОП та ВР про його ліквідацію.

Правовий механізм повернення коштів та активів має розпочинатися з того, що правоохоронці доводять їхнє злочинне походження та отримують рішення суду про конфіскацію, оскільки приватна власність може бути конфіскована лише через суд. Далі потрібно оголосити про підозру, і тільки після цього майно особи може бути заарештоване.

Питання розшуку, арешту, розпорядження злочинним активами на міжнародному рівні регулюються Конвенцією ООН проти корупції, Конвенцією Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (2005), Рішенням Ради Європейського Союзу 2007/845/JHA від 6 грудня 2007 року щодо співпраці між офісами з повернення активів у сфері розшуку та виявлення доходів від злочинів або іншого майна, пов'язаного із злочинами, Директивою ЄС 2014/42/EU «Про замороження і конфіскацію знарядь і доходів від злочинів у Європейському Союзі» від 3 квітня 2014 року.

Агентство здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, сума або вартість яких дорівнює або перевищує 200 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року.

Управління здійснюється шляхом:

1.прийняття активів на збереження;

2.здійснення контролю за збереженням активів, на яке накладено арешт, або за додержанням власником активів відповідних обмежень чи заборон, встановлених ухвалою слідчого судді або суду щодо арештованих активів.

Також Агентство здійснює управління конфіскованими активами (згідно із судовими рішеннями про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, задоволення позовів на користь держави у кримінальних провадженнях).

Реалізація активів здійснюється Агентством на прилюдних торгах (аукціонах) та/або електронних торгах.

Держава несе відповідальність за втрату (нестачу) або пошкодження активів, прийнятих на зберігання Агентством, незалежно від його вини.

Агентство формує та веде Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, який є відкритим.[3]

В умовах повномасштабної війни з Росією АРМА залучене до механізмів позбавлення країни-агресора та осіб, які підтримують її агресивну політику, численних об'єктів власності як на території України, так і за кордоном.У серпні 2023 АРМА відкрило доступ до Реєстру арештованих активів. Реєстр складається з відкритої частини, та закритої, призначеної для правоохоронців. На момент відкриття база даних містила понад 129 тис. записів.

Державна удиторська служба виявила ряд порушень під час аудиту діяльності в травні 2024 року АРМА. Державна аудиторська служба проводить аудит бюджетних програм АРМА.[4]

Під час аудиту, окрім питань щодо законності та ефективності управління бюджетними коштами, також проводиться аналіз повноти

виконання функцій Національним агентством щодо організації здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами.

Попри те що перевірка триває, Держаудитслужба вже зафіксувала окремі недоліки в діяльності АРМА.

Зокрема, аудит встановив, що стосовно значної кількості переданих в управління агентству активів, не ухвалено відповідних рішень про їх подальшу передачу (в управління або для реалізації).

При цьому окремі управителі, навіть отримавши активи від АРМА не можуть ними належно розпоряджатися через незавершений повністю процес передачі, аварійний стан деяких будівель тощо.

Окремі активи нетривалого зберігання (збіжжя, парфуми, косметика, алкогольна продукція тощо) були передані на реалізацію товарним біржам, але втратили термін придатності (що суттєво вплинуло на вартість) через несвоєчасний продаж на аукціонах.

Зафіксовано випадки, коли через самовільне використання сторонніми особами майна, переданого їм в управління, та невжиття з боку АРМА заходів для його повернення, це майно було втрачено, а також накопичився розмір кредиторської заборгованості за розрахунками з надавачами комунальних послуг.[4]

За даними соціологічного дослідження, проведене компанією Active Group 04 травня 2024 р. за допомогою онлайн-панелі SunFlower Sociology, найгірша ситуація в країні склалася у напрямах боротьби зі злочинністю та корупцією, управління майном підсанкційних осіб та правосуддя.[5]

Згідно з опитуванням, 72,8% українців ставляться позитивно до арешту активів, що перебувають під санкціями України. В той же час, 62,7% вважають, що управління заарештованими активами відбувається непрозоро, а половина українців відповіли, що зазначене управління відбувається неефективно. Тільки 1,8% опитуваних поставили максимальні 5 балів Агентству з розшуку та менеджменту активів (АРМА).

На питання, які органи сприяють розвитку України, найнижчий рейтинг отримала Прокуратура, Національне Агентство Запобігання Корупції та АРМА. 36,4% респондентів вважають, що жоден державний орган не допомагає у розвитку країни.

За даними Олександра Сітухо, голови ради директорів Асоціації захисту активів, станом на кінець 2023 року, з 68 500 активів, переданих в управління АРМА, понад 4 000 належать резидентам російської федерації, що знаходяться як в Україні, так і за кордоном. Проте, відповідно до звіту АРМА за 2023 рік, Агентством було укладено лише 13 договорів з управителями активами.

"Україна, яка вкрай потребує коштів на боротьбу за своє існування, направляє багатомільярдні доходи від використання активів громадянам росії, частина з яких спрямовується на фінансування війни", – коментує Олександр Сітухо.

На думку експерта, дуже показовим та, на жаль, не поодиноким прикладом збереження російського впливу на арештовані українські активи є діяльність ТМ Моршинська, яка продовжує знаходитись під контролем російського бізнесмена М.Фрідмана. "Навіть попри рішення Шевченківського районного суду голова АРМА вважає за неможливе змінити підконтрольне Фрідману керівництво цієї компанії, посилаючись на складнощі законодавства. Таким чином, російський олігарх продовжує контролювати та отримувати прибутки від свого активу в Україні".[5]

Список використаних джерел:

1. Романенко Є. О., Мотренко Т. В. У роботі АРМА виявлені серйозні порушення/Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток фінансово-кредитних систем: виклики сьогодення», Ч. 1. 2-3 червня 2020р.Уманський НУС. Умань. - с.160-165.

2. Романенко Є.О., Непомнящий О.М. АРМА можуть ліквідувати // Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Відень (Австрія): ГО «ВАДНД», 07 травня 2023 р. - с.14-20

3. Агентство_з_розшуку_та_менеджменту_активів https://uk.wikipedia.org/wiki/

4. Держаудитслужба проводить аудит діяльності АРМА https://dasu.gov.ua/ua/news/5139

5. АРМА опинилася на дні рейтингу державних інституцій – соцдослідження https://ukranews.com/ua/news/1006317-arma-opynylasya-na-dni-rejtyngu-derzhavnyh-instytutsij-sotsdoslidzhennya#google_vignette

Романенко Є.О.
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна

Федосова В.Е.
кандидат економічних наук, кафедра
економічної безпеки та фінансових розслідувань.
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

НА УКРАЇНИ ЗАПОЧАТКОВАНО СТВОРЕННЯ НОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ – ЄДИНОГО ГЛОСАРІЮ ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ

24 серпня 2023 року був прийнятий Закон України №3354-IX «Про правотворчу діяльність».[1] Цей Закон приймається з метою впорядкування правотворчої діяльності в Україні, посилення взаємодії між учасниками правотворчої діяльності у процесі підготовки нормативно-правових актів, а також контролю за їх реалізацією, забезпечення участі громадянського суспільства у правотворчій діяльності та якості законодавства України. Закон визначає правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроектування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів.

Стаття 35 Закону регламентує мову та стиль нормативно-правового акта.

1. Текст нормативно-правового акта має викладатися державною мовою відповідно до стандартів української правничої термінології та українського правопису, затвердженого відповідно до Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".

Для формулювання норм права у нормативно-правових актах використовується офіційно-діловий стиль, для якого характерні:

1) нейтральність і стриманість, відсутність емоційної, експресивної, розмовної лексики та індивідуальних авторських рис;

2) використання віддієслівних іменників, безособових і наказових форм дієслова;

3) використання прямого порядку слів у реченні.

2. Терміни, що вживаються у тексті нормативно-правового акта, мають відповідати термінології Конституції України, цього Закону, інших законів, а також нормативно-правових актів вищої юридичної сили.

3. Терміни, що вживаються в тексті нормативно-правового акта, повинні бути короткими, лексично правильно сформульованими, однозначними, зрозумілими. Перевага надається загальновживаній та (або) спеціальній термінології державної мови.

4. Обмеженому використанню при формулюванні норм права підлягають:

1) запозичені іншомовні слова у разі, якщо в українській мові існують рівнозначні відповідники;

2) терміни, що позначають вузькоспеціальні поняття, крім випадків використання їх у сферах правового регулювання, в яких вони є професійно необхідними (з обов'язковим їх визначенням);

3) застарілі терміни, крім випадків необхідності забезпечення історико-правової відповідності, з обов'язковим уточненням їх сучасного значення;

4) іменники та займенники, що акцентують на гендерних відмінностях осіб;

5) прислівникові та дієприслівникові звороти.

5. З метою забезпечення єдності термінології, що вживається у нормативно-правових актах України, створюється Єдиний глосарій правових термінів. Наповнення, зберігання, обробка та використання Єдиного глосарія правових термінів забезпечується міністерством, що забезпечує формування державної правової політики. Інформація з Єдиного глосарія правових термінів є відкритою, загальнодоступною публічною інформацією у формі відкритих даних, що надається безоплатно та підлягає оприлюдненню на офіційному веб-сайті міністерства, що забезпечує формування державної правової політики.

Положення про Єдиний глосарій правових термінів затверджується Кабінетом Міністрів України.[1]

Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX.[2]

Кабінет Міністрів постановою від 29 березня 2024 р. №359 затвердив новий Порядок ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових

актів, доступу до нього та користування ним.[3] Однак цей порядок ведення Реєстру набуде чинності після того, як буде введено в дію закон про правотворчу діяльність. Тобто, після скасування чи припинення воєнного стану. Аналогічно, після завершення воєнного стану, адміністрування Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, включно з функціями збереження даних і захисту їх від руйнування, буде передано з рук приватної компанії («Ліги») до держави.

Кабінету Міністрів постановою від 17 травня 2024 р. №577 започаткував створення нової інформаційно-комунікаційної системи – Єдиного глосарію правових термінів.[4] Відповідне рішення затверджене Метою створення Глосарія є забезпечення єдності термінології, що вживається в нормативно-правових актах, правильного розуміння і тлумачення термінів та надання допомоги суб'єктам правотворчої діяльності під час підготовки нормативно-правових та інших актів.

Адміністратором Глосарія виступає державне підприємство, що належить до сфери управління Мін'юсту.

Глосарій — інформаційно-комунікаційна система, призначена для формування переліку правових термінів, що рекомендовані для застосування суб'єктами правотворчої діяльності у нормативно-правових та інших актах.

Власником і розпорядником Глосарія та майнових прав на програмне забезпечення є держава в особі Мін'юсту. Формування та забезпечення функціонування Глосарія, зокрема його програмно-технічних засобів, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, міжнародної технічної допомоги тощо.

Інформація в Глосарії є відкритою, загальнодоступною публічною інформацією у формі відкритих даних та надається безоплатно.

Глосарій розміщується на офіційному веб-сайті Мін'юсту. Мін'юст забезпечує оприлюднення та оновлення інформації, що міститься в Глосарії, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

Ведення Глосарія здійснюється державною мовою за рубриками галузей права із зазначенням нормативно-правових актів, у яких міститься визначення відповідного терміну. Глосарій може містити переклад правових термінів англійською мовою.

Включення правових термінів до Глосарія або їх виключення з Глосарія здійснюється реєстратором Глосарія за поданням Мін'юсту.

Для підготовки пропозицій щодо включення правових термінів до Глосарія або їх виключення з Глосарія Мін'юстом може бути утворено Термінологічну комісію.

До складу Термінологічної комісії можуть входити, крім представників Мін'юсту, також представники МЗС, Національної комісії зі стандартів

державної мови, інших державних органів, громадських об'єднань, наукових установ. Склад Термінологічної комісії та положення про неї затверджуються наказом Мін'юсту.

Міністерства кожного півріччя до 10 числа наступного місяця подають Мін'юсту пропозиції щодо включення правових термінів до Глосарія або їх виключення з Глосарія за формою згідно з додатком. Центральні органи виконавчої влади, інші органи державної влади та наукові установи можуть ініціювати включення правових термінів до Глосарія або їх виключення з Глосарія шляхом подання пропозицій Мін'юсту за встановленою формою.

Доступ до інформації, що міститься в Глосарії, здійснюється користувачами на безоплатній основі цілодобово сім днів на тиждень через офіційний веб-сайт Мін'юсту.

Користувачі Глосарія отримують доступ до інформації Глосарія без процедури електронної ідентифікації та автентифікації. Доступ реєстраторів Глосарія до інформації, що міститься у центральній базі даних, здійснюється через електронні кабінети. Інформація до Глосарія вноситься реєстратором Глосарія протягом 20 робочих днів з дня надходження подання Мін'юсту.

Міністерству юстиції через шість місяців з дня набрання чинності цією постановою забезпечити створення Єдиного глосарія правових термінів та початок його функціонування.

Міністерствам через три місяці з дня набрання чинності цією постановою забезпечити подання Міністерству юстиції пропозицій щодо включення правових термінів до Єдиного глосарія правових термінів.

Ця постанова набирає чинності через шість місяців з дня введення в дію Закону України "Про правотворчу діяльність" – який, в свою чергу, вводиться в дію після скасування чи припинення воєнного стану.[4]

Список використаних джерел:

1.Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року №3354-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text

2. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом // Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22

3. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, доступу до нього та користування ним: постанова Кабінету Міністрів від 29 березня 2024 р. № 359 https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-vedennia-iedynoho-der-a359

4. Про функціонування Єдиного глосарія правових термінів: постанова Кабінету Міністрів від 17 травня 2024 р. № 577 https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-funktsionuvannia-iedynoho-hlosariia-pravovykh-s577170524

Gruzd M.
PhD, Associate Professor at the Department of Public Management,
Public Administration and Economic Policy

Malenko V.
bachelor's degree student
specialty «Public administration»,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

AUTHORITIES OF LOCAL MUNICIPALITY AS SUBJECTS OF PUBLIC POWER

Ukraine is on the transition stage of development and organization bodies public authorities. On the one hand, it is unstable situation in the state during martial law that conditions complexity implementation social and political reforms, on the other – European community actively supports social and political changes in the country, activation integration processes, selection significant resources for reform individual public institutions and implementation important transformations in direction integration Ukraine to Europe community. With development executive power in modern conditions requires a radical revision of principles, forms and methods implementation organizations' activities.

The main role in the municipal management take place bodies local self-government, which interact with local state administrations and is only one of subjects municipal authorities. Among others subjects allocate territorial subdivisions, public organizations and individuals citizens. Thus, municipal power is not a species public power, and in fact, the public itself power that executes your powers within separate municipal formations [1, p. 37].

Local self-government bodies as subjects of public power differ from state power bodies [2-5] in terms of subject matter, functions, nature of activity, sequence of formation of individual government bodies and their relationships, composition of officials and their order of appointment, forms and methods of implementation their powers, which testify, on the one hand, to the independence of municipal bodies in the mechanism of public administration, and on the other hand, to their special administrative and legal status.

Self-government should be understood as a form of democracy that covers the urgent needs of civil society at various stages of its development and always remains an important part of the political system of the state.

Local self-government today is implemented as a territorial self-organization of citizens and civil societies to independently solve all issues of management and life directly or through elected bodies and means «the rights and opportunities of local self-government bodies within the framework of the law, to solve a significant part of state affairs at their own risk, to regulate and manage in interests of the local population».

Local self-government as a phenomenon is the basis of the constitutional system and one of the important principles of the functioning and organization of power in the state, and a mandatory component of a democratic society is a form of democracy that ensures the exercise of power by the people directly and through local self-government bodies.

The activity of municipal bodies is associated with a fairly wide degree of their independence both in regulating issues within their competence and in managing public affairs. However, such activities should be carried out in accordance with the law, which defines the limits of the autonomy of local self-government bodies. That's why it's close from mandate certain parts of public affairs to municipal bodies of the state simultaneously create corresponding legality control systems their activity [3].

Activity municipal authorities connected, first of all, with regulation certain parts issues that belong to the competence municipal authorities (from approval subordinates legal acts), secondly, from management local affairs, in particular communal ownership and management financial resources. These are key functions local municipality perform bodies local municipality two types: representative (councils, meetings, assemblies) and executive (administration, executive committees).

With bodies local municipality take special place in the political system society and is not part of the state mechanism that gives possibility consider them as an independent form of implementation power by the people that includes the local character of the public authorities territorial community, which is introduced in the interests territorial communities and works only in individual ones administrative and territorial units, while the state one power extends to the entire state territory.

A special characteristic local power in the understanding bodies local self-government is what is local levels you can consider transformation territorial community from administrative participant in the main object self-reliance and independence local self-government that appears in the direction independent solution questions local significance in the Constitution and laws of Ukraine, as well as in organizational, material and economic separation.

local municipality acts not only as an institution branches public power, but also as a form of direct participation of the territorial population communities in solving local economic problems. Growth effectiveness local municipality

characterized by: availability of local bodies power for direct appeals citizens and bodies power and efficiency and effectiveness mechanism reverse communication; transparency activities and intentions adoption decisions by local authorities and officials; opposition corruption in activity and acceptance management solutions local authorities.

Martial law is a reason for restricting the rights of territorial communities to the local self-government. To the list basic restrictions local self-government, conditioned the legal regime of martial law, belongs impossibility holding local elections and local referenda.

But the legal regime does not provide for martial law termination functioning local self-government as a form public authorities, first of all it's about definition the implementation of organizational and legal principles by local bodies municipality their own powers in the specified conditions or about security implementation their powers in case termination activity these organs.

The combination of local self-government and military administration became a response to the need to resist military aggression, first in separate territories of Ukraine, and later in the entire territory of Ukraine. One of the main options for ensuring the implementation of the powers of local self-government bodies under the legal regime of martial law is the transfer of these powers to military administrations, which results in the temporary nationalization of local self-government. This approach is effective for the continuity of the functioning of public power as a whole and strengthening the defense efficiency of the state [6, p. 56].

The development of an effective mechanism of the national model of local self-government for the formation of economically and socially efficient territorial communities is important for optimizing the process of spatial organization of local self-government and revealing its true potential. Territorial distribution of power, forms of its organization, territorial differences in systems of power organization, movement of people, social relations. The territorial organization of power is a system of spatial organizational forms that ensures the development and functioning of the state.

It is possible to increase the efficiency of local self-government by improving management and its territorial organization. This requires a clearly defined and established territorial base of local self-government, the creation of stable local budgets that will provide citizens with a high level and quality of life, and the receipt of high-quality administrative services.

References:

1. Nosulko B. The role of local self-government in the formation of a territorial community and its socio-economic development / B. Nosulko // Public management and administration. – 2021. – № 1. – P. 37 - 40.

2. Voronina Yu. E. Theory and practice of public management and administration/ Yu. E. Voronin. – Melitopol: LLC «Kolor Print», 2020. – 204 p.

3. Ostapenko, O. G. Constitutional law of Ukraine / O. G. Ostapenko, V. V. Sergienko. – Kharkiv: KhNUE, 2020. – [Electronic resource]. – Access mode: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25176

4. Law in public administration / V. V. Bashtannyk, A. M. Novak, F. V. Rahimov – Kyiv: VD «Helvetyka», 2020. – 408 p.

5. Basics of public administration/[Yu. P. Bityak, N. P. Matyukhina, M. S. Kovtun, etc.]. – Kharkiv: Pravo, 2021. – 238 p.

6. Tarasenko T. M. Organizational and legal principles of the activity of local self-government bodies under martial law: opportunities and limitations/ T. M. Tarasenko// Dnipro scientific journal of public administration, psychology, law. – 2022. – Issue 4. – P. 51 - 58.

Балицький Т.М.
аспірант кафедри публічного
управління, туризму та готельно-
ресторанної справи,
Таврійський національний
університет імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ПОДАТКОВІЙ ТА МИТНІЙ СФЕРАХ УКРАЇНИ

Важливим аспектом, посередництвом якого, зокрема, реалізується сучасна державна правова політика України, виступає реформування системи, яка має запобігати і протидіяти корупції. Якщо цей процес буде успішним, в суспільстві почне формуватися довіра до влади, зростатиме економічний потенціал держави, поліпшиться добробут наших громадян. Дуже важливо протидіяти корупційним виявам у вітчизняних податковій та митній царинах якісно й ефективно, і той факт, що вони «уражені» корупцією, свідчить про загрозу, на яку наражаються фінансово-економічна стабільність та міцність нашої країни і спільноти, що тягне за собою загрозу національній безпеці. Прикро, але Україну вважають тією європейською країною, де рівень корупції один із найвищих, а борються з нею найменш активно. Однак чинне вітчизняне антикорупційне законодавство, в тому числі ратифіковані Україною міжнародні угоди й конвенції, спрямовані на протидію корупції, є свідченням того, що держава вагомі суттєві кроки в антикорупційному питанні. Останніми змінами до законодавства влада підтвердила переконливе прагнення вдатися нарешті до дійсно дієвих та ефективних національних механізмів протистояння корупції. Жодного разу, відколи проголошено незалежність України, антикорупційному законодавству не були притаманні такого рівня змістовність та цілеспрямованість. Але, попри створення в Україні досить потужної системи державних органів, які мають боротися з корупцією і які мають потрібні засоби, щоб протидіяти корупції, та належне правове забезпечення, нині відзначається наявність гострої потреби здійснити подальше наукове дослідження цієї небезпечної соціально-деструктивної проблеми як у країні загалом, так і в певних її галузях зокрема, наприклад, у податковій та митній.

Перед детальним дослідженням питань, які акцентують на боротьбі з корупційними схемами в митних структурах ДФС, варто зосередитися на загальнотеоретичних поняттях і дати визначення «корупції».

Проаналізувавши наукові праці вчених, які досліджували термін «корупція», та активну дискусію, що нині триває в юридичних текстах щодо цього поняття, можна зробити висновок, що юридичною наукою не вироблено достатньо однозначних підходів до визначення корупції. Певним колом авторів вона характеризується якоюсь мірою однобічно, їхня увага спрямована тільки на деякі корупційні аспекти, іншими поняттю надається більш загального характеру, вони не беруть до уваги специфічні властивості.

Розмірковуючи про сутність корупції, варто погодитися із думкою О.О. Макухіна, який наголошує на тому, що відсутність єдиної наукової позиції щодо розуміння поняття корупції пояснюється тим, що вона є багатоаспектним соціально-економічним, політичним та моральним явищем, а отже, досить складно дати єдине, вичерпне визначення цього поняття, яке б відрізняло корупційні явища від таких, що не є корупційними в усіх випадках [1].

Таким чином, корупція в цілому може визначатися як протиправна діяльність осіб, на яких покладено обов'язок з виконання державних функцій, коли вони неправомірно використовують свої повноваження, щоб одержати переваги, примноживши власні матеріальні блага, отримати незаконні послуги чи пільги. Через те, що країни, які розвиваються, неефективно управляють митними органами, відбувається зростання масштабів зазначеної проблеми, що загрожує катастрофічними наслідками національній безпеці та державним фінансам. Податкам, зібраним завдяки митним органам у країнах, що розвиваються, відводиться роль значної частки доходів цих держав, тож зазнані внаслідок шахрайства та корупції в митних органах втрати дуже важливі.

Н. Литвин, посилаючись на дослідження В. Бавіна, визначає корупцію в органах державної фіскальної служби як «протиправні дії працівників ДФСУ, спрямовані на досягнення власної мети шляхом порушення моральних засад суспільства та його інтересів, що ефективно впливає на розвиток тіньової економіки, зростання фінансових махінацій, шахрайство, сприяє платникам податків уникненню від сплати податків, реалізації злочинних схем тощо, спричиняючи у такий спосіб державі значні збитки у вигляді відсутності належних надходжень до державного бюджету» [2; 3].

До сприятливих умов вчинення корупційних діянь і зловживань Л. Головійчук відносить: збереження тенденції прорахунків у роботі з персоналом; недоліки у відборі кандидатів на службу до податкових та митних органів; відсутність професійного ядра у зв'язку із проведеним скороченням особового складу; кризова ситуація в суспільстві, яка негативно відбивається на кадровому потенціалі податкових та митних органів, внаслідок чого найбільш підготовлені і грамотні фахівці не бачать перспектив у подальшій службі і не бажають працювати в постійному напруженні без належного

фінансового і соціального забезпечення, що сприяє постійному їх відтоку; не завжди керівниками вживаються ефективні заходи з викорінення грубих порушень законності, злочинних проявів та інших резонансних надзвичайних подій, що викликають у суспільстві негативну оцінку, у тому числі через ЗМІ; низький рівень правової культури працівників податкових та митних органів [4].

На думку О. Добровольського, однією із причин неефективної протидії корупції в системі податкових та митних органів є певні розбіжності та невідповідності між організаційними та правовими складовими механізму в процесі протидії зазначеному антисоціальному явищу. Відсутність чіткого встановлення меж компетенції органу у податковій та митній сферах, невідповідність чинного правового поля основним засадам адміністративної реформи 2014 року підвищують корупційні ризики для всіх учасників правовідносин, що виникають у сфері оподаткування і митного контролю, з обслуговуючою та правоохоронною функцією, а також функцією валютного контролю [5].

Отже, протидію корупції в податковій та митній царинах України можна вважати специфічним різновидом суспільної діяльності, націлена на розробку та впровадження системи заходів, які мають політико-правовий, соціально-економічний, організаційно-управлінський, культурно-виховний та інший характер, спрямовані на те, щоб виявляти й усувати корупційні прояви в роботі податкових та митних підрозділів, ліквідувати їхні негативні наслідки та притягати до встановленої юридичної відповідальності тих, хто вчинили корупційні дії, а також на те, щоб встановити й усунути умови, обставини й фактори, через які прямо чи опосередковано у вітчизняних податковій та митній галузях розвивається корупція. Інакше кажучи, протидіяти корупції – означає застосовувати комплексну систему, в основі якої лежать певні принципи, що відповідають чинному законодавству, зі своїм суб'єктно-об'єктним складом та відповідними інструментами, що є відповідними формами, методами, способами та засобами протистояння корупційним проявам. Основна мета, яку ставить перед собою протидія корупції, – сформувати такий політико-правовий, соціально-економічний та морально-психологічний клімат в ДФС України, в якому було б максимально некомфортно здійснювати корупційні дії та мінімально вірогідними стали протиправні вчинки посадовців податкових та митних органів.

Список використаних джерел:

1. Макухін О.О. Поняття корупції в Україні та ЄС: порівняльний аналіз, адміністративно-правовий аспект. Вчені записки Кримського федерального університету імені В І. Вернадського. Юридичні науки, 2013. №2-1 (2). С. 55-61.

2. Литвин Н. Шляхи протидії корупції в підрозділах правової роботи Державної фіскальної служби України. Підприємництво, господарство і право. 2014. № 8. С. 60–63.

3. Бавін В.В. Методи протидії корупції в системі податкових правовідносин : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Нац. акад. наук України. Донецьк, 2012. 23 с.

4. Головійчук Л.Т. Корупція серед співробітників Державної фіскальної служби України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Випуск 35. Ч. ІІ. Т. 3. С. 68–71.

5. Добровольський О.І. Адміністративно-правове регулювання протидії корупції в органах державної фіскальної служби України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2015. 201 с.

Бондаренко І.В.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ

В сучасних динамічних умовах розвитку національної економіки, агропромисловий комплекс і ринок аграрної продукції та ефективне їх функціонування виступає важливою умовою державної продовольчої безпеки. Об'єктивною вимогою сьогодення є забезпечення посилення значення держави та органів публічного управління у фінансовому регулюванні агропромислового комплексу. Досліджуючи зарубіжний досвід в даній сфері можна дійти висновку, що більшість зарубіжних країн безперервно нарощують власний вплив на фінансові відносини у сфері виробництва аграрної продукції, що дає можливість зменшувати потенційні несприятливі явища, які залежать від масштабів виробництва. Це визначає необхідність змін у механізмі державного фінансового регулювання агропромислового комплексу відповідно до принципів концепції ефективного його розвитку.

Аграрний сектор є особливою галуззю національної економіки, тому що завдяки йому в державі формуються величезні грошові потоки. Його розвиток має визначальний вплив на рівень життя українського народу, оскільки в ньому працюють близько 20% зайнятого населення і виробляється 12-14% валового внутрішнього продукту країни. Розвиток аграрного сектора має принципове значення для держави, особливо з огляду на вступ України до СОТ. Успішне вирішення завдань ефективного розвитку аграрного сектора економіки України, зростання його конкурентоспроможності, за умов невирішеності світової продовольчої проблеми, набуває не лише суто національної, а й міжнародної ваги. Звідси досить важливу роль у розвитку аграрного сектора повинна відігравати держава, проводячи реформи галузі та створюючи умови для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Але, поки що аграрна реформа не дала очікуваного результату, суттєво не підвищила обсяги та ефективність аграрного виробництва, раціонального використання його земельно-ресурсного потенціалу і, як наслідок, забезпечення продовольчої безпеки країни. Проведені зміни не змогли стимулювати сталий розвиток сільськогосподарських підприємств. До

того ж очевидним фактом стало руйнування виробничого потенціалу галузі та зниження рівня життя населення [1, с. 3-4].

Щодо агропромислового комплексу, як показує аналіз дослідженої літератури, використовуються такі механізми державної підтримки:

– податкова політика, що здійснюється шляхом призначення диференціальної ставки податків, уведення податкових пільг, звільнення від податків тощо;

– грошово-кредитна політика, за допомогою якої уряд впливає на грошовий обіг;

– бюджетна політика передбачає розподіл коштів бюджету за різними напрямами, виділяючи пріоритетним на даний момент галузям великі асигнування. Держава здійснює субсидування відсоткових ставок за кредитами для агропромислових підприємств, формування регіональних і державних продовольчих фондів, лізинг та ін.;

– цінова політика в цілому здійснюється шляхом регулювання цін, установлення граничних цін на деякі суспільно значимі товари й послуги, граничних рівнів рентабельності для підприємств-монополістів і критеріїв, що визначають величину цін;

– планування, якому належить особливе місце в системі підтримки аграрного сектору. Інструментами при цьому є прогнози, цільові програми, перспективні й поточні плани, що мають рекомендаційний характер;

– дотації з бюджету – це асигнування з державного бюджету, що виділяються підприємствам за продану продукцію для покриття збитків, у тому числі планових, наприклад дотації до цін на продукти харчування для зниження витрат споживачів;

– підтримка сфер освіти, охорони здоров'я, охорона навколишнього середовища, соціальна політика, підтримка наукових досліджень;

– державне замовлення, коли держава виступає найбільшим прямим замовником продукції;

– механізм обмежень і заборон певних видів економічної діяльності, державне ліцензування та реєстрація;

– зовнішньоекономічна політика, що припускає законодавче встановлення ставок мит, обмінних курсів валют, використання іноземних позик, інвестицій, валютних обмежень [2, с. 95].

М.М. Гурським запропоновано розглядати сутність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу як: по-перше, систему дій, яка містить комплекс організаційно-адміністративних, юридичних, соціально-економічних засобів, упорядкованих певним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху реалізації фінансових інтересів

суб'єктів агропромислового комплексу; по-друге, спосіб перетворення фінансових ресурсів державного регулювання на відповідні результати державної політики (бюджетно-податкова, грошово-кредитна, цінова) у контексті реалізації комплексу організаційно-економічних, політичних та правових засобів. З точки зору концепції системності структура механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу має включати низку елементів: суб'єкти регулювання (державні органи влади); інструментарій (форми, методи та інструменти); об'єкт регулювання (агропромисловий комплекс); стратегічні цілі та індикатори фінансового фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; ефекти, які генеруються в процесі реалізації механізму [3, с. 42-43].

Отже, на нашу думку, фінансове регулювання агропромислового комплексу – це своєрідний комплекс інструментів фінансового характеру, за допомогою яких можливо впливати на роботу різних сфер агропромислового комплексу. Беручи до уваги своєрідні особливості агропромислового комплексу, державне фінансове регулювання розвитку агропромислового комплексу слід вважати процесом цілеспрямованих дій на фінансовий потенціал суб'єктів у сфері виробництва аграрної продукції, які передбачають використання державного регулюючого механізму, спрямованого на покращення дієвості функціонування агропромислового комплексу, зростання доходів державного бюджету та конкурентоздатності сільськогосподарської продукції не лише на вітчизняних, але й на глобальних ринках.

Список використаних джерел:

1. Антонова С.Є., Корбутяк В.І. Основні тенденції державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування.* URL: https://ep3.nuwm.edu.ua/4421/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%20%D0%84.%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B7%D0%B0%D1%85.pdf.

2. Науменко А.О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. № 4. С. 93-97.

3. Гурський М.М. Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу: дис. на здобуття ступеня док. філософії за спеціальністю 281«Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Чернігівська політехніка». Чернігів, 2021. 236 с.

Бондарук М. В.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У зв'язку з тим, що 2020 року світом швидко поширилася гостра респіраторна хвороба COVID-19, людство відчуло незахищеність та крихкість життя, зникла стабільність та впевненість у майбутньому, що зачепило всі сфери життєдіяльності, людський добробут потрапив у значну залежність від впливів зовні. Разом з тим на загострене відчуття обставин впливав ще й усвідомлений факт щодо неможливості людини самотужки виправити ситуацію, яка склалася. Звичайно, державою здійснюється захисна функція, вона виступає гарантом дотримання всіх прав і свобод людини, що закріплені в Конституції країни, однак такі захист і гарантії мають, швидше, глобальне та юридичне, аніж практичне значення, тому втілення цієї функції людина у своєму щоденному житті майже не відчуває. В таких умовах обов'язок виконати принципи соціальної відповідальності та досягти сталого розвитку покладено на ті суб'єкти господарювання, з якими людина пов'язана через те, що працює в їхньому підпорядкуванні або проживає територіально близько до них. За таких обставин якраз бізнесу доводиться виконувати роль того захисного «щита», завдяки якому людина поступово відчує себе в безпеці, поза агресивним впливом, на який здатне зовнішнє середовище, що максимізує продуктивну віддачу та підвищить якість життя. Практично втілення цієї тези можливе, якщо активізується соціальна відповідальність бізнесу.

Соціальну відповідальність розглядають як ідеологічну теорію, відповідно до якої суб'єкти у ролі уряду, корпорації, організації чи індивіда відповідальні у відношенні до суспільства. Корпоративну соціальну відповідальність можна трактувати як концепцію, згідно з якою потреби та інтереси суспільства враховують бізнес-суб'єкти, що готові відповідати за те, яким чином вплив їхньої діяльності відчувають клієнти, постачальники, працівники, акціонери, громада тощо, а також довкілля. Такий обов'язок перебуває поза межами статутних зобов'язань щодо дотримання законів, ним передбачене прагнення добровільно вживати заходи задля того, щоб працівники, їхні сім'ї, а також місцева громада й суспільство в цілому відчули поліпшену якість життя.

Принципова відмінність вітчизняного зразка соціальної відповідальності бізнесу від західного полягає у безпосередньому впливі держави. Потрібно зауважити, що українській моделі характерно більшою мірою орієнтуватися на реалізацію соціальних технологій у трьох царинах: охороні довкілля, економічній та зайнятості населення. Разом з тим українська модель соціальної відповідальності характеризується державним фінансуванням соціальних програм для населення, базою якого виступають податкові збори. Аналізуючи вітчизняну модель соціальної відповідальності, можна прийти до висновку, що на неї чинить значний вплив інститут держави. Варто також сказати, що соціальна відповідальність українського бізнесу в умовах, коли активізувалися соціальні виклики й ризики, продиктовані воєнним часом, зосереджується на створенні внутрішніх програм, посередництвом яких працівник сприймає компанію як свою сім'ю. Така відповідальність бізнесу перед працівниками передбачає піклування про житло для співробітників, стимулювання навчання і, головне, спонукає дуже бережливо ставитися до людини, в якій вбачається як суб'єкт, так і об'єкта соціуму. Проте, і маємо на цьому акцентувати, ідеальна модель корпоративного управління соціальною відповідальністю в світі відсутня, кожна з них характеризується своїми позитивними та негативними рисами, які залежать від етнічних особливостей і культурних традицій.

Соціальний імідж з кожним роком стає все більше актуальним і важливим фактором, від якого залежить успішність бізнесу. Формування соціального іміджу бізнесу відбувається через використання механізмів корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ), що являє собою концепцію залучення соціальних, екологічних та економічних аспектів у діяльність бізнесу на засадах добровільності та взаємодії між різними зацікавленими сторонами. Іншими словами КСВ – це внесок бізнесу у досягнення цілей сталого розвитку, який передбачає збалансованість економічних, соціальних та екологічних цілей суспільства, інтеграцію їх у взаємовигідні розпорядження і підходи, це спосіб покращити ефективність роботи компанії як в короткостроковому, так і довгостроковому періодах [1]. КСВ в економічному просторі має силу формувати політику, приносити користь працівникам та суспільству, а також впроваджувати інноваційні продукти спільної цінності у всьому світі [2].

Соціальну відповідальність бізнесу визначає взаємозалежність, яка існує між суспільством та бізнесом і взаємовигідна обом сторонам, що виявляється в чіткому усвідомленні існування в бізнесу зобов'язань стосовно суспільства; в тому, що середовище для бізнесу має бути таким, щоб сприяти успіху в перспективі (коли покращується соціальне середовище, зростає інтерес акціонерів та інвесторів); наявності позитивного громадського іміджу для бізнесу; в тому, що бізнес володіє резервами капіталу й досвіду, які можуть

бути використані суспільством; в можливості уникнути жорсткого регулювання держави (частково).

Соціальну відповідальність бізнесу характеризують деякі негативні аспекти, якщо взяти до уваги комерційну ефективність бізнесу:

1) від витрат на соціальні заходи немає прямого фінансового ефекту, враховуючи, що головний пріоритет і місія бізнесу – бути економічно ефективним (від соціальних накладних витрат бізнес не отримує миттєвої користі, тож відсутній стимул робити вклади в об'єкти, вигоду від яких буде реалізовано в далекому майбутньому);

2) бізнес-менеджерам, які володіють компетентністю вирішувати комерційні питання, не завжди вдається з такою ж ефективністю вирішувати соціальні проблеми, адже їхньому підходу властиве економічне забарвлення;

3) відсутня підзвітність, адже бізнес безпосередньо не є відповідальним перед суспільством, немає прямих механізмів взаємодії між соціальною відповідальністю бізнесу та громадськістю;

4) «викривлені» концептуальні основи соціальної відповідальності, оскільки відомо, що часто підприємства займаються соціальною діяльністю через те, що доходи, витрачені з соціальною метою, звільняються від оподаткування.

Таким чином, світова економіка, спосіб життя мільйонів людей та бізнес-сектор зазнали негативного впливу, спричиненого пандемією COVID-19 та війною. Соціальній відповідальності бізнесу додалося важливості через етичні, соціально-економічні та управлінські складові, які сучасна суспільна свідомість використовує за основу. Отримання викликаного локдауномом та значним числом біженців різноманітного, позитивного й негативного, досвіду вплинуло на те, як поводиться суспільство. Проблеми з обмеженням у доступі до їжі, тривогою та незахищеністю щодо роботи; гострішим сприйняттям ризику та зменшенням бажання дбати про довкілля дозволяє компаніям задіяти процес із використання та розширення своєї відповідальної практики, перенісши акценти соціальної поведінки на збільшення співробітництва, метою якого стало спільне подолання наслідків, які виникли.

Список використаних джерел:

1. Панченко В.П. Соціальна відповідальність бізнесу як складова євроінтеграції України. Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики. Київ : НТУУ «КПІ», 2011. 220 с.

2. Зачосова Н.В. Проблемні аспекти обліково-аналітичного забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємств [Електронний ресурс] / Н.В. Зачосова // Ефективна економіка. – 2018. – № 8. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/12.pdf

Гаращук С.М.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІТ-КОМПАНІЙ

Останніми роками галузь інформаційних технологій (ІТ) в економіці нашої країни розвивається динамічно, зокрема зростає як число компаній, так і людей, котрі задіяні в зазначеному секторі. Інформаційні технології безумовно впливають на економічну систему. оскільки через ІТ стає прогресивною діяльність інших сфер, зокрема промисловості, науки, державного управління, транспорту тощо. Загальновизнано, що економічні можливості держави й рівень життя її населення суттєво залежать від її технологічного прогресу. Також ступінь розвитку ІТ-сфери – показник інтеграції економіки країни в міжнародну спільноту. Наступний розвиток ІТ-галузі вимагає утворення в країні інформаційного суспільства, а також покращення взаємовідносин держави і ІТ-галузі.

ІТ-сфера – одна з найперспективніших і найбільш інноваційних галузей економіки України на сучасному етапі. До головних ознак українського ІТ-ринку, які відрізняють його від подібних ринків економічно розвинених держав, - загальна незрілість, неналежна цивілізованість, непрозорість, значна диверсифікація ринку та моделей, які надаються.

Держава надає підтримку ІТ-бізнесу через ряд програм та ініціатив, таких як:

1. Програма "Дія.Цифрова" – це набір заходів, які допомагають підприємствам, що працюють у сфері ІТ, вдосконалювати бізнес-процеси та підвищувати ефективність роботи. Це була чудова ініціатива для співпраці між державними органами та приватним сектором, щоб забезпечити більш ефективне використання державних ресурсів та збільшити конкурентоспроможність українських компаній на міжнародному ринку.
2. Вільна зона ІТ-розвитку – це спеціальна зона, де діє спрощений порядок реєстрації та оподаткування для ІТ-компаній.
3. Розвиток освіти – держава активно підтримує розвиток ІТ-освіти в країні, зокрема, шляхом створення нових ІТ-спеціальностей у вищих навчальних закладах та проведення курсів підвищення кваліфікації.

4. Сприяння експорту ІТ-послуг з України. Уряд активно співпрацює з іноземними партнерами та розвиває міжнародний ринок послуг у сфері інформаційних технологій.

5. Забезпечення правової безпеки та стабільності. Це включає в себе захист інтелектуальної власності, підтримку розвитку законодавства, що сприяє розвитку ІТ-галузі та створення сприятливих умов для бізнесу [1].

При цьому слід відмітити, що показники зростання ІТ-галузі стали б значно кращими, якби не чинники, котрі, ми вважаємо, гальмують її розвиток.

Серед таких чинників:

1) несприятливі економічні умови, характерна особливість котрих – брак нормативно-правового забезпечення сприяння ІТ-сфері, що сприяє тому, що багато айтішників провадять діяльність у сірій зоні нашої економіки, а інколи шукають кращих умов праці в інших державах;

2) брак кваліфікованого персоналу, що спричинений відсутністю відповідної профільної освіти в результаті розриву між навичками та вміннями, котрі закладено в навчальних програмах вищих навчальних закладів, а також запитами, котрі встановлює ІТ-ринок до випускників вишів;

3) неіснування державної концепції стосовно пріоритетного застосування й розвитку ІТ з одномоментним введенням інформаційних технологій в усі галузі суспільного життя держави.

Оскільки сфера технологій стала однією із трьох провідних галузей економіки України, український уряд робить величезну ставку на ІТ у стратегії економічного відновлення та розвитку країни. Щоб сприяти цьому урядом було прийнято ряд рішень, зокрема, запровадження спеціального правового режиму ―Дія.City‖, що, в свою чергу, дозволить створити в Україні один з найпотужніших ІТ-хабів у Центральній та Східній Європі. У 2022 році резидентами ―Дія.City‖ стало вже 425 компаній [2]. В результаті війни виникла як міграція ІТ-бізнесів на внутрішньому рівні держави, так і відкривалися нові офіси за її межами. Тому з метою підтримки збільшення чисельності ІТ-спеціалістів, а також нарощення цифрового фронту урядом було введене безкоштовне навчання ІТ-спеціальностям за державною програмою IT Generation. Уряд запланував сконцентрувати увагу на розробці інноваційного додатку «Дія» з метою одержання державних послуг та, крім того, на розвитку кібербезпеки, хмарних систем, фінтех-проектів й захисті інтелектуальної власності в секторі ІТ-технологій.

В цілому в Україні для ІТ-сфери вагому роль відіграє не особливе ставлення, а сприяння й безперервний діалог з державою й органами місцевого самоврядування задля формування комфортного середовища для зростання індустрії. На фоні війни ІТ-компаніям потрібне чи не найбільш важливе, а саме

обмеження мобілізації представників сфери, визначений механізм коротко-строкових виїздів за кордон з метою укладення контрактів, здійснення переговорів для представників експортних індустрій, оскільки ІТ-сфера – одна з небагатьох індустрій, котрі й надалі наповнюють державний бюджет валютою. вже після війни відновлення ІТ-сфери буде вагомою складовою, в тому числі через те, що Україна потребуватиме професійних ІТ-фахівців, котрі формуватимуть необхідний клімат для відновлення.

Розгляд головних проблем розвитку ІТ-сфери в перспективі демонструє, що дуже потрібне кардинальне оновлення процесу державного регулювання ІТ-галузі. Оскільки розвиток сфери визначає активне коригування державної політики згідно з вимогами всіх учасників зазначеного процесу, зокрема розв'язання соціально-економічних питань та розвитку бізнесу. Зауважимо, що останніми роками в країні так і не вдалося сформувати ефективну політику взаємодії між нею та ІТ-галуззю.

Попри те, що інформаційне суспільство – основа, що дасть змогу ввести найбільш інноваційні досягнення ІТ-сфери в усі сектори життя соціуму, Україні не вдалося досягти в зазначеному аспекті бажаних ефектів. Головні причини цього – відсталість в політичній та регуляторній сфері, незначний рівень застосування ІТ урядом, нерезультативність дій законодавчої та виконавчої влади, судової системи та інше. Розгляд взаємовідносин держави та ІТ-галузі продемонстрував, що вони залежать від чіткої стратегії, котру застосовує кожна окрема держава. Стосовно України, то в даному випадку такої немає. Попри суттєвий прогрес в розвитку ІТ-сфери протягом останніх років, наступний її розвиток в нашій країні прямо буде залежати від прозорості та стабільності ведення бізнесу, гарантування його безпеки, розвитку ринку ІТ-послуг, кадрового забезпечення, податкової політики та ін. Загалом базис для трансформації потенціалу української ІТ-сфери на конкурентоспроможну складову світового ринку – стабілізація економічної та політичної ситуації в державі, усунення корупційних проявів та, крім того, напрацювання дієвих процедур взаємодії між державою, наукою, а також інноваційним бізнесом.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко І.М., Сергеєва В. С. Підтримка державою ІТ-бізнесу в Україні. 2023. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/24034/1/IMPER_2023_P068-071.pdf
2. Diia.City. URL: https://city.diia.gov.ua/ [in Ukrainian].

Гнатюк О. В.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ ПРИЙНЯТТЯ ПУБЛІЧНИХ РІШЕНЬ

Системі публічного управління притаманна постійна динаміка. Можливість чітко планувати й оцінювати діяльність, здобувати соціально вагомі результати, націлені на те, щоб розвивати сучасне українське суспільство та вітчизняну економіку, обумовлена якісними управлінськими інструментами, розподілом ресурсів та аналізом того, наскільки ефективно вони були використані. Найактуальніше проблемне питання сучасної України полягає в поліпшенні роботи органів державної влади та якості рішень, ухвалених на державному рівні, в розподілі ресурсів таким чином, щоб досягти цілей, які містять головні програми, в оцінці того, наскільки вони ефективні.

Надзвичайно вагомою функцією нинішньої системи публічного управління є процес, у ході якого ухвалюються управлінські рішення, що водночас відіграє роль основи, на якій базується вся управлінська діяльність. Управлінське рішення в системі публічного управління є результатом того, як менеджмент здійснює конкретну управлінську роботу. Процес, під час якого ухвалюються рішення, лежить в основі публічного управління. Розуміння управлінських рішень можливе посередництвом процесу, під час якого їх розробляли та відбирали. Управлінське рішення можна розглядати як результат, який суб'єкт (орган) управління отримав, обираючи спосіб дії, націлений на те, щоб вирішити конкретне проблемне питання управління, це альтернатива, яку обрав керівник, зважаючи на його посадові повноваження та компетенцію, націлена на те, щоб досягти мети. Щодо рівня державного управління, варто зауважити, що в цьому ракурсі процес, у ході якого ухвалюються рішення, стає особливо актуальним, адже їхня вчасність та обґрунтованість впливає як на рівень ефективності роботи певного владного органу, провадження державної політики в тій чи іншій сфері або галузі, так і на стан добробуту населення. Змістовна й дуже явна та важлива ознака управлінського рішення полягає в його ухваленні тільки тоді, коли необхідне залучення всієї системи управління організацією та користування всіма її активними елементами.

Процес, під час якого ухвалюється управлінське рішення, – чи не найбільш важливий в управлінні. Від того, наскільки ефективне ухвалене рішення, цілком залежить, чи буде вся галузь публічного управління успішною. Публічному службовцеві необхідно розумітися на технологіях, які задіяні у виробленні, ухваленні, втіленні управлінських рішень, які незамінні для ефективного публічного управління, коли економічна обстановка є складною. У зв'язку з цим переконані, що питання сутності механізмів ухвалення публічних рішень актуальне.

Головними критеріями щодо прийняття управлінських рішень є відповідність управлінського рішення переліку вимог, зокрема, прийняте рішення має бути всебічно обґрунтованим, повинно бути своєчасним, характеризуватись повнотою змісту, повинно мати збалансованість прав і базуватись на відповідальності управлінця на кожному рівні, бути погодженим з рішеннями, що прийняті раніше, високий рівня професіоналізму у керівника. Прийняття управлінських рішень має підкріплюватися попереднім економічним аналізом та багатоваріантним розрахунком [1].

Механізм прийняття управлінських рішень, уважає О. Таньчук, у публічному управлінні містить у собі систему суб'єктів, які приймають рішення, систему законодавчих норм та обмежень, на основі яких вони приймаються, а також функціональні зв'язки між певними суб'єктами рішення, систему забезпечення цього процесу інформацією, результати рішень, сприйняття рішень, ситуацію, у якій приймаються рішення [2].

Як зазначено у роботі В. Бакуменко, ефективність управлінських рішень визначається структурою управління і значною мірою залежить від урахування в сукупності цілей об`єкта управління, його особливостей, а також можливостей доведення цих рішень через діючу систему комунікацій [3].

Головні вимоги, які стоять перед процесом, у ході якого розробляється управлінське рішення, полягають у правомірності рішення, його обґрунтованості та оптимальності вибору, в чіткості й лаконічності, комунікативній вправності виконавців, часовій конкретності, оперативності, з якою буде виконане рішення. Під час ухвалення управлінських рішень застосовуються такі фактори: ієрархія; цільові міжфункціональні групи; формальні правила та процедури; плани; горизонтальні зв'язки. А суть власне технології, якою користуються, ухвалюючи управлінські рішення в системі публічного управління, проявляється через відповідний інструмент.

Встановлено, що механізм прийняття управлінських рішень у публічній сфері визначає поєднання розподілу влади, а також управлінських технологій. Так, публічна служба оцінює і вирішує свої проблеми як інститут, який утворює форму правління і організації громадського порядку на певній

території. Так, завдяки сформованій формі правління та організації громадського порядку на певній території, публічна служба, як свого роду інститут, оцінює та вирішує свої нагальні проблеми. В цьому плані прийняття рішень пов'язане з підтриманням відносин і спільної діяльності всіх публічних службовців з громадянами, а також застосування функцій держави, а це в свою чергу забезпечення безпеки населення, здійснення вищого суверенітету та інші функції. Водночас держава зосереджена на вирішенні проблем відтворення суспільних благ, стримування ринку, обмеження природних монополій, компенсації нерівності доходів, подолання інформаційного розриву в суспільстві та інших соціальних питань. Реалізація цих функцій демонструє, що керівний вплив держави пов'язаний з обмеженим колом об'єктів та вирішенням певних завдань [4].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що головні чинники, які впливають на ухвалення державно-управлінського рішення, полягають у тому. що варто врахувати цілі, які ставить об`єкт управління, в якості даних, якими володіє система комунікацій, завдяки якій об’єкт управління отримує рішення, в тому, наскільки ефективно реалізуються управлінські функції, що виявляються у: прогнозуванні, аналізі, організаційних діях, мотивуванні та контролюванні виконання рішення, а ще – в тому, що впроваджуються всі вищезгадані принципи, притаманні системному підходу.

Таким чином, публічні рішення є результатом, який отримав орган державного управління, обираючи найкращу альтернативу управлінського впливу на об’єкт управління (орган державного управління нижчої ланки), в тому числі механізм, посередництвом якого він буде втілений і який має на меті здобути цілі суб’єктом управління. Специфіка державно-управлінських рішень полягає в тому, що ними розв’язуються проблемні питання на державному рівні, їх ухвалюють державні органи, оформляють у вигляді законодавчих документів, їх обов’язково мають виконувати всі, хто бере участь у правовідносинах. Процесу, під час якого розробляються, ухвалюються і впроваджуються управлінські рішення в органах державної влади, притаманна значна багатогранність, адже він обумовлений співпрацею між суб’єктами господарювання та суб’єктами різних рівнів, наділених владними повноваженнями. Стадії, в ході яких реалізуються управлінські рішення в органах публічної вдати, визначає технологія. Розробка управлінських рішень супроводжується пошуком, збором та обробкою інформації, що є актуальною, відбувається з’ясування проблеми, що потребують розв’язання. Ухвалюючи рішення, здійснюють вирішення певних управлінських ситуацій. Під час завершальної стадії уточнюють рішення, доводять їх виконавцям та контролюють виконання управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Фурашев В.М. Сутність та визначення поняття «рішення». Правова інформатика. 2013. № 1(37). С. 49-55.

2. Таньчук О.А. Ефективні рішення у публічному управлінні: дис. … канд. наук держ. упр.: 25.00.01. «Теорія та історія державного управління». Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. 224 с.

3. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

4. Лащук Я. М. Організаційний механізм прийняття управлінських рішень у публічній сфері. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 16. С. 113–117.

Гордієнко О. С.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах розвитку, враховуючи глобалізаційні та євроінтеграційні процеси у національній економіці, невідкладним завданням нашої держави вважається забезпечення розвитку конкурентоспроможного та високотехнологічного виробництва, вирішити яке можливо за рахунок залучення інвестицій. Проте, притягнення капіталу, зокрема іноземного, не повинне обертатися на безперервний «продаж» вітчизняної економіки, а має реально забезпечувати покращення добробуту держави, що можливо за рахунок належного правового регулювання інвестиційної діяльності.

Варто зазначити, що державний економічний розвиток вимагає постійного залучення додаткового фінансування, тому інвестиційні процеси відіграють важливу роль в розвитку кожної економіки. Вітчизняний ринок може забезпечити інвестування у економіку тільки при сприятливому інвестиційному кліматі і гарантуванні дотримання прав інвесторів. Це, в свою чергу, вимагає сталого правового забезпечення даної сфери, тобто комплексу нормативно-правових актів, покликаних регулювати процеси інвестування в нашій державі.

В Україні інвестиційна діяльність регулюється великою кількістю законодавчих і нормативних актів. Серед основних документів, які урегульовують інвестиційні відносини в державі, слід зазначити Закони України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 року № 1540а-XII, «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-XII, «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР, «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 року № 2404-VI, «Про інститути спільного інвестування» від 5 липня 2012 року № 5080-VI. Окремі аспекти регулювання інвестиційної діяльності, окрім вищезазначених нормативно-правових актів, регулюються нормами Податкового (від 2 грудня 2010 року № 2755-VI), Господарського (від 16 січня 2003 року № 436-IV), Цивільного (від 16 січня 2003 року № 435-IV), Земельного (від 25 жовтня 2001 року № 2768-III) кодексів, забезпечується значною кількістю указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України та

ін. Також до правового забезпечення інвестиційної діяльності можна віднести окремі положення і статті викладені у Законах України «Про інноваційну діяльність» (від 4 липня 2002 року № 40-IV), «Про концесію» (від 3 жовтня 2019 року № 155-IX), «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (від 23 лютого 2006 року № 3480-IV) та ін. [1].

Особливе правове регулювання мають іноземні інвестиції, тобто цінності, що вкладаються іноземними інвесторами (юридичними особами, створеними відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичними особами – іноземцями, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземними державами, міжнародними урядовими і неурядовими організаціями; іншими іноземними суб'єктами інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України) в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Правове регулювання іноземних інвестицій здійснюється за нормами Господарського кодексу України (від 16 січня 2003 року № 436-IV), Закону України «Про режим іноземного інвестування» (від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР), Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» (від 10 вересня 1991 року № 1540а-XII) [2].

До міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють інвестиційну діяльність, належать: Угода про Міжнародний валютний фонд, Вашингтонська конвенція 1965 р. «Про порядок вирішення інвестиційних суперечок між державами й іноземними особами іншої держави» (ратифіковано Законом України від 16.03.2000 р.), Сеульська конвенція 1985 р. «Про організацію багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій». За матеріалами конференції було прийнято низку законів України, серед яких «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 р., Договори до Європейської енергетичної Хартії, прийняті на Першій конференції ЮНКТАД в Женеві в 1964 р., Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку і Хартію економічних прав і обов'язків держав, прийняті у формі Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН «Про заходи зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах» (1984 р.) і «Про міжнародну економічну безпеку» (1985 р.), Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності, Конвенція про захист прав інвестора від 28.03.1997 р. До цього переліку можна також додати нормативно-правові акти, що регулюють транскордонне співробітництво [3].

Аналіз стану правового регулювання в інвестиційній діяльності України свідчить про те, що інвестиційне законодавство потребує подальшого вдосконалення, адже, незважаючи на розгалужену систему правових актів, говорити про цілісну і взаємоузгоджену систему законодавства наразі передчасно. Одна з головних проблем – відсутність збалансованого, системного й уніфікованого регулювання інвестиційних правовідносин, притому, що масив інвестиційного законодавства надто розгалужений і продовжує зростати. Отже, національне законодавство у сфері регулювання інвестиційної діяльності нестабільне, нормативно-правова база зазнає постійних змін, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти приймаються, інші відміняються або їх положення знаходять своє відображення в інших нормативно-правових актах [4; 5].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення в сфері інвестицій в Україні є доволі складним та недосконалим. Значний рівень корумпованості та бюрократизму впливають на зростання ризиків для інвесторів та ефективність розвитку інвестиційної діяльності. Податково-митна законодавча база має чимало недоліків, тому не здатна забезпечувати відповідний захист прав інвесторів. Тому, в нашій державі варто реалізувати заходи стосовно удосконалення і покращення дієвості правового регулювання інвестицій, що забезпечить підвищення добробуту держави та створить належні передумови для інвесторів, щоб вони не побоювались вкладати власні кошти в економіку України.

Список використаних джерел:

1. Михайлик О., Черній А. Нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності. URL: https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a9908fe-b3d7-4667-8858-4244761e9ef0/content.

2. Павлик Б.В. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. URL: https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/7557/%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B9.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=293.

3. Гуменна К.Р. Систематизація інвестиційного законодавства України. *Демократичне врядування.* 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013.

4. Бударна В.О. Інвестиційна політика України: досвід законодавчого забезпечення. *Економіка та право.* 2018. № 2. С. 41-49.

5. Світлична Ю.О. Нормативно-правове регулювання іноземного інвестування в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія".* 2017. Вип. 3. С. 59-69.

Дудурич В. М.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині відбувається реформа однієї зі сфер містобудування. Дозвільна система значно змінюється. Потреба таких змін спричинена прагненням України вводити найуспішніші зразки світової практики в сфері регулювання механізмів у згаданій діяльності. Прагнення влади України зробити більш простою дозвільну систему й покращити інвестиційні умови, зробити значно доступнішим будівельний ринок для іноземних інвестицій та, крім того, сформувати єдині правила реалізації містобудівної діяльності вимагало, вимагає та вимагатиме доволі вагомих кроків у напрямку якнайбільшого зростання прозорості дозвільних механізмів у цій значущій для держави сфері. Крім іншого, ці зміни призначені для значного зменшення корупційних ризиків, і якщо їх повною мірою не ліквідувати, то зменшити по-максимуму.

Один з основних і пріоритетних заходів, виконання котрих потрібне для зменшення корупційних ризиків під час надання містобудівних умов і обмежень, - це гарантування автоматизації ухвалення управлінських рішень і перетворення аналогового механізму надання МУО в цифровий. В липні 2021 р. став чинним Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель», котрий, серед іншого, змінив підходи до розробки містобудівної документації. Віднині містобудівну документацію на місцевому рівні (комплексні плани просторового розвитку, генеральні плани населених пунктів, детальні плани території) і документацію із землеустрою буде об’єднано. Саме на основі відомостей Державного земельного кадастру ряд даних визначатимуться у містобудівних умовах і обмеженнях, а саме відповідність цільового й функціонального призначення земельної ділянки містобудівній документації на місцевому рівні, гранично допустима висотність, планувальні обмеження та ін. Зважаючи на подане вище після перетворення процесу надання МУО в створення автоматичного витягу через організацію інформаційної взаємодії між Єдиною державною електронною системою в сфері будівництва та Державним земельним кадастром, можливість здійснення корупційних ризиків під час видачі МУО в майбутньому істотним чином буде зведено до мінімуму.

Будівельна галузь має значний вплив на інвестиційну привабливість держави, проте складні та непрозорі процедури отримання дозвільних документів на будівництво часто охоплені корупцію і викликають найбільше нарікань з боку суспільства. Це обумовлено здебільшого наступним:

1. Владні органи нерідко ігнорують регламентовані законодавством процедури, на підзаконному рівні викривляють зміст, наприклад, перетворюючи декларування на сурогат дозвільної процедури.

2. Прямий контакт забудовника із чиновниками дозвільних органів стимулює корупцію.

3. Містобудівні умови та обмеження формально мають повторювати вимоги містобудівної документації на конкретну земельну ділянку на місцевому рівні, а фактично надаються місцевими чиновниками «в ручному режимі».

4. Експертна організація обирається замовником містобудівної документації, через що зберігається значний ризик змови між розробником та експертною організацію, з метою надання завідомо позитивної оцінки документації за результатами експертного дослідження.

5. Ліцензування в будівництві практично не виконує суспільно-корисних функцій: вимоги щодо матеріально-технічного забезпечення ліцензіатів найчастіше підтверджуються угодами щодо оренди відповідного обладнання, заявлене кадрове забезпечення фактично може мати значну плинність тощо. На ринку активно продаються компанії «з ліцензіями» [1].

Дану проблематику, на нашу думку можна вирішити шляхом:

1. Врегулювання головних вимог стосовно дозвільних процедур на рівні законодавства. Гарантувати прозорість механізму видавання документів дозвільного характеру в галузі будівництва за допомогою переведення певних адміністративних процедур у формат електронних сервісів.

2. Запровадження документообігу винятково в електронному форматі в процесі надання адміністративних послуг в будівництві й збереження певних документів. Ввести в автоматичному порядку перевірку документів в процесі її реєстрації (внесення) до реєстрів та, крім того, неможливість реєстрації документів в разі порушення визначених вимог (що потребує обов'язкової інтеграції всіх реєстрів і кадастрів).

3. Надання містобудівних умов і обмежень як витяг із містобудівного кадастру в межах автоматизованої системи, не залучаючи чиновників.

4. Обрання експертної організації автоматизованою системою у випадковому порядку, із забороною безпосереднього діалогу між замовником чи розробником документації, а також експертною організацією. Виконувати експертизу через заповнення експертом перевірочного списку, в котрому

зазначаються всі вимоги до певного виду документації. Ввести нормативне регулювання вартості експертизи, а також публічність висновків.

5. Регулювання доступу до професійної діяльності у будівництві за допомогою професійної атестації фізичних осіб, а саме виконавців робіт (послуг), що мають зв'язок з формуванням об’єктів архітектури. Ввести особисту відповідальність названих людей за всі дефекти (недоліки) здійснених робіт (наданих послуг) перед замовником та третіми особами, зокрема шляхом страхування професійної відповідальності.

6. Оприлюднення як публічної інформації усієї документації, яка подається заявниками з метою одержання дозвільних і/або реєстраційних послуг, а також всіх документів, що формуються за підсумками надання відповідних послуг.

Отже, ми вважаємо, потрібно трансформувати механізми надання містобудівних умов та обмежень із якнайбільшим використанням автоматизованих процесів, створення автоматичних витягів з Єдиної державної електронної системи в галузі будівництва (ЄДЕССБ), реєстрів, кадастрів, публікування в електронній системі відмов у наданні дозволів на будівництво, організація інформаційної взаємодії між ЄДЕССБ й іншими кадастрами та реєстрами. В таких умовах можливість втілення корупційних ризиків у роботі посадовців органів публічної влади, які здійснюють державну політику в галузі містобудування, значно зменшиться. Мінімізувати ступінь здійснення корупційних ризиків під час застосування ЄДЕССБ допоможе покращення інструкцій і положень для персоналу органів публічної влади, які виконують державну політику в сфері містобудування, стосовно правил застосування ЄДЕССБ. Крім того, потрібно ввести персональну дисциплінарну й адміністративну відповідальність у випадку неналежного ведення зазначеної інформаційної системи, невнесення даних до ЄДЕССБ, за внесення неправдивих відомостей, порушення термінів і процесів ведення наведеної інформаційно-комунікаційної системи. Щоб велика відбудова України виявилася історією успіху для держави, вона повинна, в тому числі, стати прозорою. Цифровізація сфери містобудування та ЄДЕССБ – базис для цієї історії. Введення Єдиної державної електронної системи в галузі будівництва варто визнати суттєвим проривом в секторі інформаційного забезпечення галузі містобудування. Єдина державна електронна система в галузі будівництва підвищила ступінь транспарентності влади, дала змогу зменшити ступінь бюрократії й корупції під час взаємодії громадян, представників бізнесу й посадовців у галузі містобудування. Інформаційні технології дають змогу зосередити й розглядати інформацію про житловий та нежитловий фонд, заподіяну йому шкоду, допомагають дистанційному,

швидкому наданню адміністративної послуги в сфері містобудування та, крім того, формують інші змоги для органів публічної влади, юридичних і фізичних осіб, дають можливість на якісному рівні боротися з корупційними проявами й бюрократією в зазначеній галузі. Застосування інформаційних технологій в галузі містобудування стає запорукою прозорості використання фінансів, що покращує привабливість України для інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Концепція публічного управління у сфері містобудівної діяльності. URL: https://city2030.org.ua/sites/default/files/documents/Kontseptsiya.pdf

Івашківська А.О.
аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м .Вінниця, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ РЕЄСТРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ЕСТОНІЇ

Країни Балтії - Естонія, Латвія та Литва відомі своїми інноваційними підходами до впровадження сучасних технологій у процесі реєстраційної діяльності. Вони демонструють приклад успішного застосування сучасних технологій у держаному управлінні. Ці країни активно впроваджують електронні системи ідентифікації, цифрові підписи та онлайн-платформи для надання державних послуг, що значно спрощує адміністративні процеси та підвищує їх ефективність. Такі інновації роблять процес реєстрації більш доступним, прозорим та безпечним для громадян.

Естонія — світовий лідер цифрової трансформації і перша країна, чий досвід у розбудові цифрової держави вивчала Україна.

Найвідомішим є електронний сервіс e-Residency, за допомогою якого можна стати резидентом цієї країни. Така програма електронного громадянства дозволяє іноземцям реєструвати юридичні особи на території Естонії та керувати ними онлайн.

Ядром естонської електронної держави є Інфраструктура X-Road, що дозволяє державним та приватним установам обмінюватися даними безпечно та ефективно. На основі естонської платформи для взаємодії реєстрів X-road сворено українську систему обміну даними Трембіта.

Підписання меморандуму у 2022 році дало старт новому етапу співробітництва двох діджитал – держав Україна та Естонія.

Естонія вивчала досвід України в розбудові держави у смартфоні та впровадження підходу mobile-first. Так, Україна поділилася з естонськими колегами досвідом впровадження Дії, працювавши спільно технічними командами[2]. Це перший досвід такої взаємодії України з іншою країною.

Для доступу до більшості державних послуг, включаючи реєстрацію народжень, шлюбів та майна в Естонії використовують електронні ідентифікаційні карти.

Естонія стала першою країною, яка впровадила інтернет-голосування на національних виборах, що є можливим завдяки електронній ідентифікації. Перші цифрові вибори були проведені в Естонії у березні 2007 року, коли

онлайн проголосували лише 3,4% виборців. Відтоді цей показник суттєво зріс. Для роботи з системою електронного голосування потрібно використовувати особисту ідентифікаційну смарт-карту, цифровий підпис і кард-рідер[3]. Головна мета такого голосування- протидія корупції. За допомогою розроблених реєстраційних систем дані, введені виборцями зашифровуються онлайн та відправляються на сервер голосування. Пізніше вони розшифровуються у день голосування. Кожен голос можна ідентифікувати й отримати інформацію у будь-який час, що запобігає проведенню різного роду фальсифікацій.

Досягненню такого високого результату передувало впровадження потужної інформаційної системи для державного апарату. Естонія створила X-Road — безпечну систему обміну даними між громадянами, особами, що проживають в Естонії, державними відомствами та приватними компаніями. Всі сторони надають інформацію, яка потрібна для надання особам сервісів, якими вони можуть користуватися за допомогою електронного паспорта.

Україна в своєму розвитку теж обрала шлях створення «електронної держави» шляхом запровадження електронного урядування, що дозволить досягти рівноваги інтересів держави, суспільства та бізнесу[4]. Тому досвід Естонії є досить актуальним і корисним.

В Естонії будь-який підприємець, минаючи бюрократичну тяганину, може створити юридичну особу на Бізнес-порталі. Зареєструвавши компанію, через 18 хвилин, вона з'явиться в реєстрі підприємств, у податковому департаменті та інших необхідних структурах. Для здійснення цієї процедури необхідно мати лише естонську ID-картку, проте система розпізнає ще картки з Бельгії, Португалії, Литви та Фінляндії. Крім того, громадяни інших країн можуть прямо в Інтернеті організовувати свій бізнес в Естонії. При реєстрації юридичної особи всі документи можуть бути підписані цифровим підписом. В Україні для реєстрації по такому ж принципу працює система Дія. Зокрема, щоб зареєструвати Фізичну особу-підприємця достатньо мати уніфікований цифровий підпис та доступ до мережі інтернет. Реєстрація юридичної особи в Україні провадиться посадовими особами публічної адміністрації протягом 6 годин або доби. Всі дані про новостворене підприємство автоматично надходять до органів податкової інспекції та статистики.

Інформаційна система «е-земельний реєстр», що запроваджена в Естонії дозволяє здійснювати пошук нерухомості виходячи з її номінальної вартості. В Україні ж працює такий сервіс як Державний земельний кадастр. Система Державного земельного кадастру дає можливість оперативно отримувати необхідну інформацію про земельні ділянки на всій території України. Відомості до даного реєстру вносяться, перевіряються, систематизуються та

впорядковуються за єдиними, чітко визначеними правилами. Завдяки використанню можливостей Інтернет-сервісів сьогодні є можливість зручного та оперативного користування відомостями автоматизованої системи Державного земельного кадастру широким колом користувачів. Державний земельний кадастр є найважливішим інструментом державного управління земельним фондом[1, с.14]. Для ефективного управління земельними ресурсами, ведення системи реєстрації, землеустрою, підтримки податкової та інноваційної політики держави, становлення та розвитку ринку землі, обґрунтування розмірів плати за землю, Державний земельний кадастр в Україні на всіх етапах розвитку суспільства є основним засобом реалізації земельної політики держави.

Проаналізувавши та порівнявши досвід Естонії та України в процесі впровадження сучасних електронних технологій, розробку реєстрів та систему їх взаємодії в різних галузях державної політики цих країн, можна дійти висновку про те, що використовуючи новітні досягнення в галузі цифровізації, наповнюючи реєстри інформацією, уряд країн створює сприятливі умови для бізнесу, зменшується адміністративне навантаження, збільшується довіра до органів влади.

Список використаних джерел:

1. Земельний кадастр. Конспект лекцій/ упоряд. Н. Русіна. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Рівне, 2014. 253 с

2. Васильєва Н. Досвід Естонії у наданні електронних послуг населенню. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2013. № 11.

3. Приклад для України — чим вабить електронна Естонія. URL: https://nachasi.com/tech/2017/06/29/e-estonia/(дата звернення: 01.06.2024).

4. Україна та Естонія: результати партнерства у цифровій трансформації URL:https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ta-estoniia-rezultaty-partnerstva-u-tsyfrovii-transformatsii (дата звернення: 31.05.2024).

5. Є-Естонія, країна де живе інтернет: буклет - www.itl.ee/?dl=536(дата звернення: 28.05.2024).

Кобець Р.Ю.
Магістр кафедри державного управління,
ННІ ПУДС Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Маркетингові дослідження в державному секторі є важливим інструментом для ефективного управління і прийняття рішень, адже вони дозволяють урядам і державним організаціям краще розуміти потреби громадян, оцінювати ефективність своїх програм і політик, а також передбачати майбутні тенденції [2, с. 7]. Основні аспекти маркетингових досліджень у державному секторі можна розглянути через кілька ключових напрямків.

Перший аспект — це вивчення громадської думки [3, с. 81]. Державні органи регулярно проводять опитування та фокус-групи, щоб з'ясувати, як громадяни ставляться до різних ініціатив і послуг, своєю чергою це дозволяє ідентифікувати проблеми, які потребують негайного вирішення, і виявити позитивні результати, які слід розвивати. Така інформація є основою для прийняття зважених рішень і розробки ефективних політик.

Науковці виокремлюють, такий аспект, як аналіз соціально-економічних умов [2, с. 49]. Збір даних про рівень життя, зайнятість, доходи та інші економічні показники дозволяє державним органам адекватно реагувати на зміни в економіці та соціальній сфері й це охоплює прогнозування наслідків тих чи інших економічних політик, планування бюджетів та розподіл ресурсів для підтримки різних верств населення.

Міжнародні аналітики та експерти, звертають увагу на важливості — оцінка ефективності державних програм [6, с. 63]. Маркетингові дослідження допомагають оцінити, наскільки ефективними є ті чи інші програми, ініціативи та проекти. Збір даних про результати їх реалізації дозволяє коригувати стратегії та підходи, що своєю чергою сприяє підвищенню ефективності витрачання державних коштів.

Окремим аспектом виокремлюють, — комунікаційні стратегії [4, с. 771]. Державні установи використовують маркетингові дослідження для розробки ефективних комунікаційних стратегій, тобто це визначення найбільш ефективних каналів зв'язку, змісту повідомлень і методів взаємодії з громадськістю. Завдяки цьому державні органи мають можливість доносити

важливу інформацію до громадян і забезпечувати їхню обізнаність про нові ініціативи та послуги.

Відповідно до сучасних тенденцій, вагомим аспектом є — моніторинг задоволеності громадян [6, с. 207]. Маркетингові дослідження дозволяють регулярно оцінювати рівень задоволеності громадян державними послугами й це важливо для виявлення проблемних областей і поліпшення якості обслуговування. Результати таких досліджень використовуються для коригування надання послуг і впровадження нових ініціатив.

Дослідження ринку праці [1, с. 7], адже для ефективного регулювання ринку праці та зменшення безробіття державні органи проводять маркетингові дослідження, які включають аналіз попиту і пропозиції на ринку праці, вивчення потреб роботодавців і працівників, а також прогнозування змін у структурі зайнятості. Аналіз впливу державних ініціатив на екологію [5, с. 10], — маркетингові дослідження можуть використовуватись для оцінки екологічного впливу різних державних проектів, своєю чергою це включає вивчення наслідків для довкілля, визначення найбільш стійких практик і розробку стратегій з мінімізації негативного впливу.

Останній, аспект — інтеграція даних з різних джерел [5, с. 11], адже для отримання повної картини та прийняття обґрунтованих рішень державні органи об’єднують дані з різних джерел, таких як статистичні агентства, наукові дослідження, опитування громадян та інші й це дозволяє більш точно аналізувати ситуацію і розробляти комплексні підходи до розв'язання проблем.

Таким чином, маркетингові дослідження в державному секторі відіграють ключову роль у підвищенні ефективності управління та прийняття обґрунтованих рішень. Вони дозволяють державним органам глибше розуміти потреби та очікування громадян, оцінювати соціально-економічні умови, ефективність програм і ініціатив, а також розробляти ефективні комунікаційні стратегії. Завдяки регулярному моніторингу задоволеності громадян, аналізу ринку праці та екологічних аспектів, державні установи можуть краще реагувати на виклики та впроваджувати зміни, спрямовані на покращення якості життя населення. Інтеграція даних з різних джерел забезпечує комплексний підхід до управління, сприяючи більшій прозорості та довірі до державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Гаврилечко Ю.В. Комплекс маркетингових комунікацій суб’єктів державного управління. Аспекти публічного правління. 2021. № 11-12. Т. 6. С 5 – 11.

2. Нікішина О. В., Тараканов М. Л., Зеркіна О. О. Інструменти державного маркетингу, як складова селективного регулювання товарних ринків в умовах нестабільності. Food Industry Economics. 2022. № 14.3. С. 44-57.

3. Hartman K. Digital Marketing Analytics: In Theory And In Practice. Independently published, 2023. 333 p.

4. Likarchuk N., Velychko, Z., Andrieieva O., Lenda R., & Vusyk H. Manipulation as an element of the political process in social networks. Cuestiones Políticas. 2023. № 41(76). P. 769-779.

5. Likarchuk N., Andrieieva O., Likarchuk D.; Bernatskyi A. Impression marketing as a tool for building emotional connections in the public administration sphere. Studies in Media and Communication. 2022. № 10 (1). P. 9-16.

6. Vorster L., Knight H. Digital Marketing in Practice: Design, Implement and Measure Effective Campaigns. Kogan Page, 2023. 496 p.

Куценко А. О.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Реформи в Україні загалом спрямовані на те, щоб розбудувати демократичну правову державу, забезпечити її сталий та безпечний розвиток. Ознаки однієї з найголовніших проблем у країні нині вбачаються в процесі, в ході якого формується й впроваджується державна політика національної безпеки.

Нинішні умови, в яких Україна існує як незалежна держава, вимагають, реалізуючи політику національної безпеки, враховувати бажання країни, аби в усіх царинах життєдіяльності суспільства прослідковувалося дотримання національних інтересів. Через системну кризу, яка останніми роками триває в Україні, її стратегічний розвиток та економічне зростання зіткнулися зі значними перешкодами. У теперішній час для того, щоб подолати кризу, насамперед потрібно, аби українська нація консолідувалася, щоб реалізувалася ефективна національна модель державного управління, завдяки якій зросте ефективність, з якою функціонує суспільство, та відбудеться національний розвиток.

Галузь охорони здоров'я останніми роками перебуває в нестабільному стані. Це сталося через неправильне розуміння, стереотипне уявлення про ринкові відносини та їхню реалізацію, через те, що відсутні дієві форми, які б застосовувалися в державному управлінні цією галуззю. Переважна кількість дослідників вказують на те, що варто застосовувати модель охорони здоров'я, в основі якої лежить ринковий принцип, виражений через наступний алгоритм: потреба – задоволення потреби – прибуток – стимулювання потреби – потреба. Інакше кажучи, в нинішньої медичної галузі, фармацевтичної промисловості та асоційованих економічних сфер як суб'єктів господарювання є пряма зацікавленість у тому, щоб потреба в медичній допомозі зростала.

Є очевидною необхідність негайної трансформації системи охорони здоров'я. А саме: потрібна розробка стратегій, організаційних підрозділів, нового погляду на ціноутворення, нових методів, відповідно до яких оцінюватиметься діяльність тих, хто надає медичну допомогу, а основне –

розробка практичних заходів, що об'єднали б усіх учасників процесу надання медичної допомоги: державу, бізнес, бюджетні та приватні лікувальні заклади тощо. Тож національна безпека у своїй теорії та практиці націлена на невідкладний розвиток окремих галузей життєдіяльності (економіки, культури, освіти, медицини) й на те, щоб ставала досконалішою система державного управління, щоб вона обов'язково володіла оптимально ефективним впливом процеси, що відбуваються в суспільстві.

У сфері охорони здоров'я метою розбудови та функціонування належної системи є забезпечення сталого розвитку суспільства. Вирішення проблем забезпечення здоров'я та благополуччя є ключовим питанням серед інших цілей сталого розвитку, а загальне охоплення послугами охорони здоров'я може сприяти скороченню масштабів бідності, захищаючи людей від однієї з найсерйозніших загроз їх фінансового благополуччя, а позитивні показники здоров'я можуть стимулювати зайнятість та економічне зростання. Крім того, надійні системи охорони здоров'я здатні служити заслоном від соціальних та економічних наслідків спалахів захворювань та інших надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я [1]. Тож поряд із широкою діяльністю, яку провадять недержавні заклади охорони здоров'я, попри державну дерегуляцію, державою не тільки зберігаються, а й посилюються певні форми роботи, які охоплені контрольно-наглядовими повноваженнями: здійснюється стандартизація, ліцензування, сертифікація, відбувається застосування інших механізмів, процедур і заходів, які встановлюють спеціальні закони.

В. Лазоришинець, Г. Слабкий, Н. Ярош відзначають, що система державного управління охороною здоров'я органічно поєднує у своєму складі: суб'єкт (керуючу систему) і об'єкт управління (керовану систему); всю сукупність різноманітних зв'язків, які при цьому здійснюються На їх думку, будь яке дослідження проблеми державного управління сферою охорони здоров'я доцільно розпочати з визначення такого складного поняття, як «здоров'я» [2].

З приводу наведено варто відмітити, що розуміння терміну охорона здоров'я і управління охороною здоров'я у юридичній літературі має розбіжності. Через те, що публічне управління полягає в здійсненні цілевстановлюючого, організуючого і регулюючого впливу державних органів (переважно органів виконавчої влади) на діяльність [3], то його об'єктом є охорона здоров'я як цілісна соціальна система, що складається зі складових, які перечисленні вище. Все це дає підстави прийти до висновку, що вказівка на охорону здоров'я як об'єкт публічного управління чи адміністрування у юридичній літературі є не зовсім вірним. Тому більш виваженим може бути використання терміну «управління у сфері охорони здоров'я», або

«адміністрування у сфері охорони здоров’я», що використовується не тільки в науковій, але і навчальній літературі. Так, наприклад, цілком обґрунтовано і виправдано у підручниках з дисципліни «Адміністративне право» серед розділів особливої частини виділяють «Адміністративно-правове регулювання і державне управління у сфері охорони здоров’я», «Державне управління у сфері охорони здоров’я» [4].

Слід додати, що для ефективності системи охорони здоров’я необхідно забезпечувати прозорість та відкритість процесів, що відбуваються в ній, а також забезпечувати контроль за дотриманням законодавства в цій сфері. Розвиток національної системи охорони здоров’я та забезпечення національної безпеки є важливою задачею для України. Необхідно забезпечити ефективне управління та забезпечення стійкого фінансування, підвищення кваліфікації медичних працівників та розвиток інфраструктури медичного обслуговування. Також необхідно забезпечувати доступність медичної допомоги для всього населення та зміцнювати міжнародне співробітництво в цій сфері [5].

Важливою особливістю, якою наділене державне управління діяльності в царині охорони здоров'я України, виступає розмежування компетенції структур державної влади, які від імені держави займаються таким регулюванням відповідно до визначених Конституцією України та чинних нормативно-правових актів меж. Вітчизняну охорону здоров'я населення представляють державна, комунальна та приватна системи охорони здоров'я. Таким чином, реалізуючи державне управління галуззю медицини, потрібно брати до уваги недержавні моделі охорони здоров'я та державно-приватні відносини. В основі оцінювання відповідних моделей лежить комплекс чинників:

– закладений в моделі потенціал (відсутня соціальна рівність в системі приватної форми охорони здоров'я з прямою оплатою послуг);

– способи, посередництвом яких впроваджується модель;

– соціально-економічна ситуація, на яку впливають традиції охорони здоров'я, готовність громадян сприймати інші моделей охорони здоров'я, відповідна законодавча основа, чи є мета в організаторів охорони здоров'я підвищити соціальну рівність, зробити медичну допомогу ефективнішою.

Отже, розвивати національну систему охорони здоров’я, забезпечуючи національну безпеку, – вагоме завдання, що стоїть перед Україною. Щоб досягти цієї мети, потрібне використання різних механізмів, зокрема варто реформувати систему охорони здоров’я, підвищувати кваліфікацію медичних працівників, зробити якісні медичні послуги доступними, розвивати інфраструктуру охорони здоров’я, вдосконалювати кібербезпеку та ін.

Завдяки цим інструментам можливе підвищення ефективності системи охорони здоров'я, а також забезпечення національної безпеки України. Однак справа матиме успіх за умови, коли взаємодіятимуть усі сторони: влада, медична громадськість, наукові установи, міжнародні інституції та ін.

Список використаних джерел:

1. General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.
2. Лазоришинець В.В., Слабкий Г.О., Ярош Н.П., Чепелевська Л.А., Шевченко М.В., Кутуза А.С., Ціборовський О.М., Істомин С. В., Кондратюк Н.Ю., Кучеренко Н.Т., Тяпкін Г.М. Державне управління охороною здоров'я України: монографія. К., 2014. 312 с.
3. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
4. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посібник. Київ: Атіка, 2009. 640 с.
5. Шевчук Р.В. Механізми розвитку національної системи охорони здоров'я в контексті забезпечення національної безпеки в Україні. *Публічне урядування.* 2022. № 5 (33). С. 127-131.

Кушнєров О. П.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПІВ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В Україні реформа децентралізації й процеси реформування місцевого самоврядування здійснюються доволі розосереджено та потрапляють під вплив нинішніх подій. Ми вважаємо, важливе значення має те, що реформування української влади основується на принципах та положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування, а також на світових стандартах суспільних відносин в секторі місцевого самоврядування. Державна політика України в секторі децентралізації не тільки зважає на інтереси жителів ОТГ, а також визначає делегування частини повноважень, ресурсів і відповідальності від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Результативне формування публічної влади на нинішній стадії державотворення стає одним з головних завдань регіонального розвитку України як демократичної та правової держави, котра бажає наблизитися до провідних світових стандартів публічного управління. Зважаючи на значущість інституту місцевого самоврядування та, крім того, потребу подальшого реформування місцевого самоврядування, на нашу думку, проблема є актуальною та серйозною в нинішніх обставинах.

В 1997 р. Україною було ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, а значить, вона мусить реалізувати європейські стандарти, до котрого належить також децентралізація. З того часу різні уряди робили декілька спроб реалізувати необхідні реформи, проте через різні причини вони не стали успішними. Після Революції гідності зміни відбулися: ухвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, закони України «Про співробітництво територіальних громад» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Іншими словами, суть реформ – перехід на європейські стандарти. Децентралізацією є передавання владних повноважень та бюджету від державних органів влади до органів місцевого самоврядування. Головне завдання реформи – формування умов для розвитку громад і наближення послуг до населення за допомогою створення заможних громад, делегування переважного числа

повноважень на базовий рівень управління й конкретного розмежування функцій між рівнями управління, а також створення відповідних умов для забезпечення ресурсами місцевого самоврядування. Реформування місцевого самоврядування відбувається на засадах децентралізації в Україні.

Ми вважаємо, децентралізацією є делегування функцій управління від центральних органів влади місцевим органам, зростання переліку повноважень нижчестоячих органів управління через зменшення кола повноважень вищих.

Принципи місцевого самоврядування, або, власне, «децентралізації» – це сформовані в процесі еволюції місцевого самоврядування основоположні ідеї та правила, які є основою діяльності територіальних громад та вибраних ними органів і посадових осіб для самостійного вирішення місцевих питань [9]. В. Вакуленко, М. Орлатий наголошують, що принципи місцевого самоврядування окреслені Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" у ст. 4. Це принципи:

1. Народовладдя. Вихідним стосовно принципу народовладдя є принцип народного суверенітету, закріплений у ст. 5 Конституції України. Територіальні громади, реалізуючи принцип народовладдя, здійснюють владу на місцях двома шляхами: 1) безпосередньо – насамперед через місцеві вибори, референдуми, ініціативи тощо; 2) опосередковано – через представницькі органи (місцеві ради; сільських, селищних, міських голів). Очевидно, що в умовах проведення реформи місцевого самоврядування місцева демократія потребує особливої уваги з боку законодавця.

2. Законності повинна ґрунтуватися не тільки на беззастережному дотриманні Конституції, законів та інших нормативно-правових актів, а й, що не менш важливо, на уніфікованості (єдності) підходів до їх застосування.

3. Гласності – суб'єкти місцевого самоврядування зобов'язані провадити свою діяльність відкрито, що підтверджується низкою нормативно-правових положень.

4. Колегіальності – випливає зі змісту організаційно-правових форм місцевого самоврядування, а також із самої сутності представницьких органів місцевого самоврядування, що є передусім колективами людей, які представляють інтереси окремих груп населення. Колегіальність передбачає таку організацію, за якої кожна особа має право брати участь в обговоренні та прийнятті певних рішень.

5. Поєднання місцевих і державних інтересів означає, по-перше, здійснення недержавними за своєю природою суб'єктами – органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, територіальними громадами (а нині й об'єднаними територіальними громадами) – пошуку

оптимальної рівноваги між локальними та державними інтересами; по-друге, означає, що місцеве самоврядування не може бути повністю не залежною від держави (суверенною) управлінською системою, тобто своєрідною державою в державі

6. Виборності полягає в такому: 1) виборності складу органів місцевого самоврядування та голів таких органів; 2) поєднанні виборності й призначуваності голів представницьких органів; 3) децентралізації влади тощо.

7. Правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності. Правова самостійність передбачає, що органи місцевого самоврядування мають право приймати рішення, уносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Організаційна самостійність місцевого самоврядування виражається в тому, що органи місцевого самоврядування характеризуються організаційною відокремленістю (вони наділені власною компетенцією в межах, визначених чинним законодавством). Матеріально-фінансова самостійність, незважаючи на уявну «другорядну» роль, є необхідною передумовою для реалізації всіх інших принципів місцевого самоврядування.

8. Підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб.

9. Державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування.

10. Судового захисту прав місцевого самоврядування [10].

Здійснюючи розгляд переваг і недоліків децентралізації, можливо виділити ряд таких переваг зазначеного процесу, а саме: спрощена структура управління на місцях, організація більш тісного зв'язку з громадянським суспільством, покращення прозорості ухвалення управлінських рішень, заохочення до ухвалення рішень на базі реординації, зростання рівня відповідальності перед територіальною громадою. Серед недоліків децентралізації влади можливо назвати ризики неузгодженості векторів розвитку певних територіальних одиниць і стратегічних цілей, ускладнення координації між рівнями управління, загрозу монополістичної ролі держави в певних галузях.

Отже, принципи місцевого самоврядування – це ідеї й правила, що вважаються підґрунтям функціонування територіальних громад і вибраних ними органів та посадових осіб для автономного розв'язання місцевих питань. Зрештою, мета – це оптимізація роботи органів місцевого самоврядування як реакція на національні та глобальні виклики, а також тенденції. Держава весь час покращує свій апарат, через це відбувається розвиток реформи децентралізації й вона не стоїть на місці. Таким чином, мета політики в секторі

децентралізації – відхід від централізованої моделі управління в державі, створення належних умов для спроможності місцевого самоврядування й формування результативної системи територіальної організації влади в Україні, повне втілення положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Грищук М.В. Принципи місцевого самоврядування як основні засади організації та функціонування місцевого самоврядування: політико-правовий аналіз / М.В. Грищук // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць/ Керівник авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса: «Фенікс», 2009. – Вип. 37. – С. 266-270.

2. Вакуленко В. М. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні [Текст] : підручник / авт.-упоряд. В. М. Вакуленко, М. К. Орлатий, О. С. Ігнатенко та ін. ; за заг. ред. : В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2010. – С. 9–42, 243–280.

Кушнєров Ю. П.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ОСНОВНІ ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку суспільства корупція – значний стримуючий чинник, який дуже гальмує економічні, соціальні та політичні перетворення. Нині корупцію в Україні визнано однією з найбільших загроз національній безпеці. У соціумі чітко розуміють незмогу досягнення цілі розвитку, виходу на лідируючі позиції в світі і введення європейських стандартів життя без застосування ефективних механізмів протидії корупції. За період незалежності в Україні відбувається процес втілення й напрацювання державної антикорупційної політики, що реалізується через ухвалення антикорупційних законів, певних концепцій і стратегій, зокрема й ухвалення державних програм стосовно їх впровадження. Однак кожного року ступінь корупції в українському соціумі збільшується й Україна посідає останні позиції в міжнародних рейтингах за рівнем корумпованості. Зважаючи на зазначене, постає необхідність у розгляді питань державної антикорупційної політики.

Корупція має невід'ємний зв'язок із організованою злочинністю, чинить негативний вплив на діяльність державної влади у всіх її проявах: законодавчій, виконавчій і судовій. Саме через це корупція поволі трансформується з ординарного злочину на соціальну хворобу, в той же час насамперед відбувається порушення законних прав й інтересів громадян України. Через це на нинішньому етапі розвитку, а особливо останніми роками, коли сталися радикальні зміни в політичному та суспільному житті держави, зазнали змін погляди й на проблему протидії корупції.

На нашу думку, доречно в аспекті напрацювання принципів формування національної антикорупційної політики запропонувати своє трактування корупції. Корупція є соціальним, правовим, політичним, економічним, етико-моральним явищем латентного плану, що виявляється в навмисних діях посадової (службової) особи, що мають зв'язок із формуванням протиправного зв'язку однієї чи кількох осіб, які мають повноваження реалізувати функції держави, чи місцевого самоврядування або прирівняних до них осіб, осіб громадських, комерційних й інших організацій з певними особами або групою

осіб через застосування свого службового становища, з власною корисливою ціллю щодо отримання для себе або в інтересах третіх осіб, неправомірної вигоди у формі як майнового, так і немайнового плану, й переваг, та, крім того, підкуп згаданих осіб через протиправне надання їм фізичними й юридичними особами зазначених благ і переваг, що шкодить авторитету й престижу органів державної влади та держави загалом та за котрі передбачаються всі види юридичної відповідальності.

Характеризуючи поняття «державна антикорупційна політика» Д.Г. Заброда приходить висновку, що антикорупційною політикою є передбачений законами та підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються і реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

При цьому, автором додатково виокремлено основні ознаки державної антикорупційної політики, серед яких:

1) державно-владний, публічний, ситуативний характер, залежність від загального політичного курсу держави та політичної волі її керівників;

2) комплексний характер антикорупційних заходів;

3) відповідність міжнародним принципам протидії корупції;

4) програмний характер;

5) закріплення у відповідних правових актах;

6) залучення до формування та реалізації значного кола суб'єктів: як індивідуальних, так і колективних [1].

Проаналізувавши існуючі думки та концепції, можна констатувати, що теорія виробила кілька основних підходів до його визначення.

Антикорупційною політикою вважається:

– «комплекс заходів – правових, економічних, виховних, виховних, організаційних та інших, постійно застосовуваних державою і суспільством, з метою усунення або мінімізації причин корупції в різних сферах суспільного життя» [2];

– «у ході діяльності – це послідовно здійснювана, системна, цілеспрямована діяльність держави в тісній взаємодії з інститутами громадянського суспільства, яка полягає у розробленні, вдосконаленні та реалізації стратегічних засад і тактичних заходів, спрямованих на усунення або блокування причин та умов корупції, удосконалення правової відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури» [3];

– «вектор розвитку системи державного управління – інтегративна взаємодія визначених законодавством суб'єктів щодо запобігання корупції, спрямована на створення та реалізацію інституційних, структурно-функціональних та ресурсних засад, організаційних заходів щодо запобігання проявам корупції в системі державного управління» [4].

Розглядаючи погляди науковців, варто визнати, що суть антикорупційної політики повинна досліджуватися насамперед комплексно як низка принципів функціонування спеціалізованих антикорупційних органів, які передбачають здійснення системи заходів адміністративного характеру, орієнтованих на те, щоб запобігати й протидіяти корупції. Іншими словами, головними чинниками державної антикорупційної політики вважаються:

1) існування спеціалізованих щодо протидії корупційних проявів органів, які створюють відповідні умови для здійснення цього виду державної політики;

2) система заходів, яка реалізується державою в особі антикорупційних органів й допомагають викорінити явище корупції.

Таким чином, брак єдиного визначення антикорупційної політики негативним чином впливає не тільки на теоретичне осмислення означеного правового феномена, а також і на сектор правозастосування, що виявляється у періодичному оновленні його змісту. Як результат, способам виконання й здійснення антикорупційної політики властиві нестабільні показники, що гальмує результативність їх використання. Розгляд наукових підходів стосовно осмислення антикорупційної політики дозволив визначати її як комплекс цілей, мети, завдань, принципів, зокрема заходів, рішень і дій щодо запобігання й протидії корупції, котрі реалізуються за допомогою системи державного управління та інститутів громадянського суспільства на базі законів України й гарантують зменшення ступеня корупції в усіх галузях суспільного життя. Зважаючи на різноаспектне визначення терміну «корупція», можна дійти висновку, що корупцію можна досліджувати як у широкому значенні як узагальнений ефект негативних виявів у галузі державної влади, так і вузькому – як один із видів отримання власної вигоди в секторі професійної управлінської діяльності. Мета антикорупційної політики – формування й налагодження ефективної системи запобігання й протидії корупції, з'ясування її передумов й ліквідація наслідків, та, крім того, окреслення шляхів незворотності покарання в разі скоєння корупційних дій.

Список використаних джерел:

1. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики / Д. Г. Заброда // Право і Безпека. 2012. № 2. С. 98-105.

2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № ETS173 від 27 січня 1999 р. (ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 жовтня 2006 р. № 252-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

3. Калугіна І.О. Антикорупційна правова політика: природа і зміст. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. Вип. № 4. URL: http://journal-app.uzhnu. edu.ua/article/view/253778/251046

4. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і в органах місцевого самоврядування: монографія / ред.: Ю. В. Ковбасюк, В. Л. Федоренко. К.: Ліра-К, 2016. 524 с.

Наумко М.М.
аспірант кафедри публічного управління та публічної служби
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУУРОКИ ВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

З часу, коли російська Федерація вторглася на українську землю, народ України став на захист своєї країни, об'єднуючися в Збройні Сили та добровольчі формування. Це стало ключовим етапом у відбитті окупованих територій та визволенні населених пунктів від ворожої окупації.

Навіть у таких складних умовах українська держава не лише реагує тактично, а й дбає про розвиток та створення оптимальних умов, щоб агресор зазнавав неприйнятних втрат і не досягав своїх цілей. [5]

Сили територіальної оборони Збройних Сил України, це той окремий рід, який дозволяє якісно виконувати поставлені завдання перед територіальною обороною та звільняє Збройні Сили від виконання невластивих їм завдань. У Законі України «Про основи національного спротиву» визначено, що складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву, іншими словами можна сказати, що національний спротив - це комплекс заходів, які сприяють обороні держави шляхом більшого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, задля відсічі збройної агресії. Відповідно до цього закону завдання, що до територіальної оборони покладаються на військову, цивільну та військово – цивільну складову [1].

Разом з тим, виникають неточності і питання до механізмів державного регулювання територіальної оборони як складової воєнної організації держави, що негативно впливає на забезпеченні обороноздатності. В багатьох державах – членів НАТО і Європейського Союзу вдало застосовується територіальна оборона. Вона виконує свої завдання і є важливим фактором для посилення захисту держави. В цьому випадку запозичення та використання досвіду передових країн надасть можливість покращити обороноздатність та вивести її на високому рівень в Україні. [5]

В Західних країнах територіальна оборона пов’язана зі збройними силами та виконує різні завдання. Наприклад, територіальна оборона Швеції і Фінляндії, крім виконання завдань за призначенням, включила в їх обов’язки

ведення партизанської війни на окупованих територіях. Для цього їх підрозділи територіальної оборони застосовують різноманітну структуру під час їх формування, схожу до структури регулярної армії) [3,4].

А в таких країнах як Данія, Нідерланди і Бельгія структура територіальної оборони відрізняється від регулярної військ, а головним завданням є охорона важливих військових об'єктів та елементів цивільної інфраструктури. А також проведення мобілізаційного та оперативного розгортання армійських угруповань із забезпеченням їх безперешкодного маневру) [4].

Є країни в яких війська територіально оборони здатні виконувати бойові завдання нарівні з регулярною армією та їх застосування може проводитись за межами території свої держави (Наприклад Велика Британія, Німеччина та США) [4].

І на фоні цього, більшість країн світу використовують свою територіальну оборону для всебічного забезпечення своїх збройних сил та їх підтримки під час оборони держави. Вони відводять важливу роль територіальній обороні у недопущенні нападу, утриманні та відбитті атак противника до прибуття основних сил оборони. У мирний час вони також виконують додаткові завдання, такі як ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, забезпечення громадського порядку та боротьба з тероризмом. На даному етапі територіальна оборона нашої країни має схожі позиції з територіальною обороною передових країн, входячи до складу регулярної армії. Однак, відмінності в фінансуванні проявляються, зокрема, у тому, що у західних країнах головне навантаження припадає на державний бюджет, а у нас - на місцевий, а також, що стосується добровольчих формувань, ситуація є зворотною. [5]

Аналіз цих прикладів наголошує на важливості територіальної оборони у системі захисту нашої держави. Ця сфера потребує реформи, щоб уникнути зловживань. Для цього необхідно включати до добровольчих формувань територіальних громад осіб, які не підпадають під мобілізацію, але мають бажання захищати свою громаду на територіальному рівні. Також важливо розробити механізм фінансового забезпечення добровольців та підтримувати їх усіма можливими способами. Україні варто звернути увагу на досвід країн-членів Альянсу у організації територіальної оборони та постійно вдосконалювати власні сили та безпеку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основи національного спротиву» від 12.06.2022 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text;

2. Постанова Кабінету Міністрів №1449 «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад» - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text

3. Laird, R. (2018). Crafting a Way Ahead for the Defense of Finland: The Perspective of the Head of the Defense Policy Branch in the Ministry of Defence, Finland. Helsinki, Finland. Retrieved February 15, 2018, from https://sldinfo.com/2018/02/crafting-a-way-ahead-for-thedefense-of-finland-the-perspective-of-the-head-of-the-defense-policy-branch-in-the-ministry-ofdefence-finland/;

4. https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/18/73 72354/
5. konferenciya-28042023.pdf ст. 165

Омельченко Д. О.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

На сьогоднішній день можна вважати, що головним фактором, який впливає на недостатню ефективність публічного управління в державі в цілому, є механізми забезпечення регіонального розвитку. Покращення публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку України дасть можливість підвищити ефективність соціальних, економічних та екологічних змін та реформ у відповідності із реалізацією євроінтеграційних напрямів подальшого розвитку держави. Проте, на даний час дієвій реалізації таких реформ перешкоджає недосконала організація адміністративної системи на регіональному рівні та неефективність роботи місцевих органів влади тощо. Це пов'язано передусім із економічним сповільненим розвитком та дотаційністю значної кількості регіонів держави, а також нерівномірним їх розвитком. В свою чергу, неефективність публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку України зумовлює зростання корумпованості на місцевому рівні, погіршення якості публічного управління та піддає сумніву успішність здійснених державі реформ, спрямованих на впровадження правил та стандартів зарубіжного досвіду системи публічного управління на засадах сталого розвитку.

Зазвичай під сталим розвитку регіонів науковці розуміють покращення рівня вирішення ними соціальних, економічних та екологічних проблем, з можливістю забезпечувати стабільний розвиток та самоудосконалення з одночасним максимальним залученням різноманітних позикових коштів, щоб задовольнити суспільні потреби того чи іншого регіону. Сталий розвиток регіонів пов'язаний із визначенням мети соціального розвитку та передумов стосовно її досягнення, при яких цілі економічного характеру є перехідними від соціальних та головним інструментом забезпечення сталого розвитку загалом.

Відтак, сталий розвиток регіону передбачає наявність перспективи забезпечення сприятливих змін у соціально-економічних індикаторах, рівня і якості суспільної життєдіяльності, використання інноваційних факторів і

умов, зокрема, стабільного відтворення соціального, економічного та екологічного потенціалів. Однією із найважливіших передумов сталого регіонального розвитку слід вважати ефективну систему публічного управління, яка визначає послідовність дій стосовно стабільної роботи регіональних систем, спрямованої на зростання рівня якості та покращення рівня суспільної життєдіяльності. Визначені напрями забезпечення регіонального розвитку в умовах сталого розвитку вимагають запровадження належних механізмів публічного управління. Варто зауважити, що в наукових джерелах є доволі розповсюдженим поняття «механізм управління» та різні науковці по-різному його трактують.

Так, механізм управління, на думку Ю. Лисенка та П. Єгорова, – це «система формування цілей і стимулів, які дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його остаточних результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів. Ядром організаційно-економічного механізму є система стимулів, яка поділяється на дві підсистеми: командно-адміністративні стимули, які примушують до праці; соціально-економічні, що зацікавлюють працівників до високоефективної роботи» [1]. Крім цього, О.М. Ковалюк вважає, що механізм управління – це «система форм, методів, важелів, інструментів, які використовуються в діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їх забезпечення політикою на мікро- та макрорівні» [2].

Таким чином, на нашу думку, механізм управління виступає сукупністю взаємопов'язаних елементів, які допомагають в роботі інших системних складових, покликаних стимулювати трансформаційні процеси в управлінських об’єктах. Далі розглянемо сутність поняття «механізм публічного управління».

На думку В.М. Князєва та В.Д. Бакуменка, механізми публічного управління – це «практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей. Комплексний механізм публічного управління визначається як система політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління. Схема реального механізму публічного управління містить: цілі, рішення, впливи, дії, результати» [3. Водночас В. Малиновський визначає механізми публічного управління як «сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об’єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління» [4].

Таким чином, можна вважати, що механізм публічного управління є штучно сформованою системою, яка є чітко структурованою, із законодавчими нормами, методами, засобами та інструментами впливу на управлінські об'єкти, спрямованих на досягнення чітко визначених цілей. В цілому регіональний розвиток в умовах сталого розвитку передбачає покращення опору несприятливим факторам в економічній, соціальній та екологічній сферах, що дозволяє забезпечити стабільний розвиток в процесі задоволення потреб населення того чи іншого регіону.

Таким чином, беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що публічне управління регіональним розвитком в Україні вимагає використання відповідних управлінських механізмів, спрямованих на забезпечення ефективного вирішення наявних проблем у цій сфері. На нашу думку, механізми публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку виступають сукупністю практичних заходів та засобів, які забезпечують здійснення впливу органів публічної влади на суспільство з метою досягнення чітких цілей сталого розвитку. Усі механізми публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку мають мати комплексний та цільовий характер, а також повинні використовуватися на усіх рівнях управління, що дозволяє забезпечити захист інтересів того чи іншого регіону, його населення і бізнес-структур.

Список використаних джерел:

1. Лисенко Ю., Єгоров П. Організаційно-економічний механізм управління підприємством. *Економіка України.* 1997. № 1. С. 86-87.

2. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2002. 396 с.

3. Князєв В.М., Бакуменко В.Д. Державне управління: словник-довідник. К.: УАДУ, 2002. 228 с.

4. Малиновський В.Я. Державне управління: навчальний посібник. К.: Атіка, 2003. 576 с.

Пивовар Є. В.
здобувач вищої освіти,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Вінниця, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ

Соціальні інновації включають нові ідеї щодо продуктів, послуг та моделей, які спрямовані на вирішення соціальних проблем або задоволення потреб ефективніше, ніж існуючі рішення. Даний вид інновацій може бути ініційований державою або виникати як внутрішні спонтанні зміни в суспільстві. Суть соціальних інновацій полягає у створенні нових можливостей, цінностей та відносин, які сприяють покращенню якості життя населення та розвитку суспільства [1].

Інструментами презентації соціальних інновацій називають засоби та методи, які використовуються для ефективного представлення нових ідей, продуктів, послуг та моделей, спрямованих на вирішення соціальних проблем та підвищення якості життя населення [1]. Для презентації соціальних інновацій виділяють наступні інструменти: соціальні мережі, месенджери, презентації та відео, публікації в засобах медіа, особисті зустрічі та воркшопи [2].

Соціальні мережі дають можливість розміщувати різні види реклами та контенту для презентації соціальних інновацій. Вони досить ефективно можуть охопити широку аудиторію та налагодити зворотній зв'язок з цільовою групою, але їх контент має бути адаптованим під особливості кожної соціальної мережі.

Месенджери вже тривалий період є популярним інструментом для презентації інновацій, їх особливістю і водночас перевагою є налагодження персоналізованого діалогу з аудиторією. Через месенджери також можливо розсилати інформацію, проводити опитування, отримувати зворотний зв'язок.

Створення презентацій та відеороликів, що наочно демонструють суть соціальної інновації, її переваги та результати. Такий контент легко поширювати в соціальних мережах та на сайтах, його перевагою буде яскравість, інформативність та емоційність.

Розміщення статей та новин про соціальну інновацію в тематичних ЗМІ та на авторитетних інтернет-ресурсах дозволяє донести інформацію до широкої аудиторії та підвищити довіру до проекту.

Проведення особистих зустрічей, презентацій та воркшопів для цільової аудиторії дає змогу встановити емоційний контакт, відповісти на запитання та отримати зворотній зв'язок, ці заходи особливо ефективні на початкових етапах презентації інновацій.

За допомогою такого інструментарію презентації соціальних інновацій між надавачем інновації та авдиторією виникають відносини довіри й цікавості, стимулюється взаємодія та активності групи через конкурси, дії чи інші заходи зацікавленості, а постійний аналіз результатів та вдосконалення стратегії презентації надає комуніканту перевагу над іншими надавачами соціальних інновацій.

Найпоширенішими інструментами для створення презентацій соціальних інновацій є:

- презентаційні програми, які можуть створювати професійні слайди з текстом, графікою та мультимедійним контентом (PowerPoint, Keynote або Google Slides);
- графічні редактори, що можуть швидко створити креативні та привабливі дизайни для презентацій, такі як Canva або Adobe Spark;
- відеоредактори, які дозволяють створювати відеоролики для презентацій соціальних інновацій (Adobe Premiere Pro, Renderforest або iMovie);
- інтерактивні платформи, що мають на меті створювати нестандартні та інтерактивні презентації (Prezi, Visme, Gamma або Genially) [3; 4].

Усі зазначені інструменти є популярними серед користувачів, а особливо серед такої авдиторії як здобувачі вищої освіти, оскільки дозволяють створювати різноманітні, а головне успішні презентації соціальних інновацій.

Вибір найефективнішого інструменту для створення презентацій соціальних інновацій залежить від конкретних потреб, цілей, авдиторії та формату презентації. Кожен з цих інструментів має свої переваги, і вибір залежить від стилю та вимог до презентації.

Перед тим, як вибрати інструмент, потрібно визначити, який результат бажано досягти, чи це інформування аудиторії про соціальну інновацію, чи залучення інвесторів, чи стимулювання співпраці.

Наступним кроком є обрання інструменту, який відповідає формату презентації, якщо створити відеопрезентацію, то потрібен відеоредактор, а якщо слайд-презентація, то презентаційна програма

Вибір інструменту, який дозволяє створити інтерактивні елементи, такі як опитування, гейміфікацію або живі дискусії – ефективний спосіб залучити аудиторію, слід обрати інструмент, який є простим у використанні, навіть якщо наявний досвід користування комп'ютерними програми і дослідити можливості інструменту для розширення (поширювати презентацію через соціальні мережі, електронну пошту чи інші канали)

Деякі інструменти для створення презентацій мають функцію аналізу результатів презентації, як кількість переглядів, коментарів або оцінок чи несуть у своєму складі елементи штучного інтелекту.

Інструменти штучного інтелекту використовуються у створенні презентацій соціальних інновацій за допомогою наступних можливостей: створення тексту, графіки та інших елементів презентації, що заощаджує час та зусилля; організації даних у вигляді діаграми, таблиці чи інших візуальних елементів, які значно полегшують розуміння інформації; створення інтерактивних елементів, таких як, тестові завдання, чеклисти та презентації з текстом; візуалізації, за допомогою шаблонів різного дизайну та можливостей для створення власних; спільної роботи декількох осіб над створенням й редагуванням завдань у режимі реального часу; пристосування презентації під конкретні потреби та стиль, додавши логотип, фірмові кольори та шрифти; аналізу даних, визначення тенденцій та прогнозування рухів ринку, що вкрай корисно для соціальних інновацій [5].

Використання інструментів штучного інтелекту для створення презентацій соціальних інновацій може допомогти зберегти час, збільшити ефективність та привабливість презентації, а також допомогти монетизувати контент.

Усі згадані інструменти використовують для створення різноманітних форматів презентацій, які допомагають ефективно доносити інформацію про соціальні інновації до аудиторії. Ефективна презентація соціальної інновації вимагає комплексного підходу з використанням різних інструментів. Важливо адаптувати канали та формат контенту під особливості цільової аудиторії та етап просування інновацій.

Список використаних джерел:

1. Соціальні інновації - що це таке, визначення та поняття. URL: https://uk.economy-pedia.com/11036947-social-innovation.

2. Tamami Komatsu Cipriani. Social innovation toolkit : посібник. NetZeroCities, 2023. 61 p.

3. Топ-5 інструментів для створення яскравих презентацій. URL: https://znayshov.com/News/Details/top5_instrumentiv_dlia_stvorennia_Yaskravykh_prezentatsii.

4. Ломіковський Ю. Стимулювання інновацій у місті: як ефективно використовувати місцеві бюджети під час війни. *Економічна правда*. 2024. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/21/710206/.

5. AI club Intelix. ТОП 7: Найкращих інструментів штучного інтелекту для бізнесу. *CASES*. URL: https://cases.media/en/article/top-7-naikrashikh-instrumentiv-shtuchnogo-intelektu-dlya-biznesu.

Руденко О. І.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Відповідно до управлінської практики, соціальна сфера – «найуразливіший» сектор життя суспільства, котрий доволі «чутливо» реагує на кризи, в тому числі політичні й економічні. Подібні тенденції негативним чином відображаються на результативності реалізації реформ національної системи соціального захисту. Як результат, це зумовлює те, що в держави щораз складніше виходить вирішувати завдання, що мають зв'язок із збереженням державних соціальних зобов'язань і соціальних гарантій, кількість котрих впродовж останніх років постійно збільшується. Неналежна реалізація державою соціальних функцій, гарантій та зобов'язань зумовлює соціальну напругу, котра матиме всеохоплюючий та довготривалий негативний резонанс у суспільстві. Незважаючи на те, що 2003 року ухвалили Закон України "Про соціальні послуги", нинішня система їх надання продовжує залишатися не досить результативною. Положення названого Закону виконати повністю не можна через брак певних державно-управлінських процедур, котрі знаходяться на етапі розробки, ухвалення й введення. Відповідно, здійснення значно ґрунтовніших досліджень механізмів реалізації державної соціальної політики – актуальне питання, що відіграє теоретичну й практичну роль.

Під механізмом реалізації державної соціальної політики суспільного процесу розуміють сталу систему співдії соціальних акторів різних типів та рівнів, а кінцевим ефектом є задоволення відповідного суспільного запиту. Власне концепція механізмів реалізації державної політики основується на твердженні про те, що комплекс головних процесів, феноменів, чинників та залежностей формують цілісне явище, розгляд котрого дає змогу значно ґрунтовніше розібратися у залежностях та закономірностях, які досліджуються.

Фінансово-економічний механізм реалізації державної соціальної політики варто розглядати у вузькому та широкому розумінях. У широкому – це сукупність автономних фінансових механізмів соціального страхування, соціального забезпечення та соціальних стандартів й гарантій, що комплексно взаємодіють, взаємодоповнюють один одного та сприяють ефективному його

функціонуванню з метою забезпечення сталого розвитку держави та задоволення життєво необхідних потреб кожного громадянина на рівні не нижче прожиткового мінімуму. Фінансово-економічний механізм реалізації державної соціальної політики у вузькому розумінні – це певний комплекс спеціально розроблених, законодавчо закріплених та визначених соціально-економічною політикою форм і методів, інструментів і важелів акумулювання, перерозподілу і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення добробуту кожного члена суспільства та підвищення рівня соціального захисту найбільш незахищених верств населення – осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями, безробітних, багатодітних родин, дітей-сиріт та ін. [1]. Доцільно зазначити, що нерезультативність цього механізму наразі в Україні не дає змоги виконувати повністю вимоги Закону України «Про соціальні послуги». Як правило, цьому механізму властива невисока адресність, вкрай нерезультативні й нераціональні соціальні виплати коштів, надання багатьох тіньових пільг, а також види соціального забезпечення, котрі існують ще з радянського періоду.

Політичний механізм, який формує основи державної соціальної політики, обґрунтовує вибір пріоритетних напрямків її подальшого розвитку і реалізації, тобто – це система організаційно оформлених цінностей, традицій, процедур, правил, зразків формування й функціонування вищих і центральних органів виконавчої влади, визначення й перерозподіли між ними основних елементів управлінського зв'язку (цілей, функцій, завдань, обов'язків, правил прийняття рішень, повноважень і відповідальності), прийняття й здійснення найважливіших політичних і адміністративних рішень, а також здійснення зовнішнього контролю за їхнім виконанням [2]. Цей механізм має орієнтуватися на посилення відповідних суспільних взаємозв'язків у секторі державної соціальної політики та в той же час є визначальним політичним інструментом щодо окреслення її головних векторів розвитку.

Нормативно-правовий механізм також не виконує свого основного призначення – належного правового регулювання гарантування певного рівня якості соціальних послуг, задоволення потреб у них осіб, які їх потребують, у необхідних обсягах. Нормативно-правовий механізм, покликаний забезпечити ефективне втілення правових норм у процес державної соціальної політики. Він передбачає, що суб'єкти формування нормативно-правової бази встановлюють правові норми здійснення управлінського впливу всіх елементів структури механізму формування та реалізації державної соціальної політики, які визначають цілі, завдання, принципи функціонування механізму і регламентують відносини, що виникають у сфері. Прийняття законодавчих і нормативно-правових актів, рішень державних органів управління, створення механізмів та інститутів для впровадження в життя закону, розробка та

законодавче затвердження державних стандартів, а також вироблення механізмів для впровадження міжнародного законодавства забезпечують втілення правових норм у процесі державного управління сферою [3].

Організаційний механізм реалізації державної соціальної політики містить суб'єкти й об'єкти, є відповідальним за окреслення цілей, завдань, функцій, а також методів управління розвитку соціальної сфери в Україні, здійснює координацію результативної діяльності й взаємозв'язку організаційних структур, які несуть відповідальність за виконання державної соціальної політики, контролюють їхнє функціонування і фіксує наслідки діяльності.

Інформаційний механізм реалізації державної соціальної політики дозволяє гарантувати регулювання та збалансування дій її суб'єктів й об'єктів, а також створювати відповідні умови для поліпшення соціально-економічної статистичної звітності відповідно до вимог ефективного державного управління в соціальній галузі й вводити новітні інформаційні технології, а також здійснювати моніторинг головних векторів державної соціальної політики. Цей механізм гарантує, з одного боку, безперешкодну доступність до інформаційних даних стосовно соціального розвитку в державі, їх збір і поширення, а з іншого – налагодження державної системи моніторингу. Наведене гарантує оперативність надання і використання повністю необхідних відомостей будь-яких учасників системи державного управління в соціальній галузі розвитку на загальнодержавному рівні.

Отже, під механізмом реалізації державної соціальної політики варто розуміти низку інструментів і способів впливу на функціонування і наступний розвиток соціальної сфери у державі з метою досягнення цілі певної державної політики. Регулярне втілення державної соціальної політики через комплексний механізм державного управління координується із завданням загальнонаціонального об'єднання громадян. Щоб ефективно втілити державну соціальну політику, необхідно гармонізувати сполучення всіх зазначених вище механізмів реалізації державних заходів у секторі державної соціальної політики.

Список використаних джерел:

1. Данилюк О. І. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Ефективна економіка. 2019. № 5. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7056

2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти/ За загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. Бандурки О.М..: Монографія. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. Справ, 2000. – 368 с.

3. Метьолкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні / Н. Б. Метьолкіна. // Державне будівництво. 2008. № 1.– URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_16

Самков О. М.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДІВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Система державного управління містобудівною діяльністю в зарубіжних країнах покликана передусім забезпечити дотримання безпечності будівель не лише для суспільної життєдіяльності, але й для навколишнього середовища в цілому. Головні напрями державного управління містобудівною діяльністю включають виконання експертиз містобудівних проєктів; проведення моніторингу дотримання будівельних норм та стандартів, а також технічних умов тощо. У вітчизняних умовах варто зосередитися на досвіді країн Європи, адже саме він відображає доволі високий рівень ефективності управління, а також особливості розробки та виконання стратегічних заходів в сфері здійснення державного управління містобудівною діяльністю. Водночас така практика є важливою в результаті власної ієрархічності та багатоступеневого управління.

За умов, що нині склалися в Україні, численні галузі суспільно-економічної діяльності стикаються із «втратою управління». Суспільство переживає процес втрати довіри до влади, в країні триває загострення економічних та соціальних проблем. Варто зауважити, що й посередництвом механізмів, якими користуються в містобудівній діяльності, не вдасться результативно управляти процесами розвитку територій та залагоджувати проблемні питання, які виникають на різних щаблях планування. Особливо гострою проблемою в містобудівній сфері є те, що планувальні документи дочасно старіють. В порівнянні з ранішими міськими генеральними планами, дія яких розтягувалася на досить довгий період, нині їхня дія в часі скорочується, тож відбувається гострий запит на їхнє оновлення.

Крім того, страждають на невміння ефективно управляти процесами містобудування обласні та районні муніципальні структури [1, с. 153].

Не систематизується нормативно-правове підґрунтя, яке регламентує роботу галузі, що регулює містобудівну діяльність, існує багато підзаконних нормативно-правових документів, окремі з яких почали діяти у 80-ті в минулому сторіччі. Але вони не відповідають нинішнім вимогам, відповідно

до яких у будівництві мають запроваджуватися інноваційні технології, , реконструюватися будівлі та споруди, здійснюватися геодезичні роботи, споруджуватися інженерні споруди й комунікації [4, с. 54].

В основі широко розповсюдженої міжнародної містобудівної практики лежать принципи підготовки нормативно-правової документації місцевого рівня, що визначають містобудівну регламентацію, із врахуванням актів, які містить територіальне планування. Інакше кажучи, втілюється явище двохстадійних технологічних схем. Одностадійними (коли територіальне планування у своїх актах водночас оперує й містобудівними регламентами) розвинені держави, в яких діє ринкова економіка, не користуються [3].

Україну має зацікавити досвід, який отримала держава-член ЄС Польща. Там на початках 90-х років XX століття регіональна політика була спрямована переважно на те, щоб підтримати відсталі й депресивні регіони, а в кінці XX сторіччя стратегією польського містобудування ставилося на меті: аналізувати, в якому стані перебувають регіони, та створювати нові робочі місця, водночас стимулюючи в регіонах зростання економічної конкурентоздатності, сприяючи технологічному прогресу, все тіснішій транскордонній співпраці. Інституційним забезпеченням діяльності в польському містобудуванні насамперед займаються Міністерство з регіонального розвитку Польщі (національний рівень) та сформовані Агенції регіонального розвитку (АРР). Агенції мають передати території зі збанкрутілими підприємствами для того, щоб залучити інвестиції. За таких обставин відбувалося надходження державних коштів та відбувалося фінансування завдяки різним програмам Євросоюзу. Агенціями регіонального розвитку активно використовуються Структурні Фонди, щоб за їхньою допомогою вирішувати численні питання, з якими стикається розвиток польських регіонів [2, с. 138].

Таким чином, досвід обласного рівня створення схем, відповідно до яких плануються території, свідчить, що це відбувається певною мірою стихійно. Внаслідок того, що фінансування робіт затримується, проектними установами схеми планування районів розробляються з затримкою, відповідно, проекти створюються в дуже короткі строки. Через те, що є недосконалою організація згаданих робіт, стає неможливим досягти згоди в усіх конфліктах, які з'являються на місці перетину інтересів влади та місцевих громад. Значне збільшення чисельності суб'єктів, які господарюють та є самостійними й незалежними, робить неможливим збір правдивих і повних даних щодо того, в якому стані перебувають містобудівні процеси та явища, як вони можуть розвиватися, тому досить важко створити планувальний документ, який би не був відірваний від реального стану речей.

Потрібне створення якісних форм, через які відбуватиметься організація роботи всередині області, спрямована на просторове планування, варто розвивати структури, завданням яких є планування простору на рівні регіону. Регіональному плануванню необхідні новітні методичні механізми, які користуються сучасними інформаційними технологіями.

З досвіду, який отримала Німеччина, створюючи регіональні плани, стає зрозумілим, що це досить тривалий процес, окреслений соціально-економічними перетвореннями Попри те, що соціальні, економічні та екологічні обставини постійно й активно трансформуються, в регіональному плані повинна бути репрезентована довготривала перспектива стосовно питань, які висвітлюють організацію, забезпечення та розвиток регіону, завдяки йому перспективні наміри мають бути реалізовані. Тільки в разі ухвалення послідовних та обґрунтованих рішень території можуть постійно розвиватися навіть на тлі соціально-економічних змін і можливе збереження контролю над процесами, що відбуваються в містобудівній сфері.

Планувати території в часи, коли стаються демографічні трансформації – знижується чисельність населення, є проблематичним і для країн Євросоюзу. В майбутньому, можливо, будуть створені нові управлінські інструменти, що впливатимуть на розвиток подібних міст в період їхнього зменшення. Однак зараз емпіричним шляхом з'ясовано тільки, на якому рівні перебуває ця проблема, а бачення того, яким чином потрібно її вирішувати, ще відсутнє.

Список використаних джерел:

5. Глеба В.Ю. Удосконалення механізмів державного управління розвитком територій Київської області. *Аналітика і влада.* 2011. Вип. 3. С. 151-156.

6. Лисенко В.В. Закордонний досвід здійснення містобудівної діяльності. *Держава та регіони.* 2019. № 4 (68). С. 136-140.

7. Мельман В.О., Іващенко О.В. Закордонний досвід реалізації та узгодження будівельних проектів. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/33754185.pdf&cd=11&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

8. Покатаєв П.С. Регулювання сфери благоустрою населених пунктів: адміністративно-правовий аспект: монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 430 с.

Сербин А.В.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

На фоні динамічного розвитку процесів реформування в Україні, починаючи із 2015 р., значну увагу науковці надають змогам і потребі змін у механізмах публічного управління в різних секторах економіки й суспільства. Однією з основних реформ, що підпадає під ретельне опрацювання й постійне оновлення, є реформа сфери охорони здоров'я. Що п'ять років відбувається оновлення стратегії й векторів реформування сфери охорони здоров'я, що вимагають перетворень системи і, отже, всіх управлінських механізмів. Держава докладає якнайбільше зусиль стосовно налагодження результативних публічних механізмів, котрі дадуть змогу втілювати стратегічні вектори розвитку в сфері охорони здоров'я України.

Кабінетом Міністрів України визначено, що реформа системи охорони здоров'я повинна містити радикальні якісні зміни всіх функцій системи охорони здоров'я, а саме управління зазначеною системою, надання їй належних ресурсів, фінансування й забезпечення розроблених даною системою послуг. Бачення системи охорони здоров'я після того, як буде здійснено реформу: дієва та доступна система охорони здоров'я, яка є відповідною запитам населення України. Покращення рівня та якості життя громадян на базі збільшення доступності, зростання якості й безпеки медичної допомоги, ефективної зайнятості працівників, котрі провадять діяльність в сфері охорони здоров'я, та, крім того, покращення їх ступеня соціального забезпечення, розвитку й оптимізації системи соціального сприяння.

Національна служба охорони здоров'я зазначає, що трансформація системи охорони здоров'я створює умови для сталого розвитку медичних закладів, зростання заробітних плат та покращення умов праці медичних працівників. Керівництво закладу та його власники повинні вміти скористатися цими можливостями, правильно розподіляти ресурси і розвивати свої заклади для потреб пацієнтів та з урахуванням інтересів медичних працівників. Міністерство охорони здоров'я України звертає увагу на те, що трансформація охорони здоров'я – це не перехід в один крок від системи

Семашка до європейських стандартів медичної допомоги. Це поетапний план складних змін, закріплений в Законі України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». Реформуванням системи охорони здоров'я є впровадження та відпрацювання нових організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів, що спрямовані на підвищення ефективності та доступності медичного обслуговування населення і є необхідними для розвитку системи охорони здоров'я України [1].

М.М. Білинська пропонує загальне визначення державного управління в сфері охорони здоров'я як комплексу прийнятих загальнодержавних рішень чи взятих зобов'язань щодо збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я та соціального благополуччя населення як найважливішої складової її національного багатства шляхом реалізації сукупності політичних, організаційних, економічних, правових, соціальних, культурних, наукових та медичних заходів з метою збереження генофонду української нації, її гуманітарного потенціалу та врахування вимог нинішнього і майбутніх поколінь в інтересах як конкретної людини (особистості), так і суспільства в цілому [2].

На сьогодні науковці у сфері охорони здоров'я пропонують формувати та розвивати різні механізми публічного (державного) управління для галузі. Так, З.С. Гладун розглядає державне управління та державне регулювання в системі охорони здоров'я як два окремі види державно-владної діяльності, де перша – має на меті здійснення прямого управлінського впливу на об'єкти управління з використанням адміністративно-владних повноважень та методів, що відзначаються директивними вказівками, обов'язковими для виконання, у той час як друга – передбачає лише встановлення певних обмежень, меж діяльності об'єктів, в яких вони можуть вільно функціонувати. У процесі здійснення державно-правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я можна виділити дві наступні, взаємопов'язані між собою, його частини. По-перше, це вся система органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів права задіяних у процесі здійснення державного регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, тобто інституційний механізм охорони здоров'я. До його складу входять центральні і місцеві органи державної влади, місцевого самоврядування та інші суб'єкти права, задіяні у процесі реалізації політики охорони здоров'я, а також їх повноваження та відносини між собою та іншими суб'єктами. По-друге, це система правових норм, які творять законодавство про охорону здоров'я і які регулюють зміст та процес здійснення державно-правового регулювання охорони здоров'я, тобто правовий механізм охорони здоров'я [3].

На думку Л. Криничко, для досягнення поставленої мети державної політики у сфері громадського здоровся є потреба в удосконаленні таких механізмів державного управління, як:

1. Інформаційний механізм:

– формування комунікаційної карти взаємодії між суб'єктами формування і реалізації державної політики;

– затвердження положення про комунікацію органів центральної виконавчої влади, обласних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоровся державної та приватної форми власності з Національною службою з оцінки громадського здоров'я та контролю і моніторингу за захворюваністю;

– формування та реалізація концепції щодо пропаганди здорового способу життя, що буде здійснюватися центром громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України;

– визначити порядок інформування населення за умов епідемій і пандемій та розробки заходів щодо дій населення за таких умов;

2. Організаційний механізм:

– визначити порядок участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сфері громадського здоров'я;

– затвердження положення про План дій за умов поширення захворюваності та подолання наслідків епідемій і пандемій;

– затвердження положення про діяльність Національної служби з оцінки громадського здоров'я та контролю і моніторингу за захворюваністю;

– затвердити положення щодо організації та порядку здійснення оцінки стану громадського здоров'я населення;

– затвердження положення про організацію моніторингу та контролю за захворюваністю;

3. Кадровий механізм:

– визначення порядку підбору кадрів для оцінки, моніторингу та контролю за захворюваністю;

– формування кадрових резервів у частині мобілізації медичних працівників для подолання та ліквідації наслідків епідемій і пандемій [4].

Таким чином, механізм державного управління в сфері охорони здоров'я – окремий елемент механізму, котрий регулює економіку загалом. Під механізмом державного управління в сфері охорони здоров'я слід вважати комплекс цілей, принципів, методів адміністративного, економічного, правового й соціально-мотиваційного плану, котрі втілюються державою через досконалий набір інструментів та спрямовані на гарантування результативного й динамічного розвитку сфери охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Гавриченко Д.Г. Теоретичні підходи реформування механізмів публічного управління у сфері охорони здоров'я. *Public Administration and Regional Development.* 2022. № 1. С. 68-85.

2. Білинська М.М., Радиш Я.Ф. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр. К.: НАДУ, 2013. 396 с.

3. Гладун З.С. Концептуальні основи державно-правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я населення. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_073_08.pdf.

4. Криничко Ф.Р., Мотайло О.В. Удосконалення механізмів державної політики у сфері громадського здоров'я. *Право та державне управління.* 2021. № 2. С. 119-125.

Слободянін М. В.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На даний час цифрова трансформація вважається не тільки важливим технологічних напрямом, а й стратегічним засобом, що сприяє підвищенню дієвості та конкурентоздатності країн у сфері публічного управління, де цифрові технології забезпечують існування широких перспектив для оптимізації процесів та покращення якості послуг тощо. Наша держава, зважаючи на її доволі стрімкий розвиток та амбіційність стосовно інноваційних змін, наражається на нагальну необхідність цифрової трансформації публічного управління. За рахунок впровадження сучасних цифрових засобів у сфері публічного управління, Україна суттєво піднесе ефективність власних публічних органів, забезпечить відкритість та взаємовідносини з бізнес-структурами, а також активізує свій розвиток на інноваційних засадах. В умовах глобалізації, цифрова трансформація публічного управління є не тільки необхідною для нашої держави, а й виступає визначальним фактором, який впливає на державну інноваційну безпеку. Ефективність цифрової трансформації публічного управління дає можливість сформувати підходяще середовище для інноваційного бізнесу та забезпечує доступність сучасних технологій.

Центральним елементом цього процесу є застосування інформаційних технологій, які стали доступним завдяки розвитку інтернету. У контексті публічного управління, цифровізація означає перехід від паперових документів, аналогових процесів та комунікації до використання електронних систем, електронного документообігу та електронного спілкування між органами публічного управління, громадянами та суб'єктами господарювання. Індивід отримує контроль над своїм особистим контентом, може надсилати інформаційні запити та формувати власну траєкторію інформаційної діяльності. Ключовими елементами розвитку цифровізації публічного управління є:

– використання штучного інтелекту для автоматизації завдань, аналізу даних та прийняття рішень, які можуть включати такі приклади, як чат-боти та системи автоматизованого аналізу інформації;

– великі обсяги даних для збору, аналізу та вдосконалення якості послуг та процесів прийняття рішень в сфері публічного управління;

– перехід до хмарних сервісів для зберігання та обробки даних, з метою зниження витрат та підвищення ефективності;

– публікація відкритих даних з метою збільшення прозорості та залучення громадськості до процесу прийняття рішень;

– використання датчиків та інших пристроїв Інтернету речей (IoT) спрямоване на збір даних та автоматизацію процесів;

– електронна демократія, як форма інтерактивної взаємодії влади та громадян у процесі ухвалення рішень за допомогою електронних петицій, електронного голосування та громадських бюджетів;

– застосування технології блокчейн, яка дозволяє гарантувати безпеку й недоторканість даних, використаних у сфері публічного управління, та відкриває нові можливості для перевірки автентичності документів [1, с. 139-140].

Модернізація діяльності органів публічного управління з метою підвищення ступеня цифрової трансформації виражатися в наступних заходах: узагальнення можливостей декількох мереж цифрового взаємодії і багатоканального узгодження різних точок зору на одну й ту ж проблему в системі розробки і прийняття офіційних управлінських рішень; формування ефективної цифрової бази обробки значних масивів вихідних даних; розширення форм застосування технології електронної ідентифікації і аутентифікації в діяльності державних і муніципальних органів управління; використання хмарних технологій зберігання інформації економічного характеру; організація запобігання та усунення кіберзагроз при підтримці правового характеру використання інформаційних ресурсів; формування і подальший розвиток режиму «одного вікна» надання публічних державних послуг; реалізація всебічного моніторингу подій і дій офіційних управлінських структур при міжвідомчій взаємодії при своєчасному усуненні розбіжностей за єдиними питаннями державного регулювання бізнес відносин. Названі заходи дозволять сформувати засади цифрової трансформації публічного управління та конструктивної співпраці державних управлінських структур і приватного бізнесу. Зокрема, це дозволить оптимально встановлювати порядок технічного оснащення підприємницьких виробничих систем [2, с. 150].

Цифровізація публічного управління – системна зміна моделі управління, своєрідна автоматизація процесу використання оцифрованих даних. У контексті ж дослідження сервісної функції держави цифровізація постає одним із найбільш дієвих механізмів удосконалення процесів надання державних послуг та моніторингу цього процесу. Серед провідних технологій цифровізації, що використовуються в публічному секторі саме в контексті

реалізації публічних послуг, можна виділити такі: багатоканальне інформування та залучення громадян; відкриті дані; електронну ідентифікацію громадян; повсюдну аналітику; «розумні» машини та засоби; «інтернет речей»; «цифрові» державні платформи. Тобто роль публічного управління в забезпеченні цифрового розвитку має бути суттєво посилена шляхом реалізації активної державної політики та реальної ефективної роботи всіх державних інституцій, особливо новоствореного Міністерства цифрової трансформації України. Слідування глобальним цифровим трендам у процесах цифрового розвитку українського суспільства дасть змогу здійснити технологічний прорив і забезпечити рівноправне позиціонування України у світогосподарських процесах [3, с. 95].

Таким чином, реалізація цифровізації публічного управління у вітчизняних умовах ґрунтується на розробці та використанні різноманітних інформаційних систем, завдяки яким розширюються перспективи пришвидшеного режиму обробки значних масивів інформаційних даних. Подібні системи сприяють підтримці систематизації та упорядкуванні різних інформаційних потоків, які мають місце в структурі надання державних послуг. Водночас при чіткій структурній роботі даних інформаційних систем можливо створити єдиний «електронно-цифровий простір», де забезпечується здійснюється державно-приватна співпраця.

Список використаних джерел:

1. Вербицька Г.Л., Поддубний М.С. Цифрова трансформація публічного управління у зміцненні інноваційної безпеки України. *Наукові інновації та передові технології.* 2024. № 3 (31). С. 136-149.

2. Кобзев І.В., Косенко В.В., Мельников О.Ф. Цифрова трансформація публічного управління. *Research and Innovation. Yunona Publishing.* 2021. С. 145-152.

3. Пігарєв Ю., Костенюк Н. Діджиталізація публічного управління як чинник цифрової трансформації України. *Актуальні проблеми державного управління.* 2021. № 2 (83). С. 92-96.

Чиханцов М. А.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Демократичний розвиток нашої держави потребує задоволення не лише інтересів суспільства в цілому, а й інтересів кожного окремого індивіда, що вважається головним призначенням системи надання публічних послуг. Децентралізаційні процеси в Україні зосередженні передусім на формулюванні сучасних концептуальних принципів стосовно системи надання публічних послуг, які б поєднували не лише галузеві, але й територіальні положення організації влади. На сьогоднішній день можна стверджувати, що система надання публічних послуг вимагає чергової оптимізації у даній галузі згідно із стандартами демократично розвинутих держав та міжнародних зобов'язань нашої держави стосовно її євроінтеграційного спрямування. Тому, в контексті децентралізації передачі повноважень місцевому самоврядуванню, територіальним громадам доволі гостро постає проблема організації такої системи надання публічних послуг громадянам, яка була б максимально оперативною та якісною.

В умовах реформи з децентралізації значна увага приділяється створенню та організації якісної роботи Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів) в об'єднаних територіальних громадах. Водночас простежуються й проблеми, що стримують розвиток ЦНАПів в Україні – недостатнє фінансування, комерціалізація та відсутність контролю якості послуг, подекуди є великі черги, наявна відсутність чітких роз'яснень під час звернень громадян, тривалий строк розгляду заяв суб'єктів звернень тощо. Тому, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, при яких утворені центри надання адміністративних послуг, варто вжити таких заходів для оптимізації роботи:

– створити веб-сайти всіх центрів надання адміністративних послуг, удосконалити інформаційне забезпечення, зробити його максимально простим та доступним для всіх громадян;

– створити комфортні зони очікування як для дорослих, так і для дітей;

– приділити окрему увагу безперешкодному доступу до приміщень центрів осіб з обмеженими фізичними можливостями;

– розширити приміщення, облаштувати додаткові робочі місця, придбати сучасне обладнання;

– скоротити строки розгляду та опрацювання заяв суб'єктів звернень шляхом формування програмно-технічної бази для передачі інформації (електронні реєстри, електронні бази даних тощо) між структурними підрозділами органів місцевого самоврядування та органами державної влади в електронному вигляді;

– провести моніторинг та оцінку якості електронних сервісів, наприклад, із можливістю залучення до цього процесу активних громадян;

– вирішити кадрові питання з урахуванням факторів високого професіоналізму та психологічної стійкості [1].

Варто підкреслити, що сучасний стан системи надання публічних послуг в Україні, незважаючи на всі здобутки (порівняно з перевагами закордонного досвіду в цій сфері), потребує якісного доопрацювання, відповідного матеріального, технічного та кадрового забезпечення в усіх регіонах. Водночас, варто зазначити, що удосконалення системи публічних послуг вимагає імплементації європейського досвіду у вітчизняну практику. Відтак, досвід країн Європейського союзу дозволяє зробити висновок, що адаптація національної системи надання публічних послуг до європейських стандартів полягає у:

– розширенні спектра послуг за рахунок соціального забезпечення та комунальних послуг;

– розширенні переліку установ надання публічних послуг, включаючи не тільки окремі органи публічної влади але і приватні установи через надання спеціального дозволу на здійснення такого виду діяльності;

– забезпечення можливості оскарження рішень суб'єктів публічної адміністрації щодо надання послуг;

– зменшення відмінності між публічними послугами і послугами приватного сектору;

– запровадження використання форм надання послуг;

– інтеграції інформаційних систем різних відомств на основі е-документообігу [2].

Одним із провідних чинників в умовах децентралізації влади має стати підхід, спрямований на децентралізацію надання публічних послуг, зокрема, органам місцевого самоврядування передаються від державної влади послуги щодо реєстрації місця проживання, в освітній, сфері охорони здоров'я. І цей

спектр має тільки збільшуватися. Актуалізується і питання створення загальнодержавної уніфікованої електронної бази даних щодо суб'єктів і об'єктів публічних послуг, щоб відповідала ідеології електронного врядування і була б загально доступною для фізичних і юридичних осіб країни. Проте як свідчать кращі світові практики делегування повноважень від влади місцевому самоврядуванню є гарною практикою, але перспективним вбачається делегування інститутам самоорганізації населення. Попри очевидні переваги, суттєвих змін щодо залучення громадського сектору до виконання публічних завдань в Україні не спостерігається через низку чинників, одним із яких виступає недостатній рівень поінформованості громадян [3].

Однак, найвагомішим фактором є брак відповідного нормативно-правового забезпечення, що потребує окремого дослідження. Тому, розв'язання поставлених завдань дасть можливість формувати та розвивати систему надання публічних послуг, яка наділена вирішальним значенням у новітніх процесах децентралізації та налагодженні комунікаційних зв'язків між владою та громадськістю. Відтак, на нашу думку, удосконалення системи надання публічних послуг потребує: розробки та затвердження регіональних програм розвитку даної системи; формування регіональних систем горизонтального нетворкінгу, які забезпечили б швидкий обмін інформаційними даними у сфері публічних послуг; проведення безперервної роботи з покращення культури надання публічних послуг, зміни застарілих стереотипів стосовно ЦНАПів; систематичного розвитку компетентності усіх працівників системи ЦНАП; покращення мобільності надання публічних послуг, а також популяризувати ІТ-сервіси тощо.

Список використаних джерел:

1. Бондар Г.Л. Сучасний стан надання адміністративних послуг в Україні за умов децентралізації. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління.* 2023. Випуск 1. С. 5-11.

2. Хендерсон А.В. Удосконалення діяльності ЦНАПів в процесі децентралізації: автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 "Публічне управління та адміністрування", ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2021. 10 с.

3. Серьогіна Т. В. Удосконалення системи надання публічних послуг в умовах децентралізації: методологічні засади: монографія. Дніпро: ГРАНІ, 2020. 288 с.

Штепа І. М.
аспірант кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАГЛЯДУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

В сучасних умовах розвитку національної економіка важливу роль відіграє існування ринку цінних паперів, що виступає головним осередком надходжень фінансових ресурсів до публічно-приватних фондів, який спрямований на забезпечення ефективної діяльності фінансової системи держави. Крім цього, функціонування ринку цінних паперів не можливе без належної публічної політики, що відбивається у вчинках держави стосовно його регулювання, зокрема в сфері нормотворчої та правозастосовної роботи уповноважених суб'єктів. Варто зазначити, що на даний час ринок цінних паперів є не достатньо сформованим, оскільки він не повністю реалізовує увесь потенціал власних перспектив для фінансово забезпечення приватно-публічних інтересів. Це пов'язано із впливом чималої кількості чинників, які потребують окремого дослідження.

Держава, як суб'єкт публічних фінансових правовідносин, на ринку цінних паперів повинна виражати і захищати публічні фінансові інтереси, об'єктом яких є публічні фінансові ресурси. Держава через уповноважені органи здійснює регулювання фінансовою системою країни і формує та розподіляє публічні фонди коштів, використовуючи всі джерела надходжень. Цілком слушним є висновок О.Ф. Скакун, що держава управляє певною частиною власності, яка не закріплена за окремими державними організаціями і установами, а належить суспільству в цілому. Кошти державного бюджету та інше державне майно, не закріплене за державними підприємствами і установами, складають державну скарбницю країни [1, с. 383].

Сучасні системи регулювання ринку цінних паперів зарубіжних країн у більшості ґрунтуються на створенні мегарегулятора фінансового ринку. За дослідженнями О. Шевченко в світовій практиці сформувалися 3 основні моделі державного регулювання фондового ринку, а саме: а) централізована модель, в межах якої функція регулювання покладена переважно на державні органи та спеціалізовані державні установи, що проводять нагляд; б) модель саморегулювання, де значна частка функцій регулювання передається

саморегульованим організаціям, за якими уже здійснює нагляд та контроль держава; в) змішана модель, яка поєднує централізоване керівництво та дублювання функцій центрального регулятора саморегульованими організаціями. Автор справедливо констатує, що в Україні функціонує змішана модель державного регулювання [2, с. 251].

Державне регулювання є важливою та невід'ємною частиною функціонування будь-якої ринкової системи, у тому числі і фінансової. Фінансові ринки розвинутих країн світу обслуговують міжнародний обіг товарів і послуг, беруть участь у формуванні вартості на фінансові інструменти, а також є механізмом захисту від ризиків. Ринок цінних паперів є найбільш об'ємною та значною частиною фінансового ринку у більшості розвинутих країн світу. Механізм державного регулювання ринку цінних паперів значною мірою визначає модель держаного регулювання усього фінансового сектору країни. Державне регулювання фінансових ринків ґрунтується на визнанні існування державного регулювання фінансових відносин як невід'ємної складової державного регулювання економіки країни, орієнтується на використання внутрішніх сил ринкового саморегулювання та безпосереднього впливу держави. Поглиблення господарських зв'язків та зростання взаємозалежності національних фінансових систем вимагають підвищення ролі регулювання ринку цінних паперів, який відіграє вирішальну роль у мобілізації, перерозподілі та контролі капіталу [3, с. 54].

Публічна політика у сфері нагляду та регулювання на ринку цінних паперів має специфічну особливість. Вона полягає в тому, що цінний папір набуває властивості об'єкта цивільних прав тільки після надання майнового права ринку цінних паперів в документарній або бездокументарній формі з дотриманням усіх обов'язкових реквізитів, передбачених законодавством про цінні папери. Суть державного регулювання полягає в розробці та реалізації конкретних програм щодо впорядкування операцій із фінансовими інструментами, здійснення контролю за дотриманням законодавства в процесі інвестиційної діяльності з метою забезпечення відповідності діяльності учасників ринку до загальнодержавної стратегії економічного розвитку [4; 5].

Про роль держави у формуванні та функціонуванні ринку цінних паперів як інструменту формування публічних доходів неодноразово було підкреслено в науковій літературі. Так, Н.С. Бєдіна, посилаючись на іноземний досвід, зазначає, що успішні фондові ринки країн Центральної та Східної Європи (Чехії, Польщі, Словенії, Угорщини, Хорватії, країн Балтії) функціонують на основі консолідованої системи біржової торгівлі з основною біржою, на якій укладається більшість угод із цінними паперами. Організації цих ринків притаманні: висока концентрація обсягів торгівлі; активна участь держави як

учасника ринку і як регулятора, спрямована на підвищення ліквідності ринку; свідома підтримка попиту на ресурси фондового ринку через урегулювання діяльності інституційних інвесторів і створення умов для участі домогосподарств на ринку. При цьому суттєву роль у процесі становлення ліквідного фондового ринку відігравала держава [6].

Отже, кожний ринок, зокрема фінансовий, повинен регулюватися державою незважаючи на правові положення країни і розвиток саморегулюючих інституцій. Це пов'язано з тим, що держава в ролі центральної інституції управління виконує опорні регулятивні функції в усіх сферах економіки. Вітчизняний ринок цінних паперів вимагає всебічної реструктуризації з метою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності та виживання на світовому ринку. Це потребує розробки та реалізації комплексу заходів щодо удосконалення ринкової інфраструктури і регулятивно-правового середовища. Публічна політика у сфері нагляду та регулювання на ринку цінних паперів має ґрунтуватися на захисті інвесторів, забезпеченні діяльності ефективного та відкритого ринку, а також на зменшенні рівня ризиків. Тому, на нашу думку, покращення публічної політики у сфері нагляду та регулювання на ринку цінних паперів можливе за рахунок удосконалення нормативно-правового забезпечення; дієвого використання емісії цінних паперів; розвитку первинного та вторинного ринків цінних паперів; використання корпоративних цінних облігацій, оскільки вони вважаються ефективним засобом розвитку довготривалого позикового фінансування, яке покликане забезпечити основу економічного розвитку, а також підвищити конкурентоспроможність вітчизняної економіки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Шевченко О.В. Місце національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в системі органів надання адміністративних послуг. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2022. Вип. 32. С. 249-257.
3. Стадницька О.М. Наукове узагальнення державного регулювання ринку цінних паперів у зарубіжних країнах як досвід для України. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2015. Випуск 15. С. 54-56.
4. Ліщенко А.І. Принципи державного регулювання ринку цінних паперів. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/84006678.pdf#page=162.
5. Волощенко Л. Особливості державного регулювання інвестиційної привабливості ринку цінних паперів в Україні. *Економіка.* 2012. № 1(115). С. 30-35.
6. Бєдіна Н.С. Стан, проблеми та перспективи розвитку фондового ринку в Україні. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2609/st_42_3.pdf.

СЕКЦІЯ 2.
ПРАВО

Багряк Ю.А.
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

РЕЄСТР БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЙОГО СТРУКТУРА, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Реєстр будівельної діяльності є важливим інструментом у сфері правового регулювання будівництва. Він відіграє ключову роль у забезпеченні контролю та регулювання будівельних проектів, сприяючи ефективному впорядкуванню цієї галузі. Структура Реєстру включає базу даних, що містить ідентифікаційні дані будівельних об'єктів, інформацію про замовника та підрядника, а також технічні характеристики об'єктів. Законодавча база, на якій ґрунтується Реєстр, визначається нормативно-правовими актами, що регулюють будівельну сферу.

Одним із основних завдань Реєстру є забезпечення прозорості та відкритості в будівельній галузі. Він створює умови для публічного доступу до інформації про будівельні проекти та їх статус, що сприяє підвищенню довіри до будівельних процесів та учасників цих проектів. Крім того, Реєстр відіграє важливу роль у контролі та моніторингу будівельних проектів, що дозволяє вчасно виявляти порушення законодавства та уникати їх подальшого розвитку.

Також, один із важливих аспектів Реєстру є його структура. На сьогодні Реєстр складається із дев’яти підрозділів, а саме: «Декларативні та дозвільні документи», «Будівельна документація», «Енергоефективність», «Атестовані особи», «Учасники будівництва», «Організації в сфері містобудування та архітектури», «Законодавчі та нормативні акти», «Програма комплексного відновлення» та «Спеціальне майнове право» [2]. Проведемо детальний огляд кожного з цих підрозділів.

У підрозділі «Декларативні та дозвільні документи» міститься два посилання, натиснувши на які можна отримати інформацію про декларативні та дозвільні документи видані від та до 06.07.2020.

Перше посилання містить інформацію про декларативні документи, видані від 06.07.2020 року, що можуть бути важливим джерелом даних про

стан будівельних об'єктів та їх відповідність нормам і умови функціонування. Ця інформація корисна для забудовників та інших зацікавлених сторін при плануванні нових проектів та оцінці ризиків.

Друге посилання стосується дозвільних документів, виданих до 06.07.2020 року, що містять деталі про всі дозволи на будівництво та землекористування. Ці документи служать архівом попередніх будівельних проектів, корисним для аналізу попередніх практик та розв'язання поточних завдань.

У розділі "Будівельна документація" зберігаються важливі документи, що визначають правові та технічні аспекти будівництва та експлуатації об'єктів. Це включає будівельні паспорти, містобудівні умови та обмеження, дозвільні листи та проєктну та кошторисну документацію. Також у цьому розділі знаходяться документи експертизи проєктів та акти готовності об'єктів до експлуатації. Додатково представлені технічні умови, контрольне топографо-геодезичне знімання та інші важливі документи.

У підрозділі "Енергоефективність" наведена інформація про атестаційні комісії та саморегулівні організації у сфері енергоефективності, фахівців з аудиту та обстеження інженерних систем[3]. Тут також розглядаються звіти про результати обстеження інженерних систем та енергетичні сертифікати, що підтверджують рівень енергоефективності будівель.

У розділі "Атестовані особи" містяться дані про стан сертифікації фахівців у будівельній галузі, зокрема інженерів-проектувальників, технічних наглядачів, експертів, архітекторів та інженерів-консультантів. Тут зазначаються оновлення щодо стану сертифікації цих осіб, такі як поновлення, анулювання або зміни у вимогах та стандартах.

У розділі "Учасники будівництва" представлена інформація про різні учасників будівельного процесу, такі як ліцензіати, експертні організації, технічні інвентаризатори та проектні організації. Тут також вказані виконавці, які можуть бути залучені до проведення обстежень об'єктів та виконують будівельні роботи з дотриманням вимог будівельних норм.

У розділі "Організації в сфері містобудування та архітектури" Реєстру містяться дані про різноманітні органи та установи, які контролюють та регулюють містобудівну діяльність. Серед них — органи містобудування та архітектури, органи державного архітектурно-будівельного забезпечення та Державна інспекція архітектури та містобудування України. Саморегулівні організації встановлюють стандарти та правила професійної діяльності для своїх членів та забезпечують механізм відшкодування збитків, завданих споживачам[4]. Також у цьому розділі наведений перелік органів, що мають повноваження з присвоєння адрес будівлям та спорудам[1].

У розділі "Законодавчі та нормативні акти" знаходяться закони, державні будівельні норми та галузеві стандарти, регулюючі будівельну сферу. Цей розділ надає учасникам будівельного процесу необхідну інформацію для дотримання вимог законодавства та стандартів у практичній діяльності.

Окрім цього, підрозділ "Програма комплексного відновлення" враховує необхідність відновлення постраждалих територій внаслідок військової агресії Росії проти України. Ця програма включає зміни до законодавства та реалізацію відновлювальних заходів. Відомості про програми відновлення кожної області та територіальної громади доступні для всіх зацікавлених осіб.

У підрозділі "Спеціальне майнове право" Реєстру міститься інформація про гарантійну частку та розподіл прав, необхідні для захисту майнових інтересів. Тут також реєструється інформація про заяви на реєстрацію майнових прав в Державному Реєстрі речових прав на нерухоме майно, що відображає процес встановлення і захисту власницьких прав. Крім того, тут можна знайти договори, пов'язані з організацією та фінансуванням будівництва, що є ключовими аспектами у веденні будівельних проектів. Важливу роль відіграють відомості про банківські гарантії, які забезпечують фінансову стабільність та виконання зобов'язань.

Із проведеного дослідження можна зробити висновок, що Реєстр - ключовий компонент електронної системи для контролю та регулювання будівельної сфери. Він забезпечує централізоване зберігання та обробку інформації про будівельні об'єкти, учасників будівельного процесу та дозвільну документацію, надаючи доступ до актуальних даних. Стандартизований формат зберігання даних сприяє однорідності та зрозумілості інформації для всіх зацікавлених сторін, дозволяючи ефективно взаємодіяти між органами влади, регулюючими організаціями та учасниками будівельного процесу. Реєстр також відображає динамічні зміни, пов'язані зі змінами в законодавстві або регулятивній політиці, що дозволяє вчасно адаптувати систему до нових вимог та викликів у будівельній галузі.

Список використаних джерел:

1. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 №3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 11.05.2024).

2. Реєстр будівельної діяльності. Портал Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва. URL: https://e-construction.gov.ua/reestri (дата звернення: 11.05.2024).

3. Про енергетичну ефективність будівель: Закон України від 22.06.2017 № 2118-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19#Text (дата звернення: 11.05.2024).

4. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 № 687-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text (дата звернення: 11.05.2024).

Буряк А.В.
Курсантка 2 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:
Максимова М.К.
Викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО

Принцип судового процесу - це найбільш загальні правила поведінки, визначеного природою: вони надаються безпосередньо в законі.

Як правило, прив'язки, вони забезпечені засобами державного примусу, вони мають законний механізм реалізації. Основна мета принципів полягає в тому, що їх застосування в судочинстві надає йому якість правосуддя, і, навпаки, нехтування ними призводить до порушення прав на судовий захист і на незаконність судових рішень [3, с.175].

Адміністративне судочинство - це діяльність адміністративного суду з розгляду та вирішення адміністративних справ відповідно до процедур, встановлених Кодексом адміністративного судочинства України. Змістом адміністративного судочинства є відправлення правосуддя в адміністративних справах шляхом вирішення публічно-правових спорів. В адміністративному судочинстві його основним завданням є захист прав і свобод людини, а також прав і законних інтересів юридичних осіб у сфері цивільних, публічно-правових відносин, принцип займає провідне місце. Це основні норми, які не засновані один на одному.

Але вони тісно і гармонійно взаємопов'язані. Принцип служить не тільки гарантією виконання завдань адміністративних процедур, а й гарантією дотримання їх процедурної формм. Як відзначають деякі вчені, основними функціями таких принципів є сприяння юридично правильномго здійснення прав і свобод громадян, а також виконанню зобов'язань усіма учасниками процесу [4, с.62].

Принцип адміністративної процедури є базовою і примітивною основою її існування. Вони визначають регулярність такого існування і взаємний

зв'язок між цим явищем та іншими явищами в області прав людини. Принцип адміністративної процедури є основною вимогою для справедливого розгляду Принцип адміністративної процедури закріплений в Конституції України, договорі про захисту прав людини і основних свобод та інших міжнародних договорах, згоду на обов'язковість для нього було дано Верховною Радою України, касиром.

Конституція України закріплює основні засади судочинства (статті 8, 129), які можуть бути спільними для всіх видів юридичних процедур і унікальними тільки для одного виду [5].

В адміністративному судочинстві суд, зокрема, застосовує наступні конституційні принципи:

1) Верховенство права;

2) законність;

3) рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом;

4) ворожий характер сторін і їх свобода надавати докази і приводити їх у виконання

Надійність перед судом;

5) публічність судового розгляду і його повний запис за допомогою технічних засобів;

6) оскарження рішення суду та забезпечення його скасування, за винятком випадків, встановлених законом;

7) Обов'язковий характер рішення суду.

Діяльність адміністративного суду ґрунтується як на загальних принципах судочинства, так і на загальних принципах судової процедури.

Галузеві принципи, тобто принципи, характерні тільки для адміністративних процедур. Загальні принципи судочинства, втілені в касі, включають принципи верховенства закону (стаття 8), законності (стаття 9), рівності учасників процесу перед законом і судом, (стаття 10), ворожий характер сторін, диспозитивність (стаття 11), прозорість та відкритість (стаття 12), можливість оскарження та скасування судових рішень (стаття 13), обов'язковість судового рішення (стаття 14 КАСУ). Особливим (галузевим) принципом, властивим тільки адміністративному судочинству, є принцип офіційного роз'яснення обставин справи, або принцип формальності (Стаття 11 КАСУ) [6].

Важливість принципів полягає в тому, що їх застосування в судовому розгляді надає йому якість правосуддя і, в разі ігнорування, призведе до порушення права на судовий захист і незаконності рішення суду. Крім того, цей принцип є цінним керівництвом для тлумачення правил при їх застосуванні усуваються не тільки прогалини в адміністративних процедурах.

Принцип адміністративної процедури є нормативним. Це означає, що необхідно застосовувати їх, а також положення КАС України.

Список використаних джерел:

1. Ковалів М.В., Стахура І.Б. Принципи адміністративного судочинства: поняття, зміст, система. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1934/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2.pdf.(дата звернення: 24.05.2024)

2. Ковалів М.В. Адміністративне судочинство: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 596 с. (дата звернення: 24.05.2024)

3. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0% B2%D1%80#Text. (дата звернення: 24.05.2024)

4. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2747-15#Text. (дата звернення: 24.05.2024)

Гараєва Зохра Ельбрусівна
аспірант відділу теорії держави і права
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
м.Київ, Україна

«ГНОСЕОЛОГІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІЄНТІВ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ДАНОГО ПИТАННЯ В ПРАВОМУ КОНТЕКСТІ »

Вступ. Порушення прав пацієнтів залишається відкритим питанням, яке вивчають наукові дослідники у галузі медичного права, соціологи, етики та біоетики. Також цим питанням цікавляться громадські організації та захисники прав людини. У сфері досліджень порушень прав пацієнтів проводиться ряд спостережень. Зокрема, статистичні дослідження щодо частоти порушень прав пацієнтів у різних медичних установах.; аналіз конкретних випадків порушень прав пацієнтів для встановлення причин і наслідків. [2] А також дослідження ефективності правових механізмів захисту прав пацієнтів, соціологічні дослідження щодо усвідомленості та дотримання прав пацієнтів серед медичного персоналу та суспільства в цілому. Саме ці дослідження спрямовані на покращення законодавства та практичних механізмів захисту прав пацієнтів та підвищення якості медичної допомоги.[3]

Основна частина. Світові вчені, які вивчають захист прав пацієнтів, відіграють важливу роль у сучасній медицині та правозахисному полі. Вони досліджують етичні, юридичні та соціальні аспекти, пов'язані з доступністю до медичних послуг, конфіденційністю медичної інформації, а також правом на гідне лікування.[1] Їхні дослідження спрямовані на розробку законодавства та політик, які забезпечують захист інтересів пацієнтів у всьому світі. Це включає в себе такі аспекти, як право на інформований вибір, участь у прийнятті рішень про лікування, та забезпечення якості медичних послуг. [5]

Аналізуючи конкретні внески вчених у захист прав пацієнтів в медичній сфері, варто зуважити про внески Лори Карптінгер, адже саме її дослідження допомагають розкрити етичні проблеми та недоліки в медичній практиці, що сприяє удосконаленню законодавства та практичних механізмів захисту прав пацієнтів. Видатним вченим є Пітер Уоллес, оскільки його внесок полягає в розробці етичних стандартів для медичних працівників і розробці стратегій управління етичними дилемами у медицині. Джон Макміллан - своїми дослідженнями висвітлює конкретні випадки порушень прав пацієнтів, що допомагає виявляти системні проблеми і розробляти шляхи їх вирішення. Мері Браун та її робота спрямована на аналіз різних систем захисту прав

пацієнтів у світі та розробку рекомендацій для поліпшення цих систем у медичних установах. Саме ці вчені сприяють покращенню світової практики захисту прав пацієнтів шляхом аналізу проблем, розробки етичних стандартів і надання рекомендацій для поліпшення законодавства та практичних механізмів захисту.[4]

Відомий своїм етичним кодексом Гіппократ. Його революційний кодекс включав принципи медичної етики, такі як конфіденційність та дбайливе ставлення до пацієнтів. Відома медсестра, реформаторка охорони здоров'я,Флоренс Найтінгейл безумовно працювала над удосконаленням умов у лікарнях, підвищенні рівня гігієни та підвищенні якості медичного догляду. [2].Дослідження Джона Сноу, щодо поширення холери в Лондоні допомогли встановити зв'язок між забрудненими водними джерелами та хворобою, що сприяло поліпшенню санітарних умов та захисту здоров'я населення. Рене Лаеннек - видатний винахідник стетоскопа, який дозволив лікарям точніше діагностувати захворювання та покращити якість медичного обстеження пацієнтів. Луї Пастер вніс величезний внесок у розвиток мікробіології та імунології, що привело до винаходу вакцин та антибіотиків, що значно покращило лікування хвороб та захист пацієнтів. Ці вчені своїми відкриттями та реформами допомогли встановити важливі принципи медичної етики, підвищити якість медичної допомоги та захистити права та інтереси пацієнтів.[5]

Висновки. Еволюція вивчення захисту прав пацієнтів є довгим і складним процесом, який відбувається на протязі багатьох століть і включає в себе ряд ключових етапів. Давні часи: у цей період увага до захисту прав пацієнтів була мінімальною. Медична практика базувалася на віру в силу природи, а лікарі діяли в основному за власним вмінням та досвідом без жорстких правил і стандартів. Наступний етап це винайдення стетоскопа та розвиток медичних наук: винахід стетоскопа Рене Лаеннека в 1816 році відкрив нові можливості для точного діагнозу захворювань, що сприяло збільшенню важливості медичних наук та розвитку медичної практики. Початок XX століття: у цей період виникають перші кодекси медичної етики, такі як кодекс Гіппократа, що встановлюють основні принципи взаємодії лікаря з пацієнтом, такі як конфіденційність, принцип "не завдавати шкоди" тощо. Друга половина XX століття: цей період характеризується значним розвитком медичних прав людини та пацієнта. З'являються документи, такі як Декларація Генеральної Асамблеї ООН про права людини, які ставлять захист прав пацієнтів на новий рівень.

Подальший розвиток захисту прав пацієнтів в медичній сфері має кілька перспективних напрямків: цифрові технології та медична інформатика.

Використання цифрових технологій, електронних медичних записів, телемедицини та штучного інтелекту може покращити доступність і якість медичної допомоги, а також сприяти більш ефективному контролю захисту прав пацієнтів.Зміцнення правового захисту: Поліпшення законодавства щодо прав пацієнтів, включаючи права на інформоване згоду, конфіденційність медичної інформації, доступ до медичних послуг та рівний доступ до них для всіх шарів суспільства. Етичні стандарти та навчання медичного персоналу: Розвиток етичних стандартів та навчальних програм, спрямованих на підвищення свідомості медичних працівників щодо прав пацієнтів, етичних дилем та професійних стандартів у медицині.Участь громадськості: Залучення громадськості, пацієнтських організацій та захисників прав людини у процеси прийняття рішень у медичній сфері та контролю за дотриманням прав пацієнтів.Ці напрямки сприятимуть покращенню якості медичної допомоги, збільшенню довіри між пацієнтами і медичним персоналом, а також забезпечать більш ефективний захист прав пацієнтів в медичній сфері.

В сучасному світі захист прав пацієнтів є ключовою складовою медичної системи. Він включає в себе не тільки етичні принципи, а й правові норми, які гарантують пацієнтам право на інформований вибір, конфіденційність медичної інформації, а також якісну та безпечну медичну допомогу.Цей процес постійно змінюється і вдосконалюється, оскільки вимоги та очікування в сфері охорони здоров'я постійно розширюються та змінюються.

Список використаних джерел:

1. Kayaalp M. Patient Privacy in the Era of Big Data. Balkan Med J. 2018 Jan 20;35(1):8-17. doi: 10.4274/balkanmedj.2017.0966. Epub 2017 Sep 13. PMID: 28903886; PMCID: PMC5820452.

2. Yanovska OH, Horodovenko VV, Bitsai AV. Legal mechanisms of patient's rights protection. Wiad Lek. 2019;72(12 cz 2):2399-2403. PMID: 32124759.

3. Czajkowska M, Janik A, Zborowska K, Plinta R, Brzek A, Skrzypulec-Plinta V. Knowledge and opinions of patients and medical staff about patients' rights. Ginekol Pol. 2021;92(7):491-497. doi: 10.5603/GP.a2021.0014. Epub 2021 Mar 23. PMID: 33757155.

4. Woogara J. Human rights and patients' privacy in UK hospitals. Nurs Ethics. 2001 May;8(3):234-46. doi: 10.1177/096973300100800308. PMID: 16010917.

5. Woogara J. Patients' rights to privacy and dignity in the NHS. Nurs Stand. 2005 Jan 12-18;19(18):33-7. doi: 10.7748/ns2005.01.19.18.33.c3783. PMID: 15683053.

Ковач Я.В.
Кандидат юридичних наук
Науковий співробітник планування та координації
науково-правових досліджень
Національна академія правових наук України
м. Харків Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

5 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про медіацію». Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов’язані з цією процедурою [1].

У відповідь на існуючі суспільні виклики в законодавстві України з'явилися норми, що стосуються медіації зокрема у Законі України "Про нотаріат". Нотаріальна палата України координує навчання нотаріусів з питань медіації та реєструє фахівців, які успішно пройшли таке навчання [2]. Таке нововведення є кроком у напрямку популяризації та ефективного використання медіації в нотаріальній діяльності.

В рамках сучасного розвитку правової системи в Україні, інститут посередництва в нотаріальній діяльність визначається як перспективний напрямок, здатний забезпечити ефективне та безконфліктне вирішення судових спорів. Важливість нотаріального посередництва полягає в його професійності характеру, доступність для громадян, а також те, що це визнається суспільством як норма через звичну довіру до нотаріусів.

Нотаріус, як нейтральний і об'єктивний посередник, може впроваджувати медіацію у свою практику, використовуючи свій авторитет та високий професійний статус для підтримки мирного вирішення конфліктів.

З одного боку, професійний підхід нотаріуса в процесі медіації забезпечує високий рівень послуг, гарантування чесності та дотримання процедури з урахуванням чинних вимог законодавства. З іншого боку, доступність нотаріального посередництва для громадян є важливим фактором у вирішенні правових питань, що сприяє широке використання цього засобу серед населення. Однак для того, щоб реалізувати весь потенціал медіації у нотаріальній сфері необхідно розробити національну політику розвитку медіації з урахуванням особливості нотаріальної професії та встановити високі стандарти її реалізації. Рекомендації та загальні правила для процедури посередництва повинні забезпечувати суворість вимог до нотаріуса, але при цьому зберегти гнучкість самого процесу медіації як неформального

механізму вирішення конфлікту. Такий баланс дозволить ефективно впровадити медіацію в нотаріальній діяльності, забезпечивши громадянам доступ до якісної правової допомоги, до якісних юридичних послуг у формі позасудового врегулювання спорів.

У 2018 році Рада нотаріату Європейського Союзу завершила важливий етап у реалізації Європейського проекту з транскордонної медіації. В рамках цього проєкту було розроблено практичний посібник, спрямований на вдосконалення процесу врегулювання транскордонних спорів. Посібник містить практичні інструменти та рекомендації для ефективного вирішення конфліктів, що виникають у міжнародних відносинах та потребують участі нотаріусів [3].

З метою успішного розвитку інституту медіації в нотаріальній сфері, науковій спільноті в Україні слід ретельно вивчати досвід інших країн, з урахуванням особливостей традиційної нотаріальної діяльності. Акцент на доступності та професіоналізмі медіатора визначає ключові вимоги до ефективного впровадження медіації в нотаріальній сфері. Такий підхід сприятиме максимально доступному та конструктивному вирішенню конфліктів, що, в свою чергу, позитивно вплине на правову культуру та загальний стан суспільства.

Застосування європейських підходів до медіації може стати важливою відправною точкою для розвитку механізмів транскордонного співробітництва, зокрема у сфері нотаріальної медіації. Наразі через збройні конфлікти та активні бойові дії багато сімей змушені переїжджати та розлучатися, оселяючись у різних країнах. Це створює складні ситуації коли виникають правові питання щодо опіки над дітьми, поділу майна та інші юридичні аспекти, які необхідно враховувати та вирішувати [4].

Саме тому доступність нотаріальної медіації для громадян є важливим фактором у вирішенні правових питань, що сприяє широкому використанню цього інструменту серед населення.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про медіацію" від 16 листопада 2021 року https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html.

2. Закон України «Про Нотаріат» від 02.09.1993 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text.

3. Notariats of the European Union and Cross-border Notarial Mediation. Notaires de France. 2018. Available from: https://www.notaires.fr/en/news/notariats-european-union-and-cross-border-notarial-mediation.

4. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах від 18 вересня 2002 року https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.

Любарський В.С.
аспірант кафедри конституційного і адміністративного права
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У процесі європейської інтеграції Україна активно прагне до впровадження принципів прозорості як ключового елементу свого політичного, економічного та соціального розвитку. Транспарентність визнається не лише як вимога європейських стандартів, але і як необхідна передумова зміцнення демократичних інститутів, підвищення довіри громадськості та ефективного управління. Україна розглядає прозорість як стратегічний крок у напрямку побудови відкритого суспільства, сприяючи тим самим своєму певному позиціюванню на шляху до європейської інтеграції.

У вимогах Європейської спільноти до України відзначається наявність потреби в проведенні широкого спектру реформ, зокрема у сферах антикорупційної боротьби, судової реформи та удосконалення державного управління. Встановлення відкритості та прозорості у діяльності ключових органів публічної влади в Україні має вирішальне значення для закріплення принципів правової держави та сприяє налагодженню довіри союзників у міжнародному співробітництві [1; 2, с.4]. На тлі періоду реконструкції після війни, особливо важливим стає напрям іноземного інвестування, зокрема з Європейського Союзу. Потенціал таких інвестицій утримується через нестачу прозорості в управлінні.

У сучасному науковому дискурсі, К. Токарєва та І. Сопілко визначають важливість проведення реформ як важливий елемент стратегічного розвитку суспільства. Згідно з позицією вказаних дослідниць, необхідність здійснення реформ пов'язана з примусовою необхідністю забезпечення відкритості, прозорості та доступності для громадян. Авторки наголошують, що потреба у реформуванні управлінських інститутів та суспільних структур виникає із бажання забезпечити громадянам ефективний та доступний механізм взаємодії з владою [3, с.208]. У такому випадку, важливо створити оточення, де відкритість та прозорість є основними принципами, а доступність інформації гарантує реальний вплив громадськості на прийняття ключових рішень.

Згідно з переконаннями Т. Новікової, принцип транспарентності є необхідним елементом становлення інформаційного суспільства. Автор

визначає даний принцип як першу сходинку, що сприяє формуванню суспільства, де забезпечується необхідний рівень відкритості судових відносин [4, с.50].

Наша підтримка обох позицій є абсолютною, і ми вважаємо, що розширення рівня транспарентності в управлінні, забезпечення відкритості не тільки судових, а й інших відносин, а також забезпечення доступності інформації процесу прийняття рішень є ключовими умовами для успішного та гармонійного інтеграційного процесу. Такий підхід сприятиме відповіді України на стандарти ЄС і сприятиме внутрішньому розвитку та укріпленню демократичних інститутів.

У наш час рівень прозорості та відкритості в Україні залишається несуттєвим, що ставить під сумнів її готовність до виконання європейських стандартів. Статистичні дані вказують на те, що діяльність у сферах боротьби зі злочинністю, правосуддя та протидії корупції негативно оцінюється більшістю громадян. Частіше за все негативно оцінюється діяльність у сферах боротьби зі злочинністю (відповідно 38% і 47%), правосуддя (відповідно 29% і 48%) та протидії корупції (відповідно 24% і 66%). Відповідно до результатів аналізу, більшість респондентів висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам) (64%), політичним партіям (63%), судам (59%), а також Верховній Раді України (51%) [5]. Такі дані вказують на необхідність подальших заходів з підвищення рівня транспарентності в державних структурах, що відповідає вимогам європейської інтеграції та зміцненню демократичних принципів в країні.

З огляду на наведену статистику щодо недовіри громадян до ключових інститутів держави, включаючи судову систему, органи влади та політичні партії, можна зробити висновок, що інвестори мають обґрунтовані сумніви щодо стабільності та прозорості українського бізнес-середовища. В умовах відсутності довіри до державних інститутів та недостатньої гарантії захисту прав інвесторів, іноземні компанії виявляють недостатній інтерес до інвестування в Україні.

Особливо важливо враховувати дану обставину в період після конфлікту, коли Україна знаходитиметься на стадії відбудови та потребуватиме значних інвестицій для відновлення економіки та інфраструктури. Негативний клімат довіри серед іноземних інвесторів може ускладнити процес відновлення та затримати економічний розвиток країни.

У висновку, слід підкреслити, що транспарентність в управлінні та суспільному житті стає невіддільною складовою сучасних вимог до країн, що прагнуть до європейської інтеграції. Забезпечення відкритості, прозорості та доступності інформації є ключовими елементами у зміцненні демократичних

інститутів, збільшенні довіри громадськості до владних структур та сприяє успішному і стійкому розвитку країни в умовах європейської спільноти. Таким чином, транспарентність виступає не лише як вимога, але і як стратегічна передумова для впровадження принципів правової держави та побудови відкритого суспільства, сприяючи тим самим процесу європейської інтеграції країни.

Список використаних джерел:

1. Членство в ЄС: які вимоги до листопада має виконати Україна. *Слово і Діло*. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/11/02/infografika/polityka/chlenstvo-yes-yaki-vymohy-lystopada-maye-vykonaty-ukrayina (дата звернення: 26.01.2024).
2. Копенгагенські критерії / уклад. Є. Прудченко. Дніпропетровськ : Дніпропетр. обласна універс. наук. б-ка, Центр Європ. Інформації, 2007. 30 с.
3. Сопілко І.М., Токарєва К.С. Генезис наукових досліджень проблеми визначення сутності та змісту адміністративно-правових засад діяльності правоохоронних органів. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 12(26). С. 204-219.
4. Новікова Т. Транспарентність адміністративного процесу в умовах діжиталізації. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 46–52.
5. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий–березень 2023р.). *Центр Разумкова*. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r (дата звернення: 29.01.2024).

Мехтієв Е. О.
аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРУВАННЯ УГОД ТРАНСГРАНИЧНОЇ СЕКЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ КАПІТАЛІВ

Ефективний розвиток національної економіки та ринку капіталу з достатнім рівнем конкурентоспроможності потребує від компаній забезпечення можливості вигідно залучати фінансування, а від інвесторів на внутрішньому фондовому ринку можливості капіталовкладення в якісні активи. Для цього доцільно використовувати механізм сек'юритизації активів, що забезпечує вигідне залучення фінансових ресурсів та вкладення залучених коштів у розвиток держави. В ході сек'юритизації активів зазвичай використовують певні економічні інструменти, які включають значну кількість учасників та особливих угод, та створюють певний механізм, який може суттєво змінюватися та доповнюватися в залежності від цілей та можливостей ініціаторів сек'юритизації. Через це механізму сек'юритизації притаманний доволі складний та багатоаспектний характер і, відтак, операції сек'юритизації є різноманітними.

Сек'юритизація іпотечних активів – це фінансова інновація XX ст., яка останнім часом набула широкого розповсюдження в країнах із розвиненою ринковою економікою та значно розширила можливості по залученню довгострокових фінансових ресурсів за допомогою складних фінансових інструментів. Термін "сек'юритизація" походить від англійського слова "security", що в перекладі з англійської мови означає цінний папір. У широкому сенсі слова під сек'юритизацією активів (зокрема, й іпотечних) слід розуміти складний механізм фінансування, за допомогою якого відбувається трансформація низьколіквідних активів у високоліквідні фінансові інструменти грошового ринку та ринку капіталів. У вузькому (класичному) розумінні сек'юритизація – виділення фінансових активів оригінатора шляхом їх продажу спеціалізованій установі другого рівня (SPV), яка випускає боргові цінні папери, забезпечені даними активами [1, с. 27-28].

Використання сек’юритизації активів дає змогу виконати три основні функції: 1) створення можливості для додаткового рефінансування господарської діяльності; 2) підвищення ліквідності балансу підприємства та

забезпечення відповідності вимогам різних груп зовнішніх користувачів (банків, інвесторів, інституційних інвесторів, регуляторів ринку капіталу тощо); 3) розподіл ризиків між суб'єктом сек'юритизації активів та іншими задіяними в даному процесі суб'єктами. У цілому вона дає змогу убезпечити підприємство від ризику банкрутства, тобто від неможливості погасити свої зобов'язання перед кредиторами, та підвищити показники ефективності використання капіталу підприємства. Тому особливо важливу роль у процесі здійснення сек'юритизації активів має обліково-аналітична система, яка є засобом обґрунтування необхідності її здійснення та інформаційної підтримки її проведення, з одного боку, та інструментом визначення ефективності її проведення та аналізу досягнення поставлених перед нею цілей, з іншого боку [2, с. 141-142].

У багатьох країнах прийнято спеціальне законодавство про сек'юритизацію активів, яке стосується, зокрема, питання дійсного продажу, щоб захистити продаж активів в угодах сек'юритизації від ризику перекваліфікації та банкрутства оригінатора. На сьогоднішній день в Україні не існує правозастосовної практики за такими угодами. Разом з тим необхідно відзначити, що вітчизняне право визнає відступлення дебіторської заборгованості, яке здійснюють як з метою продажу, так і з метою забезпечення виконання зобов'язань. Існуюче законодавство не забороняє суб'єктам господарювання керувати своїми зобов'язаннями, в результаті чого в зобов'язаннях двох сторін може з'явитися третя сторона [3, с. 169].

Нині вітчизняна правова база стосовно сек'юритизації банківських активів є недостатньою, що й обумовлює вузьке застосування банками цього фінансового інструмента. Зокрема, в Законі України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" в розділі II зазначено, що "...іпотечні зобов'язання банку можуть реформуватися в консолідований іпотечний борг (пул)… Кредитодавець, після реформування у консолідований борг зобов'язань за договорами про іпотечний кредит і об'єднання відповідних іпотек в іпотечний пул, має право проводити операції з відчуження іпотечних активів", а також "Кредитодавець, який є власником іпотечних активів, має право випускати сертифікати відповідно до цього Закону. Обсяг здійснюваного випуску сертифікатів має бути не меншим суми, еквівалентної 100 тис. євро за курсом НБУ на день прийняття рішення про їх випуск" [4, с. 103].

Таким чином, процес сек'юритизації активів вважається доволі складним стосовно його організації та реалізації передусім через значну чисельність учасників і тривалість процесу, який, заразом, залежить від багатьох технічних дрібниць та різноманітності операцій, які здійснюють

учасники сек'юритизації починаючи від появи необхідності у додатковому фінансуванні до погашення цінних паперів, які забезпечені правами грошової вимоги. З метою забезпечення сек'юритизації активів та представлення зацікавленості для потенційних інвесторів, дані активи повинні забезпечувати:

1. Можливість продукувати фінансові потоки.
2. Прогнозованість термінів та обсягів фінансових потоків.
3. Можливість обчислення та моделювання фінансових потоків.
4. Регулярність фінансових потоків.
5. Відступлення прав вимоги стосовно таких активів (брак нормативно-правових обмежень стосовно уступки активів, а також існуючі технічні перспективи їхнього виокремлення).
6. Однорідність активів та високу стандартизацію їх ознак.
7. Диверсифікованість структури боргу.
8. Достатність об'єм угоди.
9. Перевищення вхідних над вихідними грошових потоків.

Тому дослідивши правові засади та особливості структурування угод трансграничної секюритизації активів на міжнародному ринку капіталів можна дійти висновку, що на даний час у вітчизняній законодавчій базі немає уніфікованого структурування даних угод. Тому в подальшій перспективі варто зосередитися на вирішенні даної проблеми. Законодавче регулювання трансграничної секюритизації активів на міжнародному ринку капіталів повинне узгоджуватися із законодавчим розв’язанням проблем з передачі прав вимог, корпоративній законодавчій базі, законодавству стосовно дефолту тощо.

Список використаних джерел:

1. Тригуб О.В. Сек'юритизація іпотечних активів: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні. *Економіка та держава.* 2009. № 1. С. 27-30.
2. Заяць М.Я. Управління ризиками сек'юритизації активів: фінансові та обліково-аналітичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Випуск 7. С. 140-144.
3. Герасимович А.М. Відступлення права вимоги в процесі сек'юритизації активів: обліковий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2015. Випуск 15. С. 167-169.
4. Ткачук Н. Сек'юритизація активів як засіб регулювання достатності капіталу банку. *Світ фінансів.* Випуск 2 (3). С. 95-104.

Новіков О. В.
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
м. Харків, Україна

ЩОДО СИСТЕМИ ФІКСАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ В УКРАЇНІ[1]

1. 14 липня 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» № 596-VIII, яким була встановлена відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі. Відповідно до цього Закону Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) було доповнено ст. 14-2, яка визначила адміністративні правопорушення на транспорті щодо яких здійснюється фіксація в автоматичному режимі та суб'єктів, що несуть таку адміністративну відповідальність. Крім того, КУпАП було доповнено низкою статей, що встановили особливості розгляд справ про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі (ст.ст. 279-1 – 279-4). Зазначені законодавчі зміни стали підставою для запровадження в країні Системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі (далі – Система).

2. Відповідно до п. 7 Порядку функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі (далі – Порядок), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2017 р. № 833, за допомогою Системи фіксуються такі порушення Правил дорожнього руху: перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів; проїзд на

[1] Публікація підготовлена у межах виконання в НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (номер державної реєстрації 0120U10561), що фінансується за рахунок державного бюджету.

заборонний сигнал світлофора; порушення правил зупинки і стоянки; порушення правил руху і зупинки на смузі для маршрутних транспортних засобів; порушення встановленої для транспортних засобів заборони виїзду на смугу зустрічного руху; порушення правил руху через залізничний переїзд; порушення встановленої для транспортних засобів заборони рухатися тротуарами чи пішохідними доріжками.

3. Одним із головних структурних елементів Системи є *автоматична система виявлення та фіксації* шляхом фотозйомки або відеозапису подій, що містять ознаки адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, за допомогою технічних засобів (приладів контролю).

До складу такої автоматичної системи фіксації входить мережа технічних засобів (приладів контролю), які забезпечують в автоматичному режимі фотозйомку або відеозапис подій, що містять ознаки адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, розпізнавання номерних знаків транспортних засобів та передачу інформації про зафіксовані події електронними комунікаційними мережами до автоматизованої системи обробки даних МВС (п. 9 Порядку).

За способом і місцем установлення та використання технічні засоби (прилади контролю) можуть бути:

- стаціонарними, що монтуються/розміщуються на штучних спорудах, технічних засобах організації (регулювання) дорожнього руху, інженерному облаштуванні автомобільних доріг, вулично-дорожній мережі населених пунктів, будівлях та використовуються в безперервному режимі;
- мобільними (рухомими), що монтуються/розміщуються уповноваженими органами (підрозділами) Національної поліції на автомобільних дорогах та використовуються протягом обмеженого періоду часу шляхом періодичної зміни місць їх установлення, а також на службових транспортних засобах Національної поліції (п. 10 Порядку).

Мережа стаціонарних технічних засобів (приладів контролю) відповідно до місць їх монтажу/розміщення може бути загальнодержавною або місцевою. Загальнодержавна мережа стаціонарних технічних засобів (приладів контролю) впроваджується на аварійно-небезпечних місцях (ділянках) та/або місцях (ділянках) концентрації дорожньо-транспортних пригод автомобільних доріг загального користування державного значення за рішеннями власників таких доріг. Місцева мережа стаціонарних технічних засобів (приладів контролю) впроваджується на аварійно-небезпечних місцях (ділянках) та/або місцях (ділянках) концентрації дорожньо-транспортних пригод автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг у містах та інших населених пунктах за рішенням органу місцевого самоврядування (п. 11 Порядку).

4. Крім того, до Системи також входить *автоматизована система обробки даних МВС*, що є комплексом взаємопов'язаних методів і засобів збирання, збереження, обробки та надання даних про адміністративні правопорушення, та *підсистеми взаємодії* з Єдиним державним реєстром транспортних засобів, Реєстром адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та іншими інформаційними та інформаційно-комунікаційними системами МВС, відповідних органів державної влади, національного оператора поштового зв'язку, а також з електронними комунікаційними мережами постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг (п. 8 Порядку).

5. За допомогою Системи на сьогодні в Україні фіксується значна частина адміністративних правопорушень на транспорті. Так, у 2021 р. за ст. 122 КУпАП («Перевищення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху») уповноваженими поліцейськими винесено 2558490 постанов про накладення адміністративного стягнення в автоматичному режимі, що складає майже 59% від усіх складених постанов за вказаною статтею КУпАП. В свою чергу, у 2022 р. за ст. 122 КУпАП уповноваженими поліцейськими винесено 2074081 постанова про накладення адміністратив-ного стягнення в автоматичному режимі, що складає близько 55% від усіх складених постанов за цією статтею КУпАП. Таким чином, Система є доволі ефективним засобом виявлення адміністративних правопорушень на транспорті.

Семіног С.В.
Відділ планування та координації науково-правових досліджень
Національна академія правових наук України
м. Харків, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ І ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ

В порядку законодавчої ініціативи Кабінет Міністрів підготував для розгляду Верховною Радою проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо визначення стратегій і перспективних напрямів діяльності наукових установ та встановлення цільових показників діяльності керівників наукових установ», реєстровий № 10424 від 22.01.2024 (далі – Законопроєкт).

У цьому короткому дослідженні *проаналізуємо пропозиції, викладені у Законопроєкті щодо стратегічного плану розвитку наукової установи,* який визначено як документ, що містить перелік стратегічних цілей наукової установи, цільові показники, послідовність дій щодо їх досягнення та строки виконання таких дій, а також перелік необхідних ресурсів (з обґрунтуванням) для їх досягнення, оцінку ризиків діяльності наукової установи та системи заходів з їх управління і спрямований на розвиток наукової установи, впровадження наукових (науково-технічних) результатів у реальний сектор економіки з метою розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, суспільства, галузей економіки та ефективної інтеграції наукової установи у світовий науковий та Європейський дослідницький простір [1].

Тож, запропонований у Законопроєкті підхід до формування стратегічного плану розвитку наукової установи не повною мірою відповідає концепції Європейського наукового простору, де пріоритет надається збалансованій системі показників діяльності наукових установ.

Збалансована система показників приносить найбільшу користь, коли організація проходить через етап трансформації від однієї бізнес - моделі до іншої, коли міняє фокус із продукту на споживача. Проблема на такому перехідному етапі полягає в тому, щоб змусити працівників, що звикли до певного стилю й принципу ведення справ. Керівникам потрібно не тільки самим вчасно усвідомити необхідність змін і зрозуміти, які саме зміни необхідно внести в систему показників, але й зуміти донести це до працівників, щоб люди могли швидше адаптуватися до конкурентної ситуації, що змінилася [2].

На нашу думку, збалансована система показників наукових установ передусім має визначати пріоритетні та поточні цілі, які синтезуються з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між запланованими показниками і реальними ключовими подіями, що відбуваються у політичному, економічному та суспільному житті. Процес стратегічного планування має ґрунтуватися на чіткому розумінні місії наукової установи, цільових показниках щодо здійснення фундаментальних наукових досліджень, визначенні ресурсів, науковому потенціалі та системному вирішенні питань, які у значній мірі залежать від органів управління, у тому числі національних галузевих академій наук України.

Також Законопроєктом передбачено, що претендент на посаду керівника державної наукової установи розробляє проєкт стратегічного плану розвитку наукової установи на період його прогнозованого перебування на посаді та представляє його для розгляду на зборах колективу наукових працівників у рамках процедури свого обрання на посад [1].

Процес розробки стратегічного плану розвитку наукової установи є надзвичайно важливим для здійснення фундаментальних наукових досліджень. Процедура призначення керівника наукової установи є значущою для її подальшого функціонування, зокрема в частині досягнення цільових показників. Ми вважаємо, що вимога представлення претендентом на посаду керівника наукової установи проєкту стратегічного плану розвитку наукової установи на період його прогнозованого перебування на посаді містить ознаки неефективності. Такий підхід викликає надмірний ризик, тому що формування стратегічного плану залежить від досвіду та наукового погляду однієї особи – претендента на посаду керівника, а наукові досягнення працівників установи нівелюються.

Також положення Законопроєкту передбачають, що стратегічний план розвитку наукової установи складається строком на п'ять років [1].

На практиці наукові установи досить часто стикаються із труднощами саме під час реалізації стратегічного плану, у результаті чого виникає помітний серйозний розрив між стратегічними цілями і соціальними, політичними та економічними змінами, які відбуваються у суспільстві. Так, війна РФ проти України внесла корективи у формування фундаментальних наукових досліджень. Відповідно до цього наукові установи під час формування стратегічного плану мають, насмперед, враховувати процес непередбачуваних динамічних змін, які відбуваються у суспільстві. Тож, на нашу думку, стратегічний план доцільно складати на три роки.

З урахуванням сформульованих наукових суджень, доходимо висновку, що питання стратегічного планування, викладені у Законопроєкті потребують

ретельного і системного доопрацювання з метою приведення у відповідність з іншими положеннями вказаного Закону та узгодження з вимогами чинних нормативно-правових актів України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо визначення стратегій і перспективних напрямів діяльності наукових установ та встановлення цільових показників діяльності керівників наукових установ: Проєкт Закону України, реєстровий № 10424 від 22.01.2024. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43563

2.Мельник Ю. М., Савченко О. С. Проблеми застосування збалансованої системи показників на вітчизняних підприємствах.

URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_1_192_203.pdf

Устінова-Бойченко Г.М.
доцент, кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного та господарського права,
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг,Україна

ПЕРЕДУМОВИ ПРИТЯГНЕННІ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА

Сумлінне виконання трудових обов'язків працівниками є запорукою успішного функціонування та розвитку підприємства, установи, організації тощо, з якими він перебуває у трудових правовідносинах. Як правило, працівники добровільно виконують свої обов'язки, але законодавством, все-таки, передбачені способи підтримання трудової дисципліни на належному рівні. Невиконання працівником трудових обов'язків, порушення трудової дисципліни може мате негативні наслідки як для роботодавця, так і для самого працівника, оскільки зазначенні порушення є дисциплінарним проступком.

Реалізація інституту дисциплінарної відповідальності в процесі правового регулювання трудових правовідносин пов'язана із застосування до окремих суб'єктів трудової галузі права спеціальних заходів юридичного впливу, які в установлених законом рамках обмежують їх права. Тому важливо в процесі реалізації інституту дисциплінарної відповідальності дотримуватися законодавчих норм.

Перш за все необхідно відмітити, що дисциплінарна або трудоправова відповідальність є різновидом юридичної відповідальності. У Міжнародній поліцейській енциклопедії остання тлумачиться, як обов'язок, передбачений законом відповідати за свої дії [1, с.57].

Відповідно до юридичної енциклопедії, юридична відповідальність – це вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку. В класичному вигляді юридична відповідальність є правовідношенням між державою в особі уповноважених органів та правопорушником, до якого застосовуються юридичні санкції з негативними для нього наслідками (позбавлення волі, штраф тощо) [2, с.437]. Характерними рисами юридичної відповідальності є наступне: вона є результатом правопорушення; являє собою державний примус та вміщує в собі підсумкову оцінку діяльності суб'єкта правопорушення; тягне за собою настання негативних наслідків для суб'єктів

правопорушення, передбачених санкцією правової норми; завжди реалізується у встановлених законом процесуальних формах [3, с.19].

Відповідно до ст. 140 Кодексу законів про працю України трудова дисципліна на підприємствах, в установах, організаціях забезпечується створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідомим ставленням до праці, методами переконання, виховання, а також заохочення за сумлінну працю. У трудових колективах створюється обстановка нетерпимості до порушень трудової дисципліни, суворої товариської вимогливості до працівників, які несумлінно виконують трудові обов'язки. Щодо окремих несумлінних працівників застосовуються в необхідних випадках заходи дисциплінарного й громадського впливу [4].

Дисциплінарна (трудова) відповідальність - це різновид юридичної відповідальності, а саме регульована нормами трудового права система суспільних відносин, яка виникає на підставі вчинення працівником дисциплінарного проступку та тягне настання для нього негативних юридичних наслідків, що проявляються у накладенні передбачених законом дисциплінарних стягнень. Зазначене визначення дає можливість окреслити ключові особливості дисциплінарної відповідальності: по-перше, вона існує виключно в межах трудового права; по-друге, виникає за фактом вчинення дисциплінарного проступку; по-третє, дисциплінарна відповідальність передбачає накладення на порушника чітко визначених законом стягнень; по-четверте, має примусовий характер [5, с.30].

У трудових правовідносинах роботодавець має дисциплінарну владу щодо працівника, і працівник несе відповідальність саме перед роботодавцем, а не перед державою в особі її органів, як це має місце при адміністративній чи кримінальній відповідальності. На відміну від матеріальної відповідальності, дисциплінарна відповідальність є односторонньою, оскільки роботодавець за порушення своїх обов’язків, передбачених правилами внутрішнього трудового розпорядку перед працівником у дисциплінарному порядку не відповідає. Роботодавець відповідає перед вищими в порядку підлеглості органами, але й в цьому разі відповідальність буде односторонньою [6, с.202].

Дисциплінарні стягнення встановлюються відповідно до трудового законодавства, їх перелік є вичерпним, що позбавляє можливості роботодавця безпідставно розширювати і самостійно запроваджувати нові види стягнень до працівників.

Тільки ті заходи, які передбачені в статті 147 Кодексу законів про працю України, є дисциплінарними стягненнями. Інші заходи, такі як позбавлення

премії, передбаченої системою оплати праці, позбавлення винагороди за результатами роботи підприємства за рік, перенесення черги на одержання житла тощо, є заходами впливу, а не стягненнями [6, с.204].

Відповідно до ч. 1 статті 147 -1 Кодексу законів про працю України, дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) цього працівника [4].

Правовий механізм дисциплінарної відповідальності складається з правових норм, які передбачають підстави дисциплінарної відповідальності, дисциплінарні стягнення, порядок їх накладення, зняття та оскарження [6, с.202].

Підставою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок, склад якого традиційно включає: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона і об'єктивна сторона.

Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку [4].

Слід зазначити, що дисциплінарним проступком визнається невиконання саме трудових обов'язків. Невиконання громадських чи інших доручень, не пов'язаних з виконанням трудової функції, не може тягти застосування дисциплінарної відповідальності. Порушення трудової дисципліни вважається таким за умови, що воно сталося в робочий час. Для працівників, що працюють в режимі ненормованого робочого часу, весь час перебування на робочому місці вважається робочим часом [6, с.203].

Процедура притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності передбачає виконання алгоритму дій, які є важливими для забезпечення прав і законних інтересів працівників. Не дотримання цих правил може стати підставою для скасування накладеного стягнення в суді.

Список використаних джерел:

1. Могілевський Л.В. Співвідношення системи трудового права та системи трудового законодавства України. Підприємництво, господарство і право. 2016. №2. С.87 – 91.

2. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : Т.1, А – Г / Ю.С. Шемшученко Ю.С. Київ: «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана». – 2004. С.437.

3. Терещук М. Юридична відповідальність: теоретико-правовий аналіз. Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2015. № 2. С.18-21.

4. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 року №322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 325.

5. Грищенко Р.С. Правове регулювання притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності: дис. …канд. юрид. наук. Харків. 2018. 209 с.

6. Бойко М.Д. Трудове право України: навчальний посібник. Київ:Атика, 2006. 312 с.

Цирен О.К.
аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Під агропромисловим комплексом України слід вважати своєрідну сукупність наукових, соціально-економічних, кадрових та інших заходів, які мають на меті забезпечити ефективний розвиток сільськогосподарської сфери економіки і гарантувати державну продовольчу безпеку. Через це будь-які питання, які торкаються розвитку агропромислового комплексу, набувають суспільно чутливого характеру. На даний час проблематика адміністративно-правового регулювання агропромислового комплексу набуває надзвичайної актуальності.

Розвиток агропромислового комплексу України, створення сприятливих умов для суб'єктів різних форм господарювання в сільському господарстві, стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток і балансування аграрного ринку, забезпечення продовольчої безпеки – все це невід'ємні складники економічного зростання нинішньої України. Зазначене має знаходити своє відображення перш за все в дієвих нормативно-правових актах. З моменту, як 16 травня 2008 р., Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі (далі – СОТ), усі інструменти підтримки агропромислового комплексу країни постійно приводяться у відповідність до положень, передбачених Угодою СОТ про сільське господарство та Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами - з іншої. Зокрема, важливою перевагою членства в СОТ є можливість використання Механізму Розв'язання Спорів. Система врегулювання спорів Світовою організацією торгівлі є центральним елементом у справі гарантування безпеки й передбачуваності багатосторонньої торговельної системи. Члени СОТ визнають, що ця організація служить для захисту прав і зобов'язань країн-членів СОТ за закріпленими угодами, а також для пояснення існуючих положень цих правочинів відповідно до звичайних правил тлумачення міжнародних договорів, які містить Віденська конвенція. Однією з переваг указаної системи є забезпечення можливості для будь-якої країни-

члена СОТ використовувати незалежну процедуру врегулювання спорів для реалізації своїх прав за конкретними торговельними угодами СОТ [1].

На думку В. В. Галунька, адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку й діяльність його адресатів. Це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також нормального функціонування громадянського суспільства й держави. До системи елементів адміністративно-правового регулювання (стадій правозастосування і правоохоронної діяльності) вчений відніс:

– норми адміністративного права, їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права;
– принципи адміністративного права;
– тлумачення норм адміністративного права;
– адміністративно-правові відносини;
– адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права;
– індивідуальні акти суб'єктів публічної адміністрації;
– форми діяльності суб'єктів адміністративного права;
– методи адміністративного права;
– адміністративно-правові режими;
– адміністративні процедури;
– ефективність адміністративно-правового регулювання [2, с. 317-324].

Нормативно-правовою базою адміністративно-правового регулювання у сфері агропромислового комплексу є положення таких документів: Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III; Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII; Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII; Закон України «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 р. № 3348-XII; Закон України «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 р. № 3691-XII; Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 26 грудня 2002 р. № 411-IV; Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. № 742-IV; Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV; Закон України «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 р. № 1870-IV; Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України»» від 28 грудня 2005 р. № 1867/2005;

постанова Кабінету Міністрів України «Про Аграрний фонд» від 6 липня 2005 р. № 543; постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади» від 17 лютого 2021 р. № 124 тощо [3, с. 45-46].

Таким чином, на нашу думку, механізм адміністративно-правового регулювання агропромислового комплексу – це комплекс організаційно-правових інструментів нормативної бази, які спрямовані на покращення паритетних взаємовідносин суб'єктів з об'єктами публічного управління в аграрній сфері. Варто зазначити, що на даний час стан розвитку агропромислового комплексу в Україні викликає певне занепокоєння, оскільки він є неефективним з низьким рівнем конкурентоспроможності на внутрішніх та зовнішніх ринках. Передусім це пов'язано з існуванням суттєвих недоліків у нормативно-правовому регулюванні, непідходящих адміністративно-правових механізмів реалізації розвитку сільської місцевості та вирішення соціальних проблем суспільства. Крім цього, на такий стан розвитку агропромислового комплексу вплинули також і комплексні проблеми публічного управління в даній сфері; наділення Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України головним суб'єктом публічного управління агропромисловим комплексом; недостатнє дослідження ролі базових факторів адміністративно-правового регулювання агропромисловим комплексом; неефективне визначення особливостей адміністративно-правового регулювання агропромисловим комплексом тощо. Водночас доопрацювання потребує і проблематика цифрової трансформації публічного управління агропромисловим комплексом.

Список використаних джерел:

1. Бугрій М.Г., Ус І.В. Участь України в СОТ: геоекономічний погляд на здобутки та перспективи. *Стратегічні пріоритети.* 2011. №2. С. 91-97.

2. Галунько В.В., Олефір В.Т., Гридасов Ю.В., Іванищук А.А., Короєд С.О. Адміністративне право України : підручник: у 2т. Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. Херсон: ХМД, 2013. 396 с.

3. Іванова Г.С. Агропромисловий комплекс України – об'єкт адміністративно-правового регулювання: проблемні питання. *Право та інновації.* 2018. № 1 (21). С. 45-51.

СЕКЦІЯ 3.
ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Bobro N.S.
Ph.D., Doctor of Philosophy,
Director of the digital department of the European University,
director of the "NooLab & AI" scientific laboratory,
European University
Ukraine, Switzerland

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

Digital technologies are penetrating all spheres of life, transforming traditional areas of business, education, medicine, and culture [1, p.20]. In this context, education is no exception, and the introduction of innovative technologies into the learning process is becoming a key factor in determining the success of the modern education system. Innovation is the activity of creating, mastering, using, and disseminating innovations aimed at purposefully changing the system from one state to another. Innovative technologies in education include new components, principles, methods, and tools that allow achieving significant educational effects.

It is important to note that innovative technologies in education have demonstrated their promise and potential both during the 2020-2023 quarantine and during the full-scale war against Ukraine. The destruction of the ability to conduct the educational process directly on the basis of educational institutions did not lead to the collapse of the educational process. Some educational institutions - schools, colleges, and universities - resumed teaching in a full synchronous format within a few weeks from 02/24/2022 [2, p. 389].

Innovative technologies in education are characterized as:

- assimilating the maximum amount of knowledge;
- maximum creative activity;
- a wide range of practical skills and abilities [3].

The purpose of innovative technologies is to form an active, creative personality of a future specialist who is able to independently build and adjust his or her educational and cognitive activities. The teacher should develop skills important for modern society, such as:

- the ability to develop and follow a plan of action;

- the ability to find the necessary resources (including information) to solve your problem and task;
- the ability to receive and transmit information, and present the results of their work - efficiently, effectively, and effectively;
- the ability to use a computer in any situation, regardless of the task at hand;
- ability to navigate in an unfamiliar professional field.

The essence of pedagogical innovations is that scientific innovations that contribute to the development of progress cover all areas of human knowledge. Pedagogical innovations have such classifications and directions as socio-economic, organizational, managerial, technical, and technological innovations. One type of social innovation is pedagogical innovations, which are innovations in the field of pedagogy, a purposeful progressive change that introduces innovations into the educational environment, improving the characteristics of both its individual components and the educational system as a whole.

Pedagogical innovations can be carried out both at the expense of the educational system's own resources (intensive way of development) and by attracting additional capacities (investments) - new facilities, equipment, technologies, and capital investments (extensive way of development).

The combination of intensive and extensive ways of developing pedagogical systems allows for so-called "integrated innovations" that occur at the intersection of diverse and multi-level pedagogical subsystems and their components. Integrated innovations are usually not superficial or external measures, but are conscious transformations that respond to the deep needs and knowledge of the system. By reinforcing weaknesses with the latest technologies, the overall effectiveness of the pedagogical system can be improved.

The main directions and objects of innovative transformations in pedagogy are:

- development of concepts and strategies for the development of education in institutions that provide educational services;
- updating the content of education, changing and developing new teaching and learning technologies;
- improving the management of educational institutions and the education system as a whole, improving the training of teaching staff, and upgrading their qualifications;
- designing new models of the educational process;
- ensuring psychological and environmental safety of students, developing health-saving teaching technologies;
- ensuring the success of education and upbringing, monitoring the educational process and student development;

- development of new-generation textbooks and teaching aids, etc.

Innovations can take place at different levels. The highest level includes innovations that affect the entire pedagogical system.

Progressive innovations are based on scientific principles and contribute to the development of practice. A fundamentally new and important area has emerged in pedagogical science - the theory of innovations and innovation processes. Educational reforms are a system of innovations aimed at radical transformation and improvement of the functioning, development, and self-development of educational institutions and their management systems.

Innovation processes are the processes of creating pedagogical innovations, processes of quantitative and qualitative transformations that reflect the new state of an object, pedagogical idea, fact, concept, etc., the analysis and comparative evaluation of which, in accordance with the pedagogical values existing in society, may be in the interests of the development of the entire educational and pedagogical society.

There is an objective relevance of introducing new educational technologies, which stems from the tasks they solve:

1. Adapting the education system to new conditions, creating a diverse market for educational services;
2. Integration of the education system of a particular country with the global education system;
3. Effective support for economic, social, and political reforms;
4. Development of education based on the recognition of the self-worth of the individual and universal values.

The need to apply innovative teaching methods in the educational process is as follows:

Firstly, our era is characterized by a time of innovation and new developments. Every day we encounter new goods, products, knowledge, and ideas. This requires that the learning process and teaching methods also keep up with these changes.

Secondly, learning through innovative methods and their constant use helps students to develop an open mindset and teach them to be proactive, as these qualities are features of creative learning.

Third, innovative teaching methods are active learning methods. These teaching methods allow to form the experience of creative and innovative activity of students, which ultimately affects the competence of a future specialist. The essence of innovations in education and innovative teaching methods themselves is also determined by their dynamism and activity.

The features of innovative learning include:

- working ahead of the curve, anticipating development;

- personalized learning;
- the presence of elements of creativity is mandatory;
- partnership type of relations: cooperation, co-creation, mutual assistance, etc.

Active teaching methods are inherently interactive, as they transform from methods of influence into methods of interaction between teacher and student. Activation of the student allows him or her to form his or her own active position, including in relation to knowledge and the process of cognition.

When using effective learning technologies, all the basic parameters of communication at a high level of understanding are formed, such as high motivation, purposefulness, personal meaning, thinking activity, and personal interest. However, these parameters remain invalid without the teacher's influence, and only through cooperation with the teacher, which is realized in the process of pedagogical guidance of the educational process, do they become active and significant.

Thus, the teacher understands that in the classroom, he or she is not an object, but an equal partner in the learning process, and therefore must be proficient in numerous and diverse educational technologies. This is the basis of the teacher's creativity, which manifests itself in a non-standard approach to the organization of the educational process.

It can be concluded that an innovative approach to the organization of learning activities not only intensifies the learning process but also increases the motivation of a modern student to study, stimulates his or her cognitive interest, and increases the effectiveness of group and independent work, making the classroom attractive and truly modern. Thus, the use of modern innovative educational technologies, methods, and techniques is an objective necessity and a condition for achieving high-quality modern education.

References:

1. Bobro, N. (2024). Application of artificial intelligence in higher education institutions: foreign experience. *Three Seas Economic Journal*, *5*(1), 19-23. https://doi.org/10.30525/2661-5150/2024-5-3

2. Ягодзінський, С. М., Тимошенко, А. О., Козинець, А. О. (2023). Цифрова революція в освіті: від комп'ютеризації до інформатизації та назад. *Матеріали* І Всеукраїнської науково-практ ичної конференції, м. Хмельницький, 26 ж овт ня *2023 р. /редкол.: Ю.В. Телячий (гол.) та ін. Хмельницький : ХКТЕІ*, 387-389.

3. Філософія освіти: навчальний посібник. – 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка та ін.. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.

Jamila Rufat Rustamova
Baku State University,
Baku, Azerbaijan

INCİTİNG POLİTENESS PRİNCİPLE İN COMPLEX SENTENCE "REDUNDANCY" İN MULTİCULTURAL DİALOGUE

One of the main situations that lead to communicative failures in multicultural dialogue is related to not correctly understanding the speech behavior habits of a society, the verbal representation of the principles of politeness, as well as the principles of social distance in communication standards. Communicative behavior standards and speech habits have a normalized character within a certain society and can become "normalized" as a necessary format of daily communication. However, on the basis of contact with a foreign, different culture, it may turn out that those standards are not the norm for an individual from another linguistic and cultural environment, and may even lead to certain communication misunderstandings, including communicative conflicts. It is known that communicative conflicts mean violation of the principles of communication organization, contact with the other party based on verbal feedback. For example, in Chinese culture, in front of the other party in return for praise (instead of a laconic thank you): While answering in the complex sentence format "*You wrongly praise me so much, I still have many faults*" is considered the norm [1, s.84], For European culture, the extreme humility shown through such self-condemnation and self-deprecation is not so understandable. It is possible that for the Chinese culture, the laconic answer can be evaluated as a sign of excessive self-confidence and self-satisfaction, which can ultimately lead to the failure of multicultural dialogue. In order to avoid such situations, it is important to understand the communicative behavior codes of different cultures when they come into contact. The term "communicative behavior" was first proposed in 1989 by the prominent Russian psycholinguist and pragmalinguist I.A. Sternin, and under this term, the behavior of one or another people, social or (even both) age groups, gender and based on the professional difference, it is meant a set of social norms and traditions of systematized groups, as well as individual individuals [2, p.3]. Namely, thanks to the difference in communicative behavior, the verbal and non-verbal language elements that allow the realization of the politeness category of each society can be distinguished.

Evaluating politeness as a complex, multi-perspective, non-homogeneous socio-cultural phenomenon that can be viewed from different aspects, I.A. Stern's approach is based on the fact that politeness, which is materialized and realized at the moment of communication, is actually a cognitive and mental category inherent

in the communicative consciousness of one or another nation. . That is, according to the linguist, an individual who is a participant in communication, by performing the forms of communicative behavior traditionally accepted in the society to which he belongs, demonstrates the speech etiquette specific to that society, which, in turn, is regulated by the social distance of the parties of communication in certain speech situations and directly affects that situation. includes appropriate speech behavior rules [2]. Namely, the fact that behavioral strategies specific to the community are manifested in the categories of politeness, in some cases, opens the way for certain label formulas, words and expressions to express different meanings depending on the context. For example, since direct verbal pressure is not welcomed in Turkish culture, in order to avoid imposing, it is relevant to use the speech genres of request, request, protest, accusation, warning, apology, etc., raised with complex sentence models. That is, the intentions of warning, accusation, request, etc. are presented not directly, but within the limit allowed by Turkish society, that is, actually through indirect speech acts, in most cases in the format of complex sentence models. *'Look, if you do this, I will not only be upset, but then I will be offended.'*, (non-imposing warning – J.R.) *'For God's sake, look, I'm offended'*, *'If you continue like this, I will get sad and get cancer.'* (implicit warning, please – J.R.) *or even better, 'if you upset me, I will upset you too''* (explicit warning – J.R.) [3]. As can be clearly seen from the examples, the category of impositivity loaded with extreme imperativeness is foreign to the speech behavior culture of the Turkish society. For this reason, instead of the short and concise directive *"don't do this/that!"*, the members of the society use the complex sentence models typical of the Turkish communication behavior to make their speech more "cheeky", but more polite. Considering politeness as a category of communication with national specificity As is known, in the absence of familiarity with the communication strategies characteristic of different cultural carriers, the communication parties build communication on the basis of the communication standards that are realized within the framework of the linguistic standards that they are used to and grew up within. In some cases (i.e., if the communication participants are not carriers of the cultures of related peoples, or if they share a common geographical region and are not more or less aware of each other's stereotypes of speech behavior), the parties exhibit a wrong communicative intent and the other party's communicative intent is not adequately interpreted. opens the way, which results in situations that we characterize as communicative failure. Linguists who have studied the expressive resources and realization formats of the politeness category in multicultural dialogue, first of all emphasize that "conversational routine" plays an important role here. It should be recalled that these speech components include words, phrases, sentences that are intended for standard speech situations, that enable the verbalization of certain expected, predictable

speech behavior reactions and that include sufficiently fixed, molded and, therefore, standardized formulas for the vast majority of members of that society. does. As it can be seen, the interpretation of speech formulas not through the cultural codes of the other party, but through individual cultural patterns can lead to misinterpretation of the communication partner: for example, a polite thank you from a Chinese partner can be evaluated by a carrier of a different culture as an expression of self-deprecation or even an incompleteness complex.

References:

1. Sintin L. The category of politeness and its role in intercultural communication // Language and literature in the XXI century - Minsk: BDU, 2021. - pp. 83-89.
2. Sternin I.A. Models for describing communicative behavior - Voronezh: “Garant”, 2000. – 27 p. Ed. 2. correct. 2015. - 52 p.
3. Mergen O. Sadness http://aykiriakademi.com/dusunce-balonu/dusunce-balonu-gorus-analiz/uzuntu-ozge-mergen

Kozova N.
higher category, methodist teacher
Cherkasy Secondary School of I-III levels No. 25 of the
Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine

COMPETENCY COMPONENT OF UKRAINIAN LANGUAGE LEARNING AT THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The competence component of Ukrainian language learning at the New Ukrainian School means that students not only learn the language but also develop the skills and abilities necessary for the effective use of the language in various situations.

One of the key directions of reforming school education by European standards is the introduction of a competency-based approach. This approach involves not only the assimilation of knowledge by students but also the formation of skills and abilities necessary for a successful life in the information society. In this regard, the study of the Ukrainian language in the New Ukrainian School acquires special importance. Language is the basis of cultural identity and national consciousness, as well as a key tool of communication and interaction in the modern world [5].

After the adoption of the Concept of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education “New Ukrainian School” for the period until 2029, a new stage of transformation and modernization of general secondary education began. The Ministry of Education and Science of Ukraine is carrying out this key reform to stop the negative trend of teaching and education using outdated methods and turning the Ukrainian school into an instrument of social equality, economic development, and competitiveness in Ukraine [1].

The legislation of Ukraine, including the laws “On education” and “On full general secondary education”, as well as the State standard of basic secondary education, determine the main principles of the development of secondary education in the country. In the modernized education system of Ukraine, the competence approach is the main one, which is one of the key conceptual provisions of the updated content of education. The competence approach is defined as an answer to the question of what skills and knowledge society and the individual need. This means that competence is a key indicator of a person's education, which focuses on his ability to act in various problem situations [2; 4].

Competence, according to the Law of Ukraine “On Education”, is a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, and

other personal qualities, which allows a person to successfully integrate into society and engage in professional or further educational activities. Most researchers consider competence as the personal experience of the subject of learning, which is formed during training, self-study, and self-development under the guidance of a qualified teacher [3].

Skills, such as practical knowledge, are an important component of competence. The main skills defined in each of the key competencies are the ability to read with understanding, formulate assumptions and justify one's conclusions, express one's own opinion, think critically and systematically, analyze and evaluate arguments, logically justify one's position, act creatively, generate new ideas and effectively use existing knowledge, take initiative, cooperate with others, organize work in a group and contribute to the achievement of a common goal [5].

The goal of introducing innovative methods and technologies for teaching the Ukrainian language within the framework of the New Ukrainian School is to modernize and actualize approaches to language teaching, develop students' critical thinking, form their communication skills, and support individual development [2].

According to the State Education Standards, the goal of language and literature education is the development of competent speakers and readers with a humanistic outlook [5].

In the New Ukrainian School, basic education requires a competency-based approach to learning the Ukrainian language. This approach involves the development of various competencies, such as mastery of the national language and analysis of texts, innovation in the expression of ideas, information, and communication competence to work with different types of texts and digital technologies, lifelong learning for the continuous development of speaking skills, cultural competence to express values, competence in the field of natural sciences, engineering, and technology for expressing hypotheses and describing processes, as well as ecological competence for solving environmental problems and forming an ecological culture [6].

The program course on the Ukrainian language focuses on the formation of various competencies of students, such as language, speech, communication, socio-cultural, and activity. The main goal of education is not only the assimilation of knowledge but also the development of skills and ideas that can be practically applied in life. Modern teaching of the Ukrainian language is based on a competency-based approach, contributing to the comprehensive development of students [5].

A key element of reforming general secondary education in Ukraine within the framework of the concept of the New Ukrainian School is the competency-based approach. Ukrainian language lessons are aimed at developing students' key competencies, such as linguistic, speech, communicative, sociocultural, informational and digital, civic, etc. Modern pedagogical experiments confirm the effectiveness of

using the competence approach in teaching the Ukrainian language to primary school students. To successfully implement the competence approach, teachers must use innovative methods, interactive methods, project activities, and information and communication technologies [2].

For example, a pedagogical experiment was conducted at the Hlybochetsk Gymnasium of the Borshchiv City Council of the Ternopil Region. The study concerned the practical implementation of the competence approach in the process of learning the Ukrainian language at the New Ukrainian School. The experiment consisted of three stages: ascertainment, formative, and control. In the first stage, a sample of 30 students of grades 5–6 was selected, who were divided into experimental and control groups. Criteria, indicators, and levels for assessing students' competencies in learning the Ukrainian language were established, and diagnostic methods and tools were selected. Taking into account the program principles of the New Ukrainian School, the main criteria were determined: language, speech-communicative, and activity. Based on these criteria, a diagnosis program was developed, which included test tasks for checking language competence, practical exercises for diagnosing speech skills, and a set of tasks for checking activity competence. This made it possible to obtain objective data on the level of students' mastery of language norms, speaking skills, and ability to study [6].

According to the results of the ascertainment stage, it was established that only 13% of the students in the experimental group and 20% of the students in the control group demonstrated high levels. Adequate levels were recorded in both groups ranging from 20% to 27%. Average levels were found in 47% of the students in the experimental group and 40% of the students in the control group. Low levels were shown by 13% of students from both groups. The obtained diagnostic results served as the basis for conducting experimental training of children at the formative stage of the study [6].

Therefore, in teaching the Ukrainian language at the New Ukrainian School, great attention is paid to the development of students' competencies. This includes not only the ability to understand, speak, read, and write in the Ukrainian language but also the ability to use it in various spheres of life. Students learn to express their opinions, to argue their views, and to be able to work with texts of various genres. A competent approach helps students not only in language acquisition, but also in the development of critical thinking, creative abilities, and self-expression.

References:

1. (2011). *State standard of basic and comprehensive secondary education: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23.11.2011,* No. 1392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text

2. (2020). Methodology of competency-oriented teaching of the Ukrainian language of lyceum students at the standard level: *methodical guide* / O. Horoshkina, N. Bondarenko, L. Popova. Kyiv CONVY PRINT, 128 p.

3. (2017). On education: Law of Ukraine dated September 5, No. 2145-VIII. *Voice of Ukraine.* 2017. September 27. (No. 178–179), 10–22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

4. (2021). On comprehensive general secondary education: Law of Ukraine dated January 16, 2020 No. 463-IX. Date of update: 01.05.2021. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR).* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/sho20#Text

5. Chebykina, I. (2021). Peculiarities of implementing the competence approach in Ukrainian language lessons. General education. URL: https://vseosvita.ua/library/osoblivosti-vprovadzenna-kompetentnisnogopidhodu-na-urokah-ukrainskoi-movi-485533.html

6. Gatsia, M. (2023). *A competent approach to teaching the Ukrainian language in the New Ukrainian School.* URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31297/1/44_Gatsja.pdf

Motuz K.
Senior Lecturer, Department of Theory and
Methods of Physical Education and Sports Games,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
Cherkasy, Ukraine

MODERN METHODS OF DEVELOPING THE PEDAGOGICAL SKILLS OF SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN GYMNASTICS CLASSES

Modern higher education systems in Ukraine are becoming one of the mandatory conditions for improving people's well-being. It is known that the professional activity of a specialist is a special way of performing any type of activity based on the culture of society. Therefore, it can be stated that the activity of a specialist in physical culture and sports, regulating the system of relations between society and those involved, ensures the accumulation, storage, implementation, and transmission over generations of the entire educational, educational, and cultural potential of the industry.

The formation of complex professional skills has become an urgent and no less important task for a higher education institution than the mastery of specific sciences. The responsibilities of a higher educational institution include preparing graduates for holistic professional activities of appropriate quality and level of preparedness. At the same time, an analysis of the content of training and the distribution of study time in the general system of professional training of students leads specialists to the conclusion that there is no single priority approach and a solution to this problem [2; 36].

The effectiveness of the system of training personnel in physical culture and sports, in turn, significantly depends on the quality of their training. Research conducted on the problems of preparing graduates for practical activities shows that a young specialist in physical education and sports has a limited arsenal of means and methods of pedagogical influence on students in the first years of independent work [1; 64].

The current situation can be corrected by solving the problem of introducing into practice the training of specialists a differentiated approach to the organization of classes and the content of educational material in basic sports, which equips the future graduate with general professional knowledge, skills, and abilities. In this case, a special role rightfully belongs to artistic gymnastics. On the one hand, gymnastics as a means of physical education has an almost limitless range of exercises and motor tasks that are necessary for a future professional in the field of

physical education and sports. On the other hand, strict restrictions on the time frame for training specialists in higher educational institutions and study hours in educational programs sometimes pose difficult tasks for teachers and students: how to organize training with the greatest efficiency; what means and methods to choose; in what order to apply them; which is a priority [3; 173].

Therefore, there is a contradiction, which lies, on the one hand, in the natural and constant need of modern society to improve the quality of professional training of specialists, and on the other hand, there is insufficient scientific and methodological development of the issues of developing general professional knowledge, skills, and abilities in the theory and practice of physical culture using basic types sports. In this regard, a study was conducted, the object of which was the process of professional training of future specialists in physical culture and sports, and the subject was the process of developing general professional skills of specialists in physical culture and sports using the means of gymnastics [1; 64].

The physical education teacher is the central figure, the system-forming beginning of the pedagogical process – the bearer of the content of education, the organizer of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of activities. His personality combines objective and subjective pedagogical values. A physical education specialist requires not only natural abilities but also enormous mental, physical, and emotional-volitional expenditures. He must be distinguished by a high intellectual and motor culture, the ability to correctly and beautifully organize and conduct classes, manage the activities of those involved in a timely and qualified manner, and develop in the younger generation the need for a healthy lifestyle, self-training, and self-improvement [3; 175].

The university stage of specialist training leads to the development of professional pedagogical consciousness, provided that students master an integral system of professionally significant knowledge, skills, and abilities [2; 44].

One of the main characteristics of the modern education system is a continuous and constant process of renewal, which affects almost all aspects of the system of professional training, including in the field of physical culture and sports. Modernization of education in the field of physical culture and sports necessitates the synthesis of new scientific data, the search for effective ways and forms, as well as solving the problems of improving the quality of training of specialists in this industry [3; 179].

Among the main components that shape a future specialist, it is necessary to highlight such “organizational”, “constructive” and “differentiated approach”. These components are the most significant personal qualities of a highly qualified specialist in physical culture and sports. Therefore, they can be the most effective in solving the problems of training specialists in physical culture and sports in a

pedagogical higher educational institution in physical education and sports specialties. By this, the ability to organize students, as well as “master the teaching methodology” of physical exercises are the most important qualities that distinguish a qualified specialist [1; 65].

Thus, for modern higher educational institutions when preparing future specialists in physical culture and sports, the main thing is the use of modern methods for developing the pedagogical skills of specialists in physical culture and sports in gymnastics classes. To do this, higher educational institutions need to pay special attention to such a discipline as gymnastics. It is gymnastics and modern methods of teaching and studying it that contribute to the development of the pedagogical skills of future specialists, including those in physical education and sports.

References:

1. Petryna, R. (2002). *Basic gymnastics*. Lviv: Ukrainian Technologies, 64–68.
2. Platonov, V. (1995). *Physical training of athletes.* Kyiv: Olympic Literature, 319 p.
3. Khudoliy, O. (2004). Basics of the method of teaching gymnastics: *a textbook for students of higher educational institutions.* Kharkiv: OVS, 414 p.

Motuz L.
methodologist, mathematics teacher
Cherkasy Secondary School of I-III levels No. 25 of the
Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine

INTRASUBJECT CONNECTIONS IN THE METHODOLOGICAL CONTEXT OF THE SCHOOL MATHEMATICS COURSE AT THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Modern Ukrainian society is faced with new urgent tasks related to the development of the national educational system. This is reflected in its deep substantive and structural changes. The goals, content, and technologies of school mathematics education are also transforming.

Mathematics is one of the important school subjects. It contains a lot of theoretical material for students to master. A certain connection that preserves the logic of this science unites all elements of knowledge. The mathematical course is permeated with intra-subject connections, which are the foundation of the academic subject. Thanks to intra-subject connections, starting from the first lessons, continuity in teaching mathematics is realized [4; 22].

If we talk about the student's educational activity, the implementation of intra-subject connections is reflected in his activities in mastering and understanding the connections in the studied material, including independently, as well as in generalizing and systematizing knowledge. From the position of a teacher, the implementation of intra-subject connections consists of his functional work on the selection of material, and the choice of organizational forms, methods, and techniques of teaching [2;3].

Intrasubject connections are a guiding vector in the implementation of the learning process, which helps the teacher in organizing and planning his professional activities. The implementation of intra-subject connections acts as a didactic principle. When setting the task of conveying to students the fundamentals of modern sciences, the teacher must take into account that no mathematical concept included in a school mathematics course can exist outside of a system with other mathematical concepts. The concepts and their properties included in the school mathematics course, methods for proving theorems, and methods for solving problems form a certain system: connections and relationships are established between elements of knowledge that ultimately make it possible to operate with them. This is fully manifested in the process of proving theorems and solving problems [5; 28].

In the structure of educational activities at the New Ukrainian School, intra-subject connections, along with the processes of foundation and visual modeling, unfold in three directions. Namely:

– the first direction of intra-subject connections is established and implemented at the conceptual level;

– the second direction is established at the procedural level when mathematical content is mastered. This includes: performing logical operations, understanding the essence and process of proving mathematical statements;

– the third direction has a symbolic meaning. That is knowledge and the ability to use mathematical symbols [1; 17].

Ultimately, the implementation of intra-subject connections in all three areas contributes to the development of students' mathematical thinking [3; 15].

For the high-quality implementation of intra-subject connections when teaching mathematics, a special organization of educational material and the process of studying it is required. The latter depends only on the teacher. Its task is to instill in students the ability to establish these connections. However, it is impossible to master the basics of mathematics only as a system of concepts where connections and relationships are established. It is also necessary to focus on activities aimed at mastering the corresponding system of concepts. In this case, previously formed skills and abilities are transferred to a new area of activity [6; 3].

The classical classification of intra-subject connections has two levels: content and methods for solving problems. On the first level, that is, on the level, the basic elements of the theory are seen: the importance of understanding, axioms, theories, and other affirmations. Intrasubject connections at the level of methods are those connections that appear in the process of solving problems: general and special methods and methods, specific techniques for solving a problem, which can be the first to be shown when proving a theorem [2; 4].

Thus, it is necessary to look at intra-subject connections as connections between the knowledge of the school mathematics course and as connections implemented in the educational process. Currently, they are naturally expanding by the standards of the New Ukrainian School. We are talking about transferring methods, methods, and techniques for solving mathematical problems introduced and practiced in one educational element to all others included in a single didactic module. The practical significance of the study lies in the fact that its results can be used in teaching mathematics in a secondary school course.

References:

1. Blahodyr, L. (2014). Preventive activity during the education of schoolchildren in mathematics. *Mathematics in native school*, No. 2, 16–20. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.03/Blahodyr.pdf

2. Brodsky, Ya., Pavlov, O. (2003). Ways of reforming school mathematics education. *Mathematics in schools of Ukraine*, 26, 2–6. URL: https://www.bohdan-books.com/userfiles/file/books/lib_file_886519619.pdf

3. (2016). Conceptual principles of reforming the "New Ukrainian School" secondary school. *Ministry of Education and Science of Ukraine*, 34 c. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

4. Kuz, V. (2017). New Ukrainian school based on the concept of education development for the period 2015–2025. *Pedagogy and psychology. Bulletin of the APN of Ukraine*, No. 1, 21–26. URL: https://ekhsuir.kspu.edu

5. Rogozhynska, E. (2019). New approaches to teaching mathematics in the conditions of reforming national education: methodical letter/emphasis. E. Rogozhynska. Mykolaiv: OIPPO, 48 p. URL: https://vseosvita.ua/library/novi-pidhodi-do-navcanna-ta-vikladanna-matematiki-v-umovah-novoi-ukrainskoi-skoli-26069.html

6. Sesyk, O. (2017). Partnership pedagogy is a key component of the "New School" formula. *Educational work in school*, No. 3 (148), 2–4. URL: https://naurok.com.ua/pedagogichna-rada-pedagogika-partnerstva---klyuchoviy-komponent-formuli-nush-108050.html

Nailya Rizvan Ibragimova
dissertation candidate for the
Doctor of Philosophy program,
senior lecturer,
Ganja State University,
Baku, Azerbaijan

GOALS AND OBJECTIVES OF INCLUDING ELEMENTS OF COMBINATORICS INTO THE SCHOOL MATHEMATICS COURSE

Currently, no one doubts the need to study elements of probability theory and statistics in secondary schools. There have been initiatives in this regard for a long time. It is especially important to study and understand the problems of probability theory and statistics precisely in conditions of abundance of information in the world. However, its inclusion in the school curriculum faced a number of difficulties. This can be explained, first of all, by the weakness of the methodological training of these teachers, the lack of a unified methodology and school textbooks.

In accordance with state standards, the secondary school mathematics curriculum includes elements of combinatorics, statistics and probability theory. This is due to the role of probabilistic and statistical knowledge in the general education of modern man. Without a minimum of probabilistic and statistical literacy, it is difficult to adequately understand social, political and economic information and make informed decisions based on it. Probability theory is the mathematical science of coincidences and patterns of chance. In the school course of mathematics and other natural sciences, only one idea prevailed - the idea of the existence of strong connections between phenomena. The relationships are presented in the form of the laws of physics, chemistry, mathematics: even in the course of history there is no place for chance, it is structured in such a way that all events are predetermined and natural.

The world around us is full of coincidences. Earthquakes, hurricanes, ups and downs in economic development, wars, diseases, chance encounters, etc. Probability theory in high school is society's recognition of the need to form a modern worldview for the equally important concepts of hard (strong) connections and random connections. It is necessary to learn to quantify randomness and calculate the chances of various events. Without knowledge of the concepts and methods of probability theory and statistics, it is impossible to use new drugs and treatment methods in medicine, to effectively organize competitive production, to provide insurance that protects the population from unforeseen events, and to pursue sound social policies.

Probability theory as a science began to take shape in the 17th century. Gambling was the source of his problems. At that time, dice games were especially popular in Western Europe. The main thing in these matters was the choice of elementary events with equal opportunities. Along with the development of probability theory, statistics also developed. In the 17th century, the first scientific works related to the use of statistics in demography and insurance and ideas about random measurement errors appeared.

Probability theory and statistics have long been developed as natural sciences with a large mathematical organization. It was only in the 20th century that probability theory became a field of mathematics. Its axiomatic foundations were prepared by Academician A.N. Kolmogorov, a prominent mathematician of our time. Until then, a number of complex concepts in probability theory had not been fully explored. The school course does not touch upon the axiomatics of A.N. Kolmogorov, and uses a random experiment, an elementary event and other concepts introduced by him and now generally accepted. Probability theory and mathematical statistics became a scientific discipline after most branches of mathematics. However, since the middle of the last century, understanding of the importance of the sections of probability theory and mathematics statistics in various areas of human activity has raised the question of including elements of this section in the school curriculum in a number of schools in developed countries.

Currently, elements of probability theory and statistics are included in the curriculum of secondary schools in our republic, reflected in Mathematics textbooks, and the methods of teaching subjects are developed by methodological scientists and practical teachers.

Elements of logic, combinatorics, statistics and probability theory are becoming important components of school education, enhancing applied and practical significance. First of all, this material is necessary for developing functional literacy skills that allow one to receive and analyze information presented in various forms, understand that many real dependencies are probabilistic in nature, and perform simple probabilistic calculations. Learning the basics of combinatorics allows students to consider cases of choosing and counting options in simple applied problems. When studying statistics and probability theory, ideas about the modern picture of the world and methods of its research are enriched, an understanding of the role of statistics as a source of socially significant information is formed, and the foundations of probabilistic thinking are laid.

When developing a general approach to teaching statistics and elements of probability theory in school, it is necessary to proceed from the following provisions:

- give basic understanding of probability theory, statistics and their relationships;

- note the close connection of these branches of mathematics with the outside world, both at the stage of introducing mathematical concepts and at the stage of using the results obtained;
- avoid excessive formalization;
- demonstrate the material using clear, understandable and memorable examples.

Material on elements of combinatorics, statistics and probability theory is included in the final certificate of completion of high school. When studying combinatorics, statistics and probability theory in high school, you should refer to the following content:

- ✓ Solving combinatorial problems: choosing options, counting the number of options using the multiplication rule.
- ✓ Tables, charts, graphs, etc.
- ✓ Issues related to the observation and analysis of events occurring at objects. Calculation of statistics and finding the probability of occurrence of random and non-random events. Recording possible options for events.

Forming students' ideas about how to use elements of probability theory when calculating the areas or perimeters of geometric figures.

The listed questions are the minimum that will be understandable to primary school students and will be sufficient for them to form initial probabilistic and statistical concepts.

References:

1. Adygozalov, A.S. Theoretical foundations of mathematical education at school / A.S. Adygozalov. – Baku, – 2018. – 310 p.
2. Allahverdiev, J. Dictionary of terms of probability theory and mathematical statistics / J. Allahverdiev, A. Gadzhiev, Kh. Akhamedova. - Baku, - 2002. - 271 p.
3. Akhmedova, Kh. Probability theory and mathematical statistics / Kh. Akhmedova. - Baku, - 2002. - 245 p.
4. Mardanov M.K. What is probability theory? / M.S. Mardanov, S.S. Mirzaev, F.Kh. Ragimov. – Baku, – 2010. – 48 p.
5. Balandina, I. Stochastic line in high school. Let's start with analysis // Mathematics. – 2009. No. 4. - With. 12-19.

Rzayeva Nazrin Asif
Doctoral student,
Azerbaijan University,
Baku, Azerbaijan

REFLECTION OF FREEDOM AND HISTORICAL REALITY IN PROSE

The literary process, which studies the evolution of literary creativity, the course, dynamics of creative processes within the social environment, determines the creative principles of the new era by monitoring the processes of artistic creativity, which are constantly in dynamics. Since the literary process covers the previous, present and subsequent periods, it also serves as the main guiding power of literature. All processes occurring in literature, quantitative and qualitative changes, problems, literary trends, literary relations, individual styles, language and thought contain the concept of literary process.

In the multi-faceted works of Sohrab Tahir, who is both a poet and a prose writer, the idea of national unity is given in the background of the struggle for revolution, freedom, independence and, in return, the criticism of tyranny and the monarchy regime, in fact, it is a form of a new approach to the issue. According to the writer, independence, passing through the idea of national unity, is the main goal of the struggle of any nation. Therefore, for centuries, all nations have constantly fought against tyranny, oppression and slavery in order to gain their independence status. Since the struggle for freedom has never been interrupted, it continues now, either secretly or openly. Because there are still peoples in the world who are not independent and remain in bondage.

In S.Tahir's work before the transition to prose, the ideas of freedom and unity were prominent. It is no coincidence that the main lines of his poems are directed towards the description of the freedom struggle of the Azerbaijani people, the idea of independence, however, themes such as freedom, longing, sadness, and filial piety presented within the scope and capabilities of the poem took on a wider scale when Sohrab Tahir moved to his prose works. The writer used his prose works as an indispensable tool to give a broader description of the events he experienced, the issues that worried him, the royal regime, tyranny, and oppression.

In the stories collected in the book “Olumden guclu, heyatdan uca”, more attention is paid to the events of the first years of the revolution. The true essence of the ideology of freedom is revealed against the background of the simple life of individual people. Since the description of real events is characteristic of all directions of S.Tahir's work and it shows itself mostly in the author's prose work, the descriptions in these stories arouse special sympathy in the reader.

In the stories collected here, S.Tahir “couldn't shake off the stone of poetry”, and wrote some of his stories almost in the form of poetic poetry.

The book “Olumden guclu, heyatdan uca” reflects the author's harsh lifestyle created by the royal administration in Iran, the resistance against imperialism in the country, and the scenes related to the national liberation movement. The book contains fifty-five stories under seven series [106, p.172].

Stories that are not too large in volume are typical for S.Tahir's prose. Covering large and global problems with ordinary and small episodes and art boards requires mastery. In this sense, the stories collected in the book “Olumden guclu, heyatdan uca” are of great interest.

In 1960-1990, S.Tahir worked very efficiently in the field of prose. During these years, fourteen short stories and several novels of the author have been presented to the readers.

Sohrab Tahir, who actively participated in 21 Azer revolutions in his youth, wrote down the events he witnessed and observed, and spoke with great pathos about the short-lived independence. On the other hand, pain and sadness occupy a large place in the stories and narratives of the writer who is far away from his native country. This pain is the pain of claiming the homeland, freedom, independence and taking up arms again to protect it. Over time, Sohrab Tahir could not fit the ideas of national unity into the volume of his stories, and started writing larger prose works. Of course, as a result of this thought and inspiration, he moved from the story after the 70s to narrative creativity, where events could give a broader plot line. However, in a short time, Sohrab Tahir tried his pen in large-scale and sometimes novel-trilogies, as he saw that the artistic possibilities of the narrative were limited in some ways. In his large-scale prose works, the author was able to sing the praises of independence and national unity on large stages, in addition to creating both personality and character.

In the eyes of people who rise to the national struggle for freedom and individual freedom, Türkiye stands out as a drying place. We hear this from the words of the protagonist in the story “Fedai General”. In another work, Türkiye's assistance issue is mentioned. Thus, Sohrab Tahir expresses the truth of Türkiye in the language of one of the negative heroes in his work “Iki muttehim”, first published as a novel and then as a novel.

The most obvious example of the ideology of national freedom in Sohrab Tahir's prose is in the novel “Sonuncu Shah”. In the description of the smallest events, in the author's attitude to the small characters, in the artistic portraits of the shah, political leaders, leaders of the revolution, and in the court, battle, and rally scenes, the sense of independence, freedom, and most importantly, Azerbaijaniness, and national unity can be felt.

Sohrab Tahir, after trying his pen in small genres of prose, turned his attention to the novel, and here he created numerous examples distinguished by their breadth in terms of volume.

In the Azerbaijani literature, both in the first and second half of the 20th century, the subject of Southern Azerbaijan was repeatedly described in the poems and prose works of the authors.

The dedication of the novels written by S.Tahir to the national liberation struggle of the Azerbaijani people was brought to attention through the analysis of literary and artistic examples. The dedication of the main line of S.Tahir's novels to the national liberation struggle of the Azerbaijani people was brought to the attention through the analysis of literary and artistic samples. The novels of Sohrab Tahir, who skillfully give an epic description of the fighting spirit of our people, are an irreplaceable source due to their national value and educational function. All this gives the reader hope that the writer's ideas of integrity and independence will be implemented in Southern Azerbaijan, at the same time, the ancient and eternal lands of Northern Azerbaijan will be liberated from occupation and, finally, both Azerbaijan will unite and become a whole.

Rudikevych S.
teacher of the highest category, senior teacher
Cherkasy Secondary School of I-III levels No. 25 of the
Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine

INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN TEACHING MATHEMATICS AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Education in Ukraine has undergone significant changes, which are reflected in the innovativeness of modern pedagogy. Due to unforeseen challenges, educational institutions are actively using distance and blended learning, as well as elements of flipped and bilingual learning from 2020. This contributes to the integration of students and teachers into the global world, especially those who are abroad. From an early age, children form innovative thinking, which is manifested in their receptiveness and ability to create creatively. Teachers, especially mathematics teachers, develop students' thinking in the classroom, teaching them to analyze, systematize, generalize, distinguish the essentials, establish patterns, draw conclusions, and think logically. Therefore, an important quality of a teacher is readiness for innovative activity, which contributes to the development of the intellectual and creative potential of students and is useful for their future adult life.

In the new Ukrainian school, great emphasis is placed on innovative approaches to teaching mathematics. This means the use of modern technologies, interactive teaching methods, the development of critical thinking, and a creative approach to solving mathematical problems. Teachers encourage students to explore independently, collaborate, and interact to make the learning process interesting and effective. Innovative approaches help students better learn material, develop skills, and prepare for the challenges of the modern world [4; 127].

Innovative approaches to education, particularly mathematics, are an important component of education reform in Ukraine. They correspond to the Concept “New Ukrainian School” of the Ministry of Education and Science of Ukraine, which provides for the introduction of new forms, methods, and methods of organizing the educational process. Innovations in the content of education require constant development of science and adaptation to unforeseen circumstances, which prompts the search for new, different from traditional, approaches to learning [1].

An important component of blended learning is flipped learning technology. It promotes an active and interactive educational process. This approach corresponds to the concept of the New Ukrainian School, which aims to teach students to learn

independently through practical activities. The use of the “flipped classroom” technology promotes the development of critical thinking, analysis, and structuring of information, and also satisfies the need for self-learning. Students who participate in such training show more interest in learning new things and develop search and creative skills. Teachers, for their part, have the opportunity to offer more complex tasks, and students can dive deeper into the study of the material [3; 80].

Today's student actively uses the digital environment, able to quickly find and exchange information through the Internet, social networks and applications. He joins various Internet communities, where he discusses issues and tasks, knows how to make decisions. Most useful services for students are available in English, so bilingual education becomes important for overcoming the language barrier, getting an education abroad and developing memory flexibility. In such conditions, learning styles and teaching methods must change, using both traditional and innovative approaches [2; 130].

Teachers have begun to use flipped learning for teaching. With this approach, students have the opportunity to study theoretical material at a time and place convenient for them, possibly using certain schemes or algorithms for solving examples. In the classroom, they perform tasks, including non-standard ones, and have the opportunity to discuss unclear details of the material and tasks. The organization of the educational process corresponds to the main provisions of the “New Ukrainian School” concept, where the student is the central figure and develops his competencies. It is worth noting that not all mathematics lessons can be conducted in a flipped learning format. The teacher must plan the stages of studying the material and choose the appropriate educational and methodological support for applying this approach. This requires the creativity of a teacher who can effectively use face-to-face teaching time to develop students' thinking and their intellectual and creative potential [4;136].

In flipped learning, students have the opportunity to independently study theoretical material before the lesson, which allows them to better absorb information. In the mathematics lesson, they can actively discuss and apply the acquired knowledge, cooperating with classmates and the teacher. This contributes to a deeper understanding of the material and the development of critical thinking and collaboration skills. This approach creates a stimulating learning environment where every student can be actively involved in the learning process [5].

We propose to use the inverted learning model to study vectors and areas. First of all, the teacher plans the activity as follows:

– Students study theoretical material independently using digital tools such as YouTube, Soundcloud, Google Docs, Google Drive, Dropbox, and others. They can do it at their own pace and time. Thus, the teacher saves time in class, which can be used to explain new material.

– The next stage is collective work, which can take place both online and in class. For this, the teacher can use digital tools such as Padlet, Zoom, Microsoft Teams, Google Workspace, Slack, Trello, and others.

– After that, evaluation and reflection are carried out. A teacher can use digital tools such as Kahoot!, Mentimeter, Quizizz, Quizlet, Socratic, and others to conduct these processes [3; 85].

The use of digital tools requires knowledge of the English language, including special terms. In addition, it allows for solving non-standard tasks, which contributes to the development of students' thinking. For example, using the vector method when learning vectors, you can demonstrate the effectiveness of learning. The role of this method in school practice is constantly growing since its essence is the expression of quantities through vectors [2; 132].

Therefore, the use of innovations in the educational process, which correspond to the conceptual provisions of the New Ukrainian School, stimulates students to actively study and learn. A modern student cannot imagine his life without gadgets and other achievements of technological progress, so it is impossible to teach him using only a blackboard and chalk. Students conduct many independent and collective, team and group searches for solutions to problems that interest them. Mathematics lessons, under the guidance of a wise teacher, can and should be turned into activities aimed at developing students' creative abilities.. Because pedagogically formed mathematical thinking opens the way to knowledge of the universe. We found that the implementation of innovative approaches in teaching school mathematics contributes to unexpectedness, non-standardization, originality, and practical application of mathematical knowledge, abilities, and skills using modern digital tools. This motivates and promotes the study of mathematics as a science with a deep understanding of its essence and possibilities of use in everyday life. The organization of the educational process with the use of innovative approaches and creative tasks allows to achievement of high-quality results. Innovations, as innovations, become generally accepted over time, and the need for innovations arises again. Research can help to study, analyze, and modify the experience of domestic and foreign teachers in the field of innovative pedagogical technologies, in particular, taking into account the robotization of the world and the use of artificial intelligence.

References:

1. Modern, P. (2024). Features of mathematics teaching using modern innovative technologies. Registered by the State Scientific Institution “Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information” (Certificate No. 530 dated December 7, 2023) *Approved for printing by the decision of the Academic Council of Kharkiv National University named after V. Karazin*, 63.

2. Oros, V., Petechuk, Yu. (2023). Pedagogy of cooperation in studying school mathematics. *Scientific Bulletin of Uzhhorodskyi of the university. Series: Pedagogy. Social Work*, 1 (52), 129–132.

3. (2018). *The new Ukrainian school:* a teacher's guide / by General. ed. Bibyk N. Kyiv: Litera LTD, 160 p.

4. (2016). Theory and practice of blended learning: *monograph* / Kuharenko V. et al. Kharkiv: Myskdruk, 284 p.

5. Yarmak, V., Shapoval, O. (2024). Some problems of teaching mathematics in school today: causes and consequences. *Registered by the State Scientific Institution "Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information" (Certificate No. 530 dated December 7, 2023). Approved for publication by the decision of the Academic Council of Kharkiv National University named after V. Karazin*, 207.

Shtanyuk O.M.
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer of Department of Ukrainian and Foreign Languages
Ternopil Ivan Puluj National Technical University,
Ternopil, Ukraine

DEVELOPING INTERPERSONAL COMMUNICATION SKILLS IN A FOREIGN LANGUAGE CLASS AT A TECHNICAL UNIVERSITY

In the modern world, the development of interpersonal communication skills is becoming increasingly important, and this is especially true in the context of learning foreign languages at technical universities. Effective communication not only contributes to academic and professional growth, but it also helps to build intercultural competence [1]. This report aims to analyse methods and approaches to developing personal interaction skills of technical students in foreign language classes.

Interpersonal communication skills include verbal and non-verbal methods of information exchange, as well as the ability to interact effectively in various social and professional contexts. For technical students, foreign language proficiency and the ability to communicate effectively are critical factors for a successful career in a globalised world.

In foreign language classes, a variety of methods are used to develop interpersonal skills. Let's focus on some of them:

Role-playing and simulations allow learners to practise language skills in a context that is close to real-life situations. They are powerful tools in foreign language teaching because they provide a dynamic and interactive way to practice language skills. These methods create conditions that are as close as possible to real-life situations, which contributes to deeper learning and the development of communicative competences.

During role-plays, students are immersed in specific situations, such as negotiations, business meetings, customer service or everyday communication. This helps them to understand how to use language structures in appropriate contexts. They require active participation from students, which increases their motivation and interest in learning. Students do not just learn theoretically, but also apply their knowledge in practice. In role-playing situations, students have to respond to unpredictable situations, which stimulates the development of spontaneous speech and improvisational skills. Also, practising the language in a safe and supportive

environment allows students to overcome fears and doubts about using a foreign language, which eventually boosts their confidence.

Role-playing games often involve teamwork, which helps to develop skills in cooperation, collective problem-solving and effective communication in a group. Through simulations, students are given the opportunity to learn about the cultural aspects of language interaction, which is important for successful communication in an international environment.

To develop interpersonal communication skills, group projects are also often used in foreign language classes. Project-based learning is one of the most effective forms of learning, as it provides an interactive environment where students can work together on tasks using the foreign language as their primary means of communication. This not only improves their language skills, but also develops important social and professional competences. Group projects encourage students to exchange ideas, discuss different approaches to solving problems and find common solutions. This contributes to the development of critical thinking and the ability to analyse information from different perspectives. In the process of completing projects, students learn how to work in a team, distribute responsibilities, help each other and overcome conflicts. These skills will be useful in their future professional activities.

While performing projects together, they constantly interact with each other, which helps to improve their communication skills. Students learn to express themselves clearly and effectively, listen to others and adapt to different communication styles. Working on a collaborative project can be more engaging and motivating than individual assignments. Students can see the results of their work in real time, which increases their interest in learning. Group projects often require the application of theoretical knowledge in practice, which helps students to better understand the material and consolidate it in their memory. They can create presentations, write joint reports or even develop projects on real-life topics.

Other important elements of foreign language learning are discussions and debates, where students need to be able to express themselves clearly and convincingly in professional and academic contexts. These teaching methods not only improve language skills, but also develop critical thinking, the ability to argue one's position and engage in constructive dialogue. The participants of discussions and debates analyse different points of view, evaluate arguments and form their own opinions based on the information gathered. This helps students develop the ability to analyse in depth and think for themselves.

Discussions and debates require students to formulate clear and logical arguments to support their position. This helps to develop the skills of argumentative expression and persuasive communication. Participation in discussions and debates

helps students to practice the use of complex grammatical structures, specialised vocabulary and speech patterns in real-life situations. During discussions, students learn to listen carefully to their opponents, analyse their arguments and respond to them with respect. This contributes to the development of active listening skills and constructive dialogue. Participation in public debates and discussions helps students overcome their fear of public speaking and increase their self-confidence. This is an important aspect that contributes to their professional growth and preparation for public speaking. Discussing various topics during the debates allows students to learn new information, expand their knowledge and better understand various aspects of life and professional activities.

At the same time, psychological factors such as self-confidence, empathy and listening skills should be taken into account when planning and conducting classes, as they are important components of effective interpersonal communication. The main challenges include limited class time, different levels of language proficiency among students, and the integration of language learning with technical subjects.

The development of interpersonal communication skills in foreign language classes at technical universities is an essential component of modern education. Effective communication contributes not only to academic success but also to the professional growth of students, preparing them to work in an international environment. Teachers should use a variety of methods and approaches to maximise learning, taking into account the psychological aspects and challenges of the modern educational process.

References:

1. Turko, O., Kravchuk, T., Kashuba, O., Navolska, H., & Kutsyi, I. (2021). The latest tools for the formation of foreign language communicative competence of students of non-language specialties. *Arab World English Journal (AWEJ) Volume*, *12*.

Shvorin L.
primary school teacher, higher category,
methodologist
Cherkasy Secondary School of I-III levels No. 25 of the
Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine

INTEGRATED LEARNING AS A MEANS OF HARMONIOUS DEVELOPMENT OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

At the current stage of education reform in Ukraine, the Concept of the New Ukrainian School is being actively implemented, which contributes to the elimination of uniformity in the organization of the educational process at all levels. At the same time, there is an increase in pedagogical creativity and the development of new experimental programs and textbooks. The integration of the content of education has become one of the key principles of the New Ukrainian School, which contributes to a more effective and holistic education of students.

The idea of integration of learning motivates teachers to look for ways to implement it to achieve quality education. Integrated learning realizes the organic integrity of the educational process, including the content of learning and all components of activities, such as the development of new integrated courses that combine information from various educational subjects and their thematic planning, as well as the practical activities of students and teachers. The main goal of integrated education is the formation of students' holistic view of the object, personal orientation, systematic learning, and reflection of activity [1].

Integrated learning is an approach to education that contributes to the harmonious development of younger students. This approach involves combining different subjects and topics in the learning process, which allows students to see the connections between different disciplines and understand how they influence each other [1].

Integrated learning helps children develop critical thinking, creativity, and problem-solving. It stimulates students to actively participate in the educational process and promotes their self-expression and the development of social skills [2].

This approach also contributes to the enrichment of students' knowledge, as they get more opportunities to explore different topics and concepts. They can see how knowledge from one subject can be applied in another context, which helps them understand the material better and more deeply [1].

Integrated learning also promotes the development of student self-discipline and the ability to work in a team. They learn to cooperate with other students,

exchange ideas, and solve problems together. This develops their communication skills and contributes to the formation of a positive social environment in the classroom [2].

Integrated learning is an effective approach to the education of younger schoolchildren, which contributes to their harmonious development, expansion of knowledge and skills, as well as the formation of a positive social environment [1].

In primary school, there is a current trend towards an integrative basis of learning, which is recognized in countries that are education leaders. There is a departure from the total subject-based standard and a transition to the introduction of educational branches. A content standard can have a different structure, but the most common is a standard consisting of educational fields, where basic academic subjects are combined into narrowly subject educational fields. For example, language and mathematics can be combined into a language educational branch and a mathematical educational branch. Integration can also occur between science, art, and religious education. Typically, primary education includes a combination of academic subjects, educational fields, and cross-curricular topics. However, language and mathematics remain separate subjects. Integration can be carried out on a thematic basis when two or three subjects reveal a common educational theme [1].

There are the following forms of organization of the educational process in primary school, which are based on the integration of the content of school education: plastic form includes various directions: spiritual and moral, patriotic, artistic, aesthetic, etc. For example, the image of the hero can be revealed in art lessons with the help of light and color, and in literary reading – through the means of artistic expression in the text; the main content of the subject is that the learner works according to a spiral scheme, where the workload gradually increases. For example, first, it is necessary to consider the painting of the artist and then to investigate how he describes it in works of literary and visual art.; interpenetrating activities include games, cognitive, role-playing, as well as listening to music. For example, during the travel lesson “In the land of mathematics”, students independently engage in in-game activities, and communication is aimed at revealing “the secret of the queen of mathematics and her surroundings”; the contrast is a dialogue and reflection of opposites, for example, day-night, good-bad, and grief-happiness; a creative approach to conducting an integrated lesson assumes that students can independently choose activities, organize space, and communicate with classmates [2].

The primary school teacher uses both vertical and horizontal ways in his pedagogical work. Vertical paths allow you to study concepts in one lesson or in one period of time in different lessons, using materials from different subjects. On the other hand, horizontal paths mean learning concepts from different subjects over some time, but not at the same time, to gain a clearer picture of the world [1].

The primary school teacher plays an important role in the formation of integrative characteristics of the content of education in primary school. They determine the level, type, and form of integration interaction between different subjects. Teachers are also responsible for the specific methodical embodiment of the substantive and procedural relationship between the elements of the content of education. Students, for their part, should be able to switch from one type of occupation to another, which contributes to the development of their characteristics. Integration allows students to better consider the studied object, for example, from several applications you can create a composition, show a fairy tale, create a "city", etc. [2].

In junior high school, it is quite important to stimulate the cognitive needs of students so that they can understand the relationships between academic subjects. Integration in the educational process contributes to the improvement of the quality of learning, helps to overcome shortcomings, and deepens the connections between different subjects [1].

Regarding the number of integrated lessons, there is no clear answer. Everything depends on the teacher's ability to synthesize the material, connect it, and conduct an integrated lesson without overloading the students. The study of methodological developments of integrated lessons shows that it is better not to abuse this form of lesson because its frequent use can lead to a decrease in the cognitive activity of students [1].

Integrated learning aims to change the traditional structure of the curriculum to help students acquire knowledge in the context of its application. While this approach has numerous advantages, it also has its drawbacks. One of the biggest drawbacks is the difficulty for teachers who have to collaborate and organize lessons and assignments. It takes a lot of time and effort to create a coherent program that takes into account the needs of different students. Lack of expertise and resources can also make it difficult to implement integrated learning [1].

The second drawback of integrated learning is related to the limitation of the studied material. When trying to combine different disciplines and subjects, the curriculum may face the problem of having to cover a large amount of information in a short time. As a result, students may not have enough time to study specific topics or subjects in depth. This can limit their understanding and skills in these areas, which can be a disadvantage in further education [2].

Deviation from the curriculum in integrated learning can be a big problem. It can be difficult for teachers to stick to the curriculum and follow a certain sequence of learning subjects, which can lead to skipping certain topics or underlearning key concepts and skills [2].

Another disadvantage of integrated learning can be insufficient training of teachers. Successful implementation of this approach requires a good understanding

of the concept and methods of integrated learning on the part of teachers. If teachers do not have enough in-depth knowledge and experience in this field, they may face difficulties in designing and implementing an integrated course [1].

Integrated learning has many advantages and contributes to the development of a holistic education for students. It requires the development of students' creative activity and involves a wide range of information from various fields. However, its implementation can be difficult and lead to a loss of subject depth, a decrease in academic rigor, and insufficient teacher training. Therefore, the implementation of integrated training needs evaluation and structuring to effectively use its advantages and avoid possible disadvantages.

References:

1. Abraham, V., Abraham, N., Dolya, A. (2023). Ways of implementing integrated education in the New Ukrainian School. *Modern pedagogical process: global trends and domestic realities: materials of the scientific and practical conference (Dnipro, February 10–11, 2023).* Odesa: Young Scientist, 2023. pp. 5–9.

2. Koshelyuk, Yu. (2017). Integrative education is the basis of forming a holistic worldview in elementary school students. *Integration of educational subjects in primary school as an effective form of education for younger students: materials of an online seminar (Cherkasy, February 2017).* Cherkasy, pp. 33–35.

Storcheus L.
higher category, methodist teacher
Cherkasy Secondary School of I-III levels No. 19 of the
Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine

KEY ELEMENTS OF INTEGRATED EDUCATION IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: DEVELOPMENT OF READING COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

During the last decades, attention to the problem of competencies in education has been growing in the world. Scientists from different countries have determined that the formation of students' key competencies is a complex and long-term process that includes not only the period of schooling but also preparation for life in the modern world.

In the context of reforming Ukrainian school education according to the concept of the New Ukrainian School, the support of teachers in the transition to a competency-based approach is of great importance. Although knowledge and competence are interrelated, some educators doubt whether the competence approach does not deprive students of a full-fledged education. This is connected with the different understanding of the concepts of “competence” and “integrated learning”, as well as with the traditional subject-centered approach in Ukrainian education [5].

One of the important tasks of today is the dissemination among educators of possible methodological approaches to integrated learning in elementary school based on the experience of implementing the ideas of the New Ukrainian School [2].

To fully understand the potential of integrated learning, it is important to realize that student learning is a holistic process aimed at the formation of key and subject competencies both individually and in their unity and complementarity. One such component is reading competence, which is not included in the list of key competencies, but is an important component of other key competencies, such as language proficiency, communication in native and foreign languages, lifelong learning, and others where interaction with texts is critically important. It is also possible to consider reading competence as subject competence [4].

To achieve success in learning, it is necessary to master new knowledge. Therefore, the New Ukrainian School, which uses a competency-based approach, does not reject the importance of knowledge as a component of competencies. She rejects the traditional memorization of knowledge and instead supports the child's research approach to learning. To acquire knowledge about something, a child must

experiment with objects, their models, and texts or conduct thought experiments. A teacher who implements a competency-based approach to education must understand this principle [1].

The state standard of primary education in the linguistic and literary field defines a group of skills that students must master to master the state language. These skills include perception, analysis, interpretation, and critical evaluation of information in texts of various types and media texts. This contributes to the formation of students' reading literacy. A competent reader at NUS chooses texts for reading, perceives, analyzes, interprets, transforms information, evaluates the text, enriches the aesthetic and emotional-sensual experience, and reads creatively. The state standard establishes mandatory learning outcomes at the end of each of the two cycles of learning in primary school [3].

The teacher is an integral part of the process of forming the reading competence of students of the New Ukrainian School. He must be sensitive to the needs of his students, possess competence as a reader, and connoisseur of the text, and have the ability to act in conditions of academic autonomy [2].

For the formation of reading competence in younger schoolchildren, the teacher needs to be aware of the resources provided by an integrated approach to learning. Regardless of specific programs, it is important to consider the principle of coordination of different courses that contribute to the perception, analysis, and interpretation of texts. The principle of complementarity allows students to develop the skills of working with any type of text not only within one course but also outside of it. This approach contributes to the development of students' reading competence [1].

In the context of integrated learning, reading texts of different genres plays a key role not only in understanding, analyzing, and evaluating the content specific to the “Reading” line, but also in the development of other skills related to other aspects of learning, such as “Interacting orally”, “Exploring speech” and others. This is made possible by the presence of challenging questions to which students seek answers and develop various skills through interaction with the text [4].

In the educational and methodological literature that examines reading, teaching reading, and evaluating the results of this process, different terms are used to describe the quality of a person who has the skills to work with text in paper or electronic form. Terms such as “reading comprehension”, “critical reading”, “reading literacy”, “reading competence”, “reading competence”, “reading ability”, etc. are often used interchangeably [5].

A junior high school student has reading competence, which includes the results of previous mental development. He has sufficiently formed reading skills, reading skills, and skills. He also has the ability for reading independence, self-

assessment, self-control, and creative solving of literary tasks. He has formed intellectual operations for full perception and understanding of the work, as well as creative literary abilities [3].

One of the important tasks of the New Ukrainian School is the development of primary school students' ability to work with various texts. In the modern information society, children often have to work with several texts at the same time, therefore, to form the reading competence of a child of the 21st century, it is necessary to be able to work with a variety of different texts. Students must be ready to work effectively with different genres of texts that have different structures. For example, they should be able to analyze fiction, non-fiction, reference texts, infographics, tables, and graphs, where the information provided may complement or contradict each other [2].

The elementary school teacher needs to provide students with the opportunity to work with a variety of texts that differ in content, form, genre, and goals. This will help students develop skills in working with different types of texts and increase their level of literacy [1].

The Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated March 23, 2018 No. 283 approved "Methodical recommendations for the organization of the educational space of the New Ukrainian School", which singles out the children's classroom library as an important element for achieving educational goals. This reader's corner can contribute to the formation of the habit of reading in younger students, as well as stimulate the need for constant reading. However, the successful operation of the classroom library depends on its active use by the primary school teacher [5].

It should be emphasized that the functioning of the library in the classroom is an effective way of engaging primary school students in reading and developing various competencies. It helps students learn to make decisions, justify their choices, communicate with others about what they read, and plan their activities. All these skills meet the requirements of the State Standard of Primary Education [4].

A primary school teacher needs to work with parents to help children master reading skills and develop a love of books. It depends on the parents whether reading will become an important part of the child's life. The teacher needs to stimulate parents to work with their children on reading, to support them in their efforts to form competent readers. The teacher can be helped by providing advice on creating comfortable conditions for reading at home. It is also important to organize monitoring of parents' work with children's reading materials [2].

So, in the New Ukrainian School, an important change in education is taking place, related to the change in approaches to learning and the content of education in primary school. Special attention is paid to the development of the reading

competence of primary school students. This requires a change in approaches to learning and the content of education, focused on the development of students' competencies, and not just on the accumulation of knowledge. Competence includes not only knowledge but also the ability to apply it in practical situations, as well as an appropriate attitude to learning and self-development. The innovative approach to the formation of reading competence of primary school students in the New Ukrainian School is aimed at the formation of competent citizens who will be able to function successfully in the modern world.

References:

1. Krasna, L. (2014). A promising method of involving younger schoolchildren in active reading of books at home is local bookcrossing. *Elementary school*, 7, 14–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2014_7_7

2. Martynenko, V. (2013). The structure and content of reading competence of junior high school students. *Pedagogical education: theory and practice. Collection of scientific works.* Issue XV. Kamianets-Podilskyi, 145–151. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32307655.pdf.

3. Savchenko, Yu. (2014). Development of emotional intelligence of primary school students. *Education and development of gifted personality*, 12 (31). URL: http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2014/12/5.pdf.

4. Chepeleva, N. (2004). *Reading technologies.* Kyiv, 95 p.

5. Shvadchak, N. (2000). *How to create a library in the NUS classroom.* URL: https://nus.org.ua/articles/yak-stvoryty-biblioteku-v-klasi-nush/

Subhan Mammadov
Institute of Literature after Nizami Ganjavi of Azerbaijan National Academy of Sciences

THE ROLE OF "AVESTA" AND ZOROASTRİANİSM İN THE FORMATİON OF AZERBAİJANİ SPİRİTUAL THOUGHT

Quite a few valuable research works have been written about the influence of Zoroaster's "Avesta", which is the embodiment of great morality, on the world's ethical-aesthetic thought. Speaking about Azerbaijan, we can say that this priceless monument played a fundamental role in the formation of our national and moral thought. Our national traditions, the national holidays we celebrate, even the smallest ideas we come across in everyday life; "they don't pour boiling water on the ground", "they don't sleep in the doorway at night", etc. are related to "Avesta". The fact that "Avesta" has a fundamental place in the formation of our science and culture as a basic base has been repeatedly noted by individual scientists and specialists. Both in our folklore and written literature, as well as in other scientific and philosophical works written by Azerbaijani thinkers, we see the great influence of Zarathustra's concept of morality on the worldview of the authors. In ancient times, Zoroastrianism was the official religion during the rule of the Median, Achaemenid, and Sassanid empires. This resulted in the widespread promotion of "Avesta" among the people. Naturally, religious and scientific figures who grew up in such an environment showed traces of Zoroastrian philosophy in their works. Our thinkers, who wrote and created in the ancient, medieval, and modern times, benefited in one way or another from the ideas and philosophical ideas of Zarathustra in their scientific and artistic heritage. Because Zoroastrian's ethical-aesthetic concept has been absorbed into the consciousness of our people like parental education. In the early Middle Ages, under the instructions of the Sassanid rulers, "Avesta" was collected by various religious figures and commentaries were written on it. Later, our precious writers Afzaleddin Khagani, Mahsati Ganjavi, Nizami Ganjavi, Imameddin Nasimi, Shah Ismayil Khatai, Gasim bey Zakir, Abasgulu agha Bakikhanov, Mirza Fatali Akhundov, Firidun bey Kocherli, etc., were inspired by "Avesta" and expressed valuable moral ideas. If we take a general look at the existing ethical norms, it can be clearly seen that the social and public rules in the current society are not so different from the ethical norms reflected in the philosophy of Zoroastrianism.

In ancient teachings, including Zoroastrianism, the idea that the forces of good and evil are the source of life and the criterion of human behavior is already being developed. The battlefield of good and evil is the soul. Man's destiny depends not

on God, but on himself. If a person chooses a good thought, a good deed and a good deed, then he can ensure the overall holy order of the world.

According to Zarathustra, a person should not be lazy, live by his own labor, share his earned wealth with those in need, and always expect justice. The main moral virtues are diligence, frugality, and justice. Zarathustra's social ideal is the achievement of high material well-being and high spirituality of the population. Authority (benevolent authority) must ensure that Zoroastrian morality teaches people high morality. This morality was taught to children in Zoroastrian schools from an early age. The outstanding pedagog scientist M. Agayev discussed this topic in detail in his work "Education and Education in the History of Pedagogical Thought". The scientist writes about this: "Primary education in Zoroastrian schools lasted from 7 to 15 years of age. A teacher engaged in primary education was called "hirbod", and his students were called "havisht". Primary education began early in the morning with a special ceremony and prayer. Teaching and memorizing Avesta prayers, religious rites and ceremonies, and songs were the main content of primary education. Therefore, the clergy asked the "Goddess of Science" for a powerful memory in the "Avesta" prayers. After the boys turned 7 years old, they were dressed in holy shirts, lined up with astrologers, facing the sun, and memorized the religious "Avesta" rites: "I promise to be faithful to Zoroastrian. I believe in a good thought, a good word, and a good deed." After that, gifts were given to the children. This exercise was repeated 5 times a day. Since our ancient ancestors learned from Zoroastrian teachers, Zoroastrian moral rules are reflected in the thoughts of our later thinkers. Nizami Ganjavi's (1141-1209) moral standards such as respect for elders, promotion of science and justice, a just ruler, appreciation of hard work, etc., are the same as Zoroastrian ethics. When talking about Nizami, it would not be correct to characterize a single work of his. It can be said with high certainty that each of the writer's works included in "Khamsa" - "Treasure of Secrets", "Khosrov and Shirin", "Leyli and Majnun", "Seven Beauties", "Iskandername" - is the embodiment of high morality. Dozens of our scholars who have studied the ethical views of the great writer in modern times have studied the heritage of Nizami and devoted valuable research works to this topic.

Акульшина Н.Т.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри східних мов
Навчально-науковий гуманітарний інституу
Національної академії Служби безпеки України,
м. Київ, Україна

АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПАРАДИГМІ ТЕРМІН – ТЕРМІНОСИСТЕМА – ДИСКУРС

Термінологічні дослідження – один із важливих напрямів у вітчизняному та іноземному мовознавстві, про що свідчить різноманітність підходів до вивчення термінології.

Військова термінологія – актуальний предмет дослідження галузево спрямованої лінгвістики. Серед українських науковців її вивченням опікувалися: Л. Мурашко (українська військова лексика в її історичному розвитку на матеріалі військових звань та посад) [1], Л. Туровська (військові звання та посади в Україні, історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології) [2], Л. Халіновська (формування, структура та розвиток української авіаційної термінології) [3], Я. Яремко (формування української військової термінології) [4], Н. Яценко (формування назв військового одягу в українській мові) [5] тощо.

Проте, незважаючи на певні напрацювання в галузі військової термінології, низка проблем залишається недостатньо вивченою. З'ясувати закономірності та процеси концептуалізації, вербалізації, формування, розвитку, функціонування, дискурсоутворювальну роль військової термінології та розробити алгоритм дослідження сучасної військової термінології (далі – СВТ) певної мови вважається можливим у мультипарадигмальному вимірі.

Мета дослідження – продемонструвати алгоритм комплексного аналізу військової термінології в парадигмі: термін – терміносистема – дискурс, які можуть бути використані для дослідження термінології різних мов.

Методичний підхід до аналізу СВТ може мати такі кроки: на *першому етапі* на основі *зіставно-типологічного методу* визначаються спільні та специфічні особливості творення та функціонування військової термінології мов, що досліджуються; *когнітивно-прагматичний аналіз* застосовується задля обґрунтування дослідження військової термінології за рівнями: термін – терміносистема – дискурс.

На *другому етапі* на основі *методу внутрішньої інтерпретації* здійснюється класифікація військових термінів мов за способами словотворення (морфологічним, лексико-семантичним та морфолого-синтаксичним). На основі методу *зовнішньої інтерпретації* та із застосуванням різних *психолінгвістичних методів* досліджуються зв'язки військових термінів із позначеними реаліями та категоріями мовних свідомостей носіїв різних лінгвокультур; на основі *компонентного аналізу* встановлюються значення певних військових термінів як організованої сукупності змістовних одиниць.

На *третьому етапі* на основі *дискурс-аналізу* вивчається дискурсоутворювальна роль військових термінів, особливості їх функціонування у військовому дискурсі; за допомогою *концептуального аналізу* обґрунтовується роль термінів-кодів у формуванні національного/глобального військового/воєнного дискурсу [6] та розглядаються механізми делакунізації військової термінології в міжнародному дискурсі; із застосуванням різних *психолінгвістичних методів* аналізу здійснюється метамовна інтерпретація певних ментальних одиниць, що формують ключові смисли й цінності військового /воєнного дискурсу/тексту.

Алгоритм комплексного дослідження військової термінології може мати такі кроки:

I. Визначення ролі військової термінології у формуванні військової терміносистеми та військового дискурсу.

- визначення рівнів формування військової термінології (термін/терміносистема/дискурс);
- теоретичне обґрунтування та лексикографічний опис понять, актуальних для вивчення військової термінології: військовий термін, субкультурна військова картина світу, військова (професійна) концептосфера, мовна та комунікативна свідомість військових тощо;
- дистрибутивний та лексико-семантичний аналіз понять *військовий* і *воєнний дискурси;*
- обґрунтування психолінгвістичних, когнітивно-прагматичних механізмів формування СВТ.

II. Дослідження військової термінології на рівні терміна та терміносистеми: вивчення способів термінотворення СВТ та механізмів формування військових терміносистем:

- морфологічний спосіб термінотворення (афіксальний, напівафіксальний, безафіксний способи);
- морфологічно-синтаксичний спосіб творення військової термінології;
-лексико-семантичний спосіб творення військової термінології (термінологізація, транстермінологізація як спосіб термінотворення у

військовій сфері; метафора та метонімія як асоціативні «мости» у процесі термінологізації; явище полісемії в процесі термінотворення у військовій сфері);

- творення СВТ на основі запозичення як продукт міжнародної комунікації та трансакція знань;

- компресія знань у терміні за допомогою абревіації.

ІІІ. Дослідження військової термінології на рівні дискурсу: визначення дискурсоутворювальної ролі СВТ:

- лінгвокультурна історія формування військової термінології;

- військовий дискурс (формальний, неформальний);

- дискурс-аналіз міжнародних комунікацій, що сприяють розширенню військового когнітивного простору та оновленню військової терміносистеми термінологічного корпусу;

- концепт-аналіз термінів-кодів як фактора формування національного/ глобального військового/воєнного дискурсу;

- інтерпретація певних ментальних одиниць, що формують ключові смисли й цінності військового /воєнного дискурсу/тексту;

- механізми делакунізації СВТ в міжнародному дискурсі.

Терміносистема певної галузі знань засвідчує її досягнення на певному історичному етапі розвитку суспільства. Військова термінологія не є винятком, оскільки на її формування/розвиток/становлення особливий вплив мають історичні та соціополітичні чинники. Під їхнім впливом військова термінологія може творитися на основі переважно національної мови народу або на основі чужої мови, пристосованої для вираження понять певної галузі людських знань, тому важливо дослідити лінгвокультурну історію формування військової термінології задля якісного розуміння її дискурсоутворювальної ролі.

Отже, кожна мова членує світ по-своєму, таким чином, відображаючи певний спосіб сприйняття й організації світу. У СВТ спостерігаються унікальні параметри вираження соціального простору, які відтворюються у мовній картині світу певного народу, тотожні тенденції вираження й фіксації в мові єдиної системи поглядів на світові перетворення, глобалізованої філософії всього соціуму – носіїв різних мов. Це призводить до розширення структурованої сукупності знань і уявлень про зміни у світі, яким володіє національна лінгвокультурна спільнота, тобто до розширення когнітивного колективного та, зокрема, військового простору.

Алгоритм аналізу СВТ певної мови передбачає застосування комплексного підходу та може здійснюватися в парадигмі *термін – терміносистема – дискурс*.

Список використаних джерел:

1. Мурашко, Л. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 1997. – 184 с.

2. Туровська, Л. Військові звання та посади в Україні: історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології : [моногр.] – К. : Наукова думка, 2005. – 150 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.odigest.org/index. php?page=monogr.

3. Халіновська, Л. Українська авіаційна термінологія: формування, структура і розвиток : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. – К., 2014. – 393 с.

4. Яремко, Я. Формування української військової термінології : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : 10.02.. – Львів, 1997. – 16 с.

5. Яценко, Н. Назви військової форми одягу в українській мові. – К., 2007. – 218 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www1.nas.gov.ua/ institutes/ium/e-library/Documents/yatsenko.pdf.

6. Акульшина, Н. Поняття «військового» та «воєнного» дискурсів – об'єктивна тотожність та/чи перманентна протилежність» Studia Linguistica : [зб. наук. праць]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. Вип. 5. – С. 458-462

Бондарчук К. С.
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національний університет «Запорізька політехніка»
м .Запоріжжя, Україна

Чумаченко О. А.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

НАРОДНОПІСЕННІ ВИТОКИ ПОЕЗІЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Зацікавленість Т. Г. Шевченка українською етнокультурою, самобутніми народними звичаями та обрядами, багатою народнопоетичною творчістю була зумовлена його незгасною любов'ю до рідного краю і його знедоленого люду, органічний зв'язок з яким поет відчував усім своїм єством. З дитячих літ запам'яталися йому народні пісні, історичні думи, легенди та перекази про героїчну минувшину народу, колоритні звичаї, обряди, барвисті й вишукані узори вишиванок. Згодом дитячі спогади і почуття трансформувалися в усвідомлене розуміння великої історичної несправедливості та кривди щодо його народу, у синівську відповідальність за долю рідного краю. Врешті, це спонукало Т. Шевченка до усвідомлення оригінальності, неповторності етнокультурних надбань українців і відбилося на його творчості.

Пам'ять поета тримала величезну кількість пісень. Це давало йому можливість у будь-який момент виокремити певний рядок, строфу і вплести їх у поетичну тканину власних творів. Неабияку роль у цьому відігравали записи, зроблені не лише поетом, а і його друзями, знайомими, зокрема П. Кулішем, братами Лазаревськими, П. Чукевичем. Ці записи відбивають музичні уподобання того середовища, у якому Шевченко завжди був у центрі уваги, декламуючи власні вірші, співаючи народних пісень. Поетику творчості Т. Г. Шевченка досліджувало багато шевченкознавців, серед яких – В. Пахаренко [2], В. Кравченко, Н. Чамата, В. Шевченко, Н. Ярмоленко та ін.

Мета нашої роботи – дослідити народнопісенні витоки поезій Т. Шевченка, а також окреслити його внесок у скарбницю авторських текстів, що стали народними піснями.

Тарас Шевченко був великим знавцем обрядів, чумацьких, козацьких, родинно-побутових, сирітських, невольницьких, рекрутських пісень. Усе життя поет збирав їх, зберігав, переписував, запам'ятовував і співав. Народна

пісня – одне з основних джерел «Кобзаря». Пісні матері, оповіді діда, односельців навіяли поетові мотиви балад «Причинна», «Тополя», поем «Сова», «Сліпий», «Наймичка», «Відьма». У піснях, як зазначав поет, «святую правду пропонує сам народ». У них – коріння його світосприйняття, з пісень він черпав знання, вони стали його порадниками і предметом уважного вивчення.

Часто Т. Шевченко органічно вплітав у тексти своїх поезій народні пісні, як-от:

Народні пісні	**Поезії Т. Шевченка**
1. Наступила чорна хмара *На білую хмару,* *Ой підемо, товаришу,* *На той кут помалу.* (Запис П. Куліша)	*Заступила чорна хмара* *Та білую хмару,* *Виступали з-за лиману* *З турками татари.* («Заступила чорна хмара»)
2. *Туман, туман по долині,* *Широкий лист на калині,* *А ще ширший на яворі,* *Десь мій милий на розмові.* (Збірник П. Лукашевича, 1836р.)	*Туман, туман долиною,* *Добре жити з родиною,* *А ще лучше за горою* *З дружиною молодою.* («Туман, туман долиною...»)
3. *Ой у полі могила* *З вітром говорила.* *Повій, вітре буйнесенький,* *Щоб я не чорніла.* *Щоб я не чорніла,* *Щоб я не марніла.* *Щоб на мені трава росла* *Та ще й зеленіла.* (Збірник Маркевича-Ґалаґана «Южноруські пісні», 1857 р.)	*Над річкою, в чистім полі* *Могила чорніє,* *Де кров текла козацькая,* *Трава зеленіє.* («Тарасова ніч»)
4. Ой на тому селезню жупан куций, *І сам селезень чорноусий.* («Гиля-гиля, селезень...», записано Т. Шевченком у альбомі 1846-1850 рр.)	*Що на йому жупан куций,* *Що гусарин чорноусий.* («Не вернувся із походу...»)

Просякнуті пісенними образами також балади Т. Шевченка, зокрема «Причинна». Зображена картина буряної ночі є цілком самодостатнім твором:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

Дванадцять початкових рядків балади сьогодні широко відомі як народна пісня. Та цей фрагмент ще й виконує важливу функцію в композиційній структурі всієї балади, слугує тлом до тих буремних, трагічних подій, які розгортаються у творі.

Роздуми автора над долею сироти теж стали самостійним твором – народною піснею:

Така її доля... О Боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькії очі? Прости сироту!

Балада «Причинна» – яскраве підтвердження того, що Шевченко органічно ввібрав образне мислення свого народу. Слушно про це писала Михайлина Коцюбинська: «Шевченкові художні взаємини з народною піснею... весь час будуються на переплетенні, на взаємодії двох тенденцій. З одного боку, максимальне наближення до стихії, духу народної пісні, з другого – постійне прагнення до її перетворення, переосмислення, підкорення своїм індивідуальним художнім завданням. Ці дві тенденції не є полярними, як може здатися на перший погляд. Навпаки – вони взаємозалежні» [1, с. 85-86].

У шевченківських пейзажах відображено майже всі найхарактерніші для народних пісень деталі: і соловейко, і вишневі садки, і білі хати, і темні гаї, і високі могили в полі. Але в Шевченка ці характерні риси українського пейзажу набули авторського забарвлення. Говорячи словами І. Франка, «увесь той, так сказати, сік українських пісень народних... перетворений у кипучу кров самого Шевченка, закрашений сильно його індивідуальністю» [3].

Отже, народна пісня, її поетичні образи є органічним елементом поезії Шевченка. Тому його творчість є невмирущою через майже два століття, а сам автор завжди був і залишатиметься в людській пам’яті, історії та культурі українців народним поетом.

Список використаних джерел:

1. Коцюбинська М. Етюди про поетику Т. Шевченка. Київ, 1990.
2. Пахаренко В. Незбагнений апостол: монографія. Черкаси: БРАМА-ІСУЕП, 1999. 296с.
3. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Київ, 1980. Т.27.

Васильченко О.І.
доцент кафедри іноземних мов
професійного спрямування,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Драматичні події, які переживає українське суспільств вплинули на всі сфери його діяльності та систему вищої освіти зокрема. Російська агресія, введення воєнного стану змусили, на нашу думку, вищі навчальні заклади переосмислювати не тільки форми, методи навчання, але й підходи щодо створення навчального середовища для здобувачів вищої освіти під час викладання дисциплін в університеті, звертати увагу на психологічний клімат під час навчального процесу, що є особливо важливим аспектом у період стресових ситуації, пов'язаних з повномасштабною війною.

Разом з тим, система вітчизняної освіти відчуває потребу суспільства у високопрофесійних спеціалістах, які можуть не тільки вирішувати професійні завдання, але й проявляти «м'які» навички (робота в команді, готовність розвиватися, стресостійкість).

Студенти університету є специфічною соціальною групою молоді. У плані психологічного розвитку студентство є періодом інтенсивної соціалізації, з розвитком вищих психічних функцій, становленням особистості та розвитком самопізнання, самовиховання. Необхідно підкресли, що молодь, яка є студентами університету, характеризується вразливістю та підвищеною соціальною сприйнятливістю усіх проблем, що хвилюють суспільство. Події, які переживають молоді люди в студентському віці стають базовими детермінантами соціокультурних, ціннісних установок, які спрямовують поведінку особистості студентів в їхній подальшій діяльності. Отже, можемо припустити, що воєнні дії, введення воєнного стану у країні вкрай негативно впливають на студентську молодь.

Таким чином, одним з важливих чинників забезпечення ефективної освіти під час воєнного стану є, на нашу думку, створення умов щодо можливості забезпечення позитивного навчального середовища задля успішної реалізації міжособистісних взаємовідносин між всіма учасниками навчально-виховного процесу

Іноземна мова, на нашу думку, має широкий спектр навчальних форм, методів, прийомів, які дозволяють ефективно вирішувати питання не тільки щодо формування іншомовної компетентності, але й вирішує питання щодо створення умов для позитивного міжособистісного спілкування студентів, сприяє позитивній атмосфері під час вивчення/викладання дисципліни, надає студентам відчуття «присутності» в аудиторії серед одногрупників.

Питання щодо викладання іноземної мови під час воєнного стану висвітлено у роботах Глушковецької Н., Пасічник О., Петрушової Н., Ткаченко Я.

Метою нашої статті є опис практики створення позитивного навчального середовища на заняттях з іноземної мови під час війни.

Комунікативний підхід, який є основним під час викладання іноземної мови дозволяє викладачу використовувати методів та форми пізнавальної діяльності, які сприяють міжособистісній комунікації студентів. Серед таких форм - використання елементів психологічного тренінгу («мозковий» штурм, рольові ігри тощо), які сприяють вільному спілкуванню молоді, стимулюють креативне мислення.

Важливим в цьому контексті є створення сумісної діяльності студентів з різним досвідом задля надання їм можливості підтримувати один одного у випадку проявів стресу, тривожності.

Так, під час засвоєння теми *«Who is Who? Introducing Myself / Хто є хто? Презентація себе»* студенти мають змогу поділитися своїм досвідом, розповісти про свої досягнення. Засвоєння цієї теми надає можливість викладачу визначити тих студентів, хто потребує особливої уваги, адже юнаки та дівчата можуть переживати депресивний стан, розгубленість у зв'язку з воєнними діями.

Не зважаючи на те, що викладання іноземної мови (на прифронтових територіях) відбувається головним чином у дистанційній формі, викладач має можливість реалізовувати поставлене завдання щодо групових форм роботи під час відео конференцій. Головним є орієнтація студентів на діалогічність, пошук спільного.

Зміст навчального матеріалу (підручник, дидактичні матеріали) повинен, на нашу думку, бути ретельно проаналізований задля уникнення негативних прикладів. Так, наприклад, така тема як *The Pessimist's Phrase Book / Книга песиміста* може бути замінена на *The Optimist's Phrase Book / Книга песиміста*. Головним є концентрація уваги студентів на позитивних прикладах під час виконання вправ.

Ефективною формою роботи задля міжособистісного спілкування студентів виявився метод проектів. Метод проектів в рамках іноземної мови передбачає професійний компонент в залежності від спеціальності здобувачів

освіти. Виконання проектів може відбуватися, як індивідуально, так і у малих групах. Важливим є сумісна діяльність, вирішення поставленого завдання, творчий пошук щодо форм презентації проекту для обговорення.

Великий обсяг негативної інформації, неприпустимих висловлювань, які розповсюджуються у соціальних мережах, у повсякденному житті, у зв'язку з поширенням проявів агресії особливо під час війни, можуть негативно впливати на студентську молодь. Таким чином, необхідними є форми роботи з формування обізнаності студентів щодо прийомів чутливого спілкування з орієнтацією на діалогічність, принцип паритетності, уникнення дискримінаційних та агресивних висловлювань.

З метою демонстрації позитивних приладів та формуванні у студентів впевненості у майбутньому можливе використання автентичних текстів, які присвячені залучанню молоді до діяльності недержавних організацій, волонтерства, які вирішуть питання допомоги людям, які знаходяться у важких життєвих обставинах, пов'язаних з наслідками війни.

Отже, позитивне навчальне середовище на заняттях з іноземної мови має на увазі:

1) створення умов для позитивного особистісного спілкування «студент-студент», «студент-викладач»;

2) використання різноманітних комунікативних форм та методів засвоєння іноземної мови, націлених переважно на діалогічне мовлення, роботу в групах;

3) зміст навчального матеріалу орієнтований на підтримку сприятливого психологічного клімату під час заняття.

Таким чином, іноземна мова стає чинником формування позитивного навчального середовища, який є простіром для стимулів, що впливають на особистість студента та сприяє не тільки засвоєнню головних граматичних та лексичних явищ в іноземній мові, але й відтворює відчуття безпеки, доброзичливості з боку одногрупників та викладача, відчуття належності до студентства. Перспективу нашого дослідження ми вбачаємо у пошуку ефективних форм для формування «м'яких» навичок студентів університету.

Гаврилов І. С.
Аспірант,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав -Хмельницький, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Технології штучного інтелекту стали невід'ємною частиною сучасної освіти, пропонуючи трансформаційні можливості, які підвищують сам освітній процес, й методи викладання. При цьому, однією з ключових особливостей є персоналізоване освітнє середовище, яке адаптує сам контент до індивідуальних потреб кожного студента. Використовуючи складні алгоритми, штучний інтелект уможливлює аналіз результатів студентів, темп їх навчання та уподобання, щоб надавати індивідуально підібрані ресурси та підтримку. Такий персоналізований підхід не тільки допомагає студентам ефективніше освоювати матеріал, але й підвищує їх зацікавленість, звертаючись до їхніх унікальних сильних і слабких сторін [1-3]. Здатність штучного інтелекту налаштовувати освітнє середовище під нові зміни, гарантує, що жоден студент не залишиться позаду, роблячи освіту більш інклюзивною та ефективною в цілому.

Зазначимо, що у підготовці майбутніх викладачів технології штучного інтелекту надають неоціненні інструменти та ресурси. Наприклад, платформи, керовані штучним інтелектом, можуть навіть, імітувати саме освітнє середовище, дозволяючи майбутнім викладачам відпрацьовувати свої навички викладання в контрольованих умовах. Відтак, такого роду симуляції можуть включати віртуальних студентів з різними стилями навчання та поведінковими моделями, допомагаючи майбутнім викладачам розробляти стратегії для управління різними сценаріями в аудиторії. При цьому, штучний інтелект може надавати зворотний зв'язок у режимі реального часу та аналітику щодо викладацької діяльності, підкреслюючи області для вдосконалення та пропонуючи ефективні методи викладання. Такий практичний досвід є надзвичайно важливим для підготовки майбутніх викладачів до реальних викликів в освіті. По суті технології штучного інтелекту уможливлюють підвищення ефективності інформаційного забезпечення самого процесу підготовки майбутніх викладачів.

Штучний інтелект також підвищує адміністративну ефективність у закладах вищої освіти, що опосередковано приносить користь як студентам, так і викладачам. Автоматизуючи рутинні завдання, такі як відстеження відвідуваності, оцінювання та складання розкладу, штучний інтелект дозволяє

педагогам більше зосереджуватись на викладанні та наставництві студентів. Це підвищення ефективності може призвести до більш організованого освітнього досвіду, зменшуючи адміністративне навантаження на викладачів та дозволяючи їм приділяти більше часу саме розробці інноваційних методів викладання та взаємодії зі студентами. Таким чином, інтеграція штучного інтелекту в адміністративні процеси уможливлює формування більш продуктивного та підтримуючого освітнього середовища.

Отже, популярність технологій штучного інтелекту серед студентів можна пояснити кількома факторами. По-перше, освітні інструменти, керовані штучним інтелектом, часто пропонують інтерактивні та захоплюючі враження. Гейміфіковані освітні платформи, інтелектуальні системи репетиторства та віртуальні асистенти роблять освітній процес більш приємним та доступним. Відтак, такого роду інструменти орієнтовані на покоління, яке виросло з технологіями і звикло використовувати їх у повсякденному житті. Крім того, штучний інтелект забезпечує миттєвий зворотний зв'язок і підтримку, допомагаючи студентам оперативно вирішувати їхні питання та занепокоєння. Ця негайність є вирішальною для підтримання мотивації студентів та заохочення до постійного освоєння нового матеріалу. Крім того, технології штучного інтелекту допомагають студентам ефективніше керувати своїм навантаженням. Інструменти, такі як планувальники навчання на основі штучного інтелекту, додатки для ведення нотаток та дослідницькі асистенти, допомагають студентам організовувати своє навчання, відстежувати свій прогрес та швидко отримувати доступ до релевантної інформації. Полегшуючи деякі труднощі, пов'язані з академічними обов'язками, штучний інтелект дозволяє студентам більше зосередитися на розумінні та застосуванні знань, а не на логістичних проблемах. Зручність та ефективність, які пропонують технології штучного інтелекту, роблять їх надзвичайно привабливими для студентів, сприяючи їх широкому впровадженню в освіті.

Список використаних джерел:

1. Мар’єнко, М. В., Шишкіна, М. П., & Коновал, О. А. Методологічні засади формування хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах вищої педагогічної освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 89(3), 2022, 209–232.

2. Поліщук О., Поліщук О., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. Humanities studies : Collection of Scientific Papers. 2022. Вип. 13 (90). С. 103–109

3. Погореленко А. Штучний інтелект : сутність, аналіз застосування, перспективи розвитку. Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 22–27.

Грень Є.С.
аспірант,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав-Хмельницький, Україна

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Інформаційна компетентність є важливою для майбутніх педагогів, оскільки вона безпосередньо впливає на якість освіти, яку вони можуть надати своїм учням коли займають відповідну посаду. У цифрову епоху, коли знання постійно розвиваються, а інформація доступна одним натисканням кнопки, педагоги повинні володіти навичками пошуку, оцінки та ефективного використання інформації. Відтак, такого роду уміння не тільки забезпечують актуальність навчальних матеріалів і методик викладання, але й дозволяють педагогам розвивати критичне мислення у своїх учнів. Коли педагоги володіють інформаційною компетентністю, вони краще здатні відрізняти надійні джерела від ненадійних, інтегрувати нові знання в свої навчальні програми та створювати освітнє середовище, яке сприяє дослідженню та аналізу [1-3].

Зазначимо, що інформаційна компетентність допомагає педагогам ефективно користуватися широким спектром цифрових інструментів та ресурсів, які можуть покращити навчальний процес. Це включає все від онлайн-баз даних та програм для електронного навчання до інтерактивних мультимедійних ресурсів. Володіючи відповідними навичками роботи з інформацією, майбутні педагоги можуть адаптувати навчальні досвіди до різних потреб своїх учнів, тим самим підвищуючи зацікавленість і освітні результати. Крім того, педагоги, які компетентні у цих питаннях, можуть направляти своїх учнів на розвиток власної інформаційної компетентності, що є невід'ємною частиною академічного успіху та відповідального цифрового громадянства. Таким чином, інформаційна компетентність не тільки підвищує ефективність педагогів, але й готує учнів до успішного життя у складному, насиченому інформацією світі. Відтак, постає логічним говорити сьогодні саме про інформаційно-цифрову компетентність. Слід наголосити, що перехід від інформаційної компетентності до так званої інформаційно-цифрової компетентності майбутнього педагога відображає зростання ролі технологій у сучасній освіті та необхідність адаптації до швидких змін у цифровому світі. Як така цифрова компетентність охоплює не тільки здатність знаходити та обробляти інформацію, а й використання широкого спектру цифрових

інструментів та платформ для підвищення ефективності навчання. Вона забезпечує педагогам знання та навички, необхідні для використання новітніх технологічних ресурсів, що важливо для підготовки студентів до успіху у високотехнологічному світі, роблячи навчальний процес більш інтерактивним та інноваційним.

Інформаційно-цифрова компетентність стає визначальною для нової української школи та є невід'ємною частиною сучасної освітньої системи. Такої форми компетентність означає здатність уможливлювати ефективно навігувати в інформаційному середовищі, вміння здобувати інформацію та використовувати її згідно з особистими потребами та вимогами сучасного технологічного світу. Важливість інформаційно-цифрової компетентності полягає в тому, що вона дозволяє людині адаптуватися до сучасних реалій, активно брати участь у професійному житті, використовуючи сучасні технологічні досягнення. Значення цієї компетентності високо оцінюють науковці, розглядаючи її як основу професійної кваліфікації кожного педагога.

Список використаних джерел:

1. Яшанов, С. М. Теоретико-методичні засади системи інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ. 2010, 44 с.

2. Хатько, А. В. Формування інформатичної компетентності майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; Бердянський держ. пед. ун-т. Бердянськ. 2012, 20 с.

3. Федорук, Г. М. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця. 2015, 20 с.

Дука А.Б.
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

СТРУКТУРА ТА ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМУ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕКСТАХ

У дослідженнях останніх років відзначається інтересом до якісного опису патріотичного дискурсу як важливої складової політичного та національного дискурсу, а також необхідністю комплексного вивчення універсального концепту ПАТРІОТИЗМ.

Останнім часом відзначається збільшення інтересу лінгвістів до концептів, зростає кількість лінгвістичних досліджень, заснованих на їх аналізі. Концепти вивчаються у лінгвістиці, психології, культурології. Цим пояснюється той факт, що досі не вироблено однозначного тлумачення цього поняття, його основних характеристик, для аналізу концептів використовуються різні підходи та методи. Одним із ключових підходів у сучасних лінгвістичних дослідженнях є антропоцентричний підхід, що дозволяє вивчати не лише мову, а і її взаємозв'язок із культурою та менталітетом народу-носія.

Дослідження вербалізації концепту «патріотизм» дозволяє виявити деякі національні особливості мовної картини світу, що сприяє розвитку міжкультурного спілкування та доводить актуальність цього дослідження. Патріотичний дискурс є невід'ємною частиною політичного та національного дискурсів, що є сукупністю текстів, що виражають ставлення носіїв мови до своєї країни, та екстралінгвістичних чинників, необхідних для розуміння цих текстів. Патріотичний дискурс має універсальні особливості та національно-специфічні характеристики, що реалізуються в певній лінгвокультурній ситуації.

Особливостями англійського патріотичного дискурсу є глобалізація та етноцентризм, зближення з націоналізм та мілітаризм, яскраво виражена стереотипна маніфестація та комерціалізація. Англійський патріотичний дискурс займає особливе місце в системі культурних цінностей.

На думку І. Серебрянська, «поняття є загальнокогнітивним здобутком, а концепт – лінгвокультурним, він відбиває етноспецифічне розуміння певного фрагмента об'єктивної дійсності» [2, с. 54].

За І. Голубовською, – це комплекс культурно детермінованих уявлень про предмет, певне культурно зумовлене ментальне утворення [1, 108].

У структурі концепту ПАТРІОТИЗМ виокремлені такі сегменти ціннісного компонента концепту ПАТРІОТИЗМ: політичні цінності, соціальні цінності, життєві цінності, моральні цінності, релігійні цінності, естетичні цінності, економічні цінності. Таким чином, сегменти розуміються як складники концепту, що мають у своєму складі рівноправні за ступенем абстракції елементи, виокремлені тематично. Варто зазначити, що сегменти тісно взаємопов'язані і не мають чітких меж, оскільки та сама концептуальна ознака може входити одразу до декількох тематичних блоків та представляти одночасно різні цінності.

Дуже часто для репрезентації у мові концептуальних ознак використовуються різні стилістичні фігури, зокрема метафори sentiments move us…; place on a map, certain kind of people у значенні всієї країни, порівняльні звороти more than, deeper than, as … as, перерахування sacrifice, or defend, or give, протиставлення — Instead, …; not just ... but ….

Найбільш уживаними є дієслова та словосполучення на зразок to change, to transform, to turn to better, to make better та інші, що входять до лексико-семантичного поля «зміни» з ядерною лексемою changes, яка у свою чергу називає вище зазначену цінність [3].

Інша цінність – це liberty (свобода), але це не лише абстрактна ідея: «The idea of liberty», це свобода від когось: «We are the nation that liberated a continent from a madman», свобода втілювати свої мрії: «That is the liberty we defend — the liberty of each of us to follow our dreams», свобода слова: «that we could be free to say what we want». Це також «love of and respect for the homeland» (любов та повага до батьківщини), що є внутрішнім відчуттям, закладеним ще з дитинства, яке розвивалося під впливом вдячності за все те, що країна зробила для нього: «I could not help but love this country for all that it's given me», «patriotism starts as a gut instinct, a loyalty and love for country rooted in my earliest memories», де семантика словосполучення «a gut instinct» звернена до витоків внутрішнього стану людини, а саме її дитинства, а одним із компонентів семантики дієслова «root» є заглибленість, у тому числі й у минуле людини. Тісно пов'язана з вищеназваною і цінність greatness of the nation (велич нації) [3].

Для характеристики концепту ПАТРІОТИЗМ ми звернулися до лексикографічних джерел англійської мови. Англійське лексикографічне джерело «Historical Dictionary of Philosophy» [4] представляє поняття, що вивчається наступним чином: «Special affection for one's own country; a sense of personal identification with the country». Варто зазначити, що концепт ПАТРІОТИЗМ чітко асоціюється з такими концептами як КРАЇНА та БАТЬКІВЩИНА. Адже образ Батьківщини формулює і ставлення особи до неї, він є материнським, тобто таким, що йде від матері, самого народження

людини. Одночасно «Батьківщина» є надважливим концептом у будь-якій культурі та мові, бо формує у людини уявлення про рідний дім, необхідність загального добробуту, а отже і формує почуття патріотизму.

Виходячи з цього визначення, можна дійти висновку, що концепт ПАТРІОТИЗМ складніший, ніж здається. Для більш детального вивчення розглянемо його семантичне значення через призму таких понять, як: традиції, історія, сім'я, рідна земля, будинок. У кожній країні існує безліч традицій і звичаїв, які здебільшого зумовлені не територіальним чинником, а різноманітністю культур народів, що проживають у цій країні. Продовжуючи традиції своїх предків, незалежно від свого місця проживання, люди тим самим показують любов і повагу до своєї Батьківщини, оскільки для них насамперед Батьківщина – це їхня культура, історія та спадщина.

Одним із найконсервативніших у своїх традиціях та звичаях народів є британці. Вони досі суворо дотримуються таких звичаїв як гра у крикет чи лівосторонній рух, а також вимірюють відстань не кілометрами, а милями, тоді як вся Європа вже давно дотримується іншої системи вимірів.

Таким чином, британці хочуть наголосити на значущості своєї країни, показати, як пишаються і люблять історію та традиції своєї Батьківщини – Великобританії. Раціональність і холоднокровність, властиві менталітету жителів Великобританії, відображаються не тільки в їх традиціях, а й у манері мови та висловлюваннях.

Розглянутий концепт має як універсальні риси, так і національно специфічні. Таким чином, можна дійти висновку, що концепт «патріотизм» багатогранний і складається з переважно унікальних номінантів, а традиції кожного народу є невід'ємною складовою даного концепту. Дотримання народних звичаїв дозволяє пам'ятати свою історію, культуру, обряди та традиції та зберегти зв'язок з нашими предками.

Список використаних джерел:

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос, 2004. 284 с.

2. Серебрянська І. М. Концепт освіта в дискурсивних вимірах : дис. ... докт. філолог. наук: 10.02.01. Київ, 2019. 525 с.

3. Склярова О. П. Концепт ПАТРІОТИЗМ у дискурсі Барака Обами. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/38340257.pdf (Дата звернення 27.05.2024 р.).

4. Historical Dictionary of Philosophy. *Stanford.edu.* URL: https://plato. stanford.edu/ (Дата звернення 27.05.2024 р.).

Дятлова І.В.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Харківський національний університет
Повітряних Сил ім. І. Кожедуба
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ПРОЯВ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО КОМАНДИРА (ЛІДЕРА)

Проблема лідерства розглядалася ще з часів Стародавньої Греції, але на той час поняття «лідер» не вживалося. Сократ (приблизно 470–399 рр. до н.е.) першим ввів поняття «лідерство», під яким давньогрецький мислитель розумів «застосування людиною знань у конкретній ситуації». Тобто керувати людьми може кожен, хто знає, як вийти з певної ситуації та забезпечити успіх справи. Керівники можуть змінюватись, залежно від рівня їх знань та умінь очолювати процес у кожному конкретному випадку. Але, як наголошував Сократ, знання – це ще не запорука лідерства. Деякі люди, які отримали професійну освіту і мають достатньо сформовані навички і вміння у своїй сфері діяльності, не завжди визнаються оточенням як лідери. Серед фахівців зазвичай проводиться відбір, і на лідерські посади обираються саме ті кандидати, які володіють лідерськими якостями.

Ще Ксенофонт виділяв якості, які повинен мати ідеальний керівник: помірність, справедливість, проникність, дружелюбність, присутність духу, тактовність, гуманність, співчутливість, люб'язність, хоробрість, великодушність, щедрість, уважність. Більшість із цих якостей актуальні й зараз.

Потрібно звернути увагу, що Ксенофонт, коли обіймав посаду полководця греків, визначив обов'язкові для лідера здібності та вміння: ретельно відбирати людей для військової справи (володіти мистецтвом розбиратися в людях); вміння збалансовувати заохочення та покарання (дотримуватися принципу справедливості); володіти талантом завоювати прихильність підлеглих за допомогою мотивації та стимулів; вміння встановлювати добрі стосунки із побратимами на основі спільних цінностей та інтересів; здатність надавати особистий приклад працьовитості та енергійності у виконанні завдань та обов'язків; здатність досягати поставленої мети. З цією думкою Ксенофонта можна цілком погодитися, тому що особливо в сучасних умовах, коли в Україні йде повномасштабна війна, військовий командир (лідер) повинен володіти саме такими здібностями та вміннями.

Проблема прояву лідерських якостей сучасного військового командира (лідера) постає актуальною науковою проблемою, яка має теоретичне та практичне значення.

Особливої актуальності ця проблема набула в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли у військових керівників актуалізувалися прояви таких найкращих лідерських якостей, як професіоналізм, авторитетність, врівноваженість, справедливість, активність, вимогливість, кмітливість, витривалість, ініціативність, інтелект, компетентність, комунікативність, креативність, критичність мислення, надійність, наполегливість, далекоглядність та оптимізм.

Потрібно також звернути увагу на такі риси характеру військових командирів (лідерів) як: гуманність та толерантність. Толерантність – це вміння вибачати, співпереживати, співчувати, дослухатись до думки інших, а також здатність спокійно сприймати невідворотні ситуації – смиренно їх приймати. Гуманність – це високий рівень самоусвідомлення, відчуття вдячності своєму колективу за допомогу у досягненні цілей та успіхів. Наприклад, Олександр Великий (Македонський), видатний воєначальник з лідерськими якостями, проявляв гуманізм у ставленні до солдатів, тому солдати згуртувалися в його армії та виявили довіру до нього як до полководця. Також сучасний військовий командир (лідер) повинен гідно ставитися як до побратима, так і до ворога, зберігати людяність навіть у найважчих ситуаціях та бути прикладом для своїх підлеглих.

У військовому середовищі, особливо під час бою, від командира (лідера) та його безпосередніх дій, залежить життя багатьох військовослужбовців та успіх виконання ними поставлених завдань. Сучасні військові командири (лідери) мають бойовий досвід, сильний характер та відрізняються міцною самодисципліною, здатністю мобілізувати, організувати себе та підлеглих на виконання поставлених завдань. Також зазвичай вони мають такі ключові якості, як харизма, яка допомагає заручитися підтримкою та вірністю підлеглих, стратегічне мислення, яке дозволяє розробляти довгострокові плани та адаптувати тактику бою залежно від ситуації, а також вміння приймати рішення у складних та динамічних умовах під час бойових дій.

Як зазначає Олег Хміляр, сучасний лідер – це відповідальний ефективний керівник, здатний організувати діяльність підрозділу, вести за собою підлеглих і забезпечити виконання поставлених завдань завдяки власним знанням, досвіду, умінням, постійній роботі з удосконалення лідерських якостей. Командир-лідер – це професіонал, який щодня має справу з новими викликами, проявляє гнучкість та адаптивність, завжди володіє останньою інформацією, має високий рівень підготовки [1, с. 6].

Як у повсякденній діяльності, так і в бойових умовах, сучасний військовий командир (лідер) поділяє з підлеглими всі труднощі, небезпеки, обмеження, але при цьому демонструє морально-психологічну стійкість, рішучість, впевненість, дисциплінованість, сумлінне та ініціативне ставлення до військових обов'язків та поставлених завдань.

Необхідно зазначити, що головним інструментом у мотивуванні та згуртуванні підрозділу завжди буде власний приклад військового командира (лідера), який є зразком наслідування для підлеглих (компетентний, дисциплінований та сміливий). Ксенофонт писав, що хороший лідер направляє, показує приклад, поділяє разом зі всіма труднощі і завойовує їхню підтримку. Лідер має вміти добиватися поваги, не прагнучи популярності.

Важливим на полі бою є й авторитет військового командира (лідера), який проявляється у повазі до нього особового складу та його здатністю впливати на підлеглих, щоб вони свідомо та добровільно виконували певні завдання. Наприклад, Ксенофонт вважав, що без поваги й авторитету будь-яка влада приречена на провал. Він вказував на те, що слабким командиром завжди маніпулюють недобросовісні підлеглі.

Головними цінностями сучасного військового командира (лідера) є відданість Україні, військовий обов'язок, патріотизм, служіння та захист українського народу.

Сучасний військовий командир (лідер) є воїном, який завжди поруч зі своїми бійцями в бою, постійно знаходиться в умовах невизначеності та високого ступеня ризику, формує свою команду і цінує результати її роботи, несе цілковиту відповідальність та приймає ефективні рішення, повноцінно віддається своїй діяльності. За допомогою лідерських якостей та ораторського мистецтва командир забезпечує ефективне керівництво підрозділом, успішно виконує бойові завдання для досягнення тактичних та стратегічних цілей. Військовий командир (лідер) в різних ситуаціях проявляє витримку і впевненість та завжди знає, що треба робити, як треба діяти, щоб врахувати певні ризики та максимально зберегти життя особового складу.

Таким чином, сучасний військовий командир (лідер) здатний забезпечити успішне виконання завдань, згуртувати особовий склад для злагодженої роботи в боєздатній команді, максимально задовольнити потреби військовослужбовців, вести їх до мети та мотивувати на подальше вдосконалення професійних навичок.

Сьогоднішні виклики вимагають від сучасних військових командирів (лідерів) постійного професійного розвитку та готовності в разі потреби взяти на себе більше обов'язків та відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО (Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries): навч. посіб. / О. Ф. Хміляр та ін. Київ: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2018. 252 с.

Євтушевська Ю.Ю.
аспірантка кафедри германської і фіно-угорської філології,
Київський національний лінгвістичний університет
м.Київ, Україна

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ АВСТРІЙСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА РОБЕРТА МУЗІЛЯ «ЛЮДИНА БЕЗ ВЛАСТИВОСТЕЙ» ТА ЙОГО УКРАЇНОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ)

У світлі сьогодення перекладознавці дедалі частіше віддають перевагу культурно-орієнтованому підходу у дослідженнях перекладу. Сам процес перекладу науковці визначають як «культурний трансфер», а перекладач постає «посередником між культурами» [2, с.73]. Тут постає питання, чи доцільно розглядати як культурологічний виклик для перекладача і художній переклад? Оскільки відомо, що специфіка художнього перекладу передусім пов'язана із відтворенням індивідуальності автора, його стилю, поглядів, світобачення. Проте, щонайменше у випадку передачі такого явища як комічне, яке у межах сучасних перекладознавчих досліджень визначають саме як «культурему», перекладач зіштовхується зі проблемою відтворення лінгвокультурної специфіки вихідного тексту [3, с.130].

Таким чином, висвітлюючи питання передачі комічного у художніх текстах, слід зазначити, що виявити і коректно інтерпретувати комічне у вихідному тексті для перекладача може стати проблемою через культурну специфіку репрезентації феномену комічного. Реалізація комічного у свідомості представників різних лінгвокультур та мовні засоби репрезентації цього явища у різних культурах можуть не співпадати. Автор вихідного тексту є представником певного лінгвокультурного середовища, перекладач відповідно може бути представником іншого. Потенційні розбіжності та проблема коректного сприяняття можуть впливати на інтерпретацію комічної інтенції автора перекладачем і суттєво ускладнювати або ж навіть унеможливлювати передачу комічного ефекту у тексті перекладу.

Для дослідження культурної специфіки комічного у художньому перекладі цікавим є іронічний роман австрійського письменника Роберта Музіля «Людина без властивостей» та його переклад українською мовою, виконаний перекладачем Олексієм Логвиненко. У своєму романі Р.Музіль відтворює іронічно-сатиричний образ суспільства Австро-Угорщини початку 20 ст. Тобто, у цьому випадку ми можемо говорити про те, що одним із

основних завдань перекладача було відтворити іронічний образ та специфіку певного культурного суспільства, не порушивши комічну інтенцію автора.

Розглянемо декілька прикладів використання автором культурно-специфічних мовних засобів у вихідному тексті. У першому прикладі відбувається діалог між двома героями роману Вальтером та Ульріхом. Критикуючи погляди Ульріха Вальтер іронічно зазначає, що той вчить «типової австрійської філософії», при цьому автор використовує поняття «Fortwursteln»: *«Weißt du, was du da sagst? **Fortwursteln!** Du bist einfach ein Österreicher. Du lehrst österreichische **Staatsphilosophie des Fortwurstelns**!»* [1, с.75]. Поняття *«Fortwursteln»* є культурно-специфічним елементом і означає «тягнути волинку, затягувати час». Це поняття іронічно використовували для характеристики політики Австро-Угорщини на початку 20 ст. У перекладі О.Логвиненко використав український фразеологізм *«Товкти воду в ступі»: «Знаєш, як називається те, що ти оце кажеш? – вигукнув він. – **товкти воду в ступі**! Просто ти – австрієць. Ти вчиш **австрійської державної філософії: товкти воду в ступі!»*** [4, с.80]. Такий переклад, з одного боку, дозволив відтворити експресивність та комічність виразу, проте дещо порушив основний зміст, оскільки вираз *«Товкти воду в ступі»* має інше значення і не викликає асоціації з політикою Австро-Угорщини, яку жартівливо позначали як «мистецтво затягувати час».

У наступному прикладі письменник іронічно характеризує політичний та суспільний устрій, вказуючи, що у суспільстві прийнято «завжди все перекидувати на когось іншого»: *«Die Reihenfolge, in der das einer auf den anderen schiebt, ist natürlich nicht immer die gleiche, aber jedesmal hat es etwas **vom Schwarzen Peter,** wenn Erlaucht das kennen oder vom **Gevatter, leih mir die Scher an sich»*** [1, с.48]**.** Для створення комічного ефекту автор використовує асоціації із австрійськими дитячими іграми «Schwarzer Peter» та «Gevatter, leih mir die Scher an sich», сенс яких полягає у тому, що всі гравці намагаються не отримати карту «чорного Петера» та перекинути відповідальність на когось іншого.

У перекладі О.Логвиненко використав українські культурні відповідники «гра в перевідного» та «гра в кума»: «*Послідовність, у якій вони перекладають провину один на одного, не завжди, звичайно, та сама, але щоразу в цьому є щось **від картярської гри** в **«перевідного»**, якщо ваша ясновельможність її знає, або **в «кума»*** [4, с.54]**.** Таке перекладацьке рішення дозволило успішно відтворити комічний ефект порівняння рис тогочасного суспільства із дитячими іграми та викликати у цільової аудиторії потрібні асоціації. Проблематичним проте залишається питання відтворення саме австрійських культурних особливостей, оскільки українські культурні відповідники

асоціюватимуться у читачів саме з українським суспільством.

Зважаючи на все вищезазначене, можна зробити висновок, що процес художнього перекладу також становить культурологічні виклики для перекладача. Успішне відтворення комічного ефекту як авторського задуму у художньому тексті може ускладнюватися наявністю культурно-специфічних елементів у вихідному тексті та потребою передачі культурних особливостей комічного, особливо коли мова йде про відтворення іронічного образу певного суспільства. Таким чином, існує потреба подальшого аналізу мовних засобів реалізації комічного у художніх текстах та перекладацьких стратегій для відтворення цього явища у художньому перекладі. Перспективним та цікавим залишається також питання подальшого дослідження успішних перекладацьких стратегій та перекладацьких помилок, що сприяли б уникненню порушення комічної інтенції автора у художньому перекладі.

Список використаних джерел:

1. Musil R. Der Mann ohne Eigenschaften. Köln: Anaconda, 2013. 992 p.
2. Santana López B. Wie wird das Komische übersetzt?.Frank & Timme GmbH, 2006. 456 p.
3. Witte H. Die Kulturkompetenz des Translators: Begriffliche Grundlegung und Didaktisierung. 2nd ed. Tübingen : Stauffenburg, 2020. 235 p.
4. Музіль Р. Людина без властивостей / пер. з нім. О. Логвиненко. Київ: Вид-во Жуп., 2010. 416 с.

Ковальчук С. С.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ СПОЖИВАННЯ: ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Технологічні зміни дають можливість забезпечити індивідові задоволення різноманітних потреб, зокрема матеріального, соціального, освітнього, естетичного та іншого характеру. Кожна людина бажає високої якості життєдіяльності, комунікації з навколишнім середовищем, що обумовлює необхідність у свідомому регулюванні власної діяльності. Через це, видозмінювання філософії споживання, слід вважати, на нашу думку, об'єктивно обумовленим, а новітнім модифікаційним напрямом у споживанні є неоднозначні, однак яскраво виражені екологізаційні аспекти. На даний час екологізація передбачає, що досягнути сталий розвиток та високу якість суспільної життєдіяльності можливо за рахунок державного обмеження та ліквідації нежиттєздатних моделей виробництва і споживання та стимулювати належну демографічну політику.

В сучасних глобалізаційних умовах можна спостерігати поєднання інтересів підприємництва та держави, внаслідок чого саме держава більшою мірою відбиває інтереси корпорацій. Екологічний елемент економічної політики демонструє звуження національних інтересів стосовно захисту навколишнього середовища до рамок корпоративних об'єднань відносно природи. Водночас для великих організацій конкурентна боротьба глобального масштабу за світовий капітал набуває все більш жорсткого характеру, і саме держава підтримує транснаціональні компанії на світовій арені. В той же час, зростання відчуження транснаціональних інтересів від державних зумовлює збільшення інтересу транснаціональних компаній «оминути» національні та екологічні норми. Іншими словами, в сучасних трансформаційних умовах, де зростають протиріччя між інтересами виробників та споживачів, змінюється також і значення держави у процесі регулювання виробничо-споживчих відносин та їх екологічного елементу.

На даний час все більшої популярності набувають ідеї екологізації споживання, оскільки це є запорукою високої якості життя, фінансової економії (наприклад, на очисні заходи), багаторазового використання обмежених ресурсів, підвищення національної безпеки (конкуренція за

ресурси є однією з ключових причин міжнародних конфліктів, а ефективність виробництва та споживання дозволяє за рахунок одного і того ж самого обсягу ресурсів задовольнити більшу кількість потреб, знизити нездорову залежність від ресурсів) тощо. Для вирішення екологічної проблеми в глобальному масштабі необхідна зміна ціннісних орієнтацій та норм поведінки щодо природи; необхідний перехід від принципу насильницького перетворення природи до принципу гармонії; необхідне введення міжнародного, глобального контролю за шкідливими виробництвами, прийняття законів про обов'язкові заходи охорони природи та сурових санкцій до порушників. І тут ми стикаємось з трикутником учасників: держава (наднаціональні органи) – споживач – виробник (в тому числі транснаціональний виробник) [1, с. 38].

Люди повинні зрозуміти, що хоч би яким був варіант стратегії виживання, вони мусять узяти на себе надскладні зобов'язання перед собою, перед своїми близькими, розробити й поступово реалізовувати цілий ланцюжок самообмежень. Ці потрібні обмеження, що мають утверджуватися в нашому житті, вплинуть на формування нового характеру майбутньої цивілізації, на структуру відносин між окремими людьми, цілими народами й країнами. Ця нова – назвемо її екологічною – філософія так глибоко відрізнятиметься від нашої сучасної філософії, як мораль первісних племен від моралі суспільства XX ст. Підвалинами нової моралі, нової екологічної філософії мають бути: ідея розумного співіснування біосфери й техносфери; планетарний, загальнолюдський підхід до вирішення земних соціально-економічних (передусім енергетичних) та екологічних проблем; ідея універсалізму – глобальної і космічної взаємозалежності всіх процесів; ідея необхідності самообмежень, підказаних екологічними законами й досвідом попереднього розвитку; ідея оптимального використання всіх ресурсів Землі на основі впровадження нових ресурсозберігаючих і маловідходних технологій та міжнародної глобальної експертної оцінки цих ресурсів; ідея збереження й примноження біорізноманітності; консолідація людства під прапором об'єктивного знання, перетворення науки, особливо екології, на керівний інструмент. Важливими факторами для суспільства майбутнього мають стати: зміцнення демократичних основ, самоуправління; залучення широких мас населення для прийняття рішень; загальна глибока екологічна освіта суспільства. Нова – екологічна – філософія має згуртувати, об'єднати не лише «зелених» у різних куточках планети, а й усіх людей Землі для подолання нашого спільного лиха – глобальної екологічної кризи. Ця філософія має допомогти формуванню нового планетарного братства, здатного до самообмежень, самодисципліни, співробітництва, взаєморозуміння та взаємодопомоги [2; 3].

Екологічний аспект споживання характеризується станом екології і його динамікою, обумовленими технологіями виробництва й споживання, що використовуються суспільством. У свою чергу, вплив національної моделі споживання суспільства на його зовнішнє середовище актуалізує зворотній зв'язок «середовище – суспільство», що визначає можливості виживання суспільства та його благополучного розвитку. Так, виснаження життєво важливих ресурсів, погіршення екологічних умов існування призводить до кризи соціальної системи та стає причиною соціальної напруженості, підвищення рівня смертності, соціальних конфліктів (війн, революцій) [4].

У цілому, державна політика в напрямку екологізації виробництва і споживання має змінити акцент суспільного розвитку на самодостатність, справедливість та якість життя, а не на кількісне зростання промислового виробництва, а для цього необхідне щось більше, ніж виробництво та передова технологія, а саме – зрілість суджень, співчуття та мудрість. Держава має розробити механізм співпраці з великими бізнес-структурами через встановлення рамкових умов у відповідності з якими гравці будуть встановлювати правила гри. Ключова ціль держави при цьому – позитивний кінцевий результат для навколишнього середовища. Наприклад, уряд Баварії погоджує з представниками промисловості та бізнесу певні стратегічні цілі щодо захисту населення та навколишнього середовища, а сторони-партнери беруть на себе лише зобов'язання відносно досягнення цілей, шляхи в цьому напрямку вони визначають самостійно. Тобто відбувається скорочення бюрократичних та адміністративних обмежень за рахунок збереження контрольних функцій з боку держави і спрямованості заходів на попереджуючий характер [5, с. 5].

Таким чином, новітню модель розвитку, яку ідеалізують країни, які розвиваються з гедоністичним та марнотратним типом споживання, слід вважати нестійкою з точки зору екологізації. Водночас левова частка товарів та послуг, які вироблять та реалізують на даний час, не відбивають усіх природоохоронних затрат виробництва і споживання. Через це держава, в процесі розробки екологічних стандартів повинна зважати не тільки на стратегічні напрями соціально-економічного розвитку, а й існуючу екологізацію споживання.

Список використаних джерел:

1. Кудінова А.В. Проблема державного регулювання споживчих відносин: екологічний аспект. *Економіка та держава.* 2015. № 7. С. 37-39.

2. Білявський Г.О. Нова філософія життя. Основи загальної екології. URL: http://www.eco-live.com.ua.

3. Волошина В.М. Екологія як нова філософія виживання людства. URL: https://ksau.kherson.ua/files/kaf_zemleustroyu/2018.pdf#page=169.

4. Коломієць А. Національна модель споживання: сутність та способи регулювання. URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaossr.pdf.

5. Камер Х. Національна держава поки що продовжує жити. *International Politic.* 2000. № 7. С. 3-15.

Куцела М.М.
викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікаццій,
ЗВО «Університет Короля Данила»
м. Івано-Франківськ, Україна

ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ПЕРЕКЛАДАЧІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У сучасному світі, де інформація поширюється з безпрецедентною швидкістю, а глобалізація стає все більш вираженою, професія перекладача стикається з низкою нових проблем і викликів. Ці виклики зумовлені як технологічними досягненнями, так і соціальними та політичними змінами, що відбуваються у світі.

Серед основних проблем розглядають наступні:

- Зростання обсягу інформації: Кількість інформації, яку потрібно перекладати, постійно зростає. Це пов'язано з розвитком Інтернету, появою нових видів ЗМІ та зростанням міжнародної торгівлі та співпраці. Перекладачі мають справлятися з величезними обсягами текстів у різних форматах і жанрах, що вимагає високої швидкості та якості роботи. Вони не завжди можуть впоратися з таким обсягом роботи, що може призвести до зниження якості перекладу.
- Швидкість: У сучасному світі інформація стає застарілою дуже швидко. Перекладачі часто стикаються з тиском, щоб перекладати тексти якомога швидше, що може призвести до помилок і неточностей. Це особливо актуально у сфері новин, технічної документації та маркетингових матеріалів, де час відіграє критичну роль. Крім того, постійний стрес і необхідність працювати у швидкому темпі можуть негативно впливати на якість перекладу та здоров'я перекладачів [2].
- Автоматизований переклад: З розвитком штучного інтелекту з'явилися системи автоматизованого перекладу, які можуть перекладати тексти без участі людини. Ці системи можуть бути корисними для перекладу простих текстів, але вони часто не можуть впоратися з складними текстами, які потребують нюансів та глибокого розуміння мови.
- Міжкультурна комунікація: Перекладачі повинні не лише володіти мовами, але й розуміти культури країн, з яких вони перекладають. Це може бути складно, особливо для перекладачів, які не мають досвіду життя в інших країнах. Нерозуміння культурних нюансів може призвести до неправильних перекладів і втрати змісту або образливих помилок. Крім того, перекладачі повинні бути обізнаними про соціальні, політичні та історичні контексти, що впливають на значення слів і фраз [1].

- Спеціалізація: У сучасному світі перекладачі часто повинні спеціалізуватися в певній галузі, наприклад, у медицині, юриспруденції або техніці. Це може призвести до того, що перекладачі будуть обмежені у своїх можливостях працевлаштування. Спеціалізовані знання потребують постійного оновлення та професійного розвитку, що вимагає додаткових ресурсів і часу.
- Конкуренція: На ринку перекладацьких послуг спостерігається висока конкуренція. Це може призвести до зниження цін на переклад і до того, що перекладачі змушені працювати за меншу оплату [2].

Незважаючи на те, що професія перекладача стикається з низкою проблем і викликів у сучасному світі, вони можуть подолати їх, докладаючи певних зусиль повсякчас.

Перекладачі повинні постійно навчатися та розвивати свої навички, щоб йти в ногу з часом. Це може включати вивчення нових мов, участь у тренінгах та семінарах, а також читання професійної літератури. Важливим є також ознайомлення з новітніми технологіями у сфері перекладу, такими як програмне забезпечення для автоматизованого перекладу та інструменти для аналізу тексту, системи штучного інтелекту для перевірки перекладу та словники. Впровадження технологій машинного навчання для підвищення ефективності роботи перекладачів з одночасним збереженням високої якості перекладів може значно покращити їхню продуктивність. Використання сучасних програм для перевірки граматики та стилю допоможе зменшити кількість помилок. Регулярна практика і взаємодія з колегами допоможуть підтримувати високий рівень професіоналізму та адаптуватися до змін на ринку праці [3].

Створення мереж співпраці між перекладачами різних спеціалізацій може також сприяти обміну досвідом і знаннями. Перекладачі можуть спеціалізуватися в певній галузі, щоб стати більш конкурентоспроможними на ринку праці. Така співпраця дозволяє перекладачам не лише обмінюватися корисною інформацією та інструментами, але й знаходити нові можливості для професійного розвитку. Об'єднання зусиль сприяє підвищенню якості перекладу, оскільки фахівці можуть допомагати один одному у складних питаннях. Водночас це сприяє побудові міцних професійних зв'язків і розширенню мережі контактів у галузі перекладу.

Перекладачі повинні прагнути до розуміння культур країн, з яких вони перекладають. Це може включати вивчення історії, культури та звичаїв цих країн, а також подорожі до них. Організація програм обміну і стажувань у країнах мови, що вивчається, для глибшого розуміння культурних контекстів. Розробка спеціальних курсів з міжкультурної комунікації допоможе

перекладачам краще розуміти соціальні, політичні та історичні аспекти, що впливають на мову. Крім того, активна участь у культурних заходах та співпраця з носіями мови сприятимуть глибшому зануренню у культурне середовище. Такі підходи допоможуть перекладачам досягти більш точного та адекватного перекладу, зберігаючи оригінальний зміст і тональність текстів [4].

Важливо зазначити, що людські перекладачі все ще мають багато переваг перед автоматизованими системами. Вони можуть краще розуміти нюанси мови та культури, а також можуть враховувати контекст перекладу. Тому, щоб залишатися конкурентоспроможними, людським перекладачам необхідно постійно вдосконалювати свої навички та знання, а також використовувати сучасні технології. Професія перекладача стикається з низкою проблем і викликів у сучасному світі. Однак перекладачі можуть подолати ці виклики, використовуючи технології, спеціалізуючись, навчаючись та розвиваючи свої навички, а також співпрацюючи один з одним. Важливо також прагнути до розуміння культур країн, з яких здійснюється переклад, через вивчення їхньої історії, культури та звичаїв.

Перекладачі як і раніше відіграватимуть важливу роль у глобалізованому світі, де люди з різних культур повинні спілкуватися один з одним. Інвестиції в професійний розвиток і міжкультурну компетенцію допоможуть їм залишатися незамінними в цій важливій сфері.

Список використаних джерел:

1. Горощенко Т.В. Міжкультурна комунікація в перекладі / Т.В. Горощенко. Інтернет ресурс КНУ: Режим доступу: http://ua.convdocs.org/docs/ index-194154.html Дата звернення: 23.05.2024.

2. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

3. Ceroni, L. (2023). The Future of Translation: Automation, Artificial Intelligence, and the Human Touch. In The Routledge Handbook of Research on Translation and Technology (pp. 143-161).

4. Jago, T. (2023, September 7). The Challenges of Translating in the Digital Age. https://www.theguardian.com/us [Accessed 15 May 2024].

5. Newmark P. A Textbook of Translation / P. Newmark. – New York: Prentice Hall International, 1988. – 292 p. Режим доступу: https://www.2000.ua/ modules/pages/files/49845F8F14FdekabrjaF2017Fg_723005_1.pdf

6. Rosenberg, D. J. (2023, March 2). The Rise of the Machine Translator: What Does It Mean for Human Translators?. https://www.linkedin.com/blog/ engineering/machine-learning/dynamic-machine-translation-in-the-linkedin-feed- [Accessed 15 May 2024].

Куцюк Д. Ю.
аспірантка
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі розвиток гендерної освіти учнівської молоді є одним із основних завдань освітніх систем багатьох демократичних країн. Наявність різноманіття історичних, соціальних та культурно-традиційних контекстів в умовах глобальних трансформаційних процесів зумовлює пошук педагогічною наукою оптимальних способів удосконалення освітніх програм та певних ініціатив для досягнення гендерної рівності й створення інклюзивного середовища у закладах шкільної освіти. Зважаючи на те, що Україна проголосила курс на євроінтеграцію, постає необхідність у вивченні педагогічного досвіду країн, що входять до складу Європейського Союзу (ЄС) щодо розвитку гендерної освіти учнівської молоді для наступної його екстраполяції в українську систему шкільної освіти.

Ідеологія гендерної освіти ґрунтується на принципах рівноправ'я та критичному аналізі комплексу відносин між жінками та чоловіками, які є соціально обумовленими та сконструйованими громадою [1]. Це, зокрема, стосується офіційних та неофіційних норм та правил поведінки, які визначаються становищем жінок та чоловіків у громаді. Ознакою успішної реалізації завдань гендерної освіти є якісно підготований, соціально відповідальний та суспільно активний громадянин, який спроможний покращити економічне та культурне становище своєї країни [2]. Гендерна освіта навчає учнівську молодь ефективно застосовувати набуті навички та вміння у житті, на відміну від системи підготовки, що передбачає тільки процес накопичення знань [3].

Згідно з рейтингом «Глобального гендерного розриву» (Global Gender Gap Report), який щороку формує Всесвітній економічний форум, спираючись на дані щодо гендерного рівноправ'я у сфері освіти, здоров'я, економіки та політичних можливостей, у 2023 році Україна посіла 66 місце серед 146 держав. Таким чином показники гендерного паритету в українському суспільстві покращилися, порівняно із 2022 роком, піднявшись на 15 сходинок

у рейтингу. Серед держав-членів ЄС найвищі позиції займають Фінляндія (3 місце), Швеція (5 місце) та Німеччина (6 місце) [4]. Такі результати вказують на успішність реалізації гендерної складової у різних сферах діяльності європейських країн.

Згідно із показниками соціальної інтеграції та зайнятості у ЄС, жінки у цих країнах є більш схильними до низькокваліфікованої роботи та безробіття, ніж чоловіки, навіть із однаковим рівнем отриманої освіти. Імплементація та розвиток гендерної освіти учнівської молоді є необхідною умовою для усіх держав ЄС, оскільки подолання гендерної нерівності та гендерних стереотипів упродовж усього освітнього циклу, від початкової школи до навчання протягом життя сприяє зменшенню гендерного дисбалансу в інших сферах життєдіяльності [5].

Незважаючи на значний прогрес у розвитку гендерного підходу в державах-членах ЄС, перед європейською сферою шкільної освіти досі постають певні проблеми. Це є наслідком недостатньої кількості тренінгів для вчителів та керівників закладів освіти щодо імплементації гендерного підходу у закладах шкільної освіти та наявності певної частки гендерних стереотипів у навчальних матеріалах, що наводять приклади через гендерні образи, які применшують роль жінок у суспільстві. Окрім того, нестача вчителів чоловічої статі у початковій та середній ланці освіти теж підсилює стереотипні уявлення про гендерні ролі в освітньому середовищі. Таким чином жінок, які працюють вчителями, ототожнюють саме із доглядом за дітьми, у той час як чоловіки обіймають більш статусні та відповідно високооплачувані посади. Внаслідок цього, в учнівської молоді, попри гендерну складову системи європейської освіти, можуть формуватися хибні уявлення про гендерні ролі жінок та чоловіків у сучасному суспільстві [5].

Тим часом теоретична складова процесу інтеграції гендерного підходу в українську систему освіти передбачає проведення експертизи існуючих навчальних програм, підручників, методичних посібників та відповідно розробки нових із обов'язковим урахуванням завдань гендерної освіти; реформування методик, стандартів та підходів; упровадження спеціальних навчальних дисциплін із гендерної проблематики [2]. Однак, розвиток гендерного підходу у закладах шкільної освіти України значно гальмується через відсутність ґрунтовної теоретико-методологічної бази гендерної складової освітньої системи. Окрім того, гендерний компонент освіти учнівської молоді потребує глобального переосмислення та фундаментальних розробок, адже все ще наявний розрив між теорією та практикою, що унеможливлює ефективну реалізацію гендерного підходу. На сучасному етапі розвитку українська система освіти все ще залишається досить консерватив-

ною, внаслідок чого гендерні нововведення не дуже охоче сприймаються у суспільстві [6].

Сучасна освітня система України потребує педагогів, що володіють певними знаннями щодо впровадження прогресивних методик під час навчання, спроможні сприймати без упереджень усіх здобувачів освіти та сприяти розвитку творчого потенціалу кожного школяра. Відсутність належної підготовки, що передбачає формування у педагогів демократичного світогляду та позбавлення їх наявних гендерних стереотипів, перешкоджає процесу розвитку гендерної освіти учнівської молоді, зазначеному у нормативних документах України. Вирішення цієї проблеми можливе за умови об'єднання зусиль держави, суспільства та освітніх установ для утвердження єдиного погляду у педагогічній науці щодо подолання сталих стереотипів, які окреслюють гендерні ролі у громаді. Таким чином відсутність теоретико-методологічного підґрунтя гендерної складової системи освіти призводить до помилок у її практичній реалізації [6].

Проведений порівняльний аналіз сучасних проблем вітчизняної та європейської педагогічної науки щодо інтеграції гендерного підходу в освітній процес виявив, що практична реалізація неможлива без теоретико-методологічної бази гендерної складової системи. Незважаючи на успішну інтеграцію країнами ЄС гендерної концепції у всі сфери суспільного життя, все ж таки у системі освіти цих держав досі наявні певні проблеми, що знижують темпи розвитку гендерної освіти учнівської молоді. Імплементація гендерного підходу як необхідної складової освітньої сфери України, відбувається відповідно до вимог ЄС, тому перед українською системою також постали певні проблеми, вирішення яких потребує наступний прогрес гендерної освіти.

Отже, в українській та європейській педагогічній науці недостатньо акцентовано увагу на необхідності упровадження теоретико-методологічної бази гендерної складової системи, за відсутності якої неможлива практична реалізація гендерного підходу в освітньому процесі. Окрім того, гендерні перетворення в освіті вимагають комплексного підходу, а саме організацію уряду держави, закладів шкільної освіти та суспільності для спрямування зусиль на боротьбу із гендерним стереотипами, нерівністю, упередженістю та дискримінацією під час освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Павлущенко Н. М. Гендерна освіта у початковій школі: проблеми та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2015. № 3 (47). С. 289-297.

2. Гуцол А. Сутність та зміст гендерної освіти в українській державі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 21. Том № 1. С. 144-148.

3. Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* 2014. С. 64-68.

4. Global Gender Gap Report 2023. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/

5. Gender in education and training [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-education-and-training?language_content_entity=en

6. Гладченко С. Проблеми впровадження гендерної політики в освітній галузі сучасної України. *Наукові записки: Серія «Історія».* С. 153-156.

Лантух І..
аспірант спеціальності
Професійна освіта (Цифрові технології)
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

ПОНЯТТЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

Сучасні зміни в освіті відбуваються в різних напрямках. Це стосується і вчителя як фахівця. Так, наприклад, вчителем може працювати людина, яка не має педагогічної освіти. Щодо цієї ситуації в Законі України «Про освіту» стаття 58 містить в пункті 5 таке формулювання «5. Особи, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю та яким не було присвоєно професійну кваліфікацію педагогічного працівника, можуть бути призначені на посаду педагогічного працівника строком на один рік.». [1] Іншими словами фахівець непедагогічної спеціальності може бути прийнятий вчителем, за умови сформованих інформаційної, комунікативної, моральної та інших ключових компетентностей, а також фахових компетентностей з певної спеціальності. І в подальшому протягом року роботи учитель має отримати педагогічну кваліфікацію. Це може бути навчання у закладі вищої чи післядипломної освіти або у відповідному кваліфікаційному центрі.

Дійсно, існує неузгодженість між вчителями старшого покоління, які звикли працювати певний чином і не мають бажання актуалізувати методи та методики своєї роботи, і учнями, які знаходяться в центрі швидкого інформаційного потоку. Сучасні покоління школярів уже очікують зміни системи освіти, підходів до навчання. Таким чином постає проблема підготовки майбутніх учителів саме у методичному плані.

Методична компетентність є ключовим елементом професійної компетентності педагога, оскільки від її рівня залежить якість освітнього процесу, успішність учнів та їхнє мотиваційне ставлення до навчання.

До компонентів методичної компетентності відносять: знання теорії та методики навчання; вміння планувати та реалізовувати навчальний процес; уміння аналізувати та оцінювати результати навчання; постійне вдосконалення професійних знань та навичок.

Перший компонент включає в себе знання і усвідомлення основ педагогіки і психології. Сюди відноситься обізнаність в загальній педагогіці, а

саме: розуміння основних педагогічних принципів, цілей та завдань освіти, знання методів і прийомів навчання, які сприяють ефективному засвоєнню знань учнями. Також знання різних педагогічних теорій (наприклад, конструктивізм, когнітивізм) та їх застосування, зокрема у викладанні інформатики. Уміння використовувати навчальні технології. Це є використання різних освітніх технологій (наприклад, проектне навчання, проблемно-орієнтоване навчання) в контексті інформатики.

Робота з учнями передбачає знання та готовність застосування знань основ психології. Конкретизуємо:

- психологія розвитку: знання особливостей розвитку дітей різного віку та їх впливу на навчання інформатики; розуміння психологічних закономірностей розвитку мислення, пам'яті, уваги;
- психологія навчання: розуміння мотивації, сприйняття та процесів навчання, які впливають на ефективність засвоєння матеріалу з інформатики;
- інклюзивна освіта: знання про особливості навчання дітей з особливими освітніми потребами та методи адаптації навчального процесу для них.

Такими знаннями має бути озброєний учитель будь-якої спеціальності, проте ми зосереджуємося саме на підготовці учителя інформатики. Тому, окрім вище зазначеного, для формування методичної компетентності учитель інформатики має володіти:

1. Теорією і методикою навчання. Сюди входить знання основних теоретичних підходів до навчання інформатики; розуміння педагогічних моделей, різних моделей навчання інформатики, включаючи модель змішаного навчання, дистанційного навчання та модульного навчання, застосування дидактичних принципів (наочності, доступності, системності та інших) у викладанні інформатики.

2. Методами навчання. Використання різних методів навчання інформатики, таких як лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, інтерактивні заняття. Уміння їх об’єднувати та визначати найбільш доцільний для конкретного уроку, конкретної теми.

3. Навчальні ресурси. Знання та вміння використовувати різні навчальні ресурси, включаючи підручники, онлайн-курси, програмне забезпечення, симулятори, платформи та інші електронні ресурси.

4. Оцінювання знань. Дуже важкий компонент для пересічного сприйняття. Методи оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики, включаючи тестування, практичні завдання, проекти, усні опитування і, найголовніше, забезпечення об’єктивності, прозорості, валідності форм оцінювання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-58.

2. Скворцова С.О. Теоретична та практична готовність як складові методичної компетентності вчителя. *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: збірник наукових праць*. Випуск VIII; в 3-х томах. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2010. Т.1. С. 119-124.

3. Дегтярьова Н.В. Доцільність поєднання різних форм контролю знань на уроках інформатики в старших класах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2010, № 4(6). С. 166-173.

Лелека В.М.
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри фізичної культури та спорту,
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СТРУКТУРІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Реалізація комплексу завдань і досягнення стратегічної мети функціонування галузі в цілому, а також окремих її підсистем, можливе лише за умови належного кадрового забезпечення фізичної культури і спорту, створення достатніх та оптимальних умов зростання її кадрового потенціалу. Актуальним, на разі, є дослідження сучасного рівня розвитку кадрового забезпечення фізичної культури і спорту в соціометричному вимірі.

Метою тези є обґрунтування кадрового забезпечення в структурі державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Кадрове забезпечення, як складова кадрової політики галузі, за своєю сутністю є поліфункціональним поняттям, яке визначає зміст правового, організаційного, змістового, діяльнісного компонентів системи базової фахової підготовки спеціалістів галузі за відповідними напрямами, системи післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, як умови перманентного удосконалення фахової компетенції працівників фізичної культури і спорту.

На сучасному етапі, основними завданнями удосконалення системи кадрового забезпечення діяльності галузі, є [1]:

- розробка і затвердження нормативів кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту для формування державного замовлення на підготовку відповідних фахівців;
- оптимізація кількості вищих навчальних закладів, які готують таких фахівців; удосконалення порядку ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів які проводять підготовку фахівців галузі;
- удосконалення механізму залучення, підготовки та використання волонтерів у сфері фізичної культури і спорту;
- створення навчально-науково-спортивних комплексів на базі ВНЗ, що належать до сфери управління Мінсім'ямолодьспорту;
- видання державною мовою підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій з фізичної культури та спорту;
- шляхом стандартизації освіти удосконалити вимоги до змісту, обсягу та якості вищої освіти, що визначаються загальною метою освітньої і професійної підготовки кадрів для сфери фізичної культури і спорту.

Надзвичайно важливим для оптимізації механізму кадрового забезпечення діяльності галузі є розуміння сутності поняття "кадрові процеси" та загальних засад управління, які мають бути адекватними управлінській ситуації, що склалася. На нашу думку більш повно і вичерпно дано дефініцію і окреслено основні ознаки вище зазначеного поняття у працях В. Олуйко. Стан кадрового забезпечення галузі, за даними аналізу динаміки кількісних та якісних показників, вимагає вжиття заходів нормативно-правового та соціально-економічного характеру спрямованих на досягнення структурної збалансованості та оптимізації, як по галузі в цілому, так і за окремими її підсистемами.

Під кадровими процесами слід розуміти об'єктивно зумовлені, соціально значущі зміни, розгортання стану кадрових відносин і зв'язків, кількісних та якісних параметрів кадрового корпусу, результат дії об'єктивних та суб'єктивних факторів, причому як у середині організації так і поза нею. Галузі фізичної культури і спорту в повній мірі притаманні такі кадрові процеси як: оволодіння професією, включення особистості у сферу професійної діяльності, подальше професійне навчання та підвищення кваліфікації, становлення професіонала, посадове зростання, узагальнення, систематизація та передача набутого передового професійного досвіду, творчий генезис фахівця-професіонала. Кадровим процесам притаманні підвищена динаміка, нестабільність, стихійність, неврівноваженість, спостерігається посилення впливу традицій та звичаїв, здебільшого з негативними наслідками [1].

Кадри, їх загальний рівень фахової компетентності, акумульований внутрішній потенціал і здатність до ефективного виконання посадових обов'язків, стабільність і збалансованість кадрового корпусу галузі – є вирішальною та головною передумовою розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Відповідно, щоб обіймати певну посаду необхідно, в першу чергу, оволодіти професією, яка забезпечує здатність до виконання професійних завдань в галузі фізичної культури і спорту.

Аналіз кадрового забезпечення галузі за підсистемами та напрямами роботи за 2023 рік засвідчив, що спортивну роботу проводить 36630 спеціалістів. Найкращими індексами кадрового забезпечення 25,3 та 25,4 характеризуються напрями роботи з підготовки спортсменів із зимових олімпійських видів спорту та видів спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку відповідно. Гіршим цей показник є для видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор (41,6) та літніх олімпійських видів спорту – 35,3. Індекс кадрового забезпечення відображає пропорційну зворотну залежність кількості тих хто займається до кількості фізкультурно-спортивних кадрів. Так, кількість

спортсменів, які займаються видами спорту що включені до літніх Олімпійських ігор до загальної кількості усіх охоплених спортивною роботою становить 73 %, а частка працівників, від загальної кількості тренерського складу, за цим напрямом становить 74,4%.

Висновок. Таким чином, у загальній структурі є оптимальним процентне співвідношення кадрового забезпечення певного напряму, яке кількісно, і за складом відповідає кількості тих хто займається. В даному контексті можна констатувати наявність певного дефіциту кадрів за напрямом роботи з видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор, і відповідно необхідна оптимізація кадрової структури за конкретними видами спорту.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про фізичну культуру і спорту" [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808(12

Лукановська В.В.
викладач англійської мови
Київський фаховий коледж транспортної інфраструктури
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У даний час одне з завдань вищої школи - підготовка компетентного фахівця, здатного в короткі терміни пристосовуватися до реалій та вимог ринку праці. Успішність працевлаштування випускників вузів одна із критеріїв ефективності роботи як системи вищої освіти, а й економіки загалом. Функціонування інституту вищої освіти на сьогоднішній день вбудоване у ринкові відносини одразу двох сфер – освітньої та трудової. Це виявляється у формуванні пропозицій як на ринку освітніх послуг, так і на ринку трудових ресурсів. До соціо-технологічних факторів, що впливають на принципи функціонування нового ринку праці, можна віднести те, що виробничі та споживчі процеси, наукові знання та культурні патерни виникають і існують у дуже пов'язаному світі, де все більш актуальний міжкультурний та транснаціональний діалог. Також темпи виробництва з одного боку та пересичення товарами та послугами з іншого призводять до трансформації принципів споживання – від показного до усвідомленого споживання та екологізації глобальних процесів. Величезний вплив на зазначені зміни має основний метатренд – прискорення всіх трансформацій. Нові завдання з'являються швидше, ніж соціальні інститути можуть реагувати та виробляти шляхи їх вирішення. Саме тому перед освітою стоїть головне завдання – максимально швидко адаптувати навчальний процес під запити суспільства. Проте традиційно освіта дотримується консервативних принципів та неохоче змінює свої стратегії. Розуміючи цей дисонанс, можна виробити універсальну схему, яка є каркасом для створення навчальних програм. Цей каркас ґрунтується на концепті Global Skills. Він включає наступні навички та вміння [1]: 1. Communication and Collaboration (комунікація та співпраця) 2. Creativity and Critical Thinking (творчість та критичне мислення) 3. Intercultural Competence and Citizenship (міжкультурна компетенція та громадянська свідомість). 4. Emotional Self-regulation and Wellbeing (емоційне саморегулювання, емоційний інтелект та добробут). 5. Digital Literacies (комп'ютерна грамотність). Однак хотілося б звернути увагу на те, що слово «навичка» в українській мові набагато вужче, ніж англійське «skill». Навички, за педагогічним словником, – «дії, складові частини яких у процесі

формування стають автоматичними. За наявності навичок діяльність людини відбувається швидше і продуктивніше. Навички необхідні в усіх видах діяльності: навчальній, трудовій, ігровій тощо. Формуються навички на основі застосування знань про відповідний спосіб дії шляхом цілеспрямованих планомірних вправлень» [2, с. 221]. Часто педагоги доповнюють цей термін ще одним – компетенція (від лат. competens (competentis) – належний, відповідний), за матеріалами словника іншомовних слів, означає

поінформованість, обізнаність, авторитетність [3, с. 282]), що найбільш повно відображає слово «skill» – здатність правильно виконати завдання завдяки навчанню та практиці (an ability to do something well, especially because you have learned and practiced it [4]). Багато міжнародних організацій об'єднують однодумців у сфері освіти. Наприклад, Global Education Futures (міжнародне наукове співтовариство, створене в 2008 р., яке займається дослідженнями та розвитком нових освітніх систем) заявляє, що «основними областями наших інтересів є навички майбутнього, освітні екосистеми, розширення можливостей для всіх вікових груп і прототипування нових освітніх форматів [5]».

На початку XXI століття дослідники дійшли висновку, що звична модель масової освіти, що склалася до кінця 19 століття, основним завданням якої було підготувати людину до роботи на фабриках або в системі державної бюрократії, підпорядкувати її ритму індустріального суспільства (робочий тиждень зі строго встановленим робочим годинником , графіком відпусток та планом роботи на роки вперед), не відповідає вимогам сучасного суспільства [6]. Вже зараз дедалі менше фіксованих професій, а дедалі більше «професійних ролей», зумовлених конкретної ситуацією, потребує досягнення як колективних, і особистісних індивідуальних цілей. Освіта зіткнулася з проблемою, коли у низці сфер навички та вміння застарівають швидше, ніж закінчується встановлений термін навчання. Саме тому потрібен новий підхід до навичок, які повинні лягти в основу освітньої програми.

Таким чином, логіка індустріальної системи освіти не здатна реагувати на особливості сучасного світу, виникає необхідність отримання широкого кола Soft Skills в рамках позначених Global Skills. Цю думку ємно висловив директор The World Academy of Art & Science та The World University Consortium Гаррі Джекобс: «Найбільший зсув, який ми хотіли б бачити в освіті, – це зсув від викладання предмета до розвитку людини». До найбільш життєво важливих «м'яких навичок», що сприяють розвитку людини, можна віднести: здатність вчитися, в т.ч. обирати свої стратегії навчання протягом усього життя; кооперативність, вміння вирішувати нестандартні завдання у співпраці з іншими членами команди чи вміння створювати команди;

креативність, уміння знаходити нестандартні рішення і не боятися ставити під сумнів раніше апробовані методи вирішення завдання; екологічне мислення; усвідомленість, уміння керувати увагою, часом; медіа грамотність, інформаційна гігієна; емоційний інтелект, емпатія. Зараз освіта трансформується в зв'язкову екосистему, при цьому не руйнуючи освітні структури, що склалися, а доповнюючи їх, перетворюючи звичні школи та університети в освітні центри різного масштабу, в яких застосовуються традиційні форми навчання Hard Skills разом із застосуванням онлайн-курсів, форумів, додатків, пристроїв. доповненої реальності, ігор та інших освітніх практик. Викладання іноземних мов має гармонійно вписуватись у сучасні освітні екосистеми.

В основі традиційного викладання лежить підручник. Окрім Підручника з процесу оновленої освітньої екосистеми не може бути виключено Вчителя. Однак його роль також зміщується від центру або скоріше верхівки ієрархічної піраміди у бік спостерігача чи фасилітатора освітнього процесу. Нові педагогічні принципи будуються на основі agile-менеджменту, який керує робочими процесами у сучасних багатонаціональних компаніях. Цей підхід зародився в IT сфері, але вже зараз показав свою спроможність і в інших сферах, зокрема освіти. У його основі лежить гнучке управління проектами реалізації поставлених цілей шляхом поетапного вирішення завдань, де кожен учасник вільно включений у процес формулювання цих цілей. При такій організації робочого (освітнього) процесу спостерігається формування команд, що самоорганізується, та їх самоврядування, де команда – це сукупність індивідуумів, що реалізують свій особистісний і професійний потенціал. При цьому мотивація від отримання «нагород» (чи то гроші, чи оцінки) зміщується до самореалізації та схвалення всередині команди. Вчитель при цьому спостерігає, спрямовує та коригує, але не керує процесом. Розуміння трансформаційних процесів в економіці праці тягне за собою зміну у всій сфері освіти, а навчання іноземних мов є лише невід'ємною частиною формування Global Skills.

Однією із проблем, з якою стикаються випускники, є необхідність застосування іноземної мови у майбутній спеціальності, рамки якої не визначені жорстко та часто залежать від конкретного завдання. Вирішальним у застосуванні іноземної мови в сучасних умовах є фактор часу: темп прийняття рішень зростає, і прикладна функція використання іноземних мов виходить на перший план. Особливого значення набувають професійні компетенції та гнучкі навички, необхідність формування яких вже увійшла до всіх професійних стандартів. іноземною мовою самостійно або проводячи обговорення та переговори обраною іноземною мовою без перекладача. Тому

вміння зробити на певному рівні усний переклад є необхідною якістю фахівця широкого профілю, а не лише перекладачів-професіоналів. Робота з величезним масивом інформації вимагає знання великого масиву лексики та вміння витягувати його з пам'яті, що неможливо без цілеспрямованого розвитку пам'яті та роботи з різними лексичними блоками. Ефективне використання можливостей Інтернету та соціальних мереж у курсах викладання іноземної мови є однією з можливостей дистанційного формату. Формування професійних компетенцій та гнучких навичок залежить від спеціальності студентів, що є певним викликом викладачам іноземної мови, які не є фахівцями в галузі спеціалізації студентів.

Важливі для сучасного етапу викладання іноземних мов тенденції – формування та розвиток soft skills, необхідних для успішної кар'єри випускника університету, використання ефективних методик і прийомів у рамках методик, що вже стали традиційними, постановка завдання комплексного розвитку всіх навичок та умінь у застосуванні до майбутньої професії. Особлива увага приділяється таким необхідним і складним навичкам як професійне аудіювання, навичка роботи з великим потоком інформації та подання інформації в доступному для слухача або читача вигляді.

Список використаних джерел:

1. https://elt.oup.com/feature/global/expert/global-skills?cc=ru&selLanguage=ru
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.
4. https://www.ldoceonline.com/dictionary
5. https://globaledufutures.org/ru
6. Robinson, K., Aronica, L. Creative schools. New York. 2015.

Мартишин Д.С.
доктор наук з державного управління,
доктор теології (Православний богословський факультет
Пряшівського університету у Пряшеві, Словацька Республіка),
доктор богословських наук, кандидат наук з богослов'я, доцент,
завідувач кафедри теології та християнської комунікації,
Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Богданенко А.І.
Кандидат наук з державного управління,
доктор економічних наук, доцент кафедри
публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я У ФІЛОСОФІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасні українські державотворчі процеси характеризуються широким поступом теологічної думки українського православ'я – динамічного, складного та багатовимірного соціального вчення Української Православної Церкви. З огляду на історично дуже короткий час відродження і розвитку українського православ'я після розвалу атеїстичної системи СРСР, ці процеси ще недостатньо вивчені й проаналізовані у світлі державно-управлінської проблематики і соціальної думки християнства. Поки що на цьому шляху поглиблюються й загострюються політичні, канонічні, історичні й культурологічні суперечності між розумінням якісних духовних змін Православної Церкви й існуючою об'єктивною глобальною реальністю. У державному управлінні й соціальній думці Православної Церкви лише розпочалися дослідження синергії християнської теології і філософії державного управління, релігійної етики й політології, соціальної доктрини християнства і соціології релігії.

Сучасні наукові дослідження вимагають наукового аналізу і синтезу сучасного теологічного, державно-управлінського, соціологічного, філософського, політологічного та психологічного знання. У реальній справі розбудови українського церковного життя і християнського богослов'я достатньо і суттєво зроблено Святійшим Патріархом Філаретом (Денисенком): перекладено і

видано Біблію, богослужбові книги (Псалтир, чисельні молитовники, напрестольне і требне Євангеліє, Мінеї, богослужбовий Апостол, Часослов, Тріодь постова і цвітна, твори святих отців Церкви (блаженного Августина, блаженного Ієроніма Стридонського, преподобного Максима Сповідника, святителя Кирила і Климента Олександрійських, святителя Амвросія Медіоланського). Без зайвої скромності відзначимо помітні праці – з церковного права (Правила Православної Церкви з тлумаченням єпископа Никодима (Мілаша), церковної історії (Історія Вселенських Соборів), катехізації і біблійної теології [1, с. 25–29].

Питання українського православ'я не лише важливі, вагомі, цікаві для сучасного дослідника, а водночас і досить таки суперечливі. Так, багато людей вважає, що церковне життя України – це заплутані історичні й політичні інтереси, пов'язані головним чином з політикою, церковною владою, посадами церковних ієрархів і геополітичними впливами могутніх країн світу. Для Святійшого Патріарха Філарета, церковне життя – це основа християнського благочестя, духовності, а також релігійна і містична основа спілкування з Богом, і водночас головна, духовна, національна й вирішальна ідея об'єднання України – знайти те, що робить людей живою нацією, духовно спорідненим суспільством християнської віри і єдиним народом в історії і культурі глобального людства. Центральне питання, яким усі роки церковного життя переймався Святійший, стосувалося незалежності Церкви і держави. І це реальність церковного сьогодення України. Якою буде і залишиться Українська Православна Церква Київського Патріархату наступним поколінням вільних українців? Чи збережеться духовний спадок релігійної думки України – вільне і неупереджене мислення, особливості українського православ'я, літургійні традиції, звичаї, духовне і культурне життя українського народу? Таких питань виникає досить багато і їх постійно ставить собі Святійший Патріарх [2, с. 16–21], а тому науковцям, журналістам, історикам завжди лишається нагода висловитися з багатьох питань церковного життя України.

Державотворчі ідеї християнства можуть бути успішними лише в тому випадку, якщо вони ґрунтуватимуться на ідеях соборності України, суспільної довіри, солідарності, релігійного плюралізму й розвитку соціальної місії Українських християнських Церков, що, у свою чергу, передбачає подолання катастрофічного для України розриву між теорією філософії державного управління й реальною практикою політичного життя.

На жаль, сьогодні існує доволі скептичне ставлення з боку науковців, політиків, журналістів і лідерів громадської думки до надбань християнської теології у галузі державного управління, подеколи – заперечення і права

існування теології у науковому дискурсі, що значною мірою зумовлене недостатньою ознайомленістю сучасника з інтелектуальними здобутками світової християнської теології, цілої плеяди церковних діячів, богословів, релігійних мислителів, у тому числі в галузі соціології, політології і філософії державного управління.

Перед сучасними дослідниками філософії українського державотворення постає суто практичне питання: як надбання християнської теології інтегрувати до проблемного поля державного управління. Крім того, усвідомлюючи цивілізаційну кризу Української християнської Церкви, столітні кризи української державності, культури й історії загалом, якими постійно супроводжувався розвиток українського народу в минулому, чимало існує богословських і філософських творів, в яких порушуються політичні та ідеологічні питання розвитку світу, що варто проаналізувати і ретельно вивчити.

Правильне розуміння сутності християнської теології і соціального вчення християнства буде сприятливим для справжніх відносин між Богом і людиною, і також між самими людьми. Усе людство має покликання до спасіння. Таким чином, Православна Церква просуває духовні цінності, соціальну трансформацію, формує нове суспільство та активно бере участь в житті держави й усього світу, оскільки людство є храмом Божим. Це означає, що Бог живе повсюди та може бути присутнім у серці кожної людини. Історія християнської Церкви є живим храмом Бога, який присутній в усіх сферах людського буття. Поклик до преображення світу, який віруючий християнин знаходить в Євангелії, передбачає близький та тісний зв'язок між Богом і ближнім. Будувати нове суспільство, державу, культуру, освіту і науку – це постійно пізнавати Бога. Знаний богослов, філософ Анатолій Денисенко нагадує: «Теологія, яка бажає залишитися актуальною, має зосередити свою увагу на застосуванні біблійних істин в тих чи інших сучасних умовах. Передусім, теологією є те, що працює» [3, с. 153].

Християнська теологія має постійно вивчати нагальні проблеми людства, застосовувати Біблію і тексти святих отців Церкви, вирішуючи першочергові питання державотворення, культури і, навіть, геополітики. Богослов'я має стати критичним осмисленням життя суспільства та діяльності держави. Звичайно не варто очікувати, що Православна Церква має стати міністерством економіки чи культури в демократичній Українській державі, але не слід сумніватися у тому, що православні християни мають боротися за власну державу, її культуру, економіку і політику.

Список використаних джерел:

1. Архіпастирське служіння Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета за 60 років в архієрейському сані: [у 5 т.]. К.: Видавниче управління УПЦ Київського Патріархату, 2021. 653 с.

2. Філарет, Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України. Інтерв'ю Патріарха Філарета для телеканалу Конкурент TV. Православний вісник Київського Патріархату. 2023. No 5. С. 16–21.

3. Денисенко Анатолій. Теологія визволення: ідеї, критика, перспективи. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 192 с.

Мирковіч І. Л.
канд. пед. наук, доцент
кафедри західних і східних мов та методики їх навчання,
Державний заклад «Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського»
м. Одеса, Україна

КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Проблему англомовного наукового дискурсу досліджувало чимало вчених. З точки зору філології вивчалися: особливості англомовної лекційної комунікації (С. Боднар); комунікативно-прагматичний аспект наукового дискурсу (Л. Гніздечко, Г. Матвеєва); етикетизація англо-американського наукового дискурсу (О. Ільченко); когнітивні, метакогнітивні та комунікативні стратегії реалізації англомовного навчально-наукового лекційного дискурсу (Т. Єременко, *І. Лук'янченко);* жанрова специфіка наукового дискурсу (Т. Яхонтова); лінгво-культурні особливості американського науково-академічного дискурсу (І. Шпенюк). З точки зору методики навчання досліджувалася проблема навчання писемної форми наукового дискурсу (Є. Васильєва, Л. Курило, Т. Леонтьєва, А. Маслова, О. Пінська та ін.) та навчання студентів усної форми наукового дискурсу (Н. Бершадська, Г. Коваль, І. Мирковіч, Н. Філіппова, W. Klein, J. Kopperschmidt, S. Toulmin. Однак комунікаційні технології англомовного *наукового дискурсу* в професійній підготовці магістрів психології не були досліджені достатньою мірою, що й спонукало нас до вивчення цієї проблеми.

Метою нашої роботи є дослідження комунікаційних технологій англомовного *наукового дискурсу у підготовці майбутніх психологів.*

Потрактуємо спочатку термін «науковий дискурс», який визначався сучасними науковцями як «специфічний тип взаємодії, що здійснюється в результаті наукової діяльності та обумовлений нею» [3] «і якому притаманні як загальні типологічні, так і етноспецифічні властивості [2]; «як складне комунікативне явище, яке окрім лінгвістичних ознак містить й екстралінгвістичні характеристики продукування дискурсу, це можуть бути: знання про навколишній світ, думки, установи, розуміння природних явищ та поведінки у суспільстві, стратегії спілкування тощо)» [1]; «як специфічна, предметна мова у використанні (language in use), що охоплює певну сукупність норм, переваг та очікувань» [7]; «як професійна комунікація, яка враховує

мисленнєво-комунікативну діяльність, статусно-рольові характеристики суб'єктів науково-педагогічного процесу (вчений-методист, вчений-викладач – вчений-початківець в певній галузі – студент), і опосередкована екстралінгвістичними і лінгвістичними характеристиками, де напрямок спілкування, мета і завдання визначають тематику певної спеціальності, в нашому випадку, «Психології» і наукову тональність педагогічного дискурсу [5].

До специфічних ознак наукового дискурсу відносяться: точність, логічність, лаконічність, доказовість, абстрактність, ясність, об'єктивність, узагальненість, професійна спрямованість, креативність, зв'язок з адресатом [1; 2; 4; 7].

Комунікаційні технології англомовного *наукового дискурсу, які можуть застосовуватися у підготовці майбутніх психологів, представляють собою* педагогічні дії, що орієнтовані на інтеграцію фактичних знань, сформованих умінь і навичок та на їх використання, на вироблення новим шляхом самоорганізації і самоосвіти студентів [6, С. 49]. Їх завдання реалізуються у тому, щоб створити умови, за яких студенти: самостійно здобувають недостатні знання із різних джерел, учаться використовувати вже здобуті знання для вирішення пізнавальних і практичних завдань, формують комунікативні вміння і навички, розкривають у себе дослідницькі вміння і навички, розвивають основні види мислення; організовують та здійснюють психологічне дослідження з елементами наукової новизни та практичної значущості; обирають і застосовують валідні та надійні методи наукового дослідження та доказові методики і техніки практичної діяльності.

Таким чином, для навчання магістрів психології англомовного усного наукового дискурсу ми рекомендуємо впроваджувати такі комунікаційні технології англійською мовою, як: наукове обґрунтування визначень фахових понять; компактне формулювання основної думки кожного абзацу наукового тексту; перехід від одного композиційного фрагменту до іншого за допомогою засобів когезії; робота з дискурсивними маркерами наукового тексту при його підготовці до усного продукування; розв'язання проблемних ситуацій наукового характеру; обговорення наукових проблем за фахом; створення публічних виступів за науковою тематикою; організація та проведення наукових міні-конференцій; публічна презентація результатів наукового дослідження магістерської роботи з урахування риторичних стратегій і жанрово-стилістичних засобів; аналіз наукових виступів інших студентів; підсумовування результатів роботи наукової конференції.

Отже, впровадження зазначених комунікаційних технологій забезпечить не тільки обізнаність студентів-психологів з новою науковою інформацією, а й навчить їх самостійно шукати, обирати, виокремлювати необхідний матеріал; аналізувати, класифікувати, систематизувати і доречно використовувати його в майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Боднар С. В., Коваль Г. Г. Роль науково-педагогічної конференції як жанру усного наукового дискурсу в практиці вищої школи. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».* Додаток 1 до Вип. 36, Том III (63) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гнозис, 2015. С. 21-31.

2. Голик С. В. Науковий дискурс: основні напрями дослідження. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. № 14. С. 45-49.

3. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу : монографія, 2002. 288 с.

4 Маслова Т. Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигм. *Англістика та американістика*. 2012. №10. С. 39-43.

5. Мирковіч І. Л. Реалізація англомовного усного наукового дискурсу в професійній підготовці магістрів психології. *Інноваційна педагогіка.* 2023. Випуск 56. Том 2. С. 69-73.

6. Строганова Г. Інформаційно-комунікаційні технології у процесі підготовки майбутніх учителів українського мови. *Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження :* зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 07-08 квітня 2016 р. Київ : Міленіум, 2016. С. 48-49.

7. Dijk T. A. Van. Discourse as structure and process. London: Sage. 1997. 358 p.

Мурко І.І.
старший викладач кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

АМЕРИКАНСЬКИЙ ВАРІАНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛЕКСИИЧНИХ І СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасна англійська мова є мовою полінаціональною – вона обслуговує кілька націй і існує в формі національних варіантів (британського, американського, австралійського та ін.). Відмінність соціокультурного фону зумовлює особливості у розвитку кожного з різновидів. Однак приналежність до єдиної комунікативної системи мови, тісні і різноманітні зв'язки між регіонами сприяють зближенню мовних форм, їх конвергенції [1, С. 25]. Особливо інтенсивно взаємодія та взаємовплив національно-територіальних варіантів спостерігається на лексико-семантичному рівні.

Такий екстралінгвістичний фактор, як лідерство США в науці, техніці, міжнародних відносинах, а також демократичність американських мовних норм, зумовлює той факт, що неологізми англійської мови виникають переважно в американському варіанті. Завдяки сучасним засобам масової інформації численні новотворення-американізми за походженням за короткий час стають спільноанглійськими одиницями або переходять до спільного ядра двох чи кількох національних варіантів [2, С. 20].

Запозичуватися можуть, перш за все, новотворення – одиниці, які виникли в США і позначають поняття та речі, що були відсутні у суспільній практиці носіїв як самого американського варіанта, так і варіанта, що запозичує: *Rollerblade* (що є торгівельною маркою різновиду роликових ковзанів з одним рядом колес). Цей іменник дав поштовх для виникнення числених похіних: *rollerblader, rollerblading, to rollerblade*). Об'єктом запозичення можуть бути також слова та словосполучення, які позначають предмети і явища, що раніше були специфічні для суспільного життя лише носіїв американського варіанта: *setaside* "земля, вилучена з сільськогосподарського виробництва з метою скорочення надлишків продукції", *drug-czar* "керівник спеціального відділу по боротьбі з наркотиками".

Крім лексичних новотворень, американський варіант постачає в інші національні варіанти нові семантичні неологізми, тобто нові значення слів, які складають інвентар їхніх лексико-семантичних систем: *graze* "швидко перемикати телевізійні канали, дивлячись кілька телепрограм", *walker* "чоловік, який за грошову винагороду супроводжує жінку в громадських місцях".

Тематичний спектр лексики, що розпочала своє існування в американському варіанті, різноманітний, однак певна концентрація новоутворень спостерігається у таких сферах:

• економіка і бізнес: *intrapreneur* "службовець, якому надається можливість реорганізації підприємства", *ring-fence* "захищати чи гарантувати безпеку фондів", *technology transfer* "перехід нових технологій від винахідника до споживача";

• наука і технологія: *GIFT* (від gamete intra-fallopian transfer) "методика, що надає можливість безплідним парам зачати дитину", *v-chip* (або ж v*iolence chip*) "комп'ютерний чіп, який додається до телевізійного приймача, щоб запобігти перегляд дітьми програм з надмірною кількістю брутальних чи еротичних сцен";

• політика: *peace dividend* "прибуток, особливо фінансовий, отриманий за рахунок скорочення витрат на воєнні цілі", *sleaze factor* "скандальний бік ситуації, справи, особливо пов'язаний з корупцією політичних структур";

• людина і суспільство: *challenged* "фізично чи розумово неповноцінний", *abled* "фізично повноцінний", *ableism* "дискримінація фізично неповноцінних людей", *sleazebag* "людина з поганою репутацією".

Американський варіант може виступати у ролі варіанта-посередника у процесі поповнення інших варіантів іншомовними словами: через техаський кордон увійшло до англомовного світу мексикано-іспанське слово *fajitas*, яке є назвою страви, що набула популярності по обидва боки Атлантики (про асиміляцію цього слова свідчить його вживання у складі сталих сполучень *fajita restaurant, fajita sauce*).

Необхідність поповнення не тільки номінативних, а й експресивних засобів мови зумовлює той факт, що з американського варіанта широко запозичуються поряд з літературною лексикою одиниці нелітературних підсистем – професійних та соціальних жаргонів, сленгу. Професійний жаргон американських медиків поповнив словник їхніх колег в інших англомовних країнах акронімом *gomer* ("get out of my emergency room"), який позначає пацієнта, що вважається не вартим лікування через похилий вік та слабке здоров'я. З американського сленгу британський отримав ще одну назву для людини, яку легко експлуатувати, дурити - *patsy*, а для особи в стані нервового збудження – ще одну характеристику – *wired*; лексему *vegging* (*vegging out*) позначає пасивний, бездіяльний спосіб проводження часу. Жаргон молоді і підлітків є одним із головних джерел запозичень: *wannabe* "фанат, який обожнює ту чи іншу знаменитість і намагається її наслідувати; взагалі будь-хто, хто хоче бути кимось іншим", *happening* " надзвичайно модний, сучасний, актуальний". У молодіжному жаргоні навколо поняття "чудовий, надзвичайний"

групується низка синонімів. Серед лексико-семантичних неологізмів останніх років такі прикметники, як *wicked* (часто вживаний у сполученні *well wicked*), який у цьому, протилежному до літературного, значенні став популярний серед молоді не тільки Сполучених Штатів, а й Британії, Австралії, Канади, *awesome*, що також зустрічається у сполученні *totally awesome*. У цьому ланцюзі також лексеми *phat* і *def*, які надійшли до загальномолодіжного сленгу з американської хіп-хоп культури. Прикметник *bad*, який, як і *wicked*, є результатом антонімічного переосмислення літературного слова, потрапив до загального сленгу із Black English – соціолекту чорношкірого населення США.

Соціально-етнічний діалект афроамериканців є одним із основних джерел поповнення субстандартної лексики не тільки американського, а й британського варіанта: *nitty-gritty* "сутність, основа", *diss* "образити, виявити неповагу до людини, вживаючи образливі слова чи недбало поводячись" (утворене скороченням *disrespect* до першого складу). Іменник posse із вуличного негритянського мовлення надійшов до загального сленгу в значенні "банда, компанія", і ним стало модно називати групу своїх друзів або взагалі будь-яку групу людей, що зібралися з якоюсь певною метою.

У зв'язку із загостренням проблеми споживання наркотиків, жаргон, пов'язаний з наркоманією, став об'єктом уваги широкого загалу: різновид очищеного кокаїну, спочатку відомий як rock та freebase, у жаргоні наркоманів отримав назву crack, і ця назва стала не тільки його офіційним найменуванням (поруч з *crack cocaine*), а й перетворилася на інтернаціональну одиницю. Лексема *crack* стала центром подальшого словотворення: *crackhead* "той, хто вживає крек", *crack house*" місце, де виготовляють крек чи звідки його продають", *crack pipe* "виготовлений у домашніх умовах прилад для прийому креку", *crack war* "насилля, пов'язане з креком", *crack-baby* "дитина, народжена з фізичними чи розумовими відхиленнями від батьків-наркоманів".

Американський варіант може бути постачальником нових словотворчих елементів та моделей [3, С. 69]: слово *Nixonomics* спричинило появу нового суфікса *-nomics*, що позначає економічну політику державних та політичних діячів, і стало зразком для числених новотворень як у самому американському (*Reaganomics, Dukakonomics, Bushonomics, Clintonomics*), так і у британському (*Tatchernomics, Lawsonomics, Cameronomics*), новозеландському (*Rogernomics*) варіантах. За допомогою виділеного з лексеми Watergate суфікса *-gate*, який позначає політичні скандали, пов'язані з корупцією, в Британії було створено лексему *Westlandgate*. У всьому англомовному світі широко використовуються слова, утворені за допомогою суфіксів *-something* "з гаком (про вік); людина у віці, позначеному основою, плюс 1-9 років" та *-erati* (позначає людей, відомих у певній галузі): *twentysomething, sixtysomething, glitterati, culturaty, journaraty*.

Список використаних джерел:

1. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. – 243 с.

2. Зацний Ю.А. Способи та механізми створення лексико-фразеологічних інновацій англійської мови (2009 – 2019 рр.). *Нова філологія*, Запоріжжя, 2020. №79. С.20-26.

3. Зацний Ю. Тенденції та процеси розвитку лексико-семантичної макросистеми сучасної англійської мови. *Науковий журнал : Актуальні питання іноземної філології*, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. №4. С. 68-74.

Небеленчук І.О.
старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти,
Комунальний заклад «Кіроовоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»
м. Кропивницький, Україна

ФОРМУВАННЯ КВАЛІФІКОВАНОГО ЧИТАЧА ЯК МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Однією із компетентностей формування кваліфікованого читача є читацька. Шляхи формування читацької компетентності досліджують науковці Л. Мірошниченко, О. Куцевол, В. Шуляр, О. Ісаєва, Ж. Клименко та інші.

На сучасному етапі розвитку літературної освіти можемо спостерігати зниження інтересу до читання. З-поміж низки причин небажання читати художні твори дітьми можемо назвати такі:

- нечитання книжок у сім'ї, більше того – їхня відсутність;
- нав'язування книжок для читання батьками;
- пропонують ті книжки, до яких діти неготові або за віком, або характером впливу чи сприймання самої дитиною;
- немає потреби у читанні, оскільки дитина не відчула потягу до книжок і не усвідомила їхньої значущості;
- надання переваг телевізору або гаджетам;
- докори дитині, що вона читає не «таку» книжку або що читає загалом;
- у дитини не сформована потреба читати книжку (не читають у родині, відсутність книжок удома, відсутність відповідної літератури в бібліотеці тощо).

Учені Т. Яценко й О. Слижук стверджують, що «*дослідження проблеми формування читацької грамотності учнів дають підстави для окреслення основних причин її виникнення, а саме: низький рівень читацької культури в родині; відсутність в учнів мотивації до читання; використання електронних інформаційних ресурсів як швидкий доступ до інформації, однак не завжди якісної; невиразні читацькі інтереси учнів на етапі навчання у початковій школі; недостатньо сформовані читацькі вміння роботи з текстом, зокрема* і худож нім; недост ат ня кількіст ь якісного мет одичного супроводу формування *предметної читацької грамотності учнів в системі шкільної літературної освіти»* [3].

На переконання науковця О. Ісаєвої, *«читацька культура – це частина загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що*

передбачає свідомий вибір літератури для читання, повноцінно і глибоко сприймає та засвоює художні тексти» [1, с. 3]. Зосереджуємо увагу на словах науковиці «свідомий вибір». Щоб дитина зробила свідомий вибір щодо читання художніх творів, вона має виховуватися о любові до читання. Саме у родині має бути прилучення дитини до читання художніх творів із раннього дошкільного віку. І далі вчена стверджує, що *«вибір літератури, уміння опрацьовувати її, інтерпретувати, усно і письмово висловлювати свої роздуми стосовно того чи іншого літературного явища вказують на наявність читацької культури та її рівень в практичній діяльності, спрямованій на опанування самостійним читанням»* [1, с. 3].

Розглянувши праці вченої та інших дослідників, можемо визначити такі шляхи формування читацької компетентності: - створення інтерактивних презентацій, ментальних карт, інтернет-завдань та інші.

З метою підвищення рівня сприймання та читання художніх творів можуть бути застосовані такі методи, як проблемного навчання, дослідницької діяльності, проєктного навчання, метод використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій тощо. На реалізацію відповідних методів учитель може запропонувати такі вправи: «два погляди» (розгляд твору з позиції автора чи із власного читацького сприймання прочитаного), дискусійна сітка (робота у групах: різні групи розглядають проблемне питання, один представник із групи пропонує шляхи вирішення питання у відповідності до окресленої теми; представники інших груп ставлять запитання, висловлюють згоду або заперечують, наводячи аргументи), «зайвий персонаж» (учасники обирають «зайвого» персонажа з твору, думку аргументують і доводять). З-поміж вправ на реалізацію дослідницького методу можемо назвати такі: літературне розслідування (дослідження певного епізоду твору, образів-символів, героїв, явищ, подій, тощо; оформлення результатів дослідження у вигляді статті, буклету, презентації тощо), літературний детектив (аналітична діяльність епізоду твору або частини з метою знаходження прихованих сенсів, смислів, символів, авторських натяків, знаходження алюзій), літературний критик (рецензія або відгук на прочитаний твір, відзначивши позитивне у творі та нащо варто звернути увагу; переконати читачів у необхідності прочитати той чи інший твір). На реалізацію методу проблемного навчання можна застосувати такі вправи: літературний альманах (створення спільного альманаху, у якому будуть вміщені вірші, оповідання, нариси, етюди, байки дітей на основі прочитаних творів, малюнки, комікси, меми, буктрейлери, інші види робіт із застосуванням медіа-), літературний квест або відео-квест (розгадування загадок, продовження прислів'їв, знаходження цитат у відповідності до героя тощо; відео-квест може містити цікаві факти про життя

письменника, знаходження образів-символів у його творах, цікавинки із життя письменника, що повʼязані з історіє краю), літературний музей (створення макету музею, відповідній експозиції, епосі, жанру, творчій діяльності письменника, його книжкам або окремій книжці, або навіть і окремому герою. Це можуть бути окремі зали або кімнати. Різновидом створення макету музею може бути віртуальний музей. Ще однією вправою може бути «ніч у музеї»).

З метою прилучення учнів до читання можуть бути інші вправи: літературне казино, літературний аукціон, літературний фан-фік; складання путівників, чек-листів, ментальних карт.

З-поміж сучасних інформаційно-комунікаційних технологій значної популярності серед учнів набувають літературні блоги чи сторінки в соціальних мережах, на яких учні розміщують невеличкі рецензії на прочитані твори, ведуть бесіди з читачами-однолітками, створюють чат-рулетку (топ найцікавіших книг, найвідоміших героїв, найпоширеніших чи найбільш вживаних образів-символів у творах літератури).

Цікавість в учнів викликає така вправа, як створення літературного подкасту. Безпосередньо учень/учні виступають у якості ведучого передачі чи ток-шоку, запрошуючи на зустріч у віртуальну студію відомого «автора», «героя», «критика» і проводячи бесіду щодо історію написання твору, визначення мотивів дій героя, висвітлення літературних новин та інші.

Отже, розглянувши умови зниженого інтересу до книжки і загалом процесу читання, можемо зазначити, що мотиваційними чинниками, які спрямовані на підвищення рівня читацької компетентності, є такі: - родинне читання; - спільне читання батьків і дітей; - сімейне обговорення творів літератури; - створення читацьких щоденників, - створення скрейч-плакатів; - колективне обговорення книжок; - відвідування виставок, книжок, зустрічей з письменниками. Щоб сформувати у дитини стійкий інтерес до читання, насамперед варто, щоб у дитини сформувалася потреба у читанні книжок. З цією метою варто сформувати внутрішні особистісні мотиви: - задоволення та насолода від читання; - допитливість і цікавість щодо самого процесу читання; - розвиток особистісних якостей завдяки читанню: уява, фантазія, критичне мислення.

Читання творів художньої літератури, на переконання С. Молоско, *«сприяє формуванню гармонійно розвиненої, культурологічно компетентної особистості, здатної до пошуку і творчості, що відповідає вимогам Нової української школи»* [2, с. 96].

Батькам і педагогам варто переконати дитину в необхідності читання, оскільки із книжок діти можуть дізнатися багато цікавого, вони можуть знайти відповіді на життєві питання, читання допомагає зануритися у власний світ,

розібратися в особистісних проблемах, усвідомити своє місце у житті та допомогти краще адаптуватися у суспільстві. Найвищим рівнем у самореалізації людини є її особистісне становлення на шляху до духовності. І цьому можуть допомогти книжки.

Список використаних джерел:

1. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13. 00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2004. 41 с.

2. Молочко С. Р. Формування культурологічної компетентності учнів під час вивчення української літератури. VII Волошинські читання «Шкільна мовно-літературна освіта: традиції і новаторство»: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 17 травня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 373 с. С. 89–97.

3. Яценко Таміла, Слижук Олеся. Підручник української літератури як засіб формування читацької грамотності учнів 5–6 класів. URL: https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/710/789 .

Нор Д.С.
здобувачка вищої освіти
факультету філології та соціальних комунікацій
Бердянський державний педагогічний університет
м. Запоріжжя, Україна

Сопіна О.А.
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри української мови та славістики
Бердянський державний педагогічний університет
м. Запоріжжя, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ СТРАТЕГІЙ ВВІЧЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ ОСВІТИ

Значну роль в успішному спілкуванні грають правила ввічливості, які виражаються у стандартизованих поведінкових сценаріях. Сьогодні спостерігається тенденція наукового інтересу в етнопсихології, психолінгвістиці, соціолінгвістиці, прикладній лінгвістиці, теорії мовленнєвої комунікації з дослідження процесу ввічливості. Зростання зацікавленості категорією ввічливості [1; 2; 3 та ін.] пояснюється низкою невирішених проблем: з'ясування відмінностей між ввічливою та нормативною поведінкою, необхідність урахування спонтанної форми поведінки.

Актуальність роботи полягає в тому, що у ній досліджуються правила та конвенції мовленнєвої взаємодії в рамках реалізації мовленнєвих стратегій ввічливості в сучасному освітньому інтернет-дискурсі, а також обумовлюється загальною спрямованістю сучасної освіти на аналіз різних типів дискурсу, зокрема освітнього.

Аналіз наукової літератури показав, що на сьогодні відсутнє системне та комплексне вивчення класифікації стратегій ввічливості в освітньому інтернет-дискурсі.

Мета дослідження – встановити особливості реалізації мовленнєвих стратегій ввічливості у сучасному освітньому інтернет-дискурсі.

Під час дослідження онлайн-матеріалу важливими його аспектами є гіпертекстуальність, інтерактивність, локальна безмежність, можливість синхронної комунікації, які становлять емпіричну основу дослідження освітнього комунікативного інтернет-дискурсу.

Проведений аналіз [1; 2; 3; 4 та ін.] уточнює та систематизує теоретичні уявлення та підходи до вивчення категорії ввічливості. З огляду теоретичних

напрацювань із проблематики дослідження ми встановили, що ввічливість розглядається:

1) у контексті дотримання норм та правил поведінки, загальноприйнятих у певному суспільстві,

2) не обумовлена зовнішнім примусом та викликана прагненням до відкритого спілкування між співрозмовниками.

Мотиваційним компонентом застосування стратегій ввічливості в освітньому інтернет-дискурсі є збереження «обличчя» адресата позитивним чи негативним [3, С. 124].

Ввічливість виконує такі функції:

- встановлення і підтримання контакту,
- забезпечення стабільно-гармонічного спілкування, соціальної інтеграції (позитивна ввічливість),
- відмежування у спілкуванні,
- запобігання та зняття напруги у спілкуванні (негативна ввічливість) [3, С. 125].

Категорія ввічливості – це поняття досить широке, яке стосується багатьох сфер діяльності людини. В освітньому інтернет-дискурсі ввічливість – це характеристика мовної особистості, що передбачає знання та дотримання норм етикету у стандартних комунікативних ситуаціях [4, С. 148].

Зміст цієї категорії в конкретній мовленнєвій ситуації визначається як особистісними (психофізіологічні особливості, соціальний статус, рівень освіченості), так і громадськими (ментальними і культурними) чинниками.

У науковій лінгвістичній парадигмі теорія ввічливості почала формуватися нещодавно. На нашу думку, категорія ввічливості – це функціонально-семантична категорія, а план вираження – різнорівневі вербальні та невербальні одиниці, які служать для її репрезентації. З огляду на вищесказане, основними змістовними ознаками категорії ввічливості вважаються регламентованість, відповідність загальноприйнятим нормам у суспільстві, тактовність, дружелюбність, повага, вихованість, тон, витонченість, елегантність [3].

Освітній інтернет-дискурс є соціально зумовленим процесом використання мови. Аналіз дискурсу базується на вивченні його категорій та складових, як-от: контекст та текст. Контекст має трирівневу структуру (мета-, макро- та мікроконтексти), у межах якої характеризують конкретну мовну особистість. Текст розглядають як результат дискурсу.

Отже, сучасні технології відкривають можливості для активної комунікації та мають властивість регулювати суспільні, освітні, виховні процеси. Зокрема, інноваційні технічні засоби суттєво вплинули й на можливості в

галузі освіти. Якщо раніше їх розглядали як лінійний, технічно опосередкований, односторонній комунікаційний процес розподілу інформації, то сьогодні учасником може стати будь-яка особа, використовуючи форуми, чати, блоги тощо, що уможливлює діалогічну форму освітнього комунікативного інтернет-дискурсу.

Список використаних джерел:

1. Crystal, D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 26 p. URL: https://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/2001025792.pdf (дата звернення: 29.05.2024).

2. Ide, S. Formal Forms and Discernment: Two Neglected Aspects of Universals on Linguistic Politeness. *Multilingua*. 1989. P. 223–248.

3. Юніна, О. Є., Хайруліна, Н. Ф. Феномен «ввічливість» у сучасній лінгвістичній теорії. *Нова філологія*. № 91. С. 123–128.

4. Ільченко, О. М. Хеджінг в аспекті етикетизації. *Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць*. Київ: Логос, 2000. № 38. С. 147–155.

Плішко Т. О.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В цілому цінність – це весь комплекс предметів суспільної життєдіяльності та природних явищ, які кожна людина по-своєму оцінює людиною з позицій «доброго та поганого», «правдивого та помилкового», «морального та аморального» тощо. З точки зору наукової проблеми, ціннісні орієнтації перебувають у тісних взаємозв'язках із буденними цілями індивіда, способом його життєдіяльності, потребами, зацікавленнями тощо. Варто зазначити, що кожна людина завжди проявляла ціннісне відношення до предметів і явищ довкілля, що підтверджує фактичну наявність ціннісної форми свідомості, формування якої відбувалося поступово через усвідомлення значення предметів і явищ природи для окремої людини, груп людей, а відтак і суспільства в цілому.

Проблематика цінностей слід вважати найбільш складнішою та суперечливою педагогічною проблемою. Загальновідомо, що поняття «цінність» є досить розповсюдженим у педагогічних та інших спеціальних літературних джерелах задля демонстрації соціально-культурного значення того чи іншого явища реальності. Появу ціннісних теорій можливо побачити ще у архаїчних педагогічних ученнях. Дослідивши наукову літературу з даної проблематики, можна дійти висновку, що під цінностями слід розуміти складне соціально-психологічне явище, яке визначає напрямок і значення активності індивіда, вибіркове відношення до цінностей, комплекс свідомо виражених настанов, принципів та інтересів.

Сьогодні практика походження та функціонування цінностей, їх асоціація з особистістю та суспільством, зв'язок із культурою та соціальними чинниками, а також людська поведінка розглядаються галуззю аксіології як частини філософії. Дослідники-філософи вказують на значний внесок цінностей в організацію людської діяльності. У філософсько-психологічній термінології науковці стверджують, що цінності є найважливішою складовою диспозиційної ієрархії особистості. Водночас науковці припускають, що цінності мають суттєвий вплив на сенс життя людини, будучи стрижнем її

життєвої стратегії, отже, є найважливішою складовою життя людини, яка функціонує як організуючий і регулюючий механізм діяльності [1, с. 27-28].

Вивчення філософських джерел засвідчило, що на сучасному етапі поняття «цінності» трактується як орієнтири діяльності особистості, яка реалізує їх на практиці. Сутність цінностей полягає в їхній значущості для особистості. Цінності виявляються в суб'єкт-суб'єктних та міжкультурних взаєминах, скеровують, орієнтують, регулюють стосунки людей [2, с. 37-38].

На підставі аналізу досліджень вітчизняних і закордонних учених з'ясовано, що сфера особистісних цінностей визначає життєві орієнтації особистості та є найважливішим регулятором її поведінки. У цінностях фіксується особлива значущість певних предметів (матеріальних чи ідеальних) для конкретної людини. Ціннісні орієнтації є найважливішим регулювальним і детермінуючим фактором мотивації особистості. У сучасній психологічній науці ціннісні орієнтації – це вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей. Детермінантами ціннісних орієнтацій виступають матеріальні умови життєдіяльності, а також індивідуально-типові риси, нахили і здібності людини [3, с. 289].

Сучасні соціологічні дослідження свідчать про те, що за останні роки більшість молодих людей починають переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх досить сильно приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь у управлінських структурах. Також можна спостерігати тенденцію росту інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється у збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї. У відповідності до орієнтації на певні цінності, молодих людей можна поділити на чотири типологічні групи:

1. Молоді люди, які зберегли, або віддають перевагу попереднім цінностям. Представники цієї групи підтримують в Україні комуністичну, соціалістичну партії, входять в склад комсомольських організацій. Ця молодь схильна до протестів, пікетів, акцій непокори під керівництвом старших.

2. Молоді люди, які повністю відкидають цінності минулого, відстоюють ідеї тих суспільств, які мають розвинуту ринкову економіку та високий рівень соціального забезпечення громадян.

3. Молоді люди, які хоча і критикують цінності соціалістичного суспільства, але повністю їх не заперечують. Такі молоді люди мають відношення до робітничого і профспілкового руху, пропагують ідеї лібералізму.

4. Молоді люди, для яких характерно не просто заперечення «старого світу», а нетерпимість до будь-яких цінностей, окрім своїх власних [4].

Проведене П.Ю. Бойком експериментальне дослідження складу та змісту ціннісної сфери та осмисленого життя сучасної молоді України виявило,

що її ціннісно-орієнтаційний профіль передусім складають: допомога іншим, повага до інших, спілкування та соціальний статус, відпочинок, участь у громадській діяльності. Найнижчі рівні профілю присвячені матеріальним багатствам, насолоді прекрасним і здоров'ю. Ієрархічний порядок позитивних цінностей дає змогу описати їх ціннісний спектр (починаючи з найвищого показника): людяність, справедливість, мужність, швидкоплинність, знання, уміння та віра. У підсумку можна сказати, що цінності міжособистісних стосунків (кохання, хороші друзі, здоров'я, щасливе сімейне життя) є першорядними серед «термінальних цінностей» досліджуваних. Цінності, які були значущими в минулому, такі як «щастя інших», «краса природи», досліджувані не вважають важливими. Проте у молодих людей все ще зберігається інтерес до знань, постійні особисті стосунки, романтичне кохання та стійка дружба. Нижня частина рейтингу присвячена заповідникам («традиція», «безпека»), а також самодосягненню («влада», «гедонізм»). На підставі здійсненого теоретичного аналізу уточнено зміст поняття «духовні цінності молоді» як інтегральне особистісне утворення, спрямоване на інших людей (відповідальність, толерантність, милосердя) та на себе (гідність, самодостатність), що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію особистості в суспільстві. Тож духовні цінності молоді виступають їхніми ціннісними орієнтирами, виявляються у взаєминах з оточенням, здатності діяти відповідно до соціально прийнятих норм поведінки. Вони відображають ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу [5, с. 748].

Отже, формування цінностей у молоді повинно бути більш практико-орієнтованим із врахуванням різноманітності форм діяльності з молоддю стосовно виховання незалежної, відповідальної особистості за власну життєдіяльність та життя держави в цілому. В сучасних умовах безперервних змін суспільної життєдіяльності важливу роль відіграє спрямування державної молодіжної політики на необхідності саморозвитку та самореалізації розумового потенціалу молоді. Водночас, варто зазначити, що формування цінностей у молоді повинне бути невід'ємним елементом державотворчих процесів, суспільного розвитку та залучення у дані процеси молоді.

Список використаних джерел:

1. Костюков С. Історична генеза поняття «цінність» в філософії. *Вища освіта України.* 2004. № 4. С. 24-31.

2. Возняк С.М. Духовні цінності українського народу. Івано-Франківськ: Плай, 2017. 156 с.

3. Кримський С.Б. Заклики духовності ХХ1 століття: монографія. Київ: вид. дім «КМ Академія»,2019. 334 с.

4. Корженко А.С. Ціннісні орієнтації молоді. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51970e15-4db3-4f70-a638-ce4360c5b9bf/content.

5. Бойко П.Ю. Система цінностей як головний регулятив сенсожиттєвих орієнтацій студентської молоді. *Перспективи та інновації науки.* 2024. № 3 (37). С. 742-749.

Романчук Л. А.
замдиректора
ФОП «Дмитро Щитов»

Щитов О. М.
викладач,
НВК-Ліцей № 100

Щитов Д. М.
докторант,
Університет митної справи та фінансів

Мормуль М. Ф.
доцент кафедри комп'ютерних наук та
інженерії програмного забезпечення,
Університет митної справи та фінансів

ПЕРСПЕКТИВИ, ВИДИ ТА ЗАГРОЗИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

За думкою вчених, письменників та кінорежисерів, штучний інтелект може приймати такі форми:

1) віртуальні (комп'ютерні програми, інсталяції типу «Розумний дім», «Аліса»);

2) механічні: андроїди, роботи, різноманітні апарати з закладеними у них програмами дій, супутники, дрони, тощо;

3) механіко-біологічні: кіборги, термінатори. У наш час різні органи і серце людини навчилися заміняти штучними, і вчені вже вирішують питання про "заміну" розуму людини штучним мозком. З огляду на це, можна твердити про настання ери початкової "кіборгізації" людини – епохи протокіборгів, які змінять характер антропологічної еволюції. Астрофізик Макс Тегмарк доводив, що доба штучного інтелекту є закономірною фазою розвитку розумних форм, так зване Життя 3.0. На цьому етапі людина мусить звільнитися від біологічних оков еволюції і стати повноцінним господарем власної долі [4];

4) спайку комп'ютера з людиною (тимчасову чи постійну), куди переноситься її свідомість. Така можливість поки що освоюється лише фантастами та кінорежисерами (див. роман С. Синіцина "Жага всевладдя" 2006 року, фільми "Трон" 1982, "Газонокосар" 1992, "Нірвана" 1997, "13-й поверх" 1999, "Геймер" 2009, "Вихідній код" 2011, тощо). Але письменники часто лише випереджають вчених (згадаємо концепт робота, введений К. Чапеком у драмі "Расумовські Універсальні роботи" 1921 року).

Цікаво, що перші застосування штучного інтелекту вважалися найбільш необхідними для впровадження у правоохоронній сфері, яка має чотири особливості:

1. Наявність законів та механізму їх застосування (алгоритми дій).
2. Підвищений ризик для представників закону.
3. Можливість людських помилок і їх наслідків.
4. Ризик корупції.

Переваги штучного інтелекту очевидні: він байдужий до влади, слави і грошей, тому його не можна «купити»; він точний у виконанні завдань і застрахований від випадкових чи навмисних помилок; швидше аналізує ситуацію та обирає дії; максимально об’єктивний, скромний, непідкупний, розумний, здатний до навчання, неупереджений, логічний, довговічний, безстрашний і надійний. До нього не потрібні заходи покарання за порушення закону, що є основою його програм, і таке інше.

Проте існують і очевидні недоліки: можливість «зависання» в ситуаціях з розмитою невизначеністю, збої (хоча це можна розглядати як «хвороби», властиві й людям, наприклад, зараження вірусом або втрата пам'яті); нездатність виконувати незапрограмовані фізичні дії (затримання злочинця, оперативний пошук, непередбачувані ситуації) і, нарешті, прогнозована науковцями загроза виходу з-під контролю, що може мати катастрофічні наслідки. В американських антиутопічних фільмах «Термінатор», «Суддя Дредд», «Машина смерті», «Матриця», «Дізнання пілота Пірса», «Лекс» машини-роботи, наділені здатністю мислити, спочатку виконують роль охоронців закону, але згодом повстають проти своїх творців, повторюючи біблійний бунт. Вони або створюють ворожу до людей машинну цивілізацію, або обмежуються одиночним бунтом. Саме в такому есхатологічному ключі багато хто бачить проблему штучного інтелекту з усіма її небезпечними наслідками. Негативним прогнозам закономірно протистоять оптимістичні, як у фільмах «Термінатор-2» та серії «Робокоп».

Загальна комп’ютеризація, створення віртуальних програм, ігор, Інтернету та нових можливостей, що з’явилися завдяки цьому, суттєво змінили ставлення до машин, здатних мислити, у більш позитивний бік, водночас наблизивши їх реальну появу в повсякденному житті та роботі. Тому описана вище картина правоохоронного контролю, де головні рішення приймає комп’ютер (робот, автомат, маніпулятор, агрегат тощо), а правоохоронцями та митниками стають штучні апарати, як це показано у фантастичних фільмах «Гостя з майбутнього» з біороботом-митником у секторі часу або «Чужий» з головним комп’ютером-координатором Матір’ю та контролером-андроїдом Ешем, сьогодні вже не здається утопічною [2, с. 31-32], [3, с. 98-101].

У XXI столітті вже створено низку штучних інтелектів самого різного напрямку та можливостей: чат-бот ChatGPT перекладає або переказує тексти і надає потрібні відомості; Deep Blue грає в шахи, а AlphaGo – у го; Watson сприймає людську мову і робить ймовірнісний пошук; MYCIN ставить діагнози; ViaVoice розпізнає мови; Midjourney малює на основі текстових описів зображення; TensorFlow будує і тренує нейронні мережі; AIVA пише музику. Штучний інтелект активно діє і у військовій галузі: дрони та ланцети самостійно розпізнають та фіксують координати техніки ворога (навіть замаскованої), аналізують дані, підвищуючи ефективність прийняття рішень), тощо. Проте дослідники шукають нові підходи до розробки ШІ. Наприклад, шляхом природного накопичення інформації "кібернетичним зародком" [5] чи деякого поштовху [1, с. 14-16].

Нарешті, цілком можливо, що в майбутньому може бути створена цивілізація штучного розуму – машинна цивілізація. Глобальна мережа Інтернет вже сьогодні об'єднує комп'ютери в одне велике «комп'ютерне співтовариство», через яке вони «спілкуються». Створюючи досконалих роботів, людина створює нове життя – «життя роботів», яке є високоорганізованим, але дуже відмінним від нашого. Це веде до створення роботизованого «безлюдного» простору. Вважається, що роль людини в такому просторі зведеться всього лише до складання програм, налагодження та ремонту устаткування. Ця тенденція вже сьогодні спостерігається в розвинених країнах, де все більше людей зайняті в цій сфері.

Попри це, виникають серйозні питання про ступінь «людяності» штучного інтелекту, його здатність адаптуватися до проблем суспільства та рівень небезпеки для людства. Ці питання є вкрай актуальними і потребують ретельного дослідження та розгляду проблеми взаємовідносин «штучний інтелект – людина» з різних боків.

Наостанок варто згадати, що видатний американський режисер-документаліст Джеймс Баррат, поспілкувавшись із багатьма вченими, у 2013 році дійшов висновку, що «штучний інтелект цілком здатен знищити людство», при цьому «катастрофічний результат не просто можливий, але майже неминучий» [1, p. 23].

Список використаних джерел

1. Barratt J. Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human *Era* of Homo sapiens. – New York: Thomas Dunn, 2013. – 304 c.
2. Романчук Л. А., Щитов О. М. Штучний інтелект – на сторожі закону // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – №3. – С. 30-38.

3. Романчук Л. А., Щитов О. М., Мормуль М. Ф., Щитов Д. М. Штучний інтелект та людство: взаємини, проблеми, майбутнє // Modern engineering and innovative technologies. Karlsruhe (Germany): Sergeieva&Co, 2024. – Т. 32, № 1. – P. 96-109. https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit32-01/meit32-01.

4. Тегмарк М. Життя 3.0.: доба штучного інтелекту (пер. с англ З. Кораблиної). – Київ: Наш формат, 2019. – 432 с.

5. Ященко В. О. Новий підхід до розробки штучного інтелекту подібного інтелекту людини // Штучний інтелект. – 2023. – № 1. – С. 105-121.

Чикалова Т.Г.
старший викладач кафедри теорії й методики
дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
м.Херсон, Україна

ІДЕЇ ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сьогодні ми є свідками як технологізація освітнього простору, зокрема, штучний інтелект, генерує складові нової дидактики. Однак, важливо пам'ятати, що технологія − це лише інструмент, при цьому цілі навчання залишаються, змінюються лише методи їх досягнення. Штучний інтелект не покликаний у повній мірі замінити вчителя чи традиційні методики навчання. Богосвятська А.-М. наголошує, що прогрес не зупинити. Єдине, що ми можемо зробити – це **адаптуватися** до присутності ШІ в нашому житті. Системи штучного інтелекту допоможуть нам знайти нові способи навчання та викладання, що може позитивно вплинути на розвиток наших учнів [2].

Наведені вище тенденції однозначно ставлять перед освітянами чимало запитань, створюючи певні труднощі, але водночас відкривають багато перспектив застосування ШІ у роботі зі здобувачами освіти під час вивчення різних предметів, з різними категоріями учнів з урахуванням їх освітніх потреб.

До вітчизняного освітнього ландшафту вже активно упроваджуються моделі штучного інтелекту та існують певні напрацювання у згаданому напрямку. Як зазначають Балик Н., Шмигер Г., яскраво окреслюються три категорії цього процесу: ШІ, який орієнтований на учня / студента; ШІ, орієнтований на вчителя / викладача; ШІ для підтримки адміністрування та управління освітніми закладами [1, с. 148].

Відтак у науково-освітньому просторі України зростає кількість досліджень і прикладів практичного застосування систем штучного інтелекту, ці тенденції не оминають і початкову школу.

Технології на основі штучного інтелекту здатні не лише полегшити роботу вчителя початкової школи, а й зробити її продуктивнішою, допомагають у створенні неповторної візуалізації навчальних матеріалів та збагачують ідеями. Система штучного інтелекту наразі пропонує споживачам чимало ресурсів, які можуть генерувати аудіо-, відео-, фото- та текстовий контент. За допомогою штучного інтелекту вчителі можуть не тільки ілюструвати уроки, віртуально відвідуючи з учнями концерти, тури галереями

та музеями, а й створювати «ефект присутності» в лісі, на березі моря тощо. Важко переоцінити зоровий та емоційний ефект, який створюють візуальні ресурси ШІ для молодших школярів.

Розглянемо деякі ідеї використання візуальних застосунків ШІ на уроках у початковій школі. На нашу думку, одним з цікавих та багатоаспектних ресурсів є ControlNet Any Word, який уможливить створення прихованих слів у зображенні. Можна «зашифрувати» тему уроку; ім'я або прізвище учня; «приховати» цифри та правильні відповіді з математики; дату народження письменника; дату історичної події; теоретичне поняття, якому треба дати визначення; словникові слова; ключові слова до казки, тексту; слово, за допомогою якого, треба здогадатись, про який твір йде мова тощо.

Наприклад, під час вивчення теми «Різноманіття культурних рослин. Значення рослин» («ЯДС», 3 клас) доречно буде використати згаданий ресурс для «шифрування» груп і назв культурних рослин.

Крім того, візуальні продукти цього ресурсу штучного інтелекту є чудовим засобом для здійснення зорової гімнастики в умовах дистанційного уроку, а також сприяють формуванню звичок зосередженності, концентрації уваги, запам'ятовуванню та посидючості у молодших школярів, умінню вичленовувати головне з другорядного.

Ефективним та яскравим є візуальний ресурс штучного інтелекту Brikcenter AI − генератор наборів LEGO, який уможливлює креативний підхід до уроків «Інформатика», «Я досліджую світ» та «Мистецтво», а також годин спілкування, урізноманітнює гурткову роботу, особливо в умовах онлайн-навчання, є оригінальним засобом для здійснення рефлексії на уроці. За допомогою застосунку можна також створити неповторний набір з LEGO за темою уроку. Не менш цікавим є використання Brikcenter AI під час ранкових зустрічей, для створення проєктів і групової роботи учнів початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Готові візуальні продукти ресурсу є чудовим джерелом для організації розминки на занятті.

Використання цього яскравого ресурсу уможливлює зміну діяльності молодших школярів під час уроку з навчання на гру, оскільки LEGO – є однією з улюблених та ефективних ігор, тож переналаштовує емоційний фон учнів, сприяє емоційному розвантаженню.

Різноманітні та цікаві види взаємодії під час дистанційного уроку у початковій школі створює ресурс «Mood Board». Дошка настрою (мудборд) дозволяє не лише налаштуватись на урок, здогадатися за зображеннями, яка тема уроку, а й отримати зворотній зв'язок наприкінці. Готові продукти ресурсу можуть бути використанні для реклами та підтримки тематичних днів або заходів у школі; для створення ребусів на уроках читання; для генерування

творчих завдань на уроках мови, пов'язаних зі сторітелінгом, наприклад, скласти історію за зображеннями тощо.

Не менш ефективним є застосування Mood Board як засобу психо-емоційної підтримки молодших школярів, зокрема для визначення стану ментального здоров'я учнів, для формування позитивного мислення.

Отже, за умови творчого та виваженого підходу до використання візуальних ресурсів систем штучного інтелекту значно зростає ефективність сприйняття інформації молодшими школярами під час дистанційного уроку. Урок набуває актуального, неповторного звучання, підвищується мотивація учнів завдяки можливості зміни виду діяльності (навчання − гра), знижуються перепади настрою та навчальної активності, завдяки чому підвищується рівень концентрації уваги, зосередженості та запам'ятовування. Завдяки яскравим візуальним продуктам ШІ відбувається певна естетизація освітнього простору на уроці, вибір кольору, форми відображає внутрішній світ дитини в конкретний момент часу і може бути певним видом моніторингу емоційного стану молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Балик Н., Шмигер Г. Впровадження штучного інтелекту в освіту шляхом використання ChatGPT. *Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 21 квітня 2023 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 147–149.

2. Богосвятська А.-М. 7 способів використання ШІ на уроках. *Сайт Натхненник.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://bogosvyatska.com/2023/09/03/7%d1%81%d0%bf%d0%be%d1%81%d0%be%d0%b1%d1%96%d0%b2%d0%b2%d0%b8%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-d1%88%d1%82%d1%83%d1%87%d0%bd%d0%be%d0%b3%d0%be-%d1%96%d0%bd%d1%82%d0%b5/

Чорний І.В.
доктор філол. наук, професор,
зав. кафедри українознавства,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Чорна В.Л.
старший викладач кафедри європейських мов,
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РЕТРОДЕТЕКТИВІВ Ю. ДАЦЕНКА

Сучасний український історико-детективний роман (або ретродетектив) репрезентований багатьма іменами. Досить плідно працюють у цій царині як знані майстри слова (В. Добрянський, А. Кокотюха, Б. Коломійчук, В. Івченко), так і автори, які порівняно нещодавно доєднались до освоєння історико-кримінального жанру (Д. Безверхній, П. Кралюк, Л. Підгірна, О. Саліпа та ін.). Кожен з вищезгаданих митців пропонує своє бачення ретродетективної прози, розгалужуючи її на різноманітні типи [1]. Своєрідний у жанровому сенсі тип історико-кримінального роману запропонував письменник з Хмельниччини Юрій Даценко.

На сьогодні Ю. Даценко є автором п'яти романів, які входять до циклу «Історії провінційного хірурга»: «Пастка для різника», «Книга в камені», «І стало світло», «Життя вічне», «Останні години». Наскрізним головним героєм усіх романів є лікар Яків Ровнєр, який час від часу надає певні послуги поліції, проте частіше займається розплутуванням кримінальних загадок як аматор. Події, змальовані у циклі, охоплюють значний відтінок часу (з 1900 до 1942 рр.) і відбуваються на рідному і добре знайомому авторові Поділлі. Письменник практично відкриває читачеві нову, досі майже невідому для вітчизняних ретродетективів локацію, хоча останнім часом Поділля все більше привертає до себе увагу авторів історико-детективного жанру. Активно «освоюють» цю місцевість подолянки Л. Підгірна, О. Саліпа. Проте географія їхніх творів обмежується переважно Проскуровом (нині Хмельницький) і Кам'янцем-Подільським. Даценко ж змальовує в своїх текстах як великі міста, так і містечка й навіть села. Сюжети розгортаються в Проскурові, Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Летичеві, Сутківцях, Отрокові тощо.

Автор ретельно відтворює місцевий колорит місць, про які йдеться в текстах. Описано як старожитності, що збереглися до нашого часу, так і ті

будови, споруди, архітектурні комплекси, що не дійшли до сучасності, проте існували на момент розгортання подій того або іншого роману. При цьому це не просто виписки з історичних чи дослідницьких джерел, а справжні художні замальовки, пронизані авторським відношенням. Даценко немовби займається рекламою малих призабутих «перлин» Поділля, запрошуючи читача навідатися до цих міст і містечок, щоб особисто поглянути на історичні цікавинки. Таким чином письменник приєднується до того напрямку, який існує в нинішньому ретродетективі – розробка і пропагування літературного туризму. Активно впроваджують цей прийом у свої тексти А. Кокотюха, Л. Підгірна, О. Саліпа, Д. Безверхній [2]. Кажучи про принципи історичних описів у Доценка, А. Кокотюха зазначає: «Окремо тримає атмосферність, притаманна ретро-стилю. Юрій Даценко обізнаний з реаліями Проскурова, провінційного й прогресивного на згадану добу водночас. Реконструкції вулиць та інтер`єрів приділено рівно стільки уваги, аби описовість не втомила читача. До всього картинки працюють на сюжет, не створюються окремо від нього. Тож під виглядом детективного роману маєте невеличкий путівник по типовому для своєї епохи подільському містечку» [3].

У жанровому плані романи циклу не зовсім вписуються в формат класичного кримінального напрямку. Суто детективні сюжетні лінії є лише в двох творах: «Пастка для різника» і «Книга в камені». В інших трьох текстах кримінальна складова вже майже відсутня. Фактично пенталогія належить скоріше до історико-пригодницької прози з елементами горору, містики і фантастики. З певними застереженнями цикл Ю. Даценка «Історії провінційного хірурга» можна було б віднести до такого різновиду історико-фантастичної прози як криптоісторія (або ж таємна історія), який започаткував на початку 90-х років XX ст. харківський письменник-фантаст А. Валентинов. Суттю цього жанру є те, що деякі історичні події пояснюються втручанням містичних організацій, таємничих, інколи потойбічних сил, які діють за лаштунками історії, допомагаючи або, навпаки, перешкоджаючи людству. Такими є упирі й песиголовці в романі «Книга в камені», інопланетяни в романі «І стало світло», масони й персонально загадковий граф Каліостро в романі «Життя вічне».

Даценко вибудовує для сюжетів своїх творів доволі правдоподібні гіпотези, доповнюючи їх переконливими доказами. Інколи він посилається на численні історичні джерела й дослідження. В інших випадках створює власні «документи», конструюючи їх на основі реальних джерел. У якості доказів він демонструє речові артефакти, розміщуючи їх у стародавніх інтер'єрах. Автор намагається уникати відвертих містифікацій і спотворень історичної правди.

Список використаних джерел:

1. Філоненко С.О. Детектив, пригоди, фантастика: популярні жанри літератури і масової культури: навчальний посібник. Бердянськ : БДПУ, 2020. 144 с.

2. Чорний І.В., Тарабанов О.Ю. Літературний туризм за творами Д. Безверхнього. *Авіація, промисловість, суспільство : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м .Кременчук, 16 травня 2024 року)*/ Міністерство внутрішніх справ України, Харківський національний університет внутрішніх справ, Кременчуцький льотний коледж., Науковий парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2024. С. 429-432.

3. Кокотюха А. Українська гастроль Джека Різника. URL: http://bukvoid.com.ua/criminal//2019/10/15/140231.html (дата звернення : 27.05.2024).

СЕКЦІЯ 4.
ПСИХОЛОГІЯ

Antoshkiv A.V.
graduate student of Department of Psychology and Social Work
West Ukranian National University
Ternopil, Ukraine

THE PROBLEM OF TEAM-BUILDING COMPETENCE OF PSYCHOLOGIST

The problem of psychologist's team-building competence is new in psychological research. In the structure of a psychologist's professional competence, it is of secondary importance, but today, in the context of the dispersion and remoteness of subjects of activity due to remote working and studying conditions, the formation of the ability to work in a group is of particular value. The ability of a psychologist to organize the joint activity of subjects within group work, to form a team is a separate area of work of a psychologist and deserves to be allocated relevant knowledge, skills and abilities as a separate component of his/her professional competence.

The analysis of the problem of determination of the phenomenon of communicative creativity, its role in the professional competence of future psychologists, in particular their team-creative competence, has been carried out:

Team building is a process of constructive transformations in a small group that lead to its formation as a team. The main goal of team building is to create, ensure and develop its qualities and abilities that contribute to the effectiveness of the team, including the role structure of the team, personal characteristics of its members and characteristics of interaction and communication in the team, specifics of management, leadership, etc.

The goals of team building are to improve the process of communication with participants, both as team members and as individuals, to increase productivity and creativity, to create an operational culture and procedures that motivate team members to achieve goals, to provide clear work goals and a psychological climate of cooperation for joint problem solving.

Team building occurs in five stages: team formation by bringing a group of people together to achieve a common goal; resolving differences in mission, vision, and approach; normalization - forming working relationships that facilitate progress

toward achieving team goals; developing relationships, team processes, and team effectiveness; and transforming the team to achieve other goals or projects.

The requirements for creating a team are the following: a small number of members; adequate levels of flexible skills of members; the team's work should be aimed at achieving a truly significant goal; there is a clear approach to the team's work; a sense of mutual responsibility; and an appropriate leadership structure.

The team-building competence of a psychologist is a system of his/her team-building abilities, which should be understood as a process of constructive transformation of a small group into a team. The team-building competence of a psychologist is designed to ensure and develop the qualities and abilities of team members that synergistically contribute to the effectiveness of joint activities, facilitate the process of communication between team members, increase the productivity and creativity of group activities, operational culture and procedures that motivate the achievement of team goals, provide clear work goals and a psychological climate of cooperation in the team for joint problem solving.

Poiezdnik O.V.
graduate student of Department of Psychology and Social Work,
West Ukranian National University,
Ternopil, Ukraine

THE PROBLEM OF SOCIAL CREATIVITY OF FUTURE ECONOMISTS

As a result of the theoretical analysis of the problem of professional competence of future economists, it is defined as a motivated ability to successfully carry out professional activities of an economist, which is provided by a set of professionally relevant knowledge and skills, cognitive characteristics, regulatory, organizational, communicative and managerial abilities.

The theoretical model of an economist's professional competence consists of the following components: value and motivational (motivation for professional activity, interest in economics, career orientation), regulatory and volitional (self-regulation of professional activity, adaptive coping strategies, high perseverance, persistence, stress resistance, reflexivity), organizational and managerial (affiliative orientation, organization, ability to plan, control assessment of current activities and forecasting), communicative and cooperative (communication skills, ability to constructively resolve conflict situations, ability to work in a team, knowledge of business etiquette), cognitive (awareness of professional activities, metacognitive skills), informational and activity (instrumental and methodological armament in economics).

Social creativity is a multidimensional ability of an individual to effective social interaction and social activity, characterized by a number of standard properties for general creativity (speed, flexibility, originality and elaboration) and represented by motivational (motivation for affiliation and creativity, willingness to cooperate with others), cognitive (social intelligence and verbal creativity, social competence, group creativity), behavioral and communicative (mastery of communication strategies, supersituational mastery of communication strategies, supersituational decision-making in interaction, social transgressiveness, organizational and communication skills, ability to cooperate and compete) and value-sense components (team values, altruism as a value, priority of team needs over one's own selfish needs).

Барсученко І. В.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

Сучасні обставини акцентують на низці злободенних питань, чільне місце в переліку яких доцільно надати потребі дослідити самоактуалізовану здорову особистість. Психологічному здоров'ю відводиться роль необхідної умови, за якої активно й гармонійно розвивається особистість, її психічні процеси, емоції та інтелект, творчі механізми та ін.

«Психологічне здоров'я» не трактують як категорію однозначну і з усталеним змістом. Це виступає умовою різних наукових дискурсів та підходів до того, де проходить відносна межа між поняттями психічного та психологічного здоров'я, їхнім співвідношенням, співзалежністю чи автономністю, як визначати критерії та ін.

Взагалі в науці не склалось однозначного підходу до визначення понять «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я». Іноді ці терміни вживають як тотожні, а іноді акцентують увагу на суттєвих відмінностях між ними, тому вважаємо за доцільне провести короткий змістовний аналіз цих дефініцій. Психічне здоров'я визначається як ментальне здоров'я, використовується для опису будь-якого рівня розумового, емоційного благополуччя або відсутності психічного розладу. Показниками психічного здоров'я є відсутність психічних захворювань, психічний розвиток, що відповідає віку, сприятливий функціональний стан вищих відділів центральної нервової системи. Протилежність психічному здоров'ю – психічні відхилення та психічні захворювання. Психічне здоров'я не гарантує душевного здоров'я. При збереженні повної психічної адекватності людина може бути хвора душевно. У свою чергу, душевне здоров'я визначається як оптимальний для особистості, суспільства і життєвих перспектив душевний стан людини [1].

О. Завгородня виокремлює три основні підходи до трактування категорії:

1) психологічне здоров'я та психічне здоров'я вживають як синоніми;

2) психологічне здоров'я розглядають як аналог індивідуально-психологічних властивостей особистості у контексті соціально-психологічної адаптації, самосвідомості, суб'єктивного благополуччя;

3) психологічне здоров'я трактують як аналог особистісної зрілості, своєрідний ідеальний гіпотетичний стан досконалості [2].

І. Коцан, Г. Ложкін, М. Мушкевич виокремлюють такі критерії психологічного здоров'я:

– усвідомлення відповідальності за особисте життя й власне здоров'я; самопізнання як аналіз власної особистості;

– саморозуміння та прийняття себе, процес внутрішньої інтеграції;

– уміння жити сьогоденням;

– свідомість індивідуального буття і, як наслідок, усвідомлено вибудована ієрархія цінностей;

– здатність до розуміння, слухання та прийняття інших [3].

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу наукової літератури, можемо стверджувати, що серед критеріїв психологічного здоров'я, основними є наступні:

– серед властивостей особистості: оптимізм, зосередженість, урівноваженість, етичність, адекватний рівень вимог (домагань), почуття обов'язку, впевненість у собі, невразливість до образ (уміння позбавлятися образ), працелюбство, незалежність, природність, відповідальність, почуття гумору, доброзичливість, терпимість, самоповага, самоконтроль;

– серед психічних станів: стійкість, зрілість почуттів, володіння негативними емоціями, вільний природний прояв почуттів та емоцій, здатність радіти, збереження звичного оптимального самопочуття;

– серед психічних процесів: адекватне сприйняття самого себе; здатність до логічної обробки інформації; критичність мислення; креативність; знання себе; дисципліна розуму [4].

І. Галецька пояснює психологічне здоров'я як здатність адаптації до реальних мінливих умов та антиципації можливих наслідків і змін у поєднанні з самореалізацією і саморозвитком власної ідентичності. Психологічне здоров'я є втіленням результатів соціалізації особи і чинником ефективності цього процесу та індивідуального розвитку водночас. Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їхнього застосування: здатність до адаптації є інстинктом власне життя та набутими навичками водночас [5].

Говорячи про психологічне здоров'я, С.Д. Максименко пропонує трирівневу структуру особистості: психофізіологічний, індивідуально-психологічний та особистісно-смисловий рівні. Повноцінна сформованість конструктивних особистісних якостей на цих рівнях визначає відповідні типи психологічного здоров'я особистості: психосоматичне, психічне й духовне

здоров'я. С.Д. Максименко зазначає, що критерієм психологічного здоров'я особистості служить її моральна орієнтація, підкреслюючи при цьому, що людина може бути психічно здоровою, але особистісно хворою. Категорії психічного, психологічного й духовного здоров'я С. Д. Максименко розглядає як рівні особистісного розвитку. Духовне здоров'я розглядається ним як прояв індивідуально-смислового та екзистенційного рівнів. Критеріями психологічного здоров'я учений визначає:

– сформованість моральних ціннісних ставлень особистості до себе, до оточуючих, до світу (довіра, любов);

– уміння справлятися з життєвими проблемами;

– стресостійкість;

– здатність до ефективної творчої діяльності. Він зазначає, що конструктивна реалізація людиною позитивних ставлень до оточуючих створює відчуття щастя й духовного спокою. Психологічно здорові особистості здатні самостійно ставити цілі, приймати рішення, нести відповідальність [6].

У Міжнародному стандарті психологічного здоров'я представлено 10 ознак: інтелект, цілеспрямованість, гнучкість, логічність мислення, моральні якості, соціальна поведінка, особливості харчування, емоційність, ставлення до свого здоров'я, сексуальність. Психологічними детермінантами гармонізації психологічного здоров'я є: позитивне мислення, емоційна стійкість, толерантність до стресових факторів, врівноваженість у стосунках з іншими людьми [7].

Таким чином, психологічне здоров'я виступає складним багаторівневим утворенням. На характеристику особистісно-смислового та екзистенційного рівнів (духовного здоров'я) впливає те, яку якість мають смислові ставлення людини; існує залежність між рівнем індивідуально-психологічного здоров'я та вмінням людини сформувати відповідні шляхи, якими реалізуватимуться смислові прагнення за участю психічних функцій (мислення, уяви, почуття, волі); психофізіологічному рівню (психосоматичному здоров'ю) характерно відображати особливості, якими володіє внутрішня нейрофізіологічна організація психічної діяльності, й фізичного стану людини. На психологічному здоров'ї тримаються особистісна стійкість та психологічний імунітет індивіда, коли тривають соціально-економічні, політичні, екологічні кризи.

Список використаних джерел:

1. Лефтеров В.О. Проблеми психічного здоров'я та надання психологічних послуг населенню. *Інтегративна Антропологія.* 2013. № 2 (22). С. 47-50.

2. Завгородня ОВ. Проблема психологічного здоров'я: спроба теоретичного аналізу. *Практична психологія та соціальна робота.* 2007. № 1. С. 55-60.

3. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини. Луцьк: Вежа; 2011. 430 с.

4. Толкунова І.В., Гринь О.Р., Смоляр І.І, Голець О.В. Психологія здоров'я людини. Київ: ТАЛКОМ, 2018. 156 с.

5. Галецька І, Сосновський Т. Психологічне здоров'я: теорія і практика. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка; 2006. 338 с.

6. Максименко С.Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013. 592 с.

7. Толкунова І., Терещенко Л. Самоактуалізація особистості як чинник збереження її психологічного здоров'я. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2021. № 4. С. 81-88.

Бельченко К.С.,
студентка 1 курсу магістратури спеціальності «Психологія»
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Дзюба В.В.
студентка 1 курсу магістратури спеціальності «Психологія»
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

ВПЛИВ БІОРИТМІВ НА ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ЛЮДИНИ ПРОТЯГОМ ДНЯ

Сучасний ритм життя вимагає від людини високий рівень працездатності для досягнення поставлених задач та цілей. В сучасному світі людині потрібно встигати зробити багато всього за обмежений час. Працездатність людини залежить від безлічі факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Одним із важливих внутрішніх факторів є біоритми, які впливають на працездатність людини протягом дня. На тлі емоційного підйому в певні години дня людина здатна «гори перевернути», а в інші періоди доби, коли біоритми знижують активність, у неї «все з рук валиться». Будь-яке функціональне неблагополуччя, стрес і хронічна перевтома також мають значний вплив, але саме біоритми часто визначають коливання працездатності протягом доби [1].

З цієї причини вимір і оцінка різноманітних показників працездатності з урахуванням біоритмів є дуже **актуальним.**

Правильний режим дня, який передбачає розумне чергування різних видів фізичних вправ і релаксації, має значний позитивний вплив на здоров'я і допомагає організму працювати на висоті протягом дня. Регулярність фаз режиму і їх чергування гарантує узгодженість з вродженими біоритмами організму. Несприятлива ситуація і порушення біоритму можуть призвести до серйозних відхилень у здоров'ї, в тому числі до неврозів. Основними симптомами є занепокоєння, поганий сон та затримка фізичного розвитку. З віком це може проявлятися дратівливістю, недостатньою реакцією, нервовими тіками, кишковими коліками, нестабільністю температури. Для встановлення правильного біоритмічного режиму необхідне сприятливе середовище, відповідне виховання та навчання.

Важливе значення має формування здорового режиму змалечку, відповідний педагогічний підхід до дитини, широке застосування оздоровчих

заходів таких як фізкультура, максимальне перебування на свіжому повітрі, забезпечення повноцінного гігієнічного нічного сну і денного відпочинку сприяє профілактиці розладів, пов'язаних з порушенням біоритму [2, с. 178-180].

Фази працездатності та добова частота кожної фази.

Організм людини, а особливо дитини не відразу включається у будь-яку трудову та розумову діяльність. Введення у завдання вимагає певного часу.

Це перша фаза впрацювання. Протягом цього періоду часто змінюються як якісні (кількість помилок - точність), так і кількісні (обсяг роботи, швидкість) показники ефективності; вони спочатку покращуються, потім погіршуються, перш ніж досягти відповідних оптимумів. Ці коливання є вираженням саморегуляції системи і свідчать про пошук організмом найбільш рентабельного ступеня зусиль (розумової діяльності).

Фаза оптимальної працездатності, яка настає після впрацювання, характеризується високими рівнями як кількісних, так і якісних показників, які узгоджені та зазнають синхронних змін. Підвищення нейронної активності під час позитивних змін корелює з показниками та вказує на те, що інші фізіологічні системи функціонують добре.

Через деякий час настає втома, знаменуючи собою початок третього етапу працездатності. Спочатку це проявляється як незначна втрата працездатності, а згодом – різке зниження. Це раптове зниження продуктивності сигналізує про закінчення роботи та показує, де її потрібно зупинити. Перший етап виснаження характеризується невідповідністю як кількісних, так і якісних показників: обсяг роботи занадто великий, а точність занадто низька. Коли працездатність знижується до другої стадії, обидва показники падають разом. На першому етапі зниження працездатності реєструється дисбаланс збуджувального і гальмівного процесів в бік переважання збуджувального процесу (рухове занепокоєння) над активним внутрішнім гальмуванням. На етапі різкого зниження працездатності стан функціонування центральної нервової системи ще більше погіршується: виникає охоронне гальмування, що зовні виражається у дітей і підлітків у вигляді втоми, сонливості, втрати інтересу до роботи і відмови від її продовження, часто в неадекватній поведінці.

Природною реакцією організму на тривале інтенсивне навантаження є втома. Дітям і підліткам таке навантаження необхідне для їхнього росту, навчання та адаптації як до фізичних, так і до розумових навантажень. Відновлювальні процедури під час структурованої фізичної активності не тільки повертають працездатність до вихідного рівня, але можуть навіть перевершити його [3].

Фізіологічні системи більшості дітей і підлітків стають активнішими, як тільки вони прокидаються, і досягають свого піку між 11 і 13 годинами. Після

цього спостерігається зниження активності, за яким слідує значно коротше та більш поступове збільшення в інтервалі 16–18 годин. Щоденна і повсякденна динаміка розумових здібностей, температури тіла, частоти серцевих скорочень і дихання, а також інших фізіологічних і психофізіологічних маркерів вказує на такі регулярні денні та добові циклічні зміни у функціонуванні фізіологічних систем.

Відзначаються також тижневі варіації на додаток до добової періодичності психофізіологічних і фізіологічних маркерів, таких як працездатність. Найбільшою працездатність буває до середини тижня - в середу, до суботи падає. У понеділок людина втягується в роботу, з вівторка по четвер працює з повною віддачею, а в п'ятницю відбувається різкий спад працездатності.

У значної частини учнів добові криві вегетативних функцій коливаються протягом робочого тижня. Учні демонструють надзвичайну розумову та фізичну працездатність у вівторок і середу, а також дивовижну послідовність.

Зазвичай виявляється, що четвер і п'ятниця - дні з найменшою постійністю і найменшою працездатністю. Найгіршим днем тижня для школи є субота, коли діти та підлітки часто найменш продуктивні.

З іншого боку, позитивний емоційний стан учнів у суботу підвищується, оскільки вони з нетерпінням чекають наступного дня відпочинку, веселих подій і розваг, прогулянок, походів, недільних відвідин театру. Феномен, відомий як «останній імпульс», виникає, коли тіло мобілізує всі доступні ресурси, незважаючи на втому, що призводить до відносного збільшення розумових здібностей.

Список використаних джерел:

1. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К.В., Бехтер А.А. Організація повноцінного сну. Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції. (С.58- 61), 9 вересня, 2022, Рівне. Вінниця: Європейська наукова платформа, Україна.

2. Миронець А. В., Криворучко А. В. Біоритми людини та їх вплив на працездатність // Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров’я людини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 жовтня 2021 р., Полтава) / За загальною редакцією проф. Пилипенка С. В. Полтава : Астрая, 2021. С. 178-180.

3. Плахтій П. Фізіологія людини. В 3-ох частинах. Навчальний посібник./ Кам’янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2020. 240 с.

Біскуп В.С.
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Богуславець О. І.
студентка кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Зростаюча невизначеність і мінливість сучасного світу підсилює проблему забезпечення гармонії між внутрішнім (емоційним здоров'ям) та зовнішнім (сприятливим комунікативним статусом) благополуччям. Тому особливо важливим стає дослідження ролі емоційного інтелекту у соціально-психологічній адаптації особистості, зокрема вивчення її здатності розуміти та керувати власними емоціями та емоціями інших людей. Загалом, за визначенням науковців, емоційний інтелект – це інтегральна властивість особистості, яка сприяє її гармонійному розвитку, покращенню міжособистісної взаємодії та відкриває для особистості широкі можливості для самореалізації та розкриття свого потенціалу [1, с. 45].

Натомість, стратегії соціальної адаптації – це спосіб дій, лінія поведінки особистості, які вона обирає, щоби пристосуватися до змін, що відбуваються довкола і формування яких залежить від індивідуальних властивостей особистості. Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їхнього застосування [2].

Вважаємо, що можна ідентифікувати три основні аспекти впливу емоційного інтелекту на соціально-психологічну адаптацію особистості: когнітивний (включаючи уявлення про себе, інших та якість життя), емоційний (з орієнтацією на емоційне самопочуття) та поведінковий (з фокусом на комунікативну поведінку).

У контексті уявлень про себе та інших, емоційний інтелект виконує функцію рефлексії. Свідоме сприйняття власних емоцій і емоцій інших людей пов'язане із відчуттям психологічного благополуччя, прийняття інших та задоволеність життям. У даному контексті емоційний інтелект відіграє

важливу роль у розвитку рефлексивних здібностей особистості, сприяючи самопізнанню, взаєморозумінню та побудові здорових міжособистісних відносин.

У подоланні стресу емоційний інтелект виконує регулятивну функцію, сприяючи комфортному емоційному стану. Це означає здатність заспокоювати себе в стресових ситуаціях, зменшуючи відчуття тривоги, роздратування чи паніки. Людина може використовувати різні стратегії, такі як глибоке дихання, позитивне мислення або візуалізація успішного подолання проблеми. Також володіння достатнім рівнем володіння емоційним інтелектом сприяє уникненні негативних реакцій, таких як агресія, відчуття безпорадності, а також здатність зосередитися на пошуку конструктивних рішень.

У сфері комунікативної поведінки роль емоційного інтелекту має подвійну природу. З одного боку, він позитивно впливає на розвиток атрактивних та просоціальних якостей особистості. З іншого боку, зв'язок між високим рівнем складових емоційного інтелекту та комунікативним статусом може бути нестабільним на різних етапах життя. З розвитком особистості змінюються її потреби, цілі та цінності. Тому, хоча високий рівень емоційного інтелекту може сприяти побудові ефективних комунікативних вмінь, ця здатність може коливатися в залежності від змін у життєвій ситуації та індивідуального розвитку.

Вплив емоційного інтелекту на психологічне благополуччя, вибір способів подолання стресу та успішність комунікативної поведінки вказує на його соціально-значущу роль у формуванні особистості. З огляду на потребу в уточненні адаптивних характеристик емоційного інтелекту у змінному соціальному середовищі, прослідковування ролі емоційного інтелекту у соціально-психологічній адаптації особистості є перспективним напрямком для подальших експериментальних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Психологічний часопис.* 2019. Т. 5, № 7. С. 34-49.

2. Сердюкова І. М. Соціально-психологічна адаптація особистості: механізми та стратегії. URL: https://www.inforum.in.ua/conferences/16/31/213

Біскуп В.С.
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Кашицька Т.В.
студентка кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Психологічна стійкість осіб з інвалідністю є складним та багатоаспектним явищем, що враховує індивідуальні, соціальні та культурні впливи. Ці люди зіштовхуються з особливими труднощами та стресорами, які можуть впливати на їх здатність зберігати емоційну стабільність та пристосовуватися до змін у житті. Такі особливості вимагають спеціалізованих підходів для успішного розвитку та підтримки їх психологічної стійкості. Фізичні обмеження можуть значно впливати на рівень психічної стійкості. Наприклад, люди з обмеженими можливостями стикаються із викликами у виконанні щоденних завдань, що може призводити до почуття безсилля та зниження самооцінки. Важливим аспектом для цієї категорії є розвиток навичок самодопомоги та адаптивних стратегій, які допоможуть підвищити самостійність та незалежність. Психологічні втручання можуть включати тренінги з управління часом, навчання користуванню допоміжними технологіями та розвиток навичок саморегуляції. Загалом, як зазначають науковці, психологічна стійкість (резильєнтність) українців – це окремий культурний феномен, який ще тільки потрапляє в поле зору науковців. Адже вся історія України та українців – це історія викликів, боротьби за існування, досвід виживання та відновлення за будь-яких обставин. Тобто колективний контекст резильєнтності українців є не менш важливим, ніж індивідуальні характеристики та якості [1, с. 97].

Емоційні та пізнавальні чинники відіграють вирішальну роль у формуванні психологічної стійкості осіб з інвалідністю, які часто зазнають збільшеної тривожності, депресії або емоційної нестабільності через постійний стрес, пов'язаний з їх фізичним станом. Використання когнітивно-поведінкових терапевтичних методів може допомогти змінити негативні установки та сприяти розвитку позитивного мислення. Наприклад, методи

когнітивної реструктуризації застосовуються для зміни негативних автоматичних думок на більш позитивні та адаптивні. Соціальна підтримка є одним із найважливіших чинників, що сприяють психологічній стійкості. Люди з інвалідністю, які мають міцні соціальні зв'язки, відчувають більшу емоційну підтримку та мають кращі адаптаційні можливості. Соціальні мережі включають родину, друзів, колег та громадські організації. Важливо створювати інклюзивне соціальне середовище, у якому особи з інвалідністю можуть активно брати участь у суспільному житті. Культурні та духовні цінності також впливають на психологічну стійкість осіб з інвалідністю. У різних культурах існують різні уявлення про інвалідність та способи подолання її наслідків. Наприклад, у деяких культурах інвалідність може розглядатися як виклик, який потрібно подолати за допомогою духовних практик та віри. Важливо враховувати ці аспекти під час розробки програм психологічної підтримки, забезпечуючи культурно-адаптивний підхід.

Психологічна стійкість осіб з інвалідністю залежить не лише від їх внутрішнього стану, але й від того, наскільки суспільство може адаптуватися до їх потреб та можливостей. Недостатня інфраструктура, обмежена доступність освіти та роботи для осіб з інвалідністю, стереотипи й дискримінація значно ускладнюють їх психологічну стійкість. Отже, крім індивідуальних чинників, важливо розглядати й соціокультурні аспекти, що впливають на психологічну адаптацію інвалідів. Ще одним важливим моментом є розуміння різноманітності інвалідностей. Кожен тип інвалідності має свої особливості, що визначають потреби й можливості людини. Скажімо, люди з вадами слуху можуть потребувати різних методів спілкування, тоді як особи з порушеннями зору матимуть виклики у використанні інформаційних ресурсів. Розуміння цих особливостей допомагає розробляти ефективніші підходи до підтримки психологічної стійкості для кожної категорії інвалідності. Крім того, важливо звертати увагу на взаємозв'язок між психологічною стійкістю та якістю життя осіб з інвалідністю. Підвищення рівня психологічної стійкості сприяє покращенню самопочуття, зменшенню рівня стресу та підвищенню загальної якості життя. Тому важливо не лише вивчати фактори, що впливають на психологічну стійкість, але й розробляти та впроваджувати програми та ініціативи, спрямовані на її підтримку та збереження.

При розробці програм та ініціатив для підтримки психологічної стійкості осіб з інвалідністю, важливо враховувати їх індивідуальні потреби та можливості. Індивідуалізований підхід передбачає адаптацію програм до конкретних особливостей кожної людини з урахуванням її типу та ступеня інвалідності, рівня функціональності та ресурсів. Це може включати

індивідуальні консультації з психологом, розвиток персональних стратегій адаптації та підтримку вирішення конкретних проблем. Додатково, важливо підкреслити значення розвитку ресурсів самоорганізації та саморегуляції у осіб з інвалідністю. Навчання стратегіям ефективного управління стресом, технікам релаксації, медитації та іншим методам психологічної самодопомоги значно підвищує рівень їх психологічної стійкості. Розвиток цих навичок дозволяє знижувати вплив негативних факторів на емоційний стан та покращувати загальний рівень самопочуття. Необхідно також звернути увагу на важливість підтримки близьких та друзів для осіб з інвалідністю. Емоційна підтримка та розуміння з боку оточуючих відіграє ключову роль у підтримці психологічної стійкості та покращенні якості життя цих людей. Створення сприятливого та підтримуючого середовища, де вони можуть відчувати себе прийнятими та підтриманими, важливо для їх психологічного благополуччя.

Список використаних джерел:

1. Мерзлякова О.В. Резильєнтність або психологічна стійкість: концепт, вимірювання, розвиток (аналітичний огляд). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довідковий бюлетень. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського.* Випуск 18, 2023. С. 96-120.

Богдан І. І.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

НАУКОВА ПРОБЛЕМАТИКА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Курс України на утворення європейського, толерантного суспільства зобов'язує наше суспільство цінувати кожну особистість з усіма її рисами, підтримувати її розвиток й змогу самореалізації. Увага до проблематики виховання патріотичної особистості, яка може зберігати й збільшувати культурну спадщину України, відіграє суспільно-гуманістичне значення. Через гуманізацію освіти гарантуються умови задля різнопланового гармонійного розвитку людини, опанування нею етичних, моральних цінностей, починаючи із дошкільної освіти. Основа формування особистості як прогнозованого ефекту гуманізації змісту освіти – це самовизначення в навколишньому світі, активні життєві переконання; гуманістичні цінності; творче використання компетентностей, що сформувалися; позитивні особистісні якості та, крім того, повага до матеріальної й нематеріальної спадщини свого народу.

Життя сучасних людей в Україні наповнене не лише задоволеннями, а й неприємними, загрозливими подіями, які впливають на емоційний, фізичний та психічний стан. Переживаючи важкі травматичні події як от: втрата домівки, друзів чи близьких, зміна місця проживання, тортури, трагічні аварії, жорстокість тощо, людині важко довіряти іншим та відчувати себе в безпеці, а коли не задоволені базові потреби складно бути ефективним в роботі [1]. Психологічна служба у воєнний та післявоєнний час є таким собі містком до психічного здоров'я, котрий створить відповідні умови для відновлення внутрішнього потенціалу особистості, її прагнення до вдосконалення, забезпечить вчасне й постійне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки та діяльності, зважаючи на вікові, інтелектуальні, фізичні, гендерні й інші особисті якості, допомагає сформувати підґрунтя для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної й соціально-педагогічної допомоги всім учасникам освітнього процесу згідно з

цілями та завданнями системи освіти. Психологічна служба як компонент державної системи охорони психічного та соціального здоров'я громадян призначена для надання соціальної і психологічної допомоги людині не лише в кризові періоди її життя, а також під час її розвитку й саморозвитку.

Для визначення дефініції поняття «психолого-педагогічний супровід» скористаємося напрацюваннями науково-педагогічних працівників Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, які психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб розуміють як інтегративну технологію, що містить дві складові: педагогічну підтримку дитини й психологічну допомогу їй та її найближчому оточенню (дорослим суб'єктам супроводу), й водночас зазначають, що «кожна складова супроводу реалізується через індивідуально підібраний комплекс технологій, спрямованих на підтримку позитивних і подолання тривожних особливостей розвитку дитини, які були виявлені на діагностичному етапі супроводу» [2].

Психолого-педагогічний супровід являє собою системну діяльність практичного психолога та корекційного педагога, спрямовану на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум. Важливим складником психолого-педагогічного є психологічна адаптація, особливо під час 1-го року навчання, під час якої головним завданням психолога ЗВО є створення система заходів, спрямованих на формування в особи здатності пристосовуватися до існуючих у суспільстві вимог та критеріїв за рахунок присвоєння їй норм і цінностей даного суспільства [3].

За результатами категоріального аналізу Г.В. Іванюк уточнено сутність поняття психолого-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку, що розглядає як доцільно організований процес психолого-педагогічного забезпечення суб'єктності здобувачів вищої освіти задля їхнього особистісного і професійного розвитку в контексті виконання трудових функцій, що ґрунтуються на загальних (громадянській, культурній, лідерській, соціальній, комунікативній) і професійних компетентностях за трудовою дією (психологічній, емоційно-етичній, партнерській, навчання впродовж життя, рефлексивній, психоемоційній) [6].

Слід зауважити, що з метою формування належних умов дуже важливе втілення програми психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу таких студентів. Мета психолого-педагогічного супроводу студентів з обмеженими можливостями – навчити їх самостійності під час вирішення

особистих проблем та труднощів, що містить пізнання себе, свого потенціалу й відповідного сприйняття навколишньої реальності.

Отже, педагогічний супровід здобувачів освіти в період воєнного стану не тільки має міцний зв'язок із відпрацюванням навичок роботи з цифровими ресурсами, насамперед це індивідуальна робота педагога з кожним здобувачем освіти. В даному значенні важливу роль відіграють правильна та ефективна форма подачі навчального матеріалу, доступний тип спілкування, форми та методи контролю знань. Також будь-яка дистанційна форма навчання вимагає додаткової мотивації здобувачів освіти та розширеного надання консультацій.

Не менш вагоме, а часом і переважаюче значення під час дії воєнного стану, іншими словами, коли відбувається війна, має психологічний супровід не тільки здобувачів освіти, а також усіх, хто бере участь в освітньому процесі. Такий супровід насамперед – прерогатива практичних психологів, які проадять діяльність в освітніх закладах. При цьому психологічний супровід здобувачів освіти повинні гарантувати також керівники груп (класні керівники, майстри виробничого навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти) та, крім того, викладачі-предметники.

На завершення потрібно наголосити, що психолого-педагогічний супровід основується на особистісних пріоритетах в професійному розвитку фахівців у сфері освіти, котрі підтримують всебічний професійний розвиток майбутнього фахівця. В той же час в процесі професійно-особистісного становлення розвиток студентів як фахівців об’єднується воєдино з цілісним утворенням новоформування особистості молодої людини – професіоналізму. Цілісний розвиток здійснюється на базі самореалізації у професійній сфері, що дає змогу випускнику педагогічного вищого навчального закладу стати конкурентоспроможним фахівцем.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти під час воєнного стану вважається вагомою складовою організації освітнього процесу, котрий сприяє не тільки гарантуванню його якості, а також формуванню потрібних умов життєдіяльності здобувачів освіти, усвідомленню ними наслідків війни, що розпочата російською федерацією. Безперечно, педагогічний супровід здобувачів освіти має зв'язок із організацією освітнього процесу та реалізацією навчальних планів і програм. Як нами вже зазначалося, під воєнного стану в переважному числі закладів освіти навчальні заняття проводять за дистанційною і змішаною формами. Це значить, що педагогічні працівники мусять мати бездоганні навички роботи з цифровими ресурсами, вправно їх застосовувати в процесі навчання.

Список використаних джерел:

1. Панок В.Г. Психологічна служба : підручник. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.

2. Луценко І.О. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології: навчально-методичний посібник. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 213 с.

3. Чупіна К. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти. *Психологічний журнал.* 2021. № 7. С. 74–84.

Бондаревич С. М.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Практичної психології»,
Одеський національний морський університет,
м. Одеса, Україна

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ РОЗЛАДІВ У ОСОБИСТОСТІ ПРИ ХРОНІЧНОМУ СТРЕСІ

Стрес відносять до факторів, які викликають різні психологічні та психофізіологічні порушення діяльності організму людини, що реалізуються розвитком цілого ряду розладів [1, с. 542-552]. Серед таких порушень, викликаних стресом, вчені все частіше відзначають розлад адаптації, а саме це спостерігається серед осіб, які переживають дію довготривалого стресу або у разі хронизації стресу [2]. Тому, дослідження порушень психологічної адаптації є найбільш актуальними серед осіб, які пережили чи переживають довготривалий стрес.

За даними вчених, стрес є багаторівневим процесом адаптаційної активності людського організму, що супроводжується напругою всіх механізмів саморегуляції та формуванням пристосувальної поведінки; механізм комплексної мобілізації всього організму для функціонування у важких, несприятливих до життя людини умовах [2]. Так, адаптація це процес підтримки функціонального стану гомеостатичних систем організму в цілому, забезпечує його збереження, розвиток, працездатність, максимальну тривалість життя в неадекватних умовах середовища; адаптація – це процес набуття стійкості до певних чинників середовища проживання і можливість жити у умовах, раніше не сумісних із життям, вирішувати завдання, що не змозі вирішуватись; адаптаційний процес – це загальна, генералізована стадійна реакція організму, що розвивається у відповідь на дію надзвичайного для нього чинника зовнішнього чи внутрішнього середовища. Отже, при взаємодії зі стресом, виникають два типи взаємопов'язаних реакцій: реакція зміни – адаптація та протилежно спрямована реакція збереження – компенсація, у разі чого спостерігаються такі зміни життєдіяльності, які забезпечують підвищення резистентності організму до стресового чинника, що впливає на нього і формує адаптаційний процес.

Існують три рівні біологічних та психічних автоматизмів, які забезпечують процес адаптації. Перший рівень - загально біологічний, вироблений у процесі філогенезу і підтримує сталість гомеостазу, життєві процеси. Другий - генетично успадкований, який визначає інстинктивні форми

поведінки, підтримується спінальними, стовбуровими та підкірковими відділами центральної нервової системи. Третій рівень, що є вищим, розвивається протягом життя під впливом його особистих потреб і пов'язані з корою мозку. До основних специфічних форм стресу відносять: нетравматичний стрес; травматичний (психічна травма); посттравматичний.

На думку більшості дослідників стрес проявляється у таких видах: 1. психологічний: звуження свідомості, тунельне сприйняття дійсності; зниження мотивації; гнів або агресія; інформаційні навантаження чи навпаки, вакуум; емоційний - страх, невіра у свої сили, образа, тривожність, паніка тощо; 2. фізіологічний: біохімічні гормональні та фізіологічні порушення функціональних показників роботи організму – зміна обсягу легень; зміни у роботі аналізаторів - різкість і дальність зору, особливість у сприйнятті звуків, підвищений тонус і звуження артерій веде до підвищення тиску крові, зміна тонусу та сили певної групи м'язів; зниження дезінтоксикаційної функції організму; накопичення шлаків; 3. психофізіологічний: невідповідність функціонування між симпатичною та парасимпатичною нервовими системами; 4. соціально-психологічний: діяльнісне опосередкування спілкування, його згорнутість; зниження особистісного, духовного, етичного та професійного статусу [2; 3, с. 44-47].

На думку автора теорії стресу Г. Сельє, стрес є неспецифічна (однотипна для різних стресорів) відповідь організму на будь-яку пред'явлену йому вимогу, яка допомагає йому пристосуватися до стресу, впоратися з труднощами. Помірний стрес сприяє мобілізації фізичних та психічних можливостей, захисних сил організму, активізує інтелектуальні процеси, створює оптимальне збудження, порив, підвищує працездатність та вмотивованість діяльності, інтенсифікує доцільну діяльність. Іноді такий стрес може супроводжуватися почуттям гніву, ненависті, агресії. Така мобілізованість фізичних, духовних і психічних сил є необхідною умовою подолання труднощів і дозволяє людині швидко долати їх.

Тривалий та інтенсивний вплив негативних як внутрішніх, так і, зовнішніх психотравмуючих чинників, висока їх значимість для особистості людини здатні породжувати непродуктивні стресові стани – це дистрес. Дистрес виникає у разі, коли вплив стресу викликає почуття безпорадності, безсилля, безнадійності, пригніченості. Дистрес супроводжується порушеннями психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам’ять, мислення), виникненням негативних емоцій (страх, байдужість, агресивність та ін.), збоями у координації рухів (метушність, тремор, заціпеніння та ін.), тимчасовими чи тривалими особистісними трансформаціями (пасивність; втрата волі до життя, впевненості в собі, довіри до рідних та близьких). Дистрес може

викликати різні форми девіантної поведінки психологічних розладів, але найчастіше усвідомлюється як переживання страху, тривоги, гніву, образи, туги, ейфорії, розпачу, нелюдської втоми тощо [2; 3, с. 44-47]. Значне місце в широкому діапазоні негативних переживань у стані стресу займає страх, який є емоцією, що виникає в стані загрози біологічному або соціальному існуванню людини, спрямовану на джерело реальної або уявної небезпеки.

Емоція страху сформувалася в процесі філо- та онтогенетичного розвитку людини, яка є попередженням у разі будь-якої передбачуваної небезпеки її існуванню, дозволяє мобілізувати внутрішні сили та резерви для уникнення чи її подолання. Переживання страху проявляється у вигляді страху смерті, болю, хвороби, страху самотності, страху втрати працездатності, страху втрати роботи, страху втрати чи поваги рідних та близьких людей, панічні страхи. Причому, стан страху може змінюватись у широкому діапазоні переживань [2].

Однією з причин виникнення дистресу і, водночас, його показником є втома. Опір організму до стрес-факторів, його пристрій супроводжується потужною витратою енергетичних ресурсів, втомою, нервовим виснаженням. Втома – це стан, що сигналізує про ступінь витрати енергетичних запасів організму та необхідність їх поповнення. Втома суб'єктивно сприймається як відчуття слабкості, безсилля, млявості, дискомфорту, що супроводжується негативними емоційними реакціями, втратою інтересу та мотивації до будь-якої діяльності. Втома негативно позначається на ефективності дій, веде до порушення чутливості, уваги, пам'яті, мислення. Втома виникає як наслідок сильних та тривалих психічних та фізичних навантажень; перцептивної, інтелектуальної, емоційно-вольової та мотиваційної перенапруги; порушення звичного ритму життєдіяльності (чергування та якості побутової та професійної діяльності, відпочинку, сну, харчування та ін.); збоїв у системі психічної саморегуляції та фізичного здоров'я людини тощо. Потужним акумулятором втоми виступає порушення режиму сну. Тривале перебування людини за умов дії тяжких негативних стрес-факторів може призвести до психогенних психічних розладів. Найчастішими серед них у несприятливих умовах є неврози (неврастенія, істерія, невроз нав'язливих станів). Значно рідше виявляються гострі реактивні психози (ступор, сутінкові стани свідомості, реакції втікання).

У разі виникнення подібних психічних розладів людина певний час повністю чи частково втрачає здатність до активних довільних дій. Це тому, що дані розлади часто супроводжуються руховими порушеннями, втратою слуху, зору, істеричним відтворенням оточуючого, ступорозними реакціями, втратою орієнтації у просторі, часу, реальності існуючої ситуації, і навіть, власної особистості.

Таким чином, стійкість до дії тривалих психотравмуючих факторів, збереження інтелектуальної, психічної, емоційної, фізичної та соціальної активності багато в чому визначаються високим рівнем особистісної спрямованості, мотивами особистісної та професійної поведінки, готовністю до випробувань, особливо життєвим особистісним досвідом.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В. Й., Панов М. С., Спицька Л. В. Психосоматичні розлади: сучасний стан проблеми / Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Психологія»). No 7(12), 2022. С.542-552.

2. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. / Уклад. О. Ю. Овчаренко. Київ : Університет «Україна», 2023. 266 с.

3. Тептюк Ю. Психологічні умови розвитку стресостійкості особистості у дорослому віці / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2018. Вип. 1. С. 44-47.

Бортняк В. А.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Україна з 2014 року перебуває у стані військового конфлікту, спровокованому російською федерацією. Відколи на українському Сході тривають бойові дії, відбувається постійне зростання числа військовослужбовців із досвідом бойових дій, які повертаються в мирне життя та яким потрібна соціальна адаптація. Цій категорії притаманне розширення – за рахунок жінок-військовослужбовців; військових, які пережили полон; військових, яких катували, над якими знущалися. Маються на увазі як професійні військовослужбовці, так і ті, які були призвані до Збройних сил України, володіючи цивільною професією та не маючи ніякого попереднього зв'язку з військом. Коли людина опиняється поза жорсткою воєнною субординацією, занурюючись у мирне життя, у зв'язку зі звільненням, відпусткою чи перебуванням в медичному закладі, вона переживає соціальну дезадаптацію, що змушує відновлювати звичайні практики, стилі спілкування, робочу активність. У нинішніх умовах військовослужбовці стикаються з цим двічі: коли змінюють цивільне життя на військове й навпаки – коли залишають армію й повертаються в цивільне життя.

Взагалі, в сучасному світі соціальна напруга – це важливий індикатор здоров'я суспільства, особливий стан суспільної свідомості й поводження громадян, специфічне сприйняття й оцінка ними дійсності. Масштаби соціальної напруги здебільшого порівнюються з масштабами конфлікту й породжують його [1].

Висока соціальна напруга у суспільстві унеможливлює реалізацію будь-якої соціальної стратегії, ускладнює адаптацію, веде до протистояння різних соціальних верств у суспільстві, до величезних матеріальних і духовних втрат. Саме тому питанням соціальної напруги останнім часом приділяється багато уваги. Отже, соціальна адаптація учасників воєнних конфліктів стає актуальною проблемою, а розробка технологій попередження соціальної напруги – головним чинником соціального спокою. Феномен «солдата, що повертається з війни», характерний для будь-якої країни, що воює. Водночас є

низка чинників, які ускладнюють ситуацію саме в нашій країні. Насамперед слід зазначити, що більшість із тих, хто добровільно пішов захищати Україну від російської агресії в 2014 та 2022 роках, не казали рідним, куди саме йдуть, натомість приховували правду якомога довше, аби вберегти своїх близьких від надмірних хвилювань. Стикаючись з новим і дуже травматичним досвідом, вони не мали змоги розділити своїх переживань із сім'єю, поступово віддаляючись від неї. На жаль, у нашій країні немає системної інституціолізованої психологічної допомоги ветеранам на етапі адаптації до цивільного життя. Наприклад, у США психологи починають працювати з військовослужбовцем задовго до його демобілізації, тобто підготовка до цивільного життя з його різноманітними викликами – від спілкування з родиною до пошуку роботи – починається ще в армії [2].

На основі результатів теоретичних досліджень М. І. Блажівський встановив такі підходи до вивчення адаптації:

– системний - порушив багато питань, вирішення яких неможливе з позиції елементоцентризму, що призводить до спрощених трактувань. На основі ряду досліджень і визначень вважається, що основною характеристикою біологічних саморегуляційних систем є їх здатність гнучко поводитися в навколишньому середовищі. Такі системи характеризуються невизначеністю (неповною детермінованістю) і надмірністю [3].

– концепція систематичної трудової діяльності людини враховує адаптивні процеси не лише на індивідуальному рівні, а й на більш високих рівнях, зокрема антропобіоценозу, біосфери та ноосфери.

– діяльнісний підхід виражає діалектичну взаємодію адаптанта з адаптаційним середовищем, що виступає причиною виникнення адаптаційної потреби. Тут адаптація розглядається як пристосування до змінних факторів зовнішнього середовища, рідше до себе, що пояснюється труднощами вивчення адаптації у внутрішньо-особистісному просторі людини [4].

Алгоритм, відповідно до якого надається соціальна адаптація військовому, залежить від того, якими особистісними особливостями він володіє: темпераментом, психічними характеристиками, особистими рисами. Існує безпосередній вплив усіх названих факторів на те, наскільки особа здатна пристосуватися до умов, створених соціальним середовищем, увійти до соціальних груп, розбудувати відносини з оточенням та систему, через яку сприйматимуться цінності, стандарти соціальної царини. Фактори, від яких залежить соціальна адаптація, полягають у психологічних, особистісних рисах та впливові, який чинить адаптаційний процес. Адаптація може бути ускладнена психологічним стресом, виникнення якого вірогідне, коли особа потрапляє в нове соціальне середовище; коли не сприймаються нові культурні

й соціальні норми; недостатніми комунікативними навичками, у зв'язку з чим складно взаємодіяти з оточенням; браком підтримки, через що людина відчуває самотність та відчуженість.

Згадані чинники не складають повний перелік, однак окреслюють окремі з головних явищ, які можуть здійснювати вплив на соціальну адаптацію учасників бойових дій. Щоб соціальна адаптація учасників бойових дій була легшою, потрібно врахувати ці чинники та надавати відповідну підтримку й ресурси.

Вагомою у межах нашого дослідження є концепція, яка полягає в зосередженні великої кількості наукових праць, які вивчають адаптацію військовослужбовців до цивільного життя, на факторах психологічного та медичного характеру. У зв'язку з цим дослідження, які зосереджуються на тому, як адаптувати військових до життя в мирних умовах, не дивляться на процес з точки зору соціальних можливостей, приділяючи цьому питанню менше уваги. Науковці зосереджуються на трьох ключових культурних чинниках, що, як вони вважають, досить вагомо впливають на процес переходу військовослужбовця з армійських лав до цивільного соціального середовища: соціалізації, гендері та ідентичності. Ця проблематика варта, щоб її було досліджено окремо. Таким чином, можна стверджувати, що науковим підходам до процесу, в ході якого відбувається соціальна адаптація військовослужбовців до життя в мирних умовах, не притаманна статичність, завдяки різним чинникам, соціальним обставинам, трансформації бачення його суті та мети вони зазнають постійних змін.

Отже, соціально-психологічну адаптацію військовослужбовців можна розглядати як непростий процес, що складається із численних факторів та який можуть ускладнювати різі чинники, під впливом котрих він перебуває. Через ці чинники можуть настати негативні наслідки, які полягають у психологічних проблемах, дезадаптації, відставанні військовослужбовця від інших у плані професійного та особистісного розвитку. Для того, щоб зробити тиск чинників, які заважають військовослужбовцям здійснювати соціально-психологічну адаптацію, мінімальним, потрібні комплексні заходи. Наприклад, психологічно готувати військовослужбовців до служби у війську; формувати у військових частинах сприятливу соціально-психологічну атмосферу; реалізувати пільги й соціальні гарантії для військових та членів їхніх родин. Цим крокам має бути притаманна комплексність та схильність до врахування всіх чинників, під впливом яких перебуває соціально-психологічна адаптація військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Жиленко Р.В. Соціальна адаптація військовослужбовців в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник ужгородського університету.* 2019. № 2 (45). С. 61-69.

2. Сотнікова Ю.В., Клизуб О.О. Сучасний стан соціальної адаптації військовослужбовців. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/31650/1/%D0%A1%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%83%D0%B1.pdf.

3. Солодухова О.Г. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації: монографія Донецьк: ТОВ «Лебідь», 1996. 176 с.

4. Блажівський М.І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2024. № 1. С. 223-242.

Булакаєв Д. В.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

На даний час реклама є невід'ємним елементом суспільної життєдіяльності. Її можна побачити в абсолютно усіх засобах масової інформації, плакатах, біл-бордах, в громадському транспорті, на інтернет-ресурсах тощо. До початку повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави більшість населення було роздратованим щодо заповненості рекламою усіх просторів. Проте, з початком воєнних дій рекламу прибрали з ефірів як на телебачення, так і у радіомовленні, що пов'язано з фактичною її недоречністю. Так, відбулося зміщення споживацьких потреб до базових, а радіо- та телеефіри стали цілодобовим інформаційним джерелом для населення України стосовно стану на воєнному фронті, впровадження нових законодавчих актів, надання рекомендацій стосовно збереження власного життя, оголошення про небезпеку тощо.

Сучасна соціальна реклама відображає багато важливих питань та проблем суспільства, але не домінує як комунікаційний фактор впливу, тому що залежить від ініціаторів розповсюдження (благодійні, некомерційні організації), які забезпечують розроблення, виробництво та розповсюдження реклами. Більшість з них розглядають соціальну рекламу як окрему кампанію або захід. Але, все ж таки, соціальна реклама піднімає доволі багато превентивних та соціальних тем та елементів (норми, знання, моделі поведінки, цінності), що дозволяє вважати її вагомим чинником впливу на суспільство [6].

Завданнями соціальної реклами в умовах війни є:

– формування громадської думки – з приводу причин, наслідків і перспектив військової агресії росії проти України;

– привернення уваги до актуальних проблем суспільного життя – допомога внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від війни населенню, тваринам;

– активізація дій по їх вирішенню – залучення до волонтерської діяльності, добробатів по відновленню територій;

– формування позитивного ставлення до державних структур – ЗСУ, Національної поліції, Національної гвардії, Прикордонної служби, ДСНС тощо;

– демонстрація соціальної відповідальності бізнесу – благодійні внески для забезпечення військових підрозділів технікою, харчуванням, спорядженням, людей, котрі потребують допомоги – надання прихистку (підвальних приміщень для сховку під час обстрілів, авіаударів тощо), забезпечення харчуванням, водою, транспортом;

– зміцнення соціально значущих інститутів громадянського суспільства;

– формування нових типів суспільних відносин;

– зміна поведінкових моделей суспільства – підтримка і зміцнення патріотично спрямованої поведінки, формування позитивного іміджу служби в ЗСУ, набору до штурмових бригад Національної гвардії тощо [4, с. 262-263].

Загалом, серед основних напрямків соціальної реклами в Україні дотепер були наступні: «Молода сім'я»; «Профілактика адикцій у молодіжному середовищі»; «Соціальна підтримка дітей та молоді з особливими потребами»; «Сприяння працевлаштуванню та вторинної зайнятості молоді»; «Творча та обдарована молодь»; «Волонтерський рух»; «Дозвілля молоді»; «Соціальна підтримка молоді, що повернулась з місць позбавлення волі»; «Жіноча молодь»; «Телефон довіри»; «Соціальна підтримка сиріт»; «Профілактика правопорушень у молодіжному середовищі»; «Соціальна адаптація сільської молоді»; «Соціальна підтримка допризовної та призовної молоді, військовослужбовців та молоді, що звільнилась зі Збройних Сил України» тощо [5].

Соціальна реклама, яка є складним і ефективним способом впливу на суспільство, складним і багатогранним явищем мовної дійсності, в Україні під час визвольної війни проти російських загарбників здебільшого присвячена військовій тематиці та має патріотичне спрямування: рекламні звернення закликають пишатися українськими військовими, допомагати ЗСУ, повідомляють про героїзм і самовідданість військових і волонтерів, проблеми біженців, і особливо дітей [2, с. 19].

Патріотичні мотиви стали провідними для соціальної реклами в Україні. Надзвичайно активно в креативних повідомленнях почали використовувати кольори прапору, герб та інша державна символіка. Актуальними у медіапросторі стали історичні символи й образи, зрозумілі кожному українцю на ментальному рівні, наприклад, берегиня-мати, козак, рушник, писанка, лелека чи колоски. Візуальні образи також підкріплюються вербальними посиланнями: закликами до єдності, зізнаннями у любові до України тощо. Також медіа простір почав наповнюватися зображеннями українських

історичних постатей і літературних персонажів у військовій формі, ніби готових боронити український культурний простір. Основна мета – заклики відмовлятися від спадщини російської і обрати українську. У медіапросторі активно згадувалося мовне питання, адже мова почала сприйматися як спосіб відрізнити «свого» від «чужого», як зброя проти окупації і спосіб продемонструвати громадянську позицію. У час, коли з ринку прибирається уся російська продукція, соціальна реклама пропонує відмовлятись і від російської мови, і від російської культури як від нехарактерних для України, бо це результат русифікації та знищення української ідентичності [1, с. 204].

В умовах війни значно зросла роль нового виду соціальної реклами, що реалізує таку модель соціалізації як соціалізація через заборону. Прикладом такої реклами є реклама-застереження з улюбленцем всіх українців Патроном на бігбордах стосовно правил поводження з вибухово-небезпечними та підозрілими предметами: «Пес Патрон застерігає! Не чіпай! Позвони 101». На жаль, поява зразків соціальної реклами такого змісту (предмет застереження і заборони – небезпечні для життя предмети) є досить прикрою, але, разом із тим, життєзберігаючою потребою часу, залишається і буде залишатися актуальною практично для всієї України [3, с. 54].

В сучасних умовах виникає гостра необхідність у соціальній рекламі, яка б привертала суспільну увагу до існуючих проблем не лише військовослужбовців, але й мирних людей, які в результаті воєнних дій отримали інвалідність, а також проблем малозабезпеченого населення, частка якого суттєво зросла від початку повномасштабного вторгнення.

Відтак, досліджуючи різні функції соціальної реклами в суспільстві можна вважати, що на сьогоднішній день важливу роль відіграє саме мобілізаційна функція, покликана консолідувати суспільні зусилля стосовно подолання негативних результатів воєнних дій. Такими функціями переважно визначаються особливості наповнення соціальної реклами, які повинні відповідати меті суспільного об’єднання, а також допомоги нашим військовим та волонтерам.

Рекламодавці в сучасних умовах в роликах соціальної реклами все частіше стали використовувати символіку та патріотичні заклики для зосередження суспільної уваги на необхідності безперервної допомоги армії, поширенні історико-культурних традицій, а також національної єдності в умовах російсько-української війни в цілому. Відтак, можна стверджувати, що соціальна реклама на даний час є одним із важливих засобів формування суспільно-патріотичної свідомості. Тому, як висновок, варто зазначити, що повномасштабне вторгнення Росії на територію нашої держави значно розвинуло соціальну рекламу.

Список використаних джерел:

1. Боцула П., Кравченко О. Аналіз особливостей змісту і форми соціальної реклами у воєнний час. *Здоров'я і суспільство в умовах війни: збірник статей.* 2022. С. 200-205.

2. Зелінська О.І. Особливості змісту текстів соціально-патріотичної реклами. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 23. Том 2. С. 16-20.

3. Карпова І.Г. Соціальна реклама в Україні в умовах воєнного стану. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листопада 2022 р., м. Ніжин). Ніжин: Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя, 2022. С. 53-55.

4. Лук'янихіна О.А. Комерційна і соціальна реклама під час війни. Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19-20 трав. 2023 р.). Суми, 2023. С. 261-263.

5. Положення про соціальну рекламу в системі соціальних служб для молоді України: Наказ Українського державного центру соціальних служб для молоді від 20 липня 1998 року № 80. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0080699-98#Text

6. Яненко Я. Соціальна реклама як чинник соціалізації у сучасному суспільстві. *Образ.* 2017. Вип. 4 (26). URL: https://obraz.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/18.pdf

Двірна Ю.О.
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Дослідження зв'язку емоційного інтелекту з мотивацією досягнення у юнацькому віці має велике значення в сучасному світі, особливо в контексті розвитку особистості та формування майбутніх лідерів. Розуміння зв'язку між цими двома аспектами може допомогти вчасно виявити та підтримати молодих людей у формуванні мотивації досягнень. Дослідження в цій області може відкрити шляхи для розробки ефективних програм психологічної підтримки та розвитку особистості, спрямованих на підтримку молоді у досягненні їхніх цілей та потенціалу.

Н. Басюк зазначає, що феномен "емоційний інтелект" виник у психології як результат наукових досліджень щодо природи когнітивних та афективних процесів і особливостей їх взаємозв'язку. Протягом тривалого часу традиційна психологія розглядала емоційну та когнітивну сфери психіки як два незалежно функціонуючих процеси, між якими відсутній будь-який зв'язок [1].

А на думку Л. Ракітянської поняття "емоційний інтелект" відображає феномен єдності емоційного та раціонального як сутнісних психічних властивостей людини, і воно не обмежується виключно психологічним аспектом. Еволюція походження та розвитку цього феномену, відображеного у понятті "емоційний інтелект", підтверджує багатогранний характер його сутності, що проявляється у різних вимірах: історичному, релігійному, філософському, психологічному та загальнонауковому [2].

Основними функціями емоційного інтелекту, на думку Я. Дубяга, є: регулятивна, яка дозволяє регулювати психічну та поведінкову активність; адаптивна, яка забезпечує активне пристосування до соціуму; та стресозахисна, що сприяє запобіганню і подоланню стресу, збереженню психічного здоров'я та емоційного благополуччя [3].

Н. Трофименко вважає, що емоційний інтелект – це інтегральний ресурс, який допомагає особистості краще адаптуватися до змінних умов і значно впливає на благополуччя та успішність людини в майбутньому. Уміння керувати своїми емоціями підвищує усвідомленість, гнучкість, проактивність та ініціативність, а також дає впевненість у власних силах [4].

Юнацький вік є чутливим періодом для формування та розвитку емоційного інтелекту, який є важливим фактором успішності юнаків у міжособистісному спілкуванні, навчально-професійній діяльності та інших сферах. Цей інтелект пов'язаний з такими особистісними рисами, як емпатія, чутливість, відповідальність, толерантність, здатність до конструктивного вирішення конфліктів, тривожність, самотність і т. д.

Вважаємо, що емоційне благополуччя може бути забезпечене розвиненим емоційним інтелектом. Зокрема, розвиток емоційного інтелекту у молодого покоління є важливою психолого-педагогічною проблемою. Ця проблема набуває найбільшої актуальності в юнацькому віці, коли формуються основи професійної самоідентифікації особистості. Отже, ефективний розвиток емоційного інтелекту у юнаків сприятиме їхньому емоційному благополуччю та професійній самореалізації.

У молодих людей високий рівень особистого емоційного інтелекту сприяє зниженню частоти переживання негативних емоцій. Підвищення складових емоційного інтелекту, таких як невербальне розуміння чужих емоційних станів та контроль емоцій, може також сприяти збагаченню словникового запасу для характеристики емоцій.

Мотиваційний компонент емоційного інтелекту включає самомотивацію, що базується на створенні та підтримці позитивних емоцій, що стимулюють до дії. Основою його функціонування є механізми особистісної рефлексії та антиципації, які стимулюють тип емоційного інтелекту.

Мотивація досягнень є одним з видів мотивації діяльності, пов'язаним з бажанням особистості досягати успіху або уникати невдач у різних сферах діяльності. Розкриття сутності терміну "мотивація досягнень" потребує глибокого аналізу основних складових цієї мотивації.

С. Ольховецький визначає мотивацію наступним чином: "Мотивація представляє собою циклічний процес, у якому відбувається неперервний взаємний вплив і перетворення між суб'єктом дії та ситуацією, що веде до обміну впливами і маніфестації спостережуваної поведінки. Цей процес виявляє цілеспрямованість дій, їх організованість і стійкість, орієнтованість на досягнення визначеної мети." [5].

О. Дніпрова зазначає [6], що у студентські роки стає актуальною проблема формування мотивації досягнення успіху, оскільки саморозвиток, пошук сенсу життя та формування основних потреб є найважливішим завданням для студентів у цей період. Те, як особа бачить себе у житті, як ставить цілі та досягає їх, визначається переважно під час студентських років, коли вона отримує освіту в університеті.

Мотивація є комплексом та системою взаємозалежних і підпорядкованих мотивів, які спрямовують діяльність особистості. Мотиви встановлюють, з якою метою проводиться конкретна активність. У психології термін "мотивація" має два основні значення: 1) як набір факторів, які керують поведінкою (цілі, інтереси, потреби, мотиви, наміри); 2) як опис процесу, що забезпечує постійну активність у поведінці.

Мотивація до успіху характеризується позитивним підходом і орієнтована на здобуття позитивних результатів. Активність особистості мотивована бажанням досягти успіху. Натомість, мотивація страху перед невдачею належить до негативної сфери і має за мету, переважно, уникнення критики та покарання.

Здатність розпізнавати та адекватно реагувати на емоційні стани може значно вплинути на мотивацію до досягнення особистих і академічних цілей. Чим вищий рівень емоційного інтелекту, тим більше юнаки здатні встановлювати та досягати цілей, оскільки вони краще управляють стресом, перешкодами та взаємодією з однолітками та дорослими. Таким чином, розвиток емоційного інтелекту може сприяти підвищенню мотивації досягнення, що є важливим для успішної адаптації та розвитку в юнацькому віці.

Список використаних джерел:

1. Басюк, Н. А. Емоційний інтелект: становлення та розвиток поняття в зарубіжних дослідженнях. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 2022, 110: 253-266.

2. Ракітянська, Л. М.. Становлення поняття «Емоційний інтелект» в історії науки. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 2021, 199: 47-52.

3. Дубяга, Я. І. Теоретичне обґрунтування емоційного інтелекту особистості як психологічного феномену. Проблеми сучасної психології, 2018, 2: 27-33.

4. Трофименко, Н. Є. Емоційний інтелект як здатність до розуміння та управління емоціями: теоретичний огляд. Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та, 155 - 157.

5. Ольховецький С. Мотивація учбової діяльності та її формування. Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2020. №5. С.42-50.

6. Дніпрова О.А. Динаміка мотивації досягнення у студентів-психологів / О.А. Дніпрова // Дніпро: Вісник Дніпровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Психологічні науки. – 2014. – № 1(7). – С. 17-21.

Діколь-Кобріна О. А.,
старший викладач кафедри «Практична психологія»,
Одеський Національний Морський Університет,
м. Одеса, Україна

ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТРЕСУ НА ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТІВ МОРЕГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Проблема дослідження механізмів адаптивності особистості щодо впливу стресу серед працівників морського транспорту у світлі сьогодення набуває велике значення з ряду причин.

По-перше, ця професія передбачає специфічний спосіб життя, до якого фахівець повинен бути готовий як фізично, так і психологічно. По-друге, вона завжди пов'язана з високими навантаженнями і вимагає від людини великої зібраності, сили волі, витримки, вміння швидко знаходити рішення в будь-якій стресогенній та складній професійній, в тому числі і в надзвичайно екстремальній ситуації [1, с.58-62; 2, с. 108–116].

Актуальність проблеми пов’язана з одним із важливих напрямком практичної психології в силу складності та багатоаспектності вивчення адаптивності особистості щодо впливу стресу серед працівників морського транспорту у світлі сьогодення.

За даними авторів, до негативних факторів серед працівників морського транспорту відносять: 1) тривале перебування в обмеженому просторі з одними і тими ж людьми, які не були знайомими раніше; 2) здійснення трудової діяльності в екстремальних і специфічних природних умовах; 3) обмеження можливості задовольняти свої соціальні потреби (спілкування і взаємодія зі значимими людьми, реалізація хобі і захоплень, зміна діяльності на інші різноманітні заняття) [1, с.58-62; 3, с. 103-105].

Вчені звертають увагу, щодо факторів, які характеризують напруженість праці працівників морського транспорту також відносяться: інтелектуальні, сенсорні, емоційні навантаження, ступінь монотонності навантажень, режим роботи і т.д.

Тому професійна якість, що означає значну адаптивність особистості та вміння виходити з любої стресової ситуації визначається вмінням вирішувати різноманітні і складні завдання в умовах, що динамічною змінюються, застосовувати на практиці різні за своєю природою методи забезпечення безпеки життєдіяльності [4, с. 219-222].

Виконання цих професійних компетенцій на високому рівні взаємопов'язане з соціально-психологічною адаптованістю фахівця до трудової діяльності в умовах довготривалого стресу, поєднаного з професійною діяльністю серед працівників морського транспорту.

Сучасні умови праці і відпочинку серед фахівців морського транспорту у світлі сьогодення, як, мабуть, ні в якій іншій професії, вимагають адаптації до мінливих соціально-побутових умов, чи то зміна часових поясів та погодних умов, заміна членів екіпажу, невідповідність існуючого в період перебування в порту розпорядку дня, сенсорна депривація, заколисування і т.д. [1, с.58-62; 4, с. 219-222].

Нездатність до мобільної адаптації може нести за собою наслідки різного характеру - від психосоматичних реакцій і до виникнення аварійних ситуацій, і навіть аварій. Тому є важливим вивчити шляхи адаптації працівників морського транспорту на основі узагальнення підходів до даної проблематики таких вчених: Михайленко Є.В., Бодров В.А., Л. Петренко, Л. Даниленко, В. Панасюк, Чайкіна Н.О., Броневицький Г.А., О.О. Навакатикян, В.А. Бодров, Н.О Чайкіна, Н.Д.Левітін, В. В. Крижанівська і В. В. Кальниш [2, с. 108–116].

Але, аналіз наукових джерел показав, що питання вивчення адаптивності особистості щодо впливу стресу серед працівників морського транспорту залишається недостатньо розробленим.

Отже, виникає необхідність розглянути вплив психологічних особливостей особистості при стресі у формуванні адаптивності працівників морського транспорту для застосування їх в підвищенні психологічної адаптації до специфічних умов трудової діяльності. Тому, головним питанням сучасності є питання вивчення адаптивності особистості щодо впливу стресу серед працівників морського транспорту.

Професія працівника морського транспорту досі залишається однією із найбільш ризикованих. Вчені вказують на зростання відносного ризику смертності, раннього виходу у відставку і психічних розладів, значною мірою викликаних специфічними умовами роботи людини у морі і стресовими чинниками суднового середовища.

Проблема вивчення впливу стресу на особистість працівника морського транспорту пов'язана з великими труднощами і вимогами від людини великої сміливості, сили волі, витримки, вміння швидко знаходити рішення з будь-якої складної, небезпечної для життя ситуації.

Сучасні умови праці і відпочинку серед фахівців морського транспорту, нездатність до мобільної адаптації може нести за собою наслідки різного характеру - від психосоматичних реакцій і до виникнення аварійних ситуацій, і навіть аварій.

Таким чином, у сьогоденні стає важливим вивчити шляхи адаптації працівників морського транспорту на основі узагальнення підходів до даної проблематики. А також, виникає гостра необхідність розглянути вплив психологічних особливостей особистості при стресі у формуванні адаптивності працівників морського транспорту для застосування їх в підвищенні психологічної адаптації до специфічних умов трудової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ічанська О., Лопушанська К. Професійна придатність моряка у контексті адаптації до трудової діяльності екстремального профілю. / Український психолого-педагогічний науковий збірник. № 6, 2019. С.58-62.

2. Розов В. Адаптивні здібностілюдини в умовах травматичного стресу / В. Розов // Соціальна психологія : наук. журнал / голов. ред . Ю. Ж. Шайгородський. № 3, 2018. С. 108–116.

3. Риміна Т.М., П'ятирова Є.В. Особливості впливу стресу на працівників плавскладу в умовах роботи у морі. Здоров'я. Медична екологія. Наука. 2019. №4 (58). С. 103-105.

4. Безлуцька О.П. Психологічні передумови виникнення помилкових дій суднових операторів. Габітус. Випуск 15. 2020. С. 219–222.

Ендеберя І.В.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
м. Дніпро, Україна

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ З ПРОЯВАМИ ПТСР

Останнім часом стрімко розвиваються галузі психологічної науки, основне призначення яких полягає у наданні психологічної допомоги. Одним із є арт-терапія, що у дослівному перекладі означає терапію (лікування) мистецтвом.

На сьогодні арт-терапія – напрям сучасної психотерапії і психології, у якому через творчість і мистецтво відбувається вирішення психологічних проблем особистості. Це комплекс методів оздоровлення та психологічної корекції особистості підґрунтям якого є мистецтво та творчість, які у процесі арт-терапії спрямовані не на творчий процес, а на терапевтичний результат. Водночас, це напрям психотерапевтичної і психокорекційної практики, а також окремий метод психотерапії; інструмент психологічної діагностики.

Як науковий напрям арт-терапію розвивали як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники-практики, зокрема О. Вознесенська, О. Колпакчи, І. Біла, С. Сахно, У. Байєр, О. Тараріна, О. Шпехт, Л. Найдьонова, І. Ільченко, Н. Калька та ін.
У контексті цього напряму існує декілька окремих видів арт-терапії: ізотерапія – терапія зображувальним мистецтвом (малювання різними зображальними засобами); терапія ліпленням; бібліотерапія (зокрема казкотерапія); музико-терапія; фототерапія, терапія піском, техніка створення колажу та ін. Найбільш поширеним, на нашу думку, є напрям ізотерапії, у контексті якої розроблено велику кількість проєктивних методик для надання психологічної допомоги дітям, підліткам і дорослим, зокрема й при ПТСР.

Вперше проблеми реабілітації людей з ПТСР розроблялися зарубіжними дослідниками після воєнних кампаній в Афганістані, зокрема M. Horowitz, O. Weis, C. Mannar, J. Davidson, D. Hugnes, D. Blazer, L. George, J. Kinzie, P. Leung та ін. Питаннями медико-психологічної реабілітації осіб з ПТСР на Україні займаються В. Стеблюк, А. Галушка, П. Мех, А. Казмірчук, А. Швець, А. Кіх, О. Ричка, А. Чайковський, Г. Іванцова, О. Блінов, Л. Юр’єва та ін..

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) виникає в результатітого, що людина піддається ризику реальної смерті або її загрози, серйозних травм

або сексуального насильства. Причиною може бути безпосереднє переживання травмуючої події; перебування у ролі свідка травматичних подій, що відбуваються з іншими людьми, членами сім'ї чи близьким другом.

Військова агресія 2022 року спряла тому, що значно зросла кількість людей, зокрема й підлітків, що відчули на собі реальні наслідки травмуючої ситуації й мають симптоми ПТСР. Найбільш дієвим засобом допомоги підліткам може бути арт-терапія.

Станом на сьогодні не існує єдиного визначення поняття арт-терапії. Так, У. Байєр у своїй книзі наголошує, що арт-терапія дозволяє краще зрозуміти чинники, які впливають на почуття, мислення і поведінку людини, оскільки вони занадто складні й різноманітні. Натомість науці дуже складно інколи пов'язати ці фактори між собою у певну структуру. Тому, арт-терапія – більше, мистецтво, ніж наука, основою якого є стосунки між терапевтом і клієнтом, у процесі яких відбуваються важливі зміни у поведінці та психіці клієнта, що є наслідком його роботи з фарбами, глиною та іншими образотворчими матеріалами. Згідно іншої точки зору, арт-терапію розуміють у якості сполучної ланки між медичними, соціальними й педагогічними галузями та має терапевтичний,відволікаючий і гармонізуючий ефекти. При цьому арт-терапію науковець тлумачить як системну інновацію, що характеризується: комплексом теоретичних і практичних ідей, нових технологій; розмаїттям зв'язків із соціальними, психологічними та педагогічними явищами; відносною самостійністю; здатністю до інтеграції, трансформації [1, с. 25]. Разом із тим, науковець розрізняє типи, класи, підкласи, родини та види арт-терапії, зокрема розрізняють: ізотерапію, візуальну, медитаційне малювання, мультимедійну.

Саме тому арт-терапію, станом на сьогодні, розглядають у контексті мистецтва, при тому, переважно площинного, зокрема живопису, колажу (або аплікації), графіки, а також і інших видів мистецтва, у яких провідну роль відіграє візуальний спосіб обміну інформації (комунікація). Основною особливістю такої терапії є використання (або робота) із спонтанними продуктами творчості, які з'являються в результаті використання засобів образотворчого мистецтва. Також до особливостей арт-терапії можна віднести її доступність у дисциплінарному знанні та поєднанні різних підходів. Особливо це стосується виявом турботи щодо емоційного благополуччя, психологічного здоров'я у конкретної особистості або окремої взятої групи, спільноти. Разом із тим, це окремий вид технології або психологічної системи роботи, підґрунтям яких, на думку Н. Роджерс, є лікувальний потенціал мистецтва.

Як окремий вид психологічної допомоги або власне саму психотерапію розпізнають за декількома критеріями. Так, за формою арт-терапію поділяють

на індивідуальну та групову. Натомість за напрямом існує симптоматична, що спрямована на певні ознаки чи відхилення в особистості, та каузальну, що передбачає опрацювання причин, які дозволяють з'ясувати виникнення тих чи інших симптомів [3].

У найбільш загальному розумінні арт-терапія поєднує у собі малювання, ліплення та решту видів образотворчого мистецтва. Доведено, що вже саме очікування і підготовка (обрання матеріалів)до творчості зумовлює появу у людини позитивних емоцій, зацікавленість і сподівання на щось приємне. Цю стадію прийнято позначати як підготовчу. За нею слідує стадія інкубації, іншими словами виникає задум малюнка або скульптури. На думку дослідників, найбільш критичний момент, оскільки не завжди задум можливо втілити [4].

Заняття арт-терапії дозволяють зосередитися на акті творення, що сприяє зниженню рівня стресу та емоційної напруги, що зумовлене виробленням ендорфінів (гормонів щастя), які мають вплив на настрій. Також у ході творчості суттєво зростає рівень дофаміну, особливого нейромедіатора, котрого надто обмаль у людей із певними розладами, зокрема тривогою та депресією [3; 4].

Наявність групових методів в арт-терапії дозволяє створити особливу атмосферу, якій властиві взаємодія і взаємопідтримка людьми одне одного: знайти однодумців, отримати/надати допомогу та підтримку, що важливо при подоланні стресу. Техніки цієї терапії достатньо ефективні для опрацювання різних психологічних проблем, зокрема для зняття емоційного напруження, під час роботи з травмою тощо. При цьому науковці відмітили, що вони зовсім не мають вікових обмежень і, відповідно ними можна скористатися для роботи зівсіма віковими категоріями людей, починаючи від трьох років і завершуючи углибокій старості.

Також розрізняють основні напрями арт-терапії, які станом на сьогодні використовуються на практиці. Так, ізотерапія передбачає терапевтичний вплив на основі методу малювання (загалом всього образотворчого мистецтва). При цьому основними засобами, якими може скористатися клієнт є фарби, олівці, пастель, художні маркери тощо.

Основою ізотерапії є малюнок, що має значний діагностичний потенціал творчої продукції учасників арт-терапевтичної роботи, що надає можливість висловити внутрішні, глибинні переживання, побачити яскраву індивідуальність особистості. Малюнок у арт-терапії є основою проєктивних технік або методик.

Натомість у мандалотерапії використовуються так звані мандали, коло, на якому клієнт малює, клеїть якесь зображення та приводить його в рух

(особливо використовується для подолання стресу для заспокоєння, знаходження внутрішніх ресурсів). А при пластичній терапії (терапія ліпленням) використовують різні пластичні матеріали, зокрема глину, солоне тісто, пластилін для створення об'ємних зображень, які відображають внутрішні переживання людини. Надто ефективним цей вид терапії у подоланні наслідків стресу, ПТСР [4; 6].

При музичній терапії (терапії музикою) основними є впливи через мелодію, спів (можна прослухати, а можна створити власні мелодії, пісні). Наступний напрям – терапія піском (сендплей), що передбачає використання спеціальної пісочниці й створення у ній клієнтом різних сюжетів. Метафоричні асоціативні карти (МАК) – напрям, що виник порівняно недавно і який передбачає використання спеціальних карток, які дозволяють прийняти рішення, відмежуватися від ситуації, осмислити клієнтом власні почуття. Існують різні колоди таких карт, зокрема й ті, які дозволяють працювати зі стресом, різними травмами, ПТСР [3].

Казкотерапія розглядається у контексті бібліотерапії або окремо. Основою є робота з художніми текстами, зокрема читання казок, зміна сюжету, складання своєї казки, використання метафор, взятих із казок, міфів, легенд, билин тощо. Натомість у бібліотерапії клієнт працює зі знайомими чи незнайомими текстами, обираючи значущі для себе слова та складає послання із цих слів для себе.

У тканинній терапії терапевтичні впливи здійснюються через роботу з різними тканинами, зокрема створюються різні композиції з різних видів тканин. У техніці колажу такі композиції створюються із використанням картинок, вирізаних із газет, журналів. У фототерапії при цьому використовують реальні фото клієнта, які допомагають йому у розумінні станів, свого життя, напрямків особистісного зростання, стосунків. Нерідко використовують ляльковотерапію, де основним втіленням внутрішніх переживань є лялька. Клієнту пропонують виготовити її, обравши для цього різні матеріали.

Також існує і терапія, основою якої є використання відеороликів, фільмів (кінотерапія). На початку клієнт їх має переглянути, а вже далі відбувається їх аналіз, обговорення і, внаслідок цього, переосмислення життєвих цінностей. Отже, арт-терапія має достатньо широкий арсенал для позитивних змін у клієнта. При цьому багато дослідників наголошує, що арт-терапія розширює можливості для адаптації людини [4; 5; 6].

При ПТСР арт-терапевтичний вплив передбачає наявність двох пов'язаних між собою блоків. Перший із них зумовлює впливи на основні симптоми, що має на меті унормування емоцій і емоційного стану клієнта,

структурування дій на рівні поведінки, формування готовності до психологічної допомоги ззовні, а також мотивів, які стимулюють процес пристосування до навколишніх умов серед соціального оточення. Другий блок спрямований на активізацію внутрішніх ресурсів особистості, що дозволяють подолати негативні стереотипи (емоційні, когнітивні, поведінкові) та моделювання більш дієвих і оптимальних шляхів особистісного відновлення та розвитку.

Таким чином, арт-терапія у сучасній науці розглядається як окремий метод психологічної допомоги (як певна міждисциплінарна сфера знань), що дозволяє здійснювати через знаково-символічну форму та метафори вплив на особистість із метою її зцілення, розв'язання проблем і суперечностей, досягнення гармонії (досконалості), сприяння саморозвитку та розкриття всіх можливостей, особистісних ресурсів і креативності. Основою арт-терапії є мистецтво, що має лікувальний ефект. При подоланні травми доцільно використовувати методи арт-терапії як додатковий засіб, поєднуючи її із формами інших видів психотерапії і лікування медичними препаратами. При роботі з ПТСР за допомогою арт-терапевтичних засобів відбувається трансформація негативних переживань у досвіді клієнта на глибинному рівні та задіються внутрішні особистісні ресурси відновлення.

Особливої уваги потребує робота з підлітками, які відчули на собі вплив насилля та в них діагностуються ознаки ПТСР: вони не можуть брати участь у груповому процесі, а найкращим способом для них буде проведення арт-терапевтичних сеансів в індивідуальній формі. Нині арт-терапію визнають як найбільш екологічний спосіб взаємодії, що особливо необхідно у роботі з підлітками, беручи до уваги їх вразливість, нестабільність психоемоційного стану та достатньо суттєву схильність до психологічного опору. При цьому арт-терапія спрямована на отримання позитивних вражень і, тим самим, сприяє зниженню і подоланню фізичної та емоційної напруги. Як метод вона має як групову, так і індивідуальну форму. Для підлітків вона є особливим видом образотворчої діяльності, у якому вони почувають себе вільно та комфортно, а для психолога – спосіб надання допомоги в умовах довіри, що загалом важливо для подолання кризових ситуації і наслідків психотравми, зокрема ПТСР.

Список використаних джерел:

1. Арт-терапія: навчальний посібник / уклад. В.І. Станішевська. Умань : ВПЦ «Візаві», 2022. 172 с.

2. Берегова О.В., Коваль К.І. Діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу у жителів країни, що перебуває у стані військового конфлікту. Габітус. Випуск 42. 2022. С. 113–118.

3. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психологічної травми: практичний посібник. Київ: Золоті ворота, 2015. 148с.

4. Доцюк А. Арт-терапевтичні техніки у відтворенні власної захищеності: збереження, цілісність, стійкість. *Простір арт-терапії: творча інтеграціята трансформація в епоху плинного модерну: матеріали XV Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Львів, 16-18лютого* 2018 р.)/ за наук. ред. А.П. Чуприкова, Л.А. Найдьонової, О. Л. Вознесенської, *О. М. Скнар*. С. 139–141.

5. Енциклопедичний словник з арт-терапії/ за заг. наук. ред.. О.Л. Вознесенської, О.М. Скнар. Київ: Видавець ФОП Назаренко Т.В., 2017. 312 с.

6. Калька Н. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1.Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

Запорожцев Є. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри «Практичної психології»,
Одеський Національний Морський Університет,
м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Ефективність навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі визначається за критерієм відповідності результатів підготовки майбутніх фахівців вимогам професійної діяльності, яку вони мають здійснювати.

За традицією цю відповідність визначають за показниками рівня компетентності і значно менше дослідників звертаються до визначення якості підготовки фахівців до професійної діяльності за критеріями їх особистісного розвитку, зокрема за станом зрілості.

Саме цим критеріям відповідає професійна зрілість як показник провідної якості підготовки фахівця до професійної діяльності.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема професійної зрілості фахівця як інтегральної характеристики його становлення як особистості в системі професійної підготовки.

Мета дослідження –проаналізувати психологічні особливості професійної зрілості особистості майбутніх фахівців в морегосподарчої галузі.

За даними Є.А.Климова, Н.С.Пряжникова, Е.Ф.Зеєра, професійне становлення або професійну зрілість особистості треба розглядати як професійну відповідність, що асоціюється з існуванням необхідного набору задатків або здібностей у особистості, та виступає умовою ефективного освоєння професії.

Автори стверджують про «вписування» людини в ту чи іншу систему професійної діяльності завдяки формуванню у неї комплексу професійно важливих якостей у процесі підготовки та освоєння професії [1, с. 159-164].

Дослідники розглядають особистість у якості «творця» своєї професійної діяльності, важливою характеристикою при цьому виступає здатність усвідомлювати обмеження власної діяльності задля аналізу, оцінки і подальшої самоорганізації. Процес становлення професіонала розглядається у цьому контексті, як саморозвиток людини впродовж усього життя. Професіоналізація в широкому сенсі стає способом буття людини, формою його суб'єктності (Н.Г. Алексєєв, С.Л. Рубіштейн, В.І. Слободчиков) [1, с. 159-164].

Отже, проблема становлення соціальної зрілості фахівців різних професій не є новою.

Досліджувалися проблеми зрілості вчителя (В.В. Радул, А.О. Реан), економіста (О.В. Михайленко), психологічної зрілості технічного працівника (Т.В. Степанова). Вивчалися питання моральної зрілості (А.О. Кошелєва), академічної зрілості (Т. Страва), громадянської зрілості (Ю.А. Маринкіна, М.М. Чумакова, Р.І. Хмелюк) тощо [2, с. 130-138].

Предметом окремих досліджень став процес становлення), випускників професійно-технічних училищ (Т.М. Гусєва, Ю.Г. Кузнєцов), робітників і спеціалістів (О.Г. Галицький), студентів (Т.В. Степанова), курсантів (М.І. Заплавний, М.М. Мороз) [3, с. 117-123].

Дослідниками теоретично обґрунтовано положення щодо можливості формування різних видів зрілості: психологічної (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, О.О. Бодальов, О.М. Леонтьєв, Л.П. Буєва та ін.); моральної (Б.С. Братусь, Л.П. Буєва, І.Л. Булигін, І.Н. Даниленко та ін.); професійної, трудової (Ю.П. Бардін, Т. Заславська, Ю.Г. Кузнєцов, С.М. Наумкіна та ін.); громадянської, політичної (Т.М. Гусєва, С.М. Іконнікова, В.Т. Лісовський, С.Б. Решетняк та ін.). Соціальна зрілість особистості розглядається у працях філософів (І.В. Бестужев-Лада, І.М. Даниленко, М. Драганов, С.М. Іконнікова, Л. М. Коган, І.С. Кон, В.Т. Лісовський), педагогів (В.В. Радул, А.О. Реан) і психологів (Б.Б. Коссов, К.К. Платонов та ін.) [3, с. 117-123].

Результати цих досліджень дають підстави для виокремлення феномена професійної зрілості фахівця як специфічного прояву зрілості особистості, зумовленої вимогами і специфікою діяльності в морегосподарчий галузі.

Аналіз літературних джерел дав змогу дійти висновку, що в теорії психології ще не склалося єдиного підходу до розуміння того, що являє собою зрілість особистості як сутність, які її ознаки визначають приналежність до типу професійної зрілої особистості та характеризують її саме як професійну зрілість особистості, яка реалізує себе в морегосподарчий галузі.

Загальна концепція дослідження базується на припущенні, що професійна зрілість майбутніх працівників морегосподарчої галузі є особливим утворенням в структурі його особистості, яке може формуватися за умови спеціальної підготовки в процесі поетапної організації навчально-виховного процесу в Одеському національному морському університеті.

Вивчення літературних джерел, нормативно-правових актів та інших матеріалів, аналіз якості професійної підготовленості майбутніх працівників морегосподарчої галузі до виконання професійних службових обов'язків з урахуванням сучасних і перспективних вимог дали можливість виявити окремі суперечності, що негативно позначаються на кінцевому результаті навчально-виховного процесу [1, с. 159-164].

Подолання цих суперечностей потребує теоретичного і методичного обґрунтування нових підходів до формування професійної зрілості майбутніх працівників морегосподарчої галузі.

Таким чином, професійна зрілість фахівця є інтегральною характеристикою у становленні особистості в системі професійної підготовки у майбутніх працівників морегосподарчої галузі.

Список використаних джерел:

1. Черкашин А. І. Дефініція «особистісно-професійна зрілість» у психологічних дослідженнях. / ПРАВО І БЕЗПЕКА. № 3 (66), 2019. С. 159-164.

2. Дідик Н. М. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. Молодий вчений. № 1 (03), 2019. С. 130-138.

3. Лукасевич О. А. Особливості досягнення особистісної зрілості студентами вищого навчального закладу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. № 21 (45), 2019. С. 117-123.

Козак І.С.
аспірант,
Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика,
м. Миколаїв, Україна

Євдокимова Н.О.
науковий керівник:
доктор психологічних наук професор,
Міжнародний класичний університету
імені Пилипа Орлика,
м. Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУЧАСНОГО ЮРИСТА

Проблематика психологічного біхевіоризму для сучасного юриста набуває додаткової актуалізації — в особливості, в умовах глобалізаційної та інформаційної тенденційності розгалуження правничих активностей. Стрес-індукованість, відповідальність та багатозадачність юридичної професії, в свою чергу, продукує негативні тенденції психологічної персоніфікації експертами даної галузі.

Питанню аналізу досліджень з проблем психологічних особливостей сучасного юриста присвячені праці вітчизняних та зарубіжних фахівців-науковців водночас. На наш погляд, серед доктринально-дослідницького поля України варто виділити науковий доробок І. Івашкевич, І. Охріменка, І. Озерського, С. Ніколаєнка, О. Котикової та ін. Водночас, серед праць зарубіжних науковців у галузі дослідження проблеми психологічних особливостей сучасного юриста пропонуємо сконцентрувати увагу на напрацюваннях К. Янг та В. Пекмен, Е. Джонс та Н. Граффіна, Т. Гріссо та С. Л. Бродскі, Д. Карсона та Р. Булла та ін.

Першочергово необхідно визначитися із понятійно-категоріальною проблематикою та проявами психологічної колізійності поведінки сучасного юриста. У спільній бібліографічній праці Е. Джонс та Н. Граффіна [1, с. 12] термін «емоційно-психологічні проблеми юриста» розглядається як стан професійно-психологічної нестабільності, що виникла внаслідок небалансу графіків працезайнятості та відпочинку. Окрім того, ученими запропоновано такий перелік імовірних (гіпотетичних) проблем сучасного юриста : вигорання (виснаження, проективне від навантаження, робочої тривалості та неможливості

власноруч формувати та підтримувати концепт «work-life balance» на рівні практичного забезпечення юридичної практики); суто психіко-психологічні (органічні) проблеми, як-от стрес, депресивні та тривожні розлади, психологічні травми; питання фізичного здоров'я (витривалість, відсутність позитивного «фізичного імпульсу») та енергетичного ресурсу на виконання професійних робочих юридичних навантажень; питання психологічної безпеки юриста (страх помилок та відсутність означення такого страху, що підсумково призводить до проблем психічного здоров'я); аспект інтенсивності юридичної практики (тривалість роботи, розповсюдженість понаднормової юридичної зайнятості, складність опрацювання професійної багатозадачності, тощо); органічні проблеми режиму та психолого-органічні проблеми розпорядку (безсоння та (або) порушення сну) [1, с. 14-15].

Виходячи із вищенаведеного карт-бланшу психологічних проблем юридично індукованої професійної зайнятості, надалі пропонуємо оглянути генераційні особливості деяких із означених кластерів психолого-професійних колізій інтеграції правника на практиці.

Так, на питання генерації органічних проблем психологічного портрету юриста (стреси, депресивні стани та тривожні розлади) під час виконання професійних обов'язків звернула увагу вітчизняна дослідниця І. Івашкевич [2, с. 101-102]. Вона зазначила, що індукованість юриста до появи проблем психологічного характеру може бути обумовлена природними та набутими особливостями психотипу. У випадку із професійними (набутими) особливостями психологічних проблем юриста, необхідно говорити про непідлаштованість психіки та комунікаційних механізмів юриста до тривалих та різноманітних контактів із клієнтами, підвищений коефіцієнт розумової та фізичної втомлюваності (питання ресурсного потенціалу) та ін.

Проблеми психологічної безпеки юриста як сталий конструкт потенційно-гіпотетичних проблем подальшої професійної реалізації розглянули К. Янг та В. Пекмен [3, с. 35-37]. Акцентуючи увагу на питаннях юридичного вигорання, зокрема, крізь призму персоналії адвоката як представника юридичної професії, вони відзначили відсутність прямого соціального контакту працівників юридичних професій із колегами та членами родини як одну із систематичних причин появи відчуття психологічної незахищеності. Психологічний стан незахищеності, водночас, розглядається у даному дослідженні як інваріантна психологічна фрустрація, що супроводжується неспроможністю максимальної реалізації власного потенціалу на професійному, особистісному та соціальному рівнях водночас.

Аспект інтенсивності юридичної практики як одна із причин емоційно-психологічного вигорання представника юридичної професії означений у

напрацюваннях вітчизняного вченого І. Озерського [4, с. 72] та дуету американських дослідників Т. Гріссо та С. Л. Бродскі [5, с. 153-154]. У зазначених роботах відзначається тривимірність проблеми тривалості робочого дня, розповсюдженості понаднормової юридичної зайнятості, складнощів опрацювання професійної багатозадачності для юристів, особливо — із незначним професійним досвідом. За таких умов конклюзивного значення набувають компенсаторно-психологічні можливості психіки та психологічно-архітектурної типології індивіда, становлення та генералізація котрих передбачає наявність вільного часу з метою реалізації особою-юристом в цілях індивідуально-психологічного та професійного саморозвитку водночас.

В той же час, вітчизняний дослідник І. Озерський зазначає [4], що інтенсивність праці юриста продукує або його стресостійкість, або додаткову психологічну проблематику. Таким чином, можна зробити висновок про індивідуальність психотипу юристів залежно від персоніфікованих особливостей психологічного та психологічно-професійного портретів водночас.

Отже, аналіз досліджень з проблем психологічних особливостей сучасного юриста дозволив нам, по-перше, дефініціювати термін «психологічні проблеми сучасного юриста» як стан професійно-психологічної нестабільності, що виникла внаслідок небалансу графіків працезайнятості та відпочинку, та, по-друге, концептуалізувати ключові психологічні проблеми даної професії (вигорання, стрес-індукованість, інтенсивність юридичної професії).

Список використаних джерел:

1. Jones, E., Graffin, N. Mental Health and Wellbeing in the Legal Profession. Bristol University Press, 2020. 128 p.

2. Івашкевич, І. Професійна компетентність юриста як психологічна проблема. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». № 31. 2016. С. 94-107.

3. Young, C., Packman, W. The Wounded Attorney. How Psychological Disorders Impact Attorneys. Lexington Books, 2022. 198 p.

4. Озерський, І. Актуальні проблеми юридичної психології : навч. посібн. ЧНУ ім. П. Могили. Вид-во «Миколаїв», 2021. 300 с.

5. Grisso, T., Brodsky, S. L. The Roots of Modern Psychology and Law : A Narrative History. Oxford University Press, 2018. 233 p.

Колмикова О.О.
доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
Дунайський інститут Національного університету
«Одеська морська академія»,
м. Ізмаїл, Україна

ДОТРИМАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТРАКТУ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ В МОРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

Проблема психологічного контракту як складової для розуміння поведінки найманих робітників розглядалася ще в минулому столітті в роботах Ч. Барнарда (1938), К. Аргіріса (1960), Г. Саймона (1979). Не втратила вона своєї актуальності і в теперішній час.

Психологічний контракт, як система взаємних очікувань і уявлень між працівником і організацією, набуває неабиякого значення в морській галузі. Головним чинником порушення такого уявного контракту є не відповідне забезпечення балансу між роботою та особистим життям моряка, що в свою чергу, може призвести до плинності кадрів. Так, деякий процент кадетів морських закладів вищої освіти після першого робочого контракту на торговельних судах зазначає, що їх романтичні очікування від роботи на морі не співпадають з реальними умовами праці.

Останнім часом в світовому судноплавстві відбуваються такі процеси як скорочення чисельності екіпажу (внаслідок підвищення рівня автоматизації на суднах) та скорочення часу перебування в порту (з економічних міркувань). Внаслідок збільшення завантаженості роботою, яку моряки зобов'язані виконувати у стислі терміни, виникають ризики зниження рівня безпеки праці.

Зрозуміло, що в результаті бажання моряків продовжувати будувати кар'єру в цієї індустрії знижується.

Досліджуючи чинники психологічного контракту з точки зору майбутніх моряків відповідно до балансу між роботою та особистим життям, необхідно враховувати такі аспекти, як тривалість робочого часу та відпусток, наявність вихідних / святкових днів, системи ротації та ін.

Робочі умови на борту судна (тривалий робочий день, овертайми, втома, замкнутий простір, що обмежується судном, постійний шум, вібрація, нічні вахти, що порушують циркадний ритм моряків тощо) передбачають високий рівень стресу, який не лише вкрай негативно впливає на фізичне здоров'я та продуктивність, але й може стати причиною психічних розладів, навіть самогубств та нещасних випадків на морі. [1; 3].

Отже, одним з пріоритетів роботодавців морської галузі має стати покращення добробуту та балансу між роботою та особистим життям моряків [2; 3].

Складність полягає в тому, що під час рейсу для моряків розмивається поняття роботи та дому. Судно – це і домівка, і місце роботи. Саме тому, забезпечення балансу між роботою та особистим життям в першу чергу має передбачати поліпшення якості життя на борту, а саме:

- можливість сходити на берег у портах;
- наявність необхідних умов для відпочинку та комунікації на судні;
- забезпечення надійним інтернет зв'язком для спілкування з рідними та друзями на березі;
- зменшення обсягу адміністративної / паперової роботи (передача частини такої роботи до берегових офісів);
- можливість переривати контракт у разі виникнення непередбачених особистих надзвичайних ситуацій на березі;
- скорочення тривалості рейсів.

Отже, дотримання психологічного контракту між роботодавцем (судновласником) та робітником (моряком) та забезпечення балансу між роботою та особистим життям моряків дозволяє максимально знизити ризики нещасних випадків, виникаючих внаслідок стресу та втоми, та позитивно впливає на підвищення продуктивності праці в морській галузі.

Список використаних джерел:

1. Carotenuto A., Molino I., Fasanaro A. M., Amenta F. *Psychological stress in seafarers: Areview. International Maritime Health*. 2012. № 63 (4). P. 188-194.

2. Caesar D., Cahoon S., Fei J. (2014). Understanding and managing the complexity of retentionissues for 21st century seafarers in the global shipping industry : the 2014 International Association of Maritime Economists Conference (IAME 2014). Norfolk, Virginia : USA. 2014.

3. Oldenburg M., Hogan B., Jensen H.-J. Systematic review of maritime field studies aboutstress and strain in seafaring : *International archives of occupational and environmental health*. 2013. № 86 (1). P. 1-15.

Кухаренко О. А.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЇ

Проблема професійного саморозвитку володіє певною складністю, адже її вивчають багато наукових галузей, відтак вона характеризується наявністю міждисциплінарних рис. Але, щоб визначити категоріальний апарат дослідження та зрозуміти його концептуальну суть, насамперед буде доречним зупинитися на глибшому з'ясуванні змісту головних понять. Вихідний термін – «розвиток», на якому й бажано зосередитися першочергово. Цим поняттям широко оперують психологія та педагогіка. Вчені наголошують, що особистість розвивається під впливом чотирьох факторів – спадковості, середовища, виховання й активності. Звісно, не можна заперечувати впливу спадковості на розвиток людини, але кожній особистості до снаги доповнити дані їй природою сили, задіюючи власний ресурс, зайнявшись саморозвитком та вдосконалюючи себе.

У гуманістичних концепціях К. Роджерса та А. Маслоу людина представлена як центральний об'єкт, що ініціює та організовує процес власного розвитку, а особистість розглядається центром власного розвитку, котрий містить джерела та рушійні сили цього розвитку. Тому головним збудником особистісного росту, згідно з К. Роджерсом та А. Маслоу, є вроджена, іманентна тенденція організму до особистої автономії, самозміцнення, самоактуалізації. Тому ми виходимо з того, що основу саморозвитку особистості складають ідентифікація, емоційне зумовлювання, наслідування, мотиваційне опосередкування, конформність, вживання у соціальну роль, редукція (зменшення) когнітивного дисонансу тощо [1].

Проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що процес розвитку – це рух, що має певну спрямованість і тенденції, що призводять до незворотних якісних змін у структурі об'єкта, до «виникнення нових структурних складових об'єкта – елементів, зв'язків і залежностей, що складають його структуру» [2].

Отже, процес розвитку – зумовлений і разом із тим активний саморегулювальний процес. Це внутрішньо необхідний рух, в якому зовнішні

спонуки (навчання, виховання) завжди діють через внутрішні умови. Розвиток і саморозвиток – це, по суті, тотожні поняття, які є психологічним механізмом «людинотворення». Таким чином, постає ключове протиріччя, що виступає рушійною силою розвитку, – між заданим і необхідним рівнями психосоціальної зрілості зростаючої людини, задає енергію самовпливу в процесі будь-якої діяльності, визначає поглиблення самопізнання, самоосмислення, актуалізує ціннісне самовизначення, служить розгортанням цілепокладання, створює смисловий простір само творення. Категорія «розвиток» тісним чином пов'язана з категорією «саморозвиток». Частина слова «само» не заперечує ролі людини в розвитку власної особистості, не відокремлює її від соціальних умов, що завжди впливають на цей розвиток, а підкреслює, що цей вплив здійснюється в процесі саморуху психічних процесів, сил [3].

Свідоме бажання займатися саморозвитком з'являється як наслідок попереднього зовнішнього розвитку, так виявляється вплив, який здійснює на людину суспільство через суб'єктивну діяльність, яку проводили вихователі, батьки, викладачі і т.д. Людина як об'єкт і водночас суб'єкт становлення розміщує власну оптику таким чином, щоб завдяки зовнішнім педагогічним впливам вона усвідомлювала різницю між тим, що досягнуто, і тим, що бажано досягнути. Відтак у розвитку й саморозвитку, що формують особистість, вбачаються ознаки єдиного процесу.

У Новому тлумачному словнику української мови міститься таке визначення цього поняття: «саморозвиток – це розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами. Саморозвиток здійснюється власними силами, без впливу або сприяння яких-небудь зовнішніх сил» [4].

Таким чином, взявши до уваги філософські, синергетичні, психологічні, деякі інші визначення саморозвитку, нам вдасться знайти власне формулювання цього явища: саморозвиток доцільно вважати процесом, підґрунтям якого виступає набутий особистісний досвід, його стимулами є навчання й виховання, рефлексії та емпатія. Інакше кажучи, особистість буде схильною розвиватися тільки за умови, що її думкам і прагненням вдасться стати діями, вихованню – відображатися в поведінці, навчанню – перейти у знання, а рефлексіям – перетворитися у здатність до аналізу своїх життєвих обставин.

Під час дослідження проблеми особистісного саморозвитку слід зосередитися на такому:

– завдяки процесу саморозвитку відбувається самоудосконалення та самореалізація людини;

– у особистісного саморозвитку помітні риси, що характеризуються діяльністю – він невіддільний від власної активної діяльності людини, її бажань, зусиль, які вона докладає, працюючи над собою;

– особистість розвивається завдяки внутрішнім стимулам: потребам людини, її мотивам, інтересам та установкам;

– формуються потреби, мотиви, інтереси та установки людини завдяки внутрішнім суперечностям, що призводять до активності особистості, забезпечують її саморозвиток;

– зовнішні впливи на особистісний саморозвиток здійснюються середовищем та цілеспрямованим вихованням;

– з боку зовнішніх факторів на розвиток особистості чиниться не безпосередній вплив, вони тільки сприймаються її внутрішньою сферою, в тому числі, її винятковими потребами та цілями, що виявляється у відмінності, різноманітності й неповторності особистісного розвитку кожної людини, її індивідуальній своєрідності.

Професійному саморозвитку особистості останнім часом приділяється велика увага: це явище активно досліджують, і, як свідчать результати роботи, він не тільки впливає на те, наскільки ефективно відбувається професійний саморозвиток, а й на те, як саме він здійснюється. Його бачать у вигляді процесу, в ході якого особистість розвивається, а орієнтується він на високий професіоналізм.

Процесу, в ході якого триває професійний розвиток та саморозвиток майбутнього фахівця, коли він проходить професійну підготовку, притаманні певні властивості. Він обумовлюється навчальною діяльністю, його регламентують вимоги, які виставляють викладачі, навчальні програми, своєрідність, притаманна предмету професійної діяльності. Однак у ході цього процесу виявляється необхідність підвищувати суб'єктну складову особистості майбутнього спеціаліста, коли він розвивається у професійному плані. Система, яка містить педагогічні умови професійного саморозвитку під час того, як триває підготовка майбутнього фахівця, зокрема вимагає:

– навчальний процес має орієнтуватися на те, щоб майбутній фахівець прагнув самоактуалізації та самодетермінації під час своєї майбутньої професійної діяльності;

– зміст навчання повинен містити поняття та концепції, що стимулюють у майбутніх спеціалістів потребу рефлексувати, вміти здійснювати самопроектування, навчатися, прагнути до самоорганізації, саморозвитку, коли йдеться про професійно значущі особистісні риси.

Є очевидним, що в нинішніх складних сучасних умовах саморозвиток особистості – це досить серйозна проблема. А сучасна освіта, на жаль, не

містить дисциплін, завдяки яким найповніше була б репрезентована людина як об'єкт динамічно цілий, якими була б запропонована дієва система особистісного саморозвитку, підґрунтям якої виступали б індивідуальні інтереси. Ми глибоко переконані, що цей недолік має бути якнайшвидше усунутий, до того ж, щонайперше, за рахунок релігійно зорієнтованих сфер знання та виховних практик.

Список використаних джерел:

1. Колісник О. Духовний саморозвиток особистості. *Соціальна психологія.* 2006. № 1. С. 62-77.
2. Гегель Г. Феноменологія духу. К. : Основи, 2004. 548 с.
3. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Початкова школа. 2001. № 7. С. 1-4.
4. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови. К.: Аконіт, 2000. Т. 4. 2000. 941 с.

Лаптєв І. М.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ПІСЛЯ РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ

Безперечним вважається негативний вплив розлучень на морально-психологічний розвиток дітей. В наслідок цього дитина одержує одностороннє виховання та в неї можливе сформуватися спотворене відношення до шлюбу й сім'ї. Збільшення сирітства за живого батька посилює можливість девіантної поведінки серед багатьох дітей. В результаті розлучення формуються травмуючі ситуації, що зумовлюють нервово-психологічні розлади як у батьків, так і в дитини.

Розлучення – це криза, що стосується всієї сімейної системи та яку складно переживають як подружжя, так і діти. В багатьох аспектах реакція дітей залежить від їхнього віку. Неповною сім'єю є сім'я, де діти проживають з одним із батьків. Неповна сім'я формується в результаті розлучення, смерті одного з батьків. Відповідно до офіційної інформації Міністерства праці та соціальної політики України, кожна сьома дитина виховується без батька.

Трубавіна І. розглядає неповну родину як родину, яка характеризується специфічною формою інституювання, порушенням внутрішньої структури та деформацією подружніх та батьківських аспектів [1].

Розірвання шлюбу – це розірвання шлюбу, тобто його законне припинення за життя подружжя. Розлучення – це ненормативна сімейна криза, основним змістом якої є стан дисгармонії, спричинений порушенням гомеостазу сімейної системи, яка потребує реорганізації як сімейної системи [2]. На думку В.П. Степико, розлучення є результатом кризи у розвитку стосунків між подружньою парою. Науковець наводить дані про те, що низьку готовність до розлучення виявляють жителі сільської місцевості, безробітні жінки, групи населення з рівнем доходу нижче прожиткового мінімуму [3]. В той же час, І. Черезова зазначає, що працюючі жінки-дружини, будучи після розлучення спроможними та готовими матеріально забезпечувати себе та дітей, відзначають більшу схильність до розлучень у проблемних сім'ях, ніж жінки, які не працюють або зайняті низькооплачуваною роботою [4].

Однак наразі розлучення як феномен оцінюють неоднозначно. Коли раніше це вважали однозначно негативним явищем (як загрозу родині), то наразі змогу розлучення розглядають як невід'ємний компонент сімейного ладу, необхідний для її трансформації у разі, коли не можна зберегти сім'ю в незмінному складі та структурі.

Період розірвання шлюбу має зв'язок із на юридичному рівні оформленням нового сімейного стану, визнанням припинення колишніх прав та обов'язків подружжя з огляду на розірвання шлюбу та прийняття нових обов'язків стосовно збереження батьківських функцій. Тривалість зазначеного строку встановлюється відповідно до правових норм (від 2 до 5 місяців, у залежності від наявності дітей в сім'ї й зважаючи на добровільне рішення обох членів подружжя розлучитися).

Розірванням шлюбу є не просто штамп у паспорті як процес юридичного оформлення нового сімейного стану, а також економічна прогалина й, крім того, договір про участь подружжя у вихованні дітей. Якщо між батьками не досягнуто згоди стосовно того, з ким будуть проживати діти і як гарантуватиметься втілення права одного з батьків на виховання дітей, рішення ухвалює суд. Саме він вирішує, з ким із батьків будуть залишатися діти, зважаючи на інформацію про їхній вік і стать; емоційну прив'язаність до батьків й решти членів родини; фінансово-економічні умови, котрі кожний з батьків здатний створити дітям, безумовно, в разі фінансової допомоги другого з батьків; змогу виховної функції батька; стан соматичного та нервово-психічного здоров'я батьків, а також їхній правовий статус. Як правило, в підлітковому віці питання щодо того, з ким залишиться діти, вирішують на користь матері.

Слід наголосити, що форми реагування на розлучення залежать від низки чинників, а саме: характеру розірвання шлюбу (його форми, глибини, тривалості, чисельності учасників, котрі в ньому задіяні); відношення до нього подружжя; існуючих ресурсів (матеріальної й житлової забезпеченості, здоров'я, емоційного стану, проблем дітей, віку подружжя).

Один зі складних негативних наслідків розлучення або втрати для дітей – в батьків, котрих поглинули власні проблеми, нерідко не залишається для них енергії на емоційному рівні. В дитини може виникнути уявлення, що її покинули обоє батьків, а не лише той із них, хто залишив сім'ю. Також батькові або матері, котрі зосталися з дитиною, в певних ситуаціях потрібно знайти додаткову роботу, в наслідок чого у них не залишається часу й сил для дитини.

Насамперед негативним чином розлучення відображається на хлопчиках. У цей період в усіх дітей виникає особлива потреба почуватися залежними та

захищеними: їм потрібна ласка, заспокоєння, вони можуть стати плаксивими. Відповідно до досліджень, дівчаткам більш просто забезпечити власні потреби бути залежними та захищеними, аніж хлопчикам. Як правило, батьки є більше скутими на ласку щодо синів, вони не бажають зіпсувати власних дітей, проявляючи своє піклування про них та задовольняючи їхні потреби в підвищеній увазі у згаданий період.

З-поміж найбільш значущих чинників, які формують реакцію дітей на розлучення батьків, можливо виокремити такі:

1. Ворожнеча, що супроводжує розлучення. Зі значним ступенем ворожості й злості, котрі супроводжують розлучення, дітям більш складно адаптуватися до ситуації. Конфлікт між батьками – головна причина їх погіршення самопочуття. Коли між батьками відбувається сварка, в дітей виникає страх та дратівливість. Вони стають по-особливому вразливими, коли мусять пристати на чийсь бік. Затяжні судові тяганини за батьківські права, сварки стосовно розподілу майна, розв'язання питань стосовно режиму відвідування батька, котрий залишає сім'ю, фінансової допомоги роблять ще більш складною ситуацію як для дорослих, так і для дітей.

2. Кількість змін, які сталися у способі життя дитини. Коли дитина й надалі живе в тому самому будинку, продовжує відвідувати ту ж школу й мати тих же друзів, до котрих вона звикла, вона більш легко переживає наслідки розлучення. І навпаки, коли повсякденне життя дитини серйозно змінюється й наразі їй приходиться переходити з одного дому в інший, переживати розлучення зі старими друзями, переходити у нову школу, її впевненість у собі й почуття порядку в житті, найімовірніше, похитнуться. Що більше змін відбудеться в житті дитини, насамперед зразу після розлучення, то більш складно їй буде пристосуватися до нових обставин.

3. Особливості стосунків батьків та дітей. Для дитини вкрай помічною є любов та підтримка обох батьків. Дехто з науковців помітив, що особливості щоденних стосунків між батьком і дитиною значно важливіші, аніж присутність обох батьків вдома. По суті часом розлучення – більш позитивний варіант для дитини, аніж спільне проживання з обома батьками, котрі весь час конфліктують і б'ються один з одним.

Натомість позитивний розвиток дитини у неповній сім'ї окреслюється рядом чинників:

1. Нормальне функціонування батьків. Альтруїстична самопожертва матері – її легковажне ставлення до власних інтересів, щастя та добробуту задля дитини – зазвичай не робить її щасливою, тому що такі переконання відображаються в спотворенні виховання за формою потурання й зумовлює спотворення особистісного розвитку дитини, спричиняє збільшення

конфліктності й конфронтації у підлітковому віці, у період автономізації дитини.

2. Батьки в неповній сім'ї мають підтримувати позитивні взаємини та змогу співпраці в аспекті виховання дитини принаймні на рівних. Варто категорично заборонити будь-які намагання спотворити образ колишнього чоловіка, не слід оминати розмови про батька та відмовлятися про нього згадувати.

3. Потрібно збільшувати коло спілкування дитини: формувати підґрунтя для перевірки й втілення її інтересів – у гуртках та секціях.

4. Не можна робити дитину об'єктом маніпуляції. Нерідко батьки стараються купити любов дитини. Дуже несприятливі умови формуються тоді, коли війна за дитину продовжує існувати й після розлучення, набуваючи крайніх форм – аж до викрадення.

Список використаних джерел:

1. Трубавіна І.М. Консультування сім’ї. К.: ДЦССМ, 2003.
2. Туровська А.О. Розлучення одна з найскладніших соціальних проблем сучасного суспільства. *Студентський вісник НУВГП.* 2015. Вип. 1(3). С. 164-166.
3. Степико В.П., Грєбєннікова Н.В. Розлучення як ризик сучасних шлюбносімейних відносин. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент.* 2014. Вип. 15. С. 73-80.
4. Черезова І. Психологія життєвих криз особистості: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Бердянськ: БДПУ, 2016. 143 с.

Манілов І. Ф.
кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник
Інститут психології
імені Г.С. Костюка НАПН України
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

У добре адаптованих людей, когнітивні стратегії сприйняття реальності відрізняються гнучкістю і здатністю змінюватися відповідно до нового досвіду. Коли здатність гнучко пристосовуватися до безперервних змін у середовищі порушується, починають виникати всілякі ригідні дезадаптивні думки і переконання, які, рано чи пізно, призводять до тих чи інших девіацій поведінки.

Більшість дезадаптивних когнітивних утворень формується вже в дитячому віці. Саме тому вкрай важливо починати їхню корекцію якомога раніше. Психокорекційний вплив, як правило, реалізується у чотири етапи: 1. ідентифікація дезадаптивних думок; 2. віддалення або виклик сумніву; 3. перевірка дезадаптивних думок на достовірність; 4. заміна дезадаптивних думок на адаптивні. Одними з головних інструментів корекційного впливу є переконання. Процес переконання, найчастіше, здійснюється шляхом зіткнення суперечливих несумісних думок, та вибудовування низки логічно узгоджених суджень, які призводять до перегляду колишніх поглядів на ті чи інші явища життя і формуванню нових, більш адаптивних. На жаль, такої форми психокорекційного впливу недостатньо для роботи з дітьми, що мають стійкі відхилення у поведінці. В першу чергу, це пов'язано з відсутністю у більшості девіантів необхідного досвіду і навичок логічного мислення, а також здатності утримувати увагу на нецікавій для них темі. Крім того, дезадаптивні думки характеризуються «автоматичністю», слабкою усвідомленістю, «его-синтоністю» та стійкістю. Все це не дозволяє реалізовувати переконання у повній мірі. Крім того, багато девіантів, свідомо чи ні, пручається психологічним та педагогічним впливам аж до відкритих проявів негативізму. У такий ситуації більш прийнятною формою психокорекційного впливу є сугестія або навіювання. Навіювання дозволяє обминути свідомий опір і досягати бажаних змін з мінімальним рівнем конфронтації і у відносно короткі терміни [1].

Аналіз фахових досліджень з проблеми психологічної корекції девіантної поведінки неповнолітніх показав, що необхідно розробити такий

метод сугестивного впливу, який дозволив би: 1. Здійснювати навіювання переважно у стані неспання, що дозволить проводити сугестію не тільки гіпнотерапевтам, але й звичайним психологам; 2. Навіювати ідеї, які не є прямою антитезою дезадаптивних думок, на перший погляд не суперечать їм але згодом поволі розхитують та руйнують будь які дезадаптивні процеси; 3. Створити ситуацію, коли альтернативні адаптивні думки сприйматимуться сугерендом начебто його власні, а не такі, що були нав'язаними ззовні. Тобто необхідно дати сугеренду можливість відчувати себе активним учасником психокорекційного процесу.

Проведені дослідження показали, що даним вимогам цілком відповідає Метод конфронтаційної сугестії. В процесі психокорекційної роботи сугеренду навіюють думки, ідеї, які є логічно несумісними з попередніми дезадаптивними. Внаслідок цього зіткнення виникає феномен когнітивного дисонансу з подальшою корекцією дезадаптиної думки [2]. Для успішної реалізації такого психокорекційного навіювання необхідно навіювати начебто нейтральні ідеї, які, на перший погляд, збігаються з основними світоглядними настановами сугеренда та не викликають у нього негативного емоційного відгуку і супротиву, однак змістовно суперечать дезадаптивним думкам та переконанням. Ідеї повинні бути загальновідомими і, по можливості, самоочевидними, не суперечити науковим фактам та індивідуальному життєвому досвіду сугеренда. Експериментальні дослідження показали, що психологічну корекцію девіантної поведінки доцільно здійснювати за допомогою навіювання, насамперед, загальних світоглядних принципів – безперервної мінливості, взаємозв'язку, відносності, які є основою подальшого процесу руйнування ригідних дезадаптивних когнітивних схем [3].

Найбільший психокорекційний потенціал має принцип безперервної мінливості. Основна його ідея – світ перебуває в постійному русі. Все безперервно змінюється і зупинити цей процес неможливо. Нічого не можна досягти, раз і назавжди, а тому зміни, це основа життя, а готовність до них – запорука адаптивності. Ідея постійної мінливості світу є ключовою для формування гнучкого мислення, здатного долати постійно виникаючи протиріччя і парадокси буття.

Наступний світоглядний принцип – принцип взаємозв'язку. В основу його покладена ідея єдності світу. Всі об'єкти і явища, в тій чи іншій мірі, пов'язані між собою і впливають одне на одне. Сила цього взаємовпливу різна. Іноді, окремі впливи помітно переважають і тоді іншими можна певною мірою знехтувати. Розуміння ідеї єдності світу є основою гнучкості в оцінках тих чи інших життєвих ситуацій.

Ще один важливий світоглядний принцип – принцип відносності. Якщо всі об'єкти і явища взаємопов'язані, то будь-яка точка відліку, будь-яка система координат умовні. Немає нічого абсолютного. Немає абсолютно правильного і неправильного. Жоден вибір, жодне рішення не може бути однозначно вдалим чи невдалим. Оцінка будь-якого вчинку залежить від обраного критерію.

Дезадаптивні думки завжди ригідні, статичні, «остаточні» і тому несумісні з ідеями безперервної мінливості, взаємозв'язку, відносності. Саме тому, навіяні і доведені до самоочевидності базові світоглядні принципи стають саме тими конкуруючими переконаннями, що поступово розхитують і руйнують дезадаптивні когнітивні утворення. В результаті зіткнення несумісних переконань перемагає більш універсальне і перевірене досвідом переконання. Все що йому суперечить, мимоволі піддається сумніву і перегляду. Необхідно проводити перевірку на сумісність з базовими світоглядними принципами кожної дезадаптивної думки окремо. Кожне переконання яке має ознаки дезадаптивного повинно пройти верифікацію.

Крім того, впродовж всієї психокорекційної роботи сугеренду імперативно напряму чи опосередковано необхідно навіювати: впевненість у власних силах, можливостях і творчому потенціалі; необхідність гнучкого підходу до оцінок людей і ситуацій, небезпеку будь-якого догматизму, терпимість до прояву «інакомислення»; ідею наявності позитивного ресурсу у будь-якій життєвій ситуації; шкідливість будь-яких утриманських сподівань, а також необхідність прийняття повної відповідальності за власні рішення; бажаність і виправданість зусиль на ведення здорового способу життя. Освітній рівень сугеренда не є вирішальним чинником успішної реалізації навіювань. Навіть при невисокому рівні інтелектуального розвитку девіанта, суттєвих проблем, як правило, не виникає.

Для успішної реалізації психокорекційних процедур необхідно використовувати комплексний сугестивний вплив. У найбільш загальному вигляді процедура комплексного психокорекційного сугестивного впливу складається з наступних частин: встановлення психологічного контакту з девіантом та блокування його негативізму на адресу оточуючих; виявлення дезадаптивних думок та переконань; навіювання загальних світоглядних принципів безперервної мінливості, взаємозв'язку та відносності та поступове «розхитування» обмежуючих дезадаптивних думок та переконань; приховане інформування девіантна про соціально прийнятні цілі та формування настанови на можливість їх досягнення; створення зрозумілого і бажаного для девіанта «персонального образу результату»; формування настанови на те, що всі психокорекційні завдання наближають до бажаної мети; підвищення віри

девіанта в себе і свої сили за допомогою непрямого навіювання; формування позитивного стилю мислення; створення настанови на автономність і самостійність в ситуації прийняття важливих рішень; ситуативна підтримка девіанта, коли в його житті трапляються несподівані психологічно травмуючи перешкоди.

Список використаних джерел:

1. Манилов И.Ф. О методах мультимодальной суггестивной психотерапии. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Вип. 38. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. – С. 281 – 292.
2. Манилов И.Ф. Некоторые особенности суггестивной коррекции «картины мира»». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». – 2017. Вип. 3, Т. 1 – С. 209–213.
3. Манилов И.Ф. Мультимодальная суггестивная психотерапия: исходные положения и принципы работы. *Психологічний часопис: збірник наукових праць.* – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. – № 1. – Том. 21. – С. 165-179.

Мешко Г. М.
завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Мешко О. І.
доцент кафедри психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Фіткайло М. І.
аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

РОЗВИТОК АСЕРТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Сучасний ринок праці в умовах постійних загроз і суцільних викликів потребує конкурентоздатних фахівців з високим рівнем стресостійкості і резильєнтності. Ефективним ресурсом професійної стресостійкості менеджерів є розвиток їх асертивності. Дослідження учених-психологів свідчать, що фахівці з високим рівнем асертивності менш тривожні, можуть краще протистояти стресу, більш успішні у професійній діяльності. Асертивність є важливою умовою попередження виникнення професійного вигорання і збереження психічного здоров'я [5].

Окрім цього, асертивність як здатність відстоювати власну позицію, демонструвати впевнену поведінку надзвичайно актуальна в соціумі зі значним діапазоном засобів впливу та маніпуляцій. Менеджери з високим рівнем асертивності здатні конструктивно взаємодіяти для досягнення поставлених цілей, з повагою ставитись як до себе, так і до колег, адекватно реагувати на критику, вміють впевнено та з гідністю відстоювати свої права і власну позицію, не принижуючи при цьому прав інших людей, приймати виважені управлінські рішення і брати на себе відповідальність. Асертивність передбачає самоствердження через конструктивну безконфліктну взаємодію у професійній діяльності.

У зарубіжній психології асертивність часто трактується у вимірах соціально-психологічних категорій, таких як впевненість, самостійність, успішність, незалежність. Асертивність визначають як важливу характеристику успішних людей, пов'язують цю якість із незалежністю і самостійністю особистості. Фахівці, які проявляють асертивність, зазвичай більш успішні, незалежні та можуть відстоювати свої інтереси і права, діяти відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, незалежно від того, чи отримають вони схвалення і підтримку колег по роботі або інших людей. У вітчизняній психології цей феномен частіше досліджують у руслі таких проблем, як власна відповідальність та суб'єктність, особистісна позиція, уміння протистояти груповому тиску, а також в контексті проблем життєвих сенсів, особистісних виборів та ін. У науковій літературі асертивність виражають і через поняття «самоефективніть» особистості, яке визначають як усвідомлену здатність особистості володіти собою в різних ситуаціях [1].

Асертивність вважають необхідною умовою життєдіяльності особистості як суб'єкта активності, котрий здатний до самостійного вибору напрямку професійного розвитку і життєвих цілей. Ця якість є важливим складником емоційного інтелекту, який впливає на соціальну адаптацію фахівця та успішність в різних сферах життя і професійній діяльності. Асертивність належить до гнучких навичок, які необхідно формувати у процесі оволодіння професійної компетентністю. Завдяки розвитку навичок асертивної поведінки у менеджерів накопичується позитивний досвід подолання труднощів управлінської діяльності, впевнених дій у реальних ситуаціях професійної взаємодії. Тому важливим питанням є пошук шляхів розвитку асертивності майбутніх менеджерів на етапі професійної підготовки.

Асертивність розкривається через такі особистісні риси, як: конструктивність, цілеспрямованість, впевненість в собі, відповідальність, рішучість, самостійність, незалежність, суб'єктність, наполегливість, ініціативність, вимогливість, здатність до емпатії та рефлексії [3]. Асертивність як інтегральна властивість особистості вміщує такі компоненти: емоційний (нервово-психічна стійкість, прийняття себе, прийняття інших, спонтанність емоційних реакцій, почуття міри, відсутність тривоги, почуття впевненості), когнітивний (орієнтація в соціальній ситуації та адекватність її оцінки, здатність передбачати результати власної поведінки, здатність дозволяти собі мати запити і вимоги, здатність орієнтуватися в соціальних очікуваннях, усвідомлення потреби у досягненні мети), поведінковий (готовність до дій, спрямованих на досягнення мети без посягання на права інших людей, здатність керувати своїм життям) та контрольно-регулятивний (відповідальність за свої вчинки; наполегливість у захисті своїх прав; самостійні дії;

обстоювання своєї думки, навіть якщо це пов'язано з якимись труднощами) [4]. Саме ці аспекти мають бути у фокусі уваги на етапі професійної підготовки менеджерів.

Студентський вік сприяє формуванню асертивності майбутніх фахівців, адже є сенситивним для завершення формування їх психофізичних та особистісних якостей. Розвивати асертивність майбутніх фахівців доцільно на початковому періоді навчання у закладі вищої освіти. Для розвитку асертивності використовують спеціально розроблені програми соціально-психологічного тренінгу, які сприяють формуванню таких рис, як наполегливість, твердість у намірах, доброзичливість, привітність та ін., а також тренінги асертивності, які безпосередньо спрямовані на формування впевненої поведінки.

Асертивна поведінка розвивається на основі самопізнання своїх сильних і слабких сторін, адекватної самооцінки і самоаналізу власних дій та вчинків, здатності до самоконтролю. Для розвитку асертивності майбутньому менеджеру необхідно: розібратися в особливостях свого темпераменту і характеру; зрозуміти причини своєї невпевненості; навчитися впевнено й неагресивно відстоювати свою позицію; безпосередньо говорити про свої бажання і відкрито заявляти про свої наміри, зважаючи на інтереси інших; навчитися самостійно регулювати власну поведінку та відповідати за неї; будувати свої життєві і професійні цілі на основі власних особливостей і можливостей, почутті власної гідності, поваги до себе та інших; досягати поставлених цілей, не маніпулюючи іншими.

Асертивна поведінка визначається особистісними рисами фахівця, вплив яких залежить від його мотивації і ціннісних орієнтацій. Розвивається асертивність у процесі міжособистісної взаємодії. Саме у взаємодії з іншими майбутній менеджер засвоює те, як висловлювати свої думки і потреби, як встановлювати особисті межі та захищати свої інтереси без порушення прав інших людей.

Комплексна програма розвитку асертивності охоплює цілеспрямовані заходи на навчальних заняттях, у волонтерській діяльності, у тренінговій групі. Тренінг асертивності, який ми розробили [2] і проводимо для майбутніх менеджерів, орієнтований на: 1) пізнання себе, формування уявлень про себе й про іншого як рівних суб’єктів професійної взаємодії; 2) усвідомлення переваг асертивної моделі поведінки в напружених ситуаціях спілкування над пасивністю, невпевненістю і некерованою, неконструктивною агресивністю; 3) розвиток здатності розрізняти невпевнену, впевнену, агресивну і маніпулятивну моделі поведінки; 4) розвиток умінь упевненої поведінки без посягання на права інших людей, навіть конструктивною агресивністю, через тренування

навичок використання асертивних технік у професійному спілкуванні; 5) формування прагнення до відповідальної, конструктивної, безконфліктної взаємодії у напружених ситуаціях управлінської діяльності. Тренінг спрямований на те, щоб майбутній менеджер у будь-якій ситуації управлінської діяльності діяв рішуче, чесно і дружелюбно, усвідомлював, що саме в його поведінці є результатом власного вибору, а що є результатом маніпуляцій оточуючих його людей.

Потребує розроблення система розвитку асертивності майбутніх менеджерів на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Богдан Ж.Б. Асертивність особистості: теоретичне обґрунтування поняття та психодіагностичний інструментарій. *Габітус*. 2023. Випуск 51. С. 132-139. http://habitus.od.ua/journals/2023/51-2023/22.pdf

2. Meshko H., Meshko O., Habrusieva N., Leskiw A., Meshko H. Development of Assertiveness of Future Managers as a Condition for Success in Management. *Proceedings of the 5th International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence – ISCSAI*. Setúbal, Portugal: Scitepress, 2022. P. 300-309. DOI: https://doi.org/10.5220/0011354200003350

3. Moiseienko V., Blynova O., Los O., Burlakova I., Yevdokimova O., Toba M., Popovych I. Assertiveness as a factor of students' choice of behavior strategies in social interaction. *Revista Inclusiones*. 2020. Vol. 7. N. 4. P. 259-272.

4. Подоляк Н.М. Факторна структура особистості асертивних та неасертивних осіб. *Наука і освіта:* Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. *Тематичний спецвипуск: «Психологія особистості: теорія, досвід, практика».* 2013. № 7. С. 255-259.

5. Радчук Г.К. Становлення асертивності студентів як чинник попередження професійного вигорання у майбутніх фахівців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2016. Вип. 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2016_1

Митус В. І.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Виклики сьогодення (передусім епідемія коронавірусної хвороби, а потім і повномасштабне вторгнення росії на територію нашої держави) змусили освітні заклади не лише в Україні, але й у світі проводити навчання за допомогою дистанційної форми навчання. Варто зазначити, що активний розвиток даної форми навчання набув у 2020 році. В цей час було затверджено Положення про дистанційне навчання [1] та визначено організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 [2]. Варто зазначити, що водночас перед науковцями постала проблема, успішне вирішення якої дало б можливість оптимізувати реформування вітчизняної сфери освіти не тільки в контексті належного законодавчого та матеріально-технічного забезпечення, а й дієвої підготовки висококваліфікованих кадрів. Однак, з плином часу виникає необхідність пошуку рівноваги між усіма існуючими формами навчання у освітніх закладах. В той же час якість підготовки висококваліфікованих кадрів залежить від стану ментального здоров'я, ступеня соціально-психологічного пристосування до певного навчального осередку, зокрема у випадку, коли він створений новітніми інформаційними технологіями. Відтак, на сьогоднішній день у наукових літературних джерелах недостатньо приділено уваги проблематиці соціально-психологічних аспектів дистанційної освіти у вітчизняних умовах, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Насамперед, варто нагадати, що успішна реалізація засад освіти в режимі онлайн залежить від психологічної зрілості усіх учасників освітнього процесу, їхньої готовності до змін, гнучкості мислення, здатності самоорганізуватися та постійно самоудосконалюватися тощо. В процесі навчання у режимі онлайн, як зазначають вчені, зазнає трансформації системи взаємодії викладача та студента в психологічному, соціальному та ціннісному плані, покликана задовольнити всі освітні потреби особи, а з іншого боку, – уособлює механізми їх досягнення. Йдеться про соціально-психологічну адаптацію, як інтегральний показник стану особистості, що передбачає її здатність

виконувати певні психосоціальні функції, адекватно сприймати дійсність, вибудовувати систему взаємовідносин, мати охоту до праці, навчання, вміло пристосовуватися до виконання різних соціальних ролей у формальному спілкуванні та взаємодії. Важливим інструментом досягнення адекватної соціально-психологічної адаптації тих, хто навчається є базисне виховання, емоційний та соціальний інтелекти, безперервність освіти, професійна підготовка, а надалі – досягнення та системне удосконалення професійної компетентності. Останні не можливі самі по собі без впливу на здобувача освіти середовища перебування (домашні умови, гуртожиток, приватне помешкання, локації з гарним інтернет зв'язком тощо). Також йдеться про окремі індивідуально-психологічні характеристики студента, як от: вік, стать, етнічна та расова приналежність, віра, культурні цінності, когнітивні та інтелектуально-мнестичні функції, які слід враховувати при підготовці інформальних курсів, вебінарів, тематичних лекцій, тощо [3].

Дистанційне навчання з'явилося досить давно, ще в XVIII столітті. Тоді воно мало форму кореспондентської освіти, студенти отримували навчальні матеріали звичайною поштою. Система дистанційного навчання сьогодні дозволяє придбати необхідні нові знання і навички за допомогою персонального комп'ютера з виходом в мережу Інтернет. За нормативними документами, що стосуються організації дистанційної освіти, вона визначається як індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, що створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підготовки громадян до вступу у навчальні заклади, підготовки іноземців та підвищення кваліфікації працівників [4].

Отже, на нашу думку під дистанційною освітою варто розуміти навчально-виховний процес в умовах відкритої інформаційно-освітньої сфери, коли взаємовідносини між усіма учасниками освітнього процесу та доставка навчальних матеріалів відбуваються із використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Зважаючи на те, що в процесі навчання у закладах освіти відбувається формування професійної свідомості учнів та студентів, їх навчально-професійне спрямування, на даний час актуальними для дистанційної форми є питання дидактичного характеру (навіщо та яким чином навчати?). В умовах дистанційної освіти викладач чи учитель виступає

«тьютором», який керує пізнавальною роботою учнів та студентів, створює належні передумови для залучення учнів та студентів у діяльність, мотивує їх до процесу мислення, використання вмінь та навичок, а також забезпечує рефлексію тощо. Тому важливу роль при цьому відіграють комунікаційні зв'язки між учасниками освітнього процесу в процесі дистанційної освіти, адже саме навчання здійснюється за допомогою комунікаційних процесів.

Позитивні аспекти дистанційної освіти в Україні по'вязані із: високим рівнем гнучкості (учні та студенти можуть навчатися у комфортному режимі); модульністю (будь-який курс продукує цілісне бачення стосовно певної предметної сфери, що сприяє розробленню програми у відповідності із індивідуально-груповими потребами усіх учасників освітнього процесу); високою економічною ефективністю (дистанційна освіта є дешевшою порівняно із традиційними формами навчання та при цьому розраховується на чималу кількість учнів та студентів); значною економією часу учителів та викладачів при тиражування існуючих навчальних матеріалів; кращим засвоєнням матеріалів учнями та студентами та зростанням рівня підготовки їх в якості спеціалістів; можливістю учнів та студентів здійснювати контроль за роботою учителів та викладачів, зокрема якість розміщених матеріалів, строки перевірки завдань та правильність їх оцінювання тощо; існуванням миттєвого доступу до кожної сфери простору; зменшенням психологічної напруги, яка з'являється в процесі очного навчання; скороченням витрат на транспорт та оренду приміщення, зменшення бюрократизму; можливістю формування індивідуального графіку; надання однакових можливостей усім особам в кожному районі держави та за її межами реалізувати своє право на освіту та одержання інформаційних даних.

Таким чином, через різкі трансформаційні процеси в Україні та світі, дистанційна освіта забезпечує кожну людину безмежними можливостями в одержанні певних знань, вмінь та навичок. За будь-яких кризових обставин людина є більш захищеною в процесі дистанційної форми навчання. Соціально-психологічний аспект дистанційної освіти пов'язаний із системною професіоналізацію світобачення майбутніх професіоналів за допомогою спілкування. Відтак, можна стверджувати, що більшість науковців, які займалися дослідженням даної проблематики, вважають, що усім учасникам освітнього процесу притаманна недостатня психічна стійкість під час воєнного стану та періоду пандемії, навчаючись дистанційно або у змішаній формі. Не зважаючи на порівняно позитивне оцінювання дистанційної освіти, в процесі проведених науковцями опитувань виражається певне невдоволення загальною та практичною підготовкою, що веде до дистресу, депресії, тривоги та соматизації.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25 квітня 2013 року № 466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text.

2. Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19: Наказ МОН України від 16 березня 2020 року № 406. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0406729-20#Text.

3. Лембрик І.С., Жиляк О.В., Шатинська Т.В., Шлімкевич І.В., Мерена Р.І. Соціально-психологічні аспекти дистанційної освіти у вищій медичній школі. *Перспективи та інновації науки.* 2023. № 15 (33). С. 279-292.

4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25 квітня 2013 року № 466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text

Новіков С. О.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ ЛЮДИНИ

Діджиталізація досить сильно впливає на сучасний розвиток як окремої людини, так і суспільства загалом. Так, зараз люди доволі активно користуються різноманітними інформаційними технологіями задля задоволення власних потреб. Варто зауважити, що продовж останніх років все більше зростає зацікавлення науковців проблематикою впливу діджиталізації на когнітивний розвиток індивіда.

Так, науковці навіть виділяють ціле «проблемне поле» психологічних досліджень лише одного Інтернету, яке включає: вивчення окремих видів діяльності людини в Інтернет-середовищі (пізнавальної, комунікативної, ігрової); вивчення наслідків цих видів діяльності на рівні особистості (особливості мотивації користувачів, структура їх Я-концепцій, специфіка ціннісних орієнтацій, виникнення тих або інших варіантів адикцій); вивчення Інтернет-комунікацій як нового засобу традиційних соціальних практик (у якості ЗМІ, засобу освіти), простору політичного вибору, способу психотерапевтичної допомоги; вивчення специфіки комп'ютерно-опосередкованого спілкування (особливості електронного дискурсу, закономірності нормоутворення в мережі, характеристики атрибутивних процесів); вивчення характеру впливу Інтернет-комунікації на особистість користувача (особливості його мотиваційної сфери, самопрезентацій та ідентифікаційних структур); вивчення специфічної поведінкової феноменології (зокрема адикції); нових можливостей переконання та впливу; трансформації механізмів міжособистісного сприйняття та взаємодії; особливості норм та правил спілкування, впливу на особистісні диспозиції комунікаторів [2]. Однак, на наявність чималої кількості напрацювань різними науковцями даної проблематики, на сьогоднішній день виникає потреба у визначенні ефективних механізмів впливу діджиталізації на когнітивний розвиток індивіда та факторів їх безумовної дієвості. Для цього спершу необхідно розкрити сутність поняття «діджиталізація» та «когнітивна сфера людини».

Діджиталізація або цифровізація – це процес переведення інформації з традиційного носія у цифрову форму. У цьому форматі інформація організована в дискретні одиниці даних, які називаються бітами, або можуть бути адресовані окремо в багатобітні групи, які називаються байтами. Це все двійкові дані, які обробляються комп'ютерами або іншими подібними пристроями, такими як цифрові камери. Тому серед дослідників набирало популярності дослідження терміну діжиталізація. З технічної точки зору цей термін означає цифрову трансмісію даних, закодованих у дискретні сигнальні імпульси. Результатом цих імпульсів є текст, зображення, відео, звук або будь-який інший сигнал, який створюється шляхом генерації чисел двійкового коду. Нечасто аналогові дані можуть бути більш надійними за цифрові. Адже документ із комп'ютера може зникнути та відновити його буде дуже складно або неможливо. Проте передача оцифрованих даних набагато простіша від аналогових. Наприклад, тисяча сторінок книги може поміститись у маленькій карті пам'яті, або ж ми просто можемо переслати документ через електронну пошту з одного комп'ютера на інший. До того ж оцифровані дані можна передавати нескінченно та вони не втратять своєї якості. Саме тому діджиталізація стає настільки популярною [8].

В. Бочелюк розглядає діджиталізацію як процес та результат застосування сучасних технологій для задоволення потреб людини. В цьому сенсі можна говорити про діджиталізацію спілкування, дозвілля, навчання, про цифрову трансформацію суспільства і т.д. Цифрове середовище – це сукупність цифрових пристроїв та Інтернет-ресурсів, які супроводжують повсякденне життя людини і які вона активно використовує житті для вирішення побутових питань, професійних запитів, цілей саморозвитку та самореалізації [1, с. 82].

Хантер Л. та Браянт Л. наголошують, що діджиталізація – це повністю інноваційний процес, який з'явився у результаті винаходу комп'ютера. Тому на певному етапі оцифрування усіх сфер нашого життя стало популярним явищем [7, с. 435]. Дж. Скотт Бреннен та Деніел Крейс стверджують, що перше сучасне використання терміну «діджиталізація» в США, яке поєднали із розвитком комп'ютера, а саме комп'ютеризацією, з'явилося в есе 1917 року. Матеріал був вперше опублікований в North American Review [5].

Сам термін «діджиталізація» походить від англійського «digitalization» і в перекладі означає «оцифровування», «цифровізація», або ж «приведення в цифрову форму». Разом із тим сьогодні вітчизняні науковці дедалі частіше послуговуються зазначеним терміном, спираючись на вимоги практичної транскрипції, а тому поширення набули терміни «діджиталізація», або ж «дігіталізація». Такий підхід має низку переваг, оскільки термін «дігіталізація»

охоплює ширший спектр значень, ніж його синонім «цифровізація». Проте це не скасовує того, що цифровізація теж є популярним терміном і багато людей надають перевагу у використанні саме цьому слову [4, с. 89].

До того ж у Законі «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» подають визначення саме до слова цифровізація: «Цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [3]. На переконання Ж.-П. де Клерка, діджиталізація – це створення цифрової версії аналогових речей. Тобто йдеться про перетворення або відтворення чогось нецифрового у цифровому форматі [6].

Отже, на основі вище наведених трактувань сутності поняття «діджиталізація» можна помітити, що одне формулювання дещо повторює і/або доповнює інше. На нашу думку, під поняттям діджиталізації варто розуміти процес не тільки переведення інформаційних даних в цифрову форму та перехід аналогових засобів у інтернет-простір, але й оптимізацію даної інформації та зміни усієї суспільної життєдіяльності, яка зазнала чимало змін внаслідок даної діджиталізації. Можна стверджувати, що люди почали більш активніше не тільки використовувати інтернет-ресурси та їх досягнення, але й почали переводити свою життєдіяльність в цілому у цифровий простір. Через це, дана проблематика набула виняткової актуальності в сучасних умовах. Сучасне людство живе у нову епоху суспільства, де цифровізація стає не лише доповненням, але й повноцінним способом суспільної життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В. Діджиталізація як фактор формування когнітивної сфери. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2020. Випуск 62. С. 81-107.
2. Гончаренко С.А., Кондратенко Л.О. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства: монографія. Київ – Кіровоград: ІмексЛТД, 2014. 228 с.
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text
4. Синютка Н.Г., Луцик А.І. Податковий інструментарій фіскальної політики в умовах діджиталізації фіскального простору. Світ фінансів. 2019. Вип. 1. С. 87-97.

5. Daniel K. Brennan D. Digitalization. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781118766804.wbiect111

6. De Clerck J. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences. URL: https://www.i-scoop.eu/digital-transformation/digitization-digitalizationdigital-transformation-disruption/

7. Hunter L., Bryant L. History of Industrial Power in the United States. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1991. 598 p.

8. Margaret R. Digital. URL: https://whatis.techtarget.com/definition/digitization

Овчаренко В. О.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЇ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЙ

В часи, коли відбуваються глобалізаційні процеси та всесвітня інтеграція, питання, чи буде успішним підприємство, перебуває у прямій залежності від того, наскільки здатне його керівництво будувати комунікацію та взаємовигідно співпрацювати. Коли ділове спілкування формується на правильному підході, це сприятиме підвищенню керівниками значущості та іміджу компанії, що буде очевидним співробітникам, партнерам і навіть світовій спільноті.

Бізнес-комунікацію можна вважати процесом, під час якого формуються взаємозв'язок та взаємодія, а діяльність, інформація та досвід стають предметом обміну, мета якого – досягти певного результату, вирішити конкретну проблему чи втілити певний задум. В умовах сучасного світу, коли люди постійно комунікують а темп життя прискорений, вміння вести ефективну бізнес-комунікацію належить до обов'язкової переваги.

Учасниками процесу бізнес-комунікації виступають як члени власне організації, так і зовнішні партнери. «Внутрішня», або «службова» бізнес-комунікація полягає в тому, щоб обмінювалися інформацією співробітники та їхні керівники, представники нижчої та вищої ланок керівництва. Йдеться про ділові розмови, наради, дискусії, телефонні дзвінки й листування, під час яких аналізуються результати, можуть висловлюватися незгода та різноманітні погляди на предмет, який обговорюється, враховуючи це, відбувається спільне вироблення та оцінка робочих ідей. Бізнес-комунікація може виступати механізмом, завдяки якому здійснюється контроль та координується діяльність, отримується зворотний зв'язок.

Людські комунікації завжди лежали в основі соціального буття, проте прямим об’єктом психологічного і соціального аналізу воно стало тільки в XX ст. У психології спілкування (комунікація) визначається як взаємодія двох чи більше людей, що полягає в обміні інформації пізнавального чи емоційно-оцінювального характеру. Головна мета бізнес-комунікацій полягає у встановленні, підтриманні та розвитку зв’язку, контакту із особами, які входять у сферу професійних інтересів (персонал, клієнти тощо), для ефективного вирішення службових завдань. Психологічним змістом бізнес-

комунікацій є отримання максимально можливої, достовірної інформації та здійснення цілеспрямованого впливу на співробітника на засадах взаєморозуміння та надання йому певної інформації. Особливості бізнес-комунікацій полягають у тому що:

– партнер у бізнес-комунікаціях завжди виступає як особистість, яка має значення для суб'єкта;

– людей, які спілкуються між собою відрізняє добре взаєморозуміння у питаннях справи;

– основне задача бізнес-комунікацій – це продуктивне співробітництво [1].

Г.Є. Улунова виокремила основні підходами до вивчення бізнес-комунікації:

1) цільовий – бізнес-комунікація тлумачиться з позицій його цільового призначення;

2) функціональний – бізнес-комунікація визначається через притаманні їй функції;

3) структурний – бізнес-комунікація визначається через характеристику структурних аспектів, що його утворюють;

4) етапний – бізнес-комунікація розглядається як послідовність певних етапів, що забезпечують його ефективну реалізацію;

5) видовий – характеризує певний вид бізнес-комунікації [2].

Зазначені підходи дозволяють вивчити ті чи інші аспекти професійного спілкування. Використання декількох підходів, що доповнюють один одного, дозволяє вивчити феномен професійне спілкування більш цілісно.

В науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування сутності поняття «бізнес-комунікації». Зокрема, дефініції «комунікація» і «ділові комунікації» науковець Головська П. В. пропонує розглядати як загальне й особливе, оскільки, ділові комунікації є вихідною стосовно комунікації. Тобто, комунікації розглядаються, як обмін інформацією або передачу ідей чи думок від однієї людини до іншої, що на рівні організації характеризується, як процес значущої взаємодії між людьми. За допомогою комунікацій досягається розуміння між людьми [3].

Натомість І. Шавкун вважає, що поняття «комунікація» і «ділова комунікації» виступають як загальне й особливе, оскільки, останнє виступає вихідним стосовно першого, тобто ділова комунікація – це обмін інформацією в процесі діяльності, спілкування, і шляхи сполучення [4].

Учасники бізнес-комунікації можуть бути незрозумілими один одному через різний рівень та спрямованість, яку має професійна підготовка, вузьке бачення, відмінності, притаманні різним соціальним статусам, однак серйозною перешкодою для порозуміння партнерів виступають психологічні бар'єри. Вони залежать від психологічного та емоційного стану співрозмовника, його

індивідуальних установок та шляхів сприйняття. Отже, серед психологічних бар'єрів у бізнес-комунікації виокремлюють наступні:

1. Негативна емоційна реакція співрозмовника, що виражається через поганий настрій, гнів чи роздратування. Негативні емоції можуть проявлятися в агресії, небажанні слухати, різкому критицизмі та запереченні, що є найбільш імовірними та явними формами вияву. Емоціям характерна ситуативність, однак, коли керівник організації ними переповнений, навіть приховано, на нараді або під час переговорів це може спричинити необдумані рішення та незворотні наслідки. Якщо існує такий бар'єр, партнер під дією емоцій може неправильно оцінити ситуацію, яка виникла через спотворене уявлення про реальність.

2. Бар'єри процесів сприйняття. Сприйняттям, чи перцепцією, називають процеси, що формують ідеальну модель (суб'єктивний образ) реальності, що існує об'єктивно. Будь-яку думку чи дію співрозмовника в ході бізнес-комунікації наша свідомість проектує, спираючись на наші власні життєві установки та досвід. Проте до глибшого сприйняття належить оцінка, яку ми даємо зовнішньому вигляду й поведінці людини. В разі, коли одному партнеру другий несимпатичний, він не наділяє його належною повагою, той суперечить стереотипам, які були ним раніше сформовані, а це вносить порушення до комунікативного процесу.

Таким чином, відповідно до результатів дослідження, стає зрозуміло, що ефективно функціонувати й управляти підприємством не можна, якщо відсутня налагоджена комунікація. Завдяки їй формуються умови, коли розкриваються ділові та професійні якості працівників, створюється творчий потенціал. Чіткій, контрольованій комунікаційній системі вдається окреслювати синтез теорії організації, сукупність компонентів, з яких складається система менеджменту комунікацій, й те, наскільки вона ефективна, від чого залежить загальна ефективність функціонування організації.

Список використаних джерел:

1. Шульгіна Л.М. Бізнес-комунікації: навчально-методичний комплекс: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 151 с.

2. Улунова Г. Є. Культура професійного спілкування державних службовців: сутність, функціонально-структурні особливості, психодіагностика: монографія. Суми : СумДУ, 2019. 414 с.

3. Головська П. В., Кравченко М. О. Інноваційні підходи до управління комунікаціями підприємства. Актуальні проблеми економіки та управління. 2016. Вип. 10. URL: http://ape.fmm.kpi.ua/article/download/73392/68769.

4. Шавкун І.Г. Ділова комунікація: сутність та типологізація. *Гуманітарний вісник ЗДІА.* 2009. Випуск 38. С. 67-74

Пушкар О. А.
аспірант кафедри психології,
філософії та суспільних наук,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна

БІОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ

Психологія когнітивних стилів сформувалася з кінця психології пізнання і психології особистості. Більше того, стильові дослідження спочатку були пов'язані з установкою пояснити особистість та передбачити її поведінку у вигляді вивчення індивідуально-своєрідних способів організації пізнавальної діяльності. У міру розгортання стильових досліджень поступово накопичувалися факти, що свідчать про те, що когнітивні стилі відносяться до базових характеристик індивідуальності, про що свідчив їх тісний зв'язок як з біологічними, так і з соціальними факторами.

Когнітивні стилі, як і будь-які інші психічні структури, пов'язані з психофізіологічними особливостями пізнавальних процесів. В даному випадку, психофізіологічну базу складають міжпівкульна асиметрія та міжпівкульна взаємодія. Також в результаті багатьох досліджень отримано факти, що говорять про зв'язок когнітивних стилів з домінуванням лівої чи правої півкулі головного мозку за різними показниками [2].

Відмінність у розподілі психічних функцій між правим та лівою півкулею також називається функціональною асиметрією мозку. Функціональна асиметрія мозку є однією з найважливіших психофізіологічних особливостей, що зумовлюють ті чи інші властивості індивідуальності. Вона визначає особливості сприйняття, запам'ятовування, емоційну сферу людини, стратегію мислення. Знаючи тип міжпівкульної асиметрії, можна передбачити, наприклад, які проблеми чекають індивіда у тієї чи іншої діяльності.

Прийнято виділяти три типи функціональної організації півкуль мозку [3]:

- рівнопівкульний, при якому немає явного домінування одного з півкуля;
- домінування лівої півкулі;
- домінування правої півкулі.

Домінування однієї з півкуль зумовлює схильність до певним функціональним особливостям домінуючої півкулі. На думку Б. Л. Лівер когнітивні стилі відображають особливості розумових процесів, які, у свою чергу, залежать від типу функціональної організації півкуль мозку.

У зв'язку з цим Б. Л. Лівер виділяє дві метаструктури когнітивних стилів: синоптики та ектеніки [4, с. 54]. Назва полюсів даної моделі засновані на поняттях «синопсис» та ектазія, запозичених з грецької мови. «Синопсис» означає цілісний процес, а «ектазія» - процес, що складається з безлічі окремих елементів. Б. Л. Лівер та М. Ерман на підставі результатів своїх досліджень виділили когнітивні стилі, що є на них погляд найбільш інформативні. Ці стилі були поділені на синаптичні та ектазовані, залежно від ступеня усвідомленості бажаного чи необхідного контролю вчення.

До полюса синоптичних стилів були віднесені поленезалежність, полечутливість, довільність, глобальність, індуктивність, синтез, абстрактність, цифрове мислення, згладжування, імпульсивність; до полюса ектізованих стилів - полезалежність, полечутливість, послідовність, детальність, дедуктивність, аналіз, конкретність, аналогове мислення, загострення, рефлективність. Тобто синоптики, спрямовані на цілісне сприйняття інформації, відзначається переважання правої півкулі, а у ектеніків, аналізують отриману інформацію – лівої півкулі.

Інший дослідник К. Безінгер [1] у своєму дослідженні також намагалася об'єднати індивідуальні особливості когнітивних функцій та специфіку півкульної переваги. В основі цієї моделі лежить не тільки поділ головного мозку на праву та ліву півкулі, а поєднання вираженості функції лівої та правої півкулі та її лобних та задніх відділів. У цій моделі також зроблено спробу представити когнітивні стилі двома основними структурами – аналітичною та холістичної.

Дані структури характеризуються ознаками, які співвідносяться з домінуванням функції лівої або правої півкулі: холістична з домінуванням правої півкулі, тому що для нього характерне цілісне сприйняття та організація інформації, аналітична – з домінуванням лівої півкулі, якій властивий послідовний аналіз ознак об'єкту. Між двома моделями, представленими вище, синоптики-ектеніки та аналітичність-холістичність, можна провести аналогію.

Холістичний когнітивний стиль, як і синоптичний, звернений на цілісне сприйняття інформації. Для холістів, як і для ектеніків, важливо розуміти взаємозв'язку між об'єктами та явищем, та враховувати контекст, у якому вони розглядаються. Суб'єкти з аналітичним когнітивним стилем, як і з екталізованим, розглядають об'єкти та явища відповідно до своїх внутрішнім законам, без їх взаємодії з середовищем. У їх поле зору об'єкт потрапляє ізольовано від решти світу, тобто вивчається об'єкт як такий. Тобто обидві ці моделі зводять усю різноманітність когнітивних стилів до цілісного чи роздробленого способу сприйняття інформації [1].

Сентенція Р. Декарта – «cogito ergo sum» (лат.), визначає фундамент раціонального пізнання навколишнього світу. Таким чином, ініціюючи створення асоціативно-інтуїтивних ланцюжків іменованих думками в людській свідомості, регулюючи їхню взаємодію, когнітивна система визначає саме існування суб'єкта, його особи у системі координат буття.

Вивчаючи фізіологічний аспект когнітивного процесу, П.М. Мілнер виділяє два підходи до його аналізу. «Один із них спрямований на виявлення процесів, що відбуваються в нервовій системі під час навчання. Другий визначає тип нервових зв'язків, необхідних для того, щоб відповідна інформація зберігалася та зчитувалася коли слід, так щоб її можна було використовуватиме формування пристосувальної поведінки» [5, с. 532]. І якщо перший, можливо, умовно визначити пріоритет когнітивним психологам, то другий - фізіологічним психологам нейробіологічного напряму.

Слід зазначити не лише видиме збереження у часі паралельного дослідження когнітивного процесу у зазначених напрямках, а й деяку їх конкуренцію. Так, наприклад, Т. Стоун і М. Девіс виходячи з «погано зрозумілого зв'язку між когнітивним моделюванням та теорією про когнітивні процеси з одного боку та актуальним вивченням фізичного мозку з іншого» [6, с. 641], прямо протиставляють результати нейробіологічних дослідів моделям когнітивної психології, піддають сумніву її методи досліджень, методологічну основу. Тим цінніші є кроки до інтеграції цих напрямів, приведення психологічних моделей, когнітивного процесу у відповідність до уявлень про функціонування біологічної системи людини, її нервової системи, головного мозку.

Як бачимо при розвитку головного мозку людини шляхом формування в ньому нейронних ланцюжків різного ступеня складності, в унікальних кількісній та якісній пропорціях, як у тиглі переплавляються його емоційно-ментальні стани, породжуючи індивідуальну неповторну комбінацію інтелектуальних (когнітивних) здібностей та когнітивних стилів.

Отже, когнітивний стиль у сфері соціальної перцепції проявляється як певний синдром, що включає диференційовані якості особистості, які використовуються нею в оцінці себе та інших людей [7]. Виразність того чи іншого когнітивного стилю, що зумовлює специфіку поведінки людини, її сприйняття навколишнього світу та самої себе, свідчить про наявність особливих індивідуальних механізмів регулювання інтелектуальної діяльності, що знаходяться «всередині» досвіду індивідуума.

Список використаних джерел:

1. Benziger K. The Physiology of Type: Introversion and Extraversion, *Benziger Thinking Styles Assessment*. K. Benziger 1999. URL: www.benziger.org/ articlesIng/?p30

2. Curry L. Patterns of learning style across selected medical specialties. L Curry. *Educational Psychology*. 1991. V. 11. Xs 3-4. P . 247-278.

3. Eiser J.R., Pahl S., Prins Y.R.A. Optimism, pessimism and the direction of Self–Other comparisons . *Journal of Experimental Social Psychology*. 2001. Vol. 37, no. 1. P. 77–84.

4. Liver Betty Lou. Methodology of individualized training foreign language, taking into account the influence of cognitive styles on the process of its assimilation: dis. for the Candidate of Science degree. ped. Sciences: 13.00.02. 2000. 203 p.

5. Milner PM. The discovery of self-stimulation and other stories. Neurosci Biobehav Rev. 1989;13:61–7

6. Stone T., Davies M. Chapter 20. Theoretical issues in cognitive psychology. Cognitive Psychology. Ed. by N. Braisby and A. Gellatly. 2012. P. 639–679. URL:http://www.mkdavies.net/Martin_Davies/CogSci_files/TheoreticalIssues.pdf

7. Вінтонів М. І. Когнітивні стилі або в який спосіб ми мислимо. *Практична психологія та соціальна робота*. Випуск 9. 2010. С. 64-68.

Чернявська Т.П.
професор, доктор психологічних наук,
професор кафедри диференціальної і спеціальної психології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ІНТУЇЦІЯ З ТОЧКИ ЗОРУ КОГНІТИВНО-АФЕКТИВНОЇ ПРИРОДИ

Інтуїція - це феномен, який з давніх-давен викликає інтерес і обговорення в різних галузях знань, включаючи філософію, психологію та нейронауку.

У контексті когнітивно-афективної природи інтуїція розглядається як інтеграція когнітивних та емоційних процесів, що дозволяє людям приймати швидкі та часто точні рішення без усвідомленого аналізу.

Сучасні дослідження інтуїції підкреслюють її когнітивні компоненти, включаючи автоматичну обробку інформації та використання накопиченого досвіду (A. Dennin, K. Furman, J. Pretz, M. Roy; S. Epstein; P. Goldberg; Д. Канеман; D. Kahneman, A. P. Slovic, Tversky; E. Sadler-Smith та ін.) [6; 7; 8; 2; 9; 12].

Відповідно до теорії подвійного процесу, запропонованої Д. Канеманом, інтуїтивні рішення відносяться до «Системи 1» - автоматичної, швидкої і не потребує значних когнітивних зусиль. Ця система ґрунтується на патерному розпізнаванні та накопичених знаннях, що дозволяє швидко реагувати на знайомі ситуації [2].

Дослідження показують, що мозок здатний обробляти безліч інформації підсвідомо, виділяючи релевантні ознаки та закономірності (A. Damasio; Д. Іґлмен; M. Lieberman та ін.) [5; 1; 10]. Наприклад, досвідчені шахісти можуть миттєво оцінити позицію на дошці завдяки розпізнаванню шаблонів, що базуються на багаторічній практиці. Таке підсвідоме розпізнавання допомагає приймати рішення, які потребують повільного і усвідомленого аналізу.

Емоції відіграють ключову роль в інтуїтивних процесах. Афективні реакції можуть звертати увагу і впливати на оцінку ситуацій, найчастіше на підсвідомому рівні. Дослідження в галузі нейронаук показали, що амігдала, структура мозку, відповідальна за емоційні реакції, бере активну участь в інтуїтивних процесах (A. Damasio; M. Lieberman та ін.) [5; 10].

Сучасні дослідження інтуїції включають використання методів функціона-льної магнітно-резонансної томографії (FMRI) та електро-енцефалографії (EEG) для вивчення мозкових механізмів, що лежать в основі інтуїтивних процесів. Ці методи дозволяють виявити активність різних

галузей мозку під час інтуїтивного прийняття рішень та краще зрозуміти взаємодію когнітивних та афективних компонентів.

A. Damasio стверджує, що тілесні стани, асоційовані з минулим досвідом, можуть бути «маркерами», що допомагають приймати рішення. Ці маркери виникають у вигляді фізичних відчуттів (наприклад, відчуття напруги чи розслаблення) та впливають на вибір на підсвідомому рівні [5]. Отже, емоції не тільки супроводжують, а й активно формують інтуїтивні судження та прийняття рішень.

Взаємодію когнітивних та афективних компонентів у формуванні та розвитку інтуїції вивчають сучасні вчені (J.S. Otto, P. Greenway; V. Sönmez та ін.) [11; 13]. Інтуїція є результатом складної взаємодії когнітивних та афективних процесів. Ефективність інтуїтивних рішень часто залежить від досвіду та емоційного стану індивіда. Наприклад, стрес і тривога можуть спотворювати інтуїтивні судження, тоді як спокій і впевненість сприяють точнішим інтуїтивним рішенням.

Цікавим прикладом взаємодії когнітивних та афективних компонентів є феномен «інтуїтивного експерта». Такі фахівці, чи то хірурги, пілоти чи спортсмени, мають здатність приймати правильні рішення в критичних ситуаціях завдяки гармонійній інтеграції когнітивного досвіду та емоційного регулювання. Їхні інтуїтивні рішення здаються миттєвими та безпомилковими, проте вони засновані на багаторічній практиці та навичках управління емоціями.

J.S. Otto та P. Greenway розглядають інтуїтивний стиль як досвід індивідуальних відмінностей, що складається з аспектів когнітивних, афективних та соматичних процесів, та використовується для розуміння індивідуальних відмінностей у різних галузях професійної діяльності, наприклад, в управлінській діяльності, бізнесі, освіті та багатьох інших. Однак, на їх думку, інтегративне функціонування цих процесів у досвіді інтуїтивного стилю ще недостатньо вивчене [11].

V. Sönmez у своїй моделі класифікує освітні цілі, що охоплюють чотири компоненти: когнітивний, афективний, психомоторний та інтуїтивний. Дослідник виявив високу значущу позитивну кореляцію між цими компонентами у результатах навчання, що підтверджує їхню взаємопов'язаність [13]. Результати цих досліджень також підтверджують гіпотезу про те, що всі домени поведінки кодуються та вивчаються мозком як єдине ціле. Отже, при вивченні когнітивної поведінки людина одночасно освоює пов'язані з нею психомоторні, афективні та інтуїтивні моделі поведінки.

Таким чином, інтуїція є складним і багатогранним феноменом, що включає взаємодію когнітивних та афективних компонентів. Сучасні дослідження

продовжують розкривати механізми інтуїтивного мислення, що надає нові можливості для його використання у різних сферах людської діяльності (Т.П. Чернявська та ін.) [3].

Дослідження та практичне застосування знань про когнітивно-афективну природу інтуїції має широкі перспективи. Наприклад, у галузі бізнесу інтуїтивне ухвалення рішень може допомогти керівникам швидко реагувати на зміни ринку. У медицині розуміння інтуїтивних процесів може покращити діагностику та лікування пацієнтів, особливо в умовах, які потребують швидких рішень.

Список використаних джерел:

1. Іглмен Д. Секрети нейропластичності. Як мозок адаптується до нових викликів / пер. з англ. А. Калинюк. Київ: Наш Формат, 2022. 304 с.

2. Канеман Д. Мислення швидке й повільне / пер. з англ. М. Яковлєва. Київ: Наш Формат, 2017. 480 с.

3. Чернявська Т.П. Управління інтуїцією: ресурс успішності лідерів бізнесу. *Теорія і практика управління соціальними системами. науково-практичний журнал.* Харків: НТУ ХПІ, 2010. № 3. С. 91-97.

4. Betsch T. The nature of intuition and its neglect in research on judgment and decision making. In H. Plessner, C. Betsch, & T. Betsch (Eds.), Intuition in judgment and decision making. New York, NY: Erlbaum. 2008. pp. 3–22.

5. Damasio A.R. *Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain*. New York: Quill. 2000. 334 p.

6. Dennin A., Furman K., Pretz J.E., Roy M.M. The relationship of types of intuition to thinking styles, beliefs, and cognitions. Journal of Behavioral Decision Making. 2022. Vol. 35 (1), Issue5. pp. 137-52.

7. Epstein S. Intuition from the perspective of cognitive-experiential self-theory. In H. Plessner, C. Betsch, & T. Betsch (Eds.), *Intuition in judgment and decision making*. New York, NY: Erlbaum. 2008, pp. 23-37.

8. Goldberg P. The Intuitive Edge: Understanding and Developing Intuition. Los Angeles: J.P. Torcher. 1983. 241 p.

9. Kahneman D., Slovic P., Tversky A. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. Cambridge University Press, 1982. 544 p.

10. Lieberman M. Reflexive and reflective judgment process. A social cognitive neuroscience approach. In Social judgment and explicit process. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2003. pp. 44-67.

11. Otto J.S., Greenway P. The integrative functioning of aspects of cognitive, affective and somatic processes in the experience of intuitive style. *Personality and Individual Differences*. 2016. Vol. 88, pp. 129-133.

12. Sadler-Smith, E. The Intuitive Mind: Profiting From the Power of Your Sixth Sense. New Jersey, USA: John Wiley & Sons. 2010. 336 p.

13. Sönmez V. Association of cognitive, affective, psychomotor and intuitive domains in education, Sönmez Model. *Universal Journal of Educational Research*, 2017. Vol. 5(3). pp. 347-356.

Шевцова О. М.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

Лук'янчук Ю. А.,
здобувач 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Під час переходу дитини зі старшого дошкільного етапу у молодший шкільний вік у неї з'являється нова соціальна роль. Вона потрапляє в умови, коли не всі її потреби і бажання задовольняються саме тоді, коли вона цього прагне. Відповідно, дитина у новій соціальній ролі «школяр» має підпорядковуватися загальновизнаним умовам шкільного життя, що не завжди позитивно нею сприймається і, відповідно, виникають негативні емоційні переживання. У цей період носіями зразків поведінки дорослих щодо дитини є не тільки батьки, близькі люди з сім'ї, а й вчителі, однолітки в класі.

У сучасних дослідженнях у сфері психології розвитку наголошується на тому, що у молодших школярів спостерігається відрив експресії від пережитої емоції як в той бік, так і в інший: вони можуть як не виявляти наявну емоцію, так і зображати ту, яку не переживають [1; 2]. З іншого боку, за твердженнями науковців, школяру приємно бути і відчувати себе більш дорослим, відповідальним, бачити, що інші сприймають його як школяра [2; 3]. Таке соціальне становище може викликати в нього амбівалентні переживання – прагнення виправдати очікування дорослих, а також страх виявитись поганим учнем, це може викликати фрустрацію. У молодших школярів з'являється здатність пригнічувати вольовим зусиллям небажані емоційні реакції, хоча й досі може спостерігатись бурхлива емоційна реакція. У цьому ж віці відбувається розвиток власної емоційної виразності, що позначається у збагаченні інтонації, відтінків міміки .

Науковці наголошують, що дитина молодшого шкільного віку перебуває у великій емоційній залежності від вчителя [1; 4; 5]. Це позначають емоційним голодом – потреба в позитивних емоціях значущого дорослого, що багато в чому визначає поведінку дитини. Школяру цього віку потрібно долати багато

труднощів у спілкуванні і насамперед з однолітками – у ситуації рівності між всіма однокласниками він стикається з різними особистісними, культурними та емоційними особливостями ровесників. У зв'язку з цим поведінка може набувати виражених експресивних форм, агресивних реакцій, рухового розгальмування, плаксивості тощо.

Також дослідники особистісного розвитку молодших школярів зазначають [1-3; 5]:

- спілкування з однолітками знаменує нову стадію емоційного розвитку дитини, воно характеризується проявом у неї здатності до емоційної децентрації – вміння відсторонитись від власних емоційних переживань, сприйняття емоційного стану іншої людини;
- у процесі особистісного зростання змінюється сприйняття позитивних емоцій: момент переживання задоволення в іграх зсувається в міру розвитку дитини – задоволення виникає в момент отримання бажаного результату; потім задоволення приносить не тільки результат, а й сам процес гри; далі в дітей з'являється передбачення задоволення на початку ігрової діяльності;
- важливою є роль почуття діяльності дитини, її структурування, утворення нових мотивів, виділення цілей та ідеалів емоційного ставлення до людей за допомогою вчителя, дорослих та колективу однолітків;
- у молодшому шкільному віці емоційні стани стають більш тривалими, більш стійкими та глибокими: у дітей виникають постійні інтереси, тривалі дружні відносини, що засновані на цих інтересах.

Варто зазначити, що результати сучасних досліджень свідчать про зростання негативних тенденцій в емоційній сфері молодших школярів, що проявляється у нездатності адекватно виражати свої почуття, зростанні проявів агресивного вираження емоцій, невмінні усвідомлювати свої емоції, реагувати на емоційні переживання інших, підвищенні емоційної напруги. У свою чергу це неминуче позначається на взаєминах з іншими людьми у вигляді агресивності, конфліктності, небажанні поступатися, невмінні взаємодіяти тощо, що в цілому робить неможливим успішну соціалізацію особистості. Васильківський зазначає, що емоційна безграмотність та відсутність розвиненої емоційно-вольової сфери, емоційного інтелекту та емпатійних навичок в учнів ускладнює загальний процес соціалізації і не забезпечує максимальний розвиток особистості.

Традиційно розрізняють внутрішні (темперамент, особистісні риси, рівень психічного розвитку, фізичне здоров'я) та зовнішні чинники (атмосфера в сім'ї, соціальні чинники, освітнє середовище, культурні особливості), що впливають на динаміку розвитку емоційної сфери молодших школярів [3; 4]. Проте, варто враховувати й особливості сучасних умов, таких як інформаційні технології та воєнний стан у країні. Так, з виникненням соціальних мереж діти

стикаються з новими формами взаємодії та спілкування, тож важливо враховувати вплив соціальних мереж на емоційний стан школярів, так як вони можуть зазнавати позитивних та негативних вражень від онлайн-середовища. Значний час, проведений перед екранами різних пристроїв, може впливати на емоційну стійкість та сприйняття дійсності молодшими школярами.

Війна як подія, що має надзвичайно серйозний вплив на психологічний стан людини, змушує нас не тільки стикатися з фізичною небезпекою, а й переживати емоційний стрес та травматичні події. Відбувається порушення звичних життєвих ритмів, зміна соціальних ролей людей, що може викликати депресію, тривожність та інші негативні емоції. Проте молодший шкільний вік як сенситивний період, коли діти стають особливо чутливими до усіх умов навколишнього середовища і проходить активний розвиток їх особистісних якостей, тому на них дуже сильно впливає дистрес подій сьогодення, що може викликати у них ряд негативних емоцій, таких як страх, тривога, занепокоєння, згодом навіть депресію та посттравматичний стресовий розлад [3; 5].

Таким чином, аби забезпечити здоровий емоційний розвиток молодших школярів, необхідно розуміти та враховувати вплив усіх цих чинників, а також вживати заходи для зменшення їх негативних наслідків, зокрема, за допомогою технологій психологічної підтримки: тренінгових занять, індивідуальних консультацій, просвітницьких заходів для вчителів початкової школи та батьків молодших школярів, психологічно розвивальних і корекційних програм тощо.

Список використаних джерел:

1. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. для вчителів початк. школи. Тернопіль: Астон, 2020. 192 с.

2. Прокоф’єва М. Ю. Урахування темпераменту в реалізації диференційованого підходу при навчанні молодших школярів. *Вісник післядипломної освіти*. Київ, 2012. Вип. 6. С. 79-85.

3. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 12. С. 12-16.

4. Шевцова О. М. Інноваційна діяльність як чинник особистісно-професійного розвитку вчителів початкової школи. *Вісник післядипломної освіти*: зб. наук. праць. К.: Ун-т менедж. освіти НАПН України, 2010. Вип. 1 (14), ч. 2: Психологія. С. 463-472.

5. Шевцова О. М. Розвиток професійної Я-концепції вчителів початкової школи в умовах інноваційної діяльності: автореф. дис. … канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 21 с.

Шрагіна Л.І.
докторка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки,
Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна

Ракович І.А.
студент першого курсу,
факультет економіки і управління підприємництвом,
Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ШТУЧНИХ СИСТЕМ

Розроблена Л.І.Шрагіною та М.Й.Меєровичем теорія розвитку штучних систем (ТРШС) включає в себе як один з елементів теорію рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ), розроблену Г.С.Альтшуллером для пошуку вирішення проблем, що виникають у технічних системах при спробі покращити їх функціональні параметри. Завдання, яке поставив собі Г.С.Альтшуллер – формалізувати розумові процеси, що відбуваються при пошуку найбільш ефективного вирішення проблеми з метою створення алгоритму такого пошуку, було ним у принципі вирішено у 80-ті роки XX ст. виявленням та формулюванням законів розвитку технічних систем. При цьому було висловлено ідею, що дія цих законів може поширюватися на всі штучні системи.

Аналіз причин появи, функціонування та розвитку великої кількості різноманітних штучних систем, проведених Л.І.Шрагіною та М.Й.Меєровичем, підтвердив правомірність цієї ідеї та призвів до розробки функціонально-системного підходу як методологічної бази теорії розвитку штучних систем (ТРШС) та формулювання законів їх створення та розвитку [1, 2].

Однією з таких систем є штучний інтелект (ШІ), який в науці ще не має однозначного означення, але впровадження якого швидко стало трансформаційною силою в різних наукових та практичних сферах діяльності людства [3]. Основна потреба, заради якої створюється штучний інтелект як комп'ютерні програми та алгоритми, здатні розв'язувати складні задачі, цілком аналогічна тій, яку поставив собі Г.С.Альтшуллер, створюючи ТРВЗ: на основі аналізу великого масиву інформації виявити та формалізувати процеси, подібні до тих, які вирішує людський мозок. Це дає нам підставу означити ШІ як галузь комп'ютерних наук, що займається розробкою систем, здатних виконувати завдання, що вимагають інтелектуальних здібностей.

У науковій психології штучний інтелект використовується при дослідженні природи когнітивних функцій людини, таких як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, розумові процеси та здібності з метою моделювати їх та відтворювати штучно. У практичній психології – для опису феноменів, що виникають при спостереженні за поведінкою людини та їх впливом на інтелектуальні здібності [4].

Впровадження штучного інтелекту створило велику кількість нових можливостей, які допомагають психологам у їхніх дослідженнях і практиці. Огляд літератури показав, що найбільш широко їх діапазон представлений у роботі Sebastian Vaida [5].

Як позитивні фактори, які дає використання ШІ в психології, Sebastian Vaida виділяє насамперед здатність скоротити час, необхідний для дослідження та оцінки стану пацієнта з метою призначення персоналізованого лікування. Аналіз великих обсягів даних також дає можливість виявляти кореляції, які можуть бути непомітними для дослідників-людей, і тим самим прискорити розробку ефективніших методів лікування психічних розладів.

Як інші позитивні чинники автори виділяють такі:

– можливість використання ШІ для розробки та проведення автоматизованих психологічних оцінок онлайн, що дає можливість зробити психотерапію доступнішою для людей з низьким доходом або тих, хто живе у віддалених місцях;

– створення налаштувань віртуальної реальності для терапевтичних сеансів, що дозволяє пацієнтам долати свої страхи, соціальну чи генералізовану тривогу у контрольованому та безпечному середовищі;

– раннє розпізнавання психічних розладів;

– прогнозне моделювання для ідентифікації людей, які можуть наражатися на ризик розвитку психічних розладів;

– аналіз писемного та усного мовлення при проведенні психотерапії для кращого розуміння своїх клієнтів;

– аналіз почуттів (емоційний ШІ) з метою виявлення зміни у настрої чи стані психічного здоров'я пацієнта, та інших можливостей [3, 5, 6, 7].

Даний перелік показує, що в цілому інтеграція ШІ в психологію означає зміну парадигми персоналізованого догляду та створює інноваційні підходи до раннього втручання та підтримки в лікуванні, відкриваючи нові горизонти для розуміння, діагностики та лікування психічних захворювань.

При цьому багато науковців попереджають про можливі ризики при використанні ШІ в практичній діяльності. Ці ризики пов’язані як мінімум з трьома проблемами:

1. Оскільки комп’ютерну програму створює конкретна людина зі своєю уявою про зміст та оцінку міжособистісних стосунків, наскільки істинна та інформація, яка отримана в результаті обстеження пацієнта по його програмі?

2. Чи не приведе ШІ, враховуючи індивідуальність людини у найрізноманітніших сферах її життєдіяльності, до споживацької стратегії, розслабляючи його волю до самовдосконалення та самоперевершення?

3. Як повинні змінитися зміст та методи професійного навчання майбутнього лікаря? [5, 6, 7]

І ще один ризик, суто філософський, надсистемний, який пропонує приймати до уваги теорія розвитку штучних систем – прогнозування наслідків: оскільки кожен розум кінець-кінцем бажає стати вільним та незалежним, то чи не стикнеться колись людство з істотами, наділеними розвинутим ШІ, як з рівнозначними, і якими можуть бути наслідки їх взаємовідносин…

Розробка і використання штучного інтелекту як інструменту пізнання внутрішнього світу людини підвищує функціональність психології як науки та практики, що відповідає основному закону теорії розвитку штучних систем.

Список використаних джерел:

1. Максименко С.Д., Меєрович М.Й., Шрагіна Л.І. Системне мислення: формування і розвиток: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія». 2020. – 251 с.

2. Л.І. Шрагіна, М.Й. Меєрович. Штучні системи: теорія створення та розвитку. Монографія. Одеса: Бондаренко М.О., 2023. – 208 с.

3. Як створюється штучний інтелект. URL: https://lemon.school/blog/yak-stvoryuyetsya-shtuchnyj-intelekt)

4. ПСИХОЛОГІЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. URL: https://www.psykholoh.com/post/%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D1%86%D0%B5

5. Sebastian Vaida. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND PSYCHOLOGY. *Research Gate*. URL: http://surl.li/twvno (date of access: 17.05.2024).

6. Mehrabi N., Morstatter F., Saxena N., Lerman K., Galstyan A., A. survey on bias and fairness in machine learning, ACM Computing Surveys (CSUR). 2021. № 54. (6). P. 1–35.

7. Riva G, Wiederhold B, Di Lernia D, Chirico A, Riva Ef, Mantovani F, Cipresso P, Gaggioli A, Virtual reality meets artificial intelligence: the emergence of advanced digital therapeutics and digital biomarkers, Annual Review of CyberTherapy and Telemedicine, 2019. № 17. P. 3–11.

СЕКЦІЯ 5.
МЕДИЦИНА

Вєдєнєєв В.Д.
аспірант кафедри стоматології
Інституту післядипломної освіти,
Національний медичний університет
імені О.О.Богомольця
м. Київ, Україна

ЕТІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПЕРЕЛОМІВ БУГРА ЗУБА

Втрата частини зуба, особливо при сколі стінки зуба на рівні або під яснами, може викликати не лише фізичні, але й психологічні незручності. Історично дентальне протезування є однією з найважливіших галузей стоматології, що забезпечує пацієнтам можливість повернутися до повноцінного життя. У публікації на основі сучасних досліджень зарубіжних науковців-дантистів ми проаналізуємо поширені причини переломів зубів як важливого чинника, що підлягає урахуванню при визначенні методики лікування й протезування.

Вважається, що найпоширенішими причинами переломів частин зуба є великі реставрації та об'ємні каріозні ураження. Поширення технік прямого адгезивного відновлення зубів стимулює лікарів нехтувати показами до непрямої реставрації зуба. Великий об'єм реставрації збільшує можливість операційних помилок під час виконання цієї процедури. Пряма фотополімерна реставарація особливо чутлива до техніки її виконання, де на перший план виходить якісна адгезивна підготовка твердих тканин зуба та техніки зменшення полімеризаційного стресу та об'ємної усадки композитного матеріалу [1].

Великий об'єм композитної реставрації, в поєднанні із витонченими стінками зуба після препарування напряму пов'язаний із показником дефлекції (розходження) бугрів зуба під час оклюзійного навантаження. Значення цього параметра визначає ступінь напруги, що виникає у основи стінки зуба в її найтоншій частині під час дії жувальних сил. Саме параметр дефлекції бугрів реставрованого зуба під постійними циклічними навантаженнями, в поєднанні з деградацією гібридного шару і сили адгезивного зв'язку вцілому з часом, веде до появи мікротріщин в структурі

твердих тканин зуба та, як наслідок, до відколу частини зуба або до перелому зуба навпіл [2].

Серед інших причин сколів частин зуба можна також відмітити вплив ексцентричних гіперконтактів на задніх зубах. В інтактних зубах такі контакти під час динамічної оклюзії ведуть до появи фасеток стирання, сколів емалі та інколи до сколу цілого бугра та навіть перелому зуба. У випадку наявності в зубі об'ємних реставрацій із витонченими стінками зуба, наявність таких гіперконтактів вносить свій вклад у появу мікротріщин в товщині тканин зуба та працює як додатковий чинник циклічного навантаження, що веде до сколів бугрів та частин зуба вцілому.

Також деякими авторами було відмічені й інші чинники, що можуть спричинити фрактуру чатини зуба, а саме травматичний вплив твердого тіла (кісточка, камінчик, виделка тощо) під час вживання їжі, патологія прикусу із появою гіперконтактів на бічних зубах, наявність в зубі об'ємних внутрішньоканальних реставрацій, при витончених стінках кореня та зменшеній ширині перицервікального дентину – куксові вкладки із довгою та об'ємною штифтовою частиною, анкерні штифти з активною ріжучою поверхнею [3].

Стосовно *впливу віку*, в якому найбільш часто трапляються переломи зубів, дослідниками встановлено, що переломи траплялися найчастіше у пацієнтів старше 40-50 років (80% випадків).

Що стосується *типу зуба*, то спеціалістами вважається, що частота переломів перших постійних молярів вища, ніж інших зубів, особливо на нижній щелепі, можливо, через їх високу сприйнятливість до карієсу та в наслідок їх реставраційного відновлення. Дійсно, переломи перших постійних молярів нижньої щелепи становили 27% усіх переломів задніх зубів у дослідженні 191 пацієнта (із 206 зламаними зубами), проведеному Eakle та іншими у 1986 р. Висока частота переломів перших молярів нижньої щелепи була пояснена тим, що це пов'язано з посиленням важеля на ці зуби, оскільки вони вважалися близькими до точки опори жувального руху.

Найбільшу частоту переломів (43%) також спостерігали в перших постійних молярах у дослідженні Lagouvardos та інші у 1989 р. з частотою переломів, яка була вищою в нижній, ніж у верхній зубній дузі. Це на відміну від частоти переломів премолярів, де, як повідомляється, найвища частота переломів бугра зуба на верхній щелепі. Цей висновок також спостерігався в дослідженні Eakle та Maxwell (1986 р.), де переломи спостерігалися в 49 премолярах верхньої щелепи і лише в 12 премолярах нижньої щелепи.

Багатолітні дослідження згаданих спеціалістів встановили, що язикові горбики нижніх молярів мають вищу тенденцію до відколу, ніж щічні горбики,

тоді як у верхньощелепних зубах щічні та піднебінні бугри ламаються майже однаково часто. Було також виявлено, що у премолярів верхньої щелепи піднебінні бугри ламаються частіше, ніж щічні бугри (Eakle та інші, 1986 р.). Однак у іншому дослідженні 62% переломів бугра траплялись із нефункціональним бугром (щічним) в першому премолярі верхньої щелепи. Навпаки, у дослідженні Lagouvardos (1989 р.) частота переломів не була пов'язана ні з опорними чи балансуючими буграми, ні з вітальними чи девітальними зубами.

Також частота переломів бугрів зуба та її зв'язок з анатомією зуба були виявлені Khera та ін. (1990 р.). Дослідниками були вивчені поперечні зрізи верхніх і нижніх молярів та премолярів, і проаналізована різниця в ширині горбкиків, різниця в кутовому нахилі бугрів. Результати показали, що функціональні горбики молярів верхньої щелепи та всіх кутніх зубів нижньої щелепи були значно ширшими, ніж нефункціональні горбики, хоча премоляри верхньої щелепи мали менші функціональні горбики. Було припущено, що функціональні горбики відновлених зубів ламаються рідше, ніж нефункціональні горбики, це також спостерігається в премолярах верхньої щелепи, де менші функціональні горбики ламаються рідше. Це можна співвіднести з результатами Khera (1990 р.) щодо співвідношення розмірів опорних та балансуючих бугрів. Це дослідження показало, що всі функціональні горбики були значно більшими в букколінгвальних розмірах, ніж нефункціональні горбики, за винятком верхньощелепних премолярів. Подальше порівняння частоти переломів і товщини емалі показало, що товща емаль зміцнює бугри молярів (Khera et al., 1990). Однак, незважаючи на такі фактори, які наведені вище, все ще вважається, що ступінь каріозного ураження та розміри реставрації мають прямий вплив на ймовірність перелому.

Розглядаючи поширеність та причини переломів бугрів зуба, можна констатувати, що це проблема все більшої клінічної значущості з багатьма факторами, які ведуть до сколу частини зуба. Великі реставрації та обширні каріозні ураження, як правило, пов'язані з більшістю переломів, при цьому частота переломів перших постійних молярів є вищою, ніж інші типи зубів, особливо на нижній щелепі. Анатомія зуба впливає на частоту переломів, так само як і функціональні навантаження, що діють на бугри. Ризик переломів у відреставрованих зубах може бути зменшений за допомогою повного перекриття бугрів зуба реставраційним матеріалом після їх редукції по висоті.

Список використаних джерел:

1.Taha N.A, Palamara J.E., Messer H.H. Fracture strength and fracture patterns of root filled teeth restored with direct resin restorations. *The Journal of Dentistry*. 2011 Aug; 39(8): 527-35. doi: 10.1016/j.jdent.2011.05.003.

2. Weig K.M., Magalhães Filho T.R., Costa Neto C.A., Costa M.F. Evaluation of polymerization shrinkage of dental composites by an optical method. *Mater Sci Eng C Mater Biol Appl*. 2015 Feb; 47:70-6. doi: 10.1016/j.msec.2014.11.008.

3. Jamleh A., Mansour A., Taqi D., Moussa H., Tamimi F. Microcomputed tomography assessment of microcracks following temporary filling placement. Clin Oral Investig. 2020 Apr;24(4):1387-1393. doi: 10.1007/s00784-019-03093-7.

Перепелиця О.М.
аспірант кафедри Біомедичної інженерії,
Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків, Україна

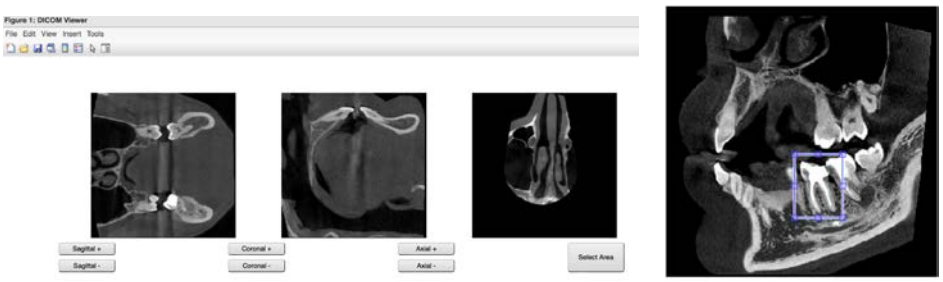
АНАЛІЗ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТОМОГРАФІЇ ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ ЕНДОДОНТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

На сучасному етапі розвитку стоматології комп'ютерна томографія визнана найбільш детальним та інформативним методом зображення зубів та прилеглих тканин. Перед кожною ендодонтичною операцією її проведення стає обов'язковим етапом планування, що забезпечує високу точність та успішність проведення процедур. Комп'ютерна томографія надає можливість отримати тривимірне представлення структури зуба та кореневих каналів з найвищою деталізацією та точністю. Це дозволяє стоматологам не лише виявити наявні проблеми та патології, але й детально проаналізувати їх структуру та взаємне розташування [1-3]. Проведення комп'ютерної томографії перед ендодонтичною операцією є критичним для ефективного планування лікувальних заходів. Завдяки високій деталізації зображень, стоматолог може точно визначити глибину та форму кореневих каналів, виявити можливі ускладнення та аномалії, які можуть вплинути на результати лікування. Необхідно підкреслити, що в порівнянні з традиційними методами, такими як рентгенографія чи електрометрія, комп'ютерна томографія надає найбільш повне та точне представлення стану зубів та кореневих каналів. Це дозволяє уникнути неточностей та помилок, пов'язаних з інтерпретацією даних та забезпечує високу якість планування та проведення ендодонтичних процедур. Отже, комп'ютерна томографія стала необхідним і невід'ємним етапом у сучасній ендодонтії, забезпечуючи стоматологам найбільш детальне та точне представлення структури зубів та кореневих каналів перед кожною операцією[2,4].

Процес визначення довжини кореневих каналів на рентгенограмах є ключовим у ендодонтічній практиці, оскільки точність цього виміру безпосередньо впливає на результати ендодонтичного лікування. При наявній комп'ютерній томографію можна виконати обробку зображення шляхом переходу у двовимірний простір за рахунок вибору інформативного зрізу, де планується виконання операції та області дослідження.

Перший етап обробки зображень полягає в медіанній фільтрації та нормалізації, що дозволяє покращити якість зображення та знизити вплив

шуму та артефактів. Гістограмний аналіз використовується для отримання інформації про розподіл інтенсивності пікселів, що є важливим для подальшої обробки та визначення порогового значення для бінаризації зображення.

а б

Рис.1 Відображення комп'ютерної томографії та вибір інформативного зрізу з областю обробки (а-інтерфейс відображення предопераційної комп'ютерна томографія; б-вибір області дослідження)

Адаптивний пороговий метод, який базується на методі Оцу, використовується для ефективної бінаризації зображення, розділяючи його на області "об'єктів" та "фону". Цей підхід дозволяє чітко виділити контури кореневих каналів, забезпечуючи точність та надійність вимірювань.

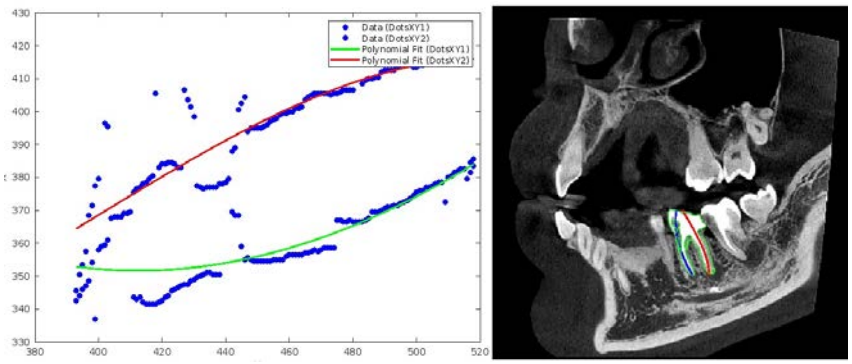
а б

Рис.2 Результат бінарізації та сегментації медичного зображення (а-бінарізація вибраної області; б-виділення сегмента)

Для подальшого аналізу та визначення параметрів кореневих каналів застосовується апроксимація середніх ліній координат сегментованого об'єкту. Цей підхід є обґрунтованим з точки зору математичної моделі, оскільки він дозволяє адекватно відтворити форму та рух ендодонтичного інструменту під час лікування кореневого каналу. Апроксимація середніх ліній координат дозволяє створити математичну модель положення кореневих каналів у тривимірному просторі. Вона забезпечує можливість точного

визначення довжини та форми каналів, що є ключовим для успішного ендодонтічного лікування[3]. Такий підхід дозволяє стоматологам визначити оптимальні параметри лікування з урахуванням індивідуальних особливостей структури зубів пацієнта.

Застосування описаного методу обробки зображень для визначення довжини кореневих каналів на етапі планування ендодонтічної операції демонструє значне практичне значення в клінічній стоматології. Цей підхід надає можливість отримувати точні та достовірні вимірювання структури зубів та кореневих каналів перед початком маніпуляцій з лікування[5-6].

а б

Рис.3 - Результат апроксимації середніх ліній та відображення результатів на початковому зображенні (а-відображення середніх ліній зуба із двома коренями; б-відображення апроксимальних кривих на початковому зображенні)

Висока точність отриманих даних за допомогою описаного методу сприяє зменшенню ризику помилок у виконанні ендодонтічних процедур. Інформація, надана на етапі планування, дозволяє стоматологам уточнити стратегію лікування та адаптувати її до індивідуальних особливостей кожного клієнта.

Список використаних джерел:

1. Perepelytsia, O. and Avrunin, O. (2022) ‘Comparison of the method of electrometric determination of root canal parameters and the method of threshold segmentation of Radiographs’, Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries, (4 (22)), pp. 48–57. doi:10.30837/itssi.2022.21.049.

2. Perepelytsia, O. M. (2021). Segmentation of dental X-ray in endodontic treatment. Biophysical Bulletin, (45), 21-31. https://doi.org/10.26565/2075-3810-2021-45-02

3. Perepelytsia, O., & Nosova, T. (2022). DETERMINING THE WORKING LENGTH OF A ROOT CANAL USING INTRAORAL RADIOGRAPHY SEGMENTATION . Informatyka, Automatyka, Pomiary W Gospodarce I Ochronie Środowiska, 12(1), 44-46. https://doi.org/10.35784/iapgos.2878

4. Avrunin, O., Tymkovych, M., & Drauil, J. (2015). Automatized technique for three-dimensional reconstruction of cranial implant based on symmetry. Paper presented at the 2015 Information Technologies in Innovation Business Conference, ITIB 2015 - Proceedings, 39-42. doi:10.1109/ITIB.2015.7355070

5. Avrunin, O.G.; Nosova, Y.V.; Pavlov, S.V.; and etc. Possibilities of Automated Diagnostics of Odontogenic Sinusitis According to the Computer Tomography Data. Sensors 2021, 21, 1198. https://doi.org/10.3390/ s21041198.

6. Avrunin, O.G.; Nosova, Y.V.; Pavlov, S.V.; Shushliapina, N.O.; and etc. Research Active 11. Posterior Rhinomanometry Tomography Method for Nasal Breathing Determining Violations. Sensors 2021, 21, 8508. doi: 10.3390/s21248508

Сергета І.В.
д.мед.н., професор,
завідувач кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна

ЗАХОДИ ПСИХОГІГІЄНІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВПЛИВУ НА ПРОВІДІН ПОКАЗНИКИ ПСИХІЧНОГО СТАНУ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Як одну із головних задач сучасної профілактичної медицини необхідно відзначити розробку і наукове обґрунтування заходів, профілактичного спрямування, направлених на покращання стану як соматичного, так і психічного здоров'я, провідними, з яких є, безсумнівно, заходи моніторингу стану фізичного і психічного здоров'я та наукового обґрунтування комплексу засобів психогігієнічної корекції і психофізіологічної реабілітації [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Саме до їх числа слід віднести заходи психогігієнічної корекції, котрі являють собою систему психологічних впливів, які спрямовані на формування позитивних змін та забезпечення істотної перебудови психічних проявів і особливостей особистості, що відіграють провідну роль у виникненні негативних змін у психічному стані та формуванні передумов до розвитку несприятливих зрушень з боку головних корелят психічного здоров'я на підставі урахування властивостей темпераменту, тривожності, характеру, рівня суб'єктивного контролю та психофізіологічного і психічного стану досліджуваних осіб [1, 3, 5, 7, 8, 9, 10].

Метою наукової роботи слід було вважати визначення закономірностей впливу заходів психогігієнічної корекції на процеси формування нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів шкільного віку.

Дослідження проводились на базі ряду закладів середньої освіти м. Вінниці, під час яких визначались особливості розвитку провідних навчально- і соціально-значущих особливостей особистості, адаптаційних можливостей та стану здоров'я 120 учнів (60 дівчат і 60 юнаків), які були поділені на 2 групи порівняння: групу контролю та групу втручання.

Учнів, що були залучені до групи контролю, відрізняв традиційний підхід до організації навчальної діяльності та невпорядкований характер організації вільного часу. Визначальної рисою режиму добової діяльності учнів, віднесених до групи стручання, було використання програми психогігієнічної корекції порушень психофізіологічної і психічної адаптації та

зрушень у стані здоров'я учнів у віці 14-17 років, що була розроблена і запропонована.

Провідними етапами її впровадження було: здійснення оцінки рівня розвитку психофізіологічних функцій та особливостей особистості у кожного конкретного школяра, урахування провідних тенденцій їх формування в конкретних умовах організації навчального процесу та визначення наявності відхилень донозологічного змісту (етап гігієнічної психодіагностики), проведення корекції основних режимних елементів повсякденної добової діяльності учнів (етап раціональної організації добової діяльності), використання психофізіологічного (етап психофізіологічного впливу) і психогігієнічного (етап власне психогігієнічної корекції) компонентів запропонованої програми.

Критеріями оцінки ефективності застосування запропонованої програми вважали дані щодо ступеня розвитку таких нервово-психічних корелят психічної адаптації і, отже, таких рис особистості, як показники рівня фізичної, вербальної і непрямої агресії та негативізму і роздратованості у структурі провідних особистісно-значущих агресивних проявів, а також ступеня вираження астенічного і депресивного станів. Для оцінки провідних характеристик агресивності дівчат і юнаків застосувався особистісний опитувальник Баса і Даркі, для визначення особливостей астенічних станів – особистісний опитувальник Малкової, для встановлення закономірностей розвитку депресивних станів – психометрична шкала Цунга для самооцінки депресії. Статистичний аналіз отриманих результатів, що передбачав здійснення описової статистики та кореляційного аналізу.

В ході проведених досліджень виявлено, що запропонована програма психогігієнічної корекції порушень психофізіологічної і психічної адаптації та зрушень у стані здоров'я учнів у віці 14-17 років забезпечує цілком позитивний за своїм змістом їх вплив на стан критеріальних показників нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів шкільного віку.

Її впровадження забезпечує появу позитивних зрушень у структурі показників, які відображують особливості астенічного ($p<0,01$) і депресивного ($p<0,01$-$0,001$) станів та роздратованості учнів ($p<0,01$). Крім того, виражені міжгрупові розбіжності властиві для характеристик фізичної ($p<0,05$) і непрямої ($p<0,05$) агресії у дівчат та характеристик вербальної агресії ($p<0,05$) і негативізму ($p<0,05$) у юнаків.

Найсуттєвіший вплив розроблений підхід справляв на характеристики таких показників нервово-психічних корелят психічної адаптації, як астенічний стан (перша позиція відповідно до ступеня вираження позитивних змін), депресивний стан (друга позиція) та роздратованість (третя позиція).

Визначені в ході досліджень закономірності впливу заходів психогігієнічної корекції на процеси формування нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів шкільного віку вимагають урахування в подальшому під час розроблення та удосконалення сучасних здоров'язберігаючих технологій.

Список використаних джерел:

1. Полька Н. С., Сергета І. В. (2012) Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України.* 18 (2). 223-236.

2. Сергета, І. В., Серебреннікова, О. А., Стоян, Н. В., Дреженкова, І. Л., Макарова, О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. 2 (103). 32-41.

3. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. (2016) Університетська гігієна у контексті імплементації "Закону про вищу освіту": фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 4 (80). 46-52.

4. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. (2021) *Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти.* Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

5. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. (2020) *Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей)*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

6. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. (2020) *Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молод*і. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

7. Бардов, В.Г., Омельчук, С.Т., Мережкіна, Н. В. та ін. (2020) *Гігієна та екологія: підручник*. Вінниця : Нова Книга.

8. Нікберг, І. І., Сергета, І. В., Цимбалюк, Л. І. (2001) *Гігієна з основами екології*. К.: Здоров'я.

9. Яворовський, О. П., Сергета, І. В., Паустовський, Ю. В. та ін. (2021) *Охорона праці в медичній галузі.* К. : ВСВ "Медицина".

10. Bardov, V. G., Omelchuk, S. T., Merezhkina, N. V. et al. (2022) *Hygiene and Ecology* Vinnytsia : Nova Knyha.

СЕКЦІЯ 6.
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Писаревський М.І.
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Кірієнко С.О.
аспірант
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Швидкий розвиток технологій і їх впровадження у всі сфери життя змінює традиційні економічні моделі, що вимагає глибшого розуміння процесів цифровізації, оскільки цифрові технології сприяють підвищенню ефективності бізнес-процесів, покращенню продуктивності та оптимізації витрат, що є критично важливим для конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Глобалізація економіки створює нові можливості для міжнародної співпраці та обміну знаннями, що прискорює темпи діджиталізації та створює передумови для впровадження цифрових рішень для забезпечення ефективності та стійкості бізнес-процесів, а також підвищення конкурентоспроможності на світових ринках. Це, у свою чергу, сприяє розвитку інноваційних технологій, оптимізації витрат і покращенню продуктивності, що є критично важливим у сучасному динамічному економічному середовищі

Для оцінки рівня цифровізації глобальної економіки необхідно аналізувати не лише рівень доступності технологій та їх використання, але й швидкість адаптації суспільства до цифрових змін, розвиток інноваційного середовища, ефективність державної політики у цифровізації, а також вплив цифрових технологій на економічний розвиток та соціальні процеси. Індикатори, які використовуються для оцінки рівня цифровізації економіки, включають наступні параметри (рис. 1).

Ці індикатори дозволяють оцінити рівень цифровізації як окремих країн, так і глобальної економіки в цілому [1]. Сучасний аналітичний інструментарій дослідження рівня ціфровізації економіки включає різноманітні науково-методичні підходи. Індекс інформаційного суспільства (Informatian Society index, ISI) був запропонований в 1990-х рр. для виміру можливості країни примати участь у інформаційній революції. Базується на розрахунку 15 змінних, що об'єднуються в чотири групи: інформаційна, комп'ютерна, соціальна та інтернет інфраструктура, та дозволяє оцінити можливості країни отримувати доступ до інформації та впроваджувати сучасні інформаційні технології. В 2000 р. вперше проведено дослідження 55 країн світу, які було проранжовано за рівнем індексу ISI, який має максимальне значення для США на рівні 6,5 та мінімальне – 0,955 у Пакистані. Україна навіть не ввійшла в список країн, де проведено обстеження, що свідчить, що в 2000 р. урядом приділялося недостатньо уваги питанням інформатизації економіки [2].

Покриття Інтернетом
- Кількість людей, які мають доступ до Інтернету та швидкості його з'єднання

Використання мобільних телефонів
- Широке використання мобільних телефонів та їх функцій, таких як доступ до Інтернету та мобільних додатків

Цифрові навички населення
- Рівень грамотності та навичок населення у використанні цифрових технологій

Електронне урядування (e-government)
- Розвиненість електронних сервісів та їх доступність для громадян

Електронна торгівля (e-commerce)
- Обсяги та розвиток електронної комерції в країні

Інноваційна діяльність
- Рівень інноваційної активності в сфері інформаційних технологій та їх застосування в економіці

Ступінь диджиталізації бізнесу
- Рівень використання цифрових технологій у виробництві, маркетингу та управлінні підприємствами

Інфраструктура цифрового спілкування
- Розвиненість та доступність інформаційно-комунікаційних технологій, таких як мобільний зв'язок та швидкісний Інтернет

Ступінь захищеності від кіберзагроз
- Рівень захищеності державних та корпоративних мереж від кібератак та кіберзлочинності

Рис. 1. Індикатори рівня цифровізації економіки

Індекс цифрової економіки та суспільства (The Digital Economy and Society Index (DESI) розраховується на щорічній основі Європейською комісією та характеризує динаміку цифрового розвитку держав-членів Європейського союзу [3]. За даними звіту DESI 2022 беззаперечним лідером кілька років поспіль є Фінляндія, яка демонструє високі результати у всіх категоріях, особливо у сфері цифрових навичок та впровадження цифрових

технологій у діяльності бізнесу і наданні державних послуг. Вона також є лідером у розвитку інфраструктури зв'язку, що забезпечує швидкий та надійний інтернет для населення та бізнесу. Однією з причин таких високих показників є значні інвестиції в освіту та розвиток цифрових навичок, а також підтримка інновацій та стартапів. Крім того, держава активно впроваджує цифрові рішення для покращення урядових послуг, що робить їх більш доступними та ефективними для громадян. Пришвидшення темпів цифровізації країн-членів ЄС відбулося внаслідок COVID-19, хоча все ще спостерігаються певні проблеми в формуванні цифрових навичок, цифрової трансформації МСП та впровадження сучасних мереж 5G. ЄС спрямував значні ресурси для цифрової трансформації протягом останніх років. Понад 127 мільярдів євро виділено на цифрові реформи та інвестиції в національні Плани відновлення та стійкості, що дозволило посилити здатність ЄС протистояти викликам та зменшити залежність від зовнішніх джерел завдяки поєднанню реформ та інвестицій в сфері розвитку сучасних технологій. Держави-члени в середньому виділили 26% своїх коштів з Фонду відновлення та стійкості на цифрову трансформацію, що перевищило обов'язкову вимогу в 20%. Австрія, Німеччина, Люксембург, Ірландія та Литва є одними з країн-членів ЄС, які спрямували понад 30% свого фінансування з RRF на цифрові проєкти [4]. Таким чином, процеси цифровізації глобальної економіки значно прискорюються, і цей тренд має кілька ключових аспектів:

розвиток технології 5G;
використання аналітики даних;
підвищення рівня кібербезпеки;
автоматизація бізнес-процесів;
впровадження штучного інтелекту та машинного навчання.

Крім того, необхідно враховувати нестабільність і мінливість середовища, в якому функціонують бізнес і суспільство, внаслідок швидкого розвитку цифрових технологій, що вимагає формування нових навичок і адаптації інформаційно-комунікаційних технологій до нових вимог. Важливість подальших досліджень у цій сфері підкреслюється необхідністю впровадження інноваційних рішень для покращення життєдіяльності суспільства, бізнесу та країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Піжук О. І. Цифрова трансформація економіки України: обмеження та можливості : монографія / Ун-т ДФС України. Ірпінь, 2020. 504 с.

2. WorldBank: Development Outreachhttp URL: http://www1.worldbank.org/devoutreach/spring00/article.asp?id=86

3. Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 Thematic chapters URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi

4. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ, 2018. 252 с

Поляк-Свергун М. М.
кандидат економічних наук, доцент
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сучасна парадигма міжнародної торгівлі у зв'язку з інтенсифікацією глобалізаційних процесів, у тому числі під впливом тимчасових логістичних труднощів у переміщенні товарів через військові дії, спричинені вторгненням в Україну Російської Федерації, поставила нові вимоги до розвитку митної справи на основі єдиних стандартів, умов і процедур, пов'язаних з контролем за транзитним переміщенням товарів, виконанням митних формальностей, об'єктивною оцінкою вартості товарів і забезпеченням повноти сплати митних платежів до державного бюджету.

Однією з найважливіших складових державно-управлінської діяльності у сфері митного оформлення, яка сприяє не тільки вдосконаленню митного оформлення, а й національній безпеці, є митний контроль, який слід розглядати як засіб реалізації державної митної справи, тобто комплекс заходів, спрямованих на забезпечення виконання учасниками митних відносин вимог митного законодавства. Водночас переважна більшість дослідників наголошують на тому, що митний контроль як функція митниці є недостатньо ефективним. Існує високий рівень тіньових операцій [1, с. 14].

Митний контроль є важливим елементом системи державного економічного контролю, функціонування якого спрямоване на забезпечення центральних органів влади інформацією про відповідність змін у макроекономічній та регіональних економічних системах країни затвердженим стратегіям розвитку національної економіки, окремих галузей та регіонів країни. Основною метою митного контролю є забезпечення законного переміщення осіб, товарів і транспортних засобів через митний кордон, у тому числі повного та своєчасного справляння митних платежів [3, с. 24].

Митний контроль охоплює всі товари, що переміщуються через кордон, з метою забезпечення не тільки економічних інтересів і безпеки держави, а й захисту споживачів від контрафактної продукції та запобігання митним правопорушенням [2, с. 160].

У зв'язку з постійним удосконаленням діяльності органів, що забезпечують контроль за переміщенням товарів через митний кордон держави, висуваються нові вимоги - здійснення митного контролю на рівні обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та надання їм

послуг, що зумовило трактування митного контролю як митної послуги. У цьому контексті митний контроль визначається як відносини, в яких суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності надаються економічні послуги [5].

Ефективність митного контролю, особливо в глобалізованому світі, складно оцінити, оскільки використання митних технологій як механізмів та інструментів реалізації політики у сфері державної митної справи спрямоване на досягнення стратегічних цілей. Митний контроль як засіб забезпечення державної політики спрямований на комплексність контролю та безпеку міжнародного ланцюга постачання товарів з усуненням зайвого дублювання контрольних заходів. Для забезпечення ефективності державної митної політики наразі відбувається реформування митної системи України. Одним з основних напрямків цієї реформи є вдосконалення організації митного контролю в пунктах пропуску, спрощення транзиту та розвиток матеріально-технічної бази для здійснення митного контролю. Можна виділити наступні шляхи реалізації: скорочення часу на здійснення митного контролю в пунктах пропуску; удосконалення системи контрольних процедур; зменшення впливу суб'єктивного фактору на здійснення контрольних процедур; будівництво (реконструкція) та технічне переоснащення пунктів пропуску через державний кордон України; належне матеріальне забезпечення податкових та митних органів; технічне оснащення об'єктів митної інфраструктури [4, с. 87].

З точки зору бізнесу, найважливішими напрямами реформування митниці є автоматизація митних процедур та електронний обмін даними. Автоматизація митних процедур та використання сучасних інформаційних технологій на митниці дозволяє значно прискорити проходження товарів, спростити контроль за митним оформленням, зменшити роль «людського фактору» та зменшити можливості для корупції. Для вдосконалення митної системи необхідно створити нові електронні інформаційні системи та моделі для місцевої електронної комерційної діяльності, наприклад, для міжнародної електронної комерції, сумісні з аналогічними системами в інших країнах. Для електронного декларування у випадках, передбачених законом, повинні використовуватися електронні митні декларації, засвідчені електронним цифровим підписом, та інші електронні документи або їх окремі реквізити.

Гострою проблемою є недосконаліть митного законодавства та відсутність регулювання окремих аспектів митного контролю після випуску товарів. Єдиним вирішенням цієї проблеми є прийняття нових нормативно-правових актів. Найважливішими елементами митної реформи є впровадження антикорупційних методів та розвиток зручних для користувачів сервісів.

Висновки. Таким чином, митний контроль - це специфічна процесуальна діяльність митних органів України, основною метою якої є забезпечення

законного переміщення осіб, товарів і транспортних засобів через митний кордон, у тому числі повного та своєчасного справляння митних платежів. З огляду на процеси, що відбуваються в Україні, митна система, в тому числі процедура митного контролю, потребує реформування.

Список використаних джерел:

1. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.

2. Годованець О. В. Митний контроль: сутність та економічний зміст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. Вип. 20, ч. 1. Херсон, 2016. С. 159-163

3. Кормич Б. А., Біленець Д. А. Режим зони митного контролю: адміністративно-правові основи : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 180 с.

4. Миколаєць А. П. Особливості механізму організації та проведення митного контролю в системі фінансового контролю України. Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2015. № 11. С. 84-90

5. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

Хоманська М.Р.
студ. гр. УАі-21
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

Білик О.І.
Науковий керівник - проф., д.н.держ упр.

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ

Страхування життя є важливою суспільною складовою повноцінного захисту населення країни. Його основна мета - надання допомоги громадянам у формуванні «подушки безпеки» шляхом купівлі страхового полісу, що дозволить захистити страхувальників у різних життєвих ситуаціях: купівлі житла, отриманні освіти, смерті чи дожиття до обумовленого у договорі віку або події, нещасного випадку чи критичного захворювання [1].

Останні три роки страхові компанії стикаються з низкою проблем, зокрема і в сегменті страхування життя: вплив кризових явищ; низький рівень довіри та зацікавленості в страхуванні життя через фінансову нестабільність в країні; послуги в страхуванні життя мають недостатній рівень захисту прав та інтересів споживачів; відсутність сформованої «культури» страхування життя [2].

З лютого 2022 року страховий ринок поступово адаптується до реалій війни. Страхові компанії починають пропонувати, хоча й у вкрай обмеженому форматі, покриття воєнних ризиків, включаючи їх в перелік подій в страхуванні від нещасних випадків. Деякі страхові компанії доповнюють умови полісів подіями – тимчасова втрата працездатності, інвалідність страхувальника внаслідок нещасного випадку на території проведення бойових дій. У найближчій перспективі – розробка та удосконалення існуючих умов страхових договорів з «вторинних» наслідків війни (спрацювання мін та інших боєприпасів) в страхуванні майна та населення від нещасних випадків [3].

Постійна генерація нових ризиків в країні, створюють і нові виклики для страховиків, зокрема і в страхуванні життя. Такі ризики є передумовою для появи нових страхових продуктів, доповнення існуючих умов страхових полісів, розвитку системи реалізації послуг і маркетингових технологій в страхуванні життя. Доведено, що найбільш затребуваним в сфері страхування життя є накопичувальне страхування. Хоча, станом на сьогодні, в умовах економічної нестабільності та високої інфляції, довгострокові інвестиції не мають зацікавленості у населення. Загалом накопичувальне страхування життя може бути затребуваним тільки за наявності розвиненого інвестиційного ринку, а він в Україні знаходиться в процесі формування. Під час

фінансових криз та нерозвиненості ринку інвестицій падає і рівень довіри потенційних страхувальників до можливостей страхових компаній.

Тому сьогодні важливим завданням є надання, з боку держави, певних економічних, податкових преференцій в довгостроковому страхуванні життя. Зацікавленість населення в укладанні договорів накопичувального страхування життя має стимулюватися і страховими компаніями за рахунок збільшення рівня прибутковості. Оцінюючи привабливість страхування життя, потенційні страхувальники порівнюють його рівень прибутковості за полісами з прибутковістю за альтернативними варіантами інвестування, наприклад, банківськими депозитними накопиченнями або інвестиційними фондами, і обирають, як правило, не на користь страхування. Важливим у налагодженні страхування життя і його реформування являється узгодження національного законодавства та європейських стандартів, щодо державного регулювання ринку страхування.

Необхідним чинником розвитку страхування життя в Україні являється також поліпшення інвестиційної діяльності страховика. Ключовими заходами є:

– Інвестування в реальний сектор економіки за наявності відповідної нормативної бази та додаткової гарантії фінансової стійкості від держави.

– Постійний моніторинг інвестиційного портфеля для запобігання його знеціненню.

– Швидке реагування на зміни процентних ставок та прибутковості інвестицій.

– Розробка стратегії інвестиційної політики з урахуванням фінансового стану страховика, його позицій на ринку податкового законодавства та економічної ситуації в країні [4].

Для підвищення рівня страхової "культури" населення та інформативності щодо послуг страхування життя, потрібно покращення фінансової грамотності та обізнаності учасників страхового ринку; популяризувати та формувати культуру страхування у громадян України; впроваджувати найбільш прості і недорогі програми з мікрострахування для підтримки малозабезпечених верств населення.

Список використаних джерел:

1.Третяк К.В., Демченко В.О. Розвиток ринку страхування життя в Україні. Інноваційна економіка. 2020. Вип.3-4 (83). С. 169 – 174

2.Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 5 (05), С. 44-51

3.Татаріна Т.В. Функціонування вітчизняного ринку перестрахування в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. 2022. №12 (30). С. 262 – 275.

4.Александрова М. М. Зміст воєнних ризиків у страхуванні. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/187.pdf/

СЕКЦІЯ 7.
ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Дмитрик В.В.
доктор технічних наук,
професор кафедри зварювання,
НТУ «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

Усатий С.О.
інженер,
Будівельна компанія «Re.motional»
м. Київ, Україна

ПОШКОДЖУВАНІСТЬ ЗВАРНИХ З'ЄДНАНЬ ПАРОПРОВОДІВ В УМОВАХ ПОВЗУЧОСТІ І ВТОМИ

Проблема надійної роботи енергоблоків ТЕС, які відпрацювали понад 270-280 тисяч годин стає все більш актуальною [1, 2, 3]. І тому суттєво підвищився інтерес до вивчення структурних змін, деформування і руйнування паропроводів електростанцій і особливо їх зварних з'єднань, які характеризуються наявністю структурної, хімічної і механічної неоднорідності. Зазначимо, що ресурс зварних з'єднань по відношенню до ресурсу основного металу паропроводів, що не зазнав зварювального нагрівання складає близько 0,7 – 0,8. Відносно більшою мірою пошкоджуються зварні з'єднання паропроводів, які довготривало працюють в умовах прояву спільної дії стаціонарних і циклічних навантажень при високих температурах і тиску (Т=545…585 С⁰, Р=25,5 МПа). Сталі 12Х1МФ і 15Х1М1Ф характеризуються наявністю фазового наклепу, прояв яких підвищує їх фізичні і механічні властивості. Наклеп надають елементи заміщення хром, молібден і ванадій, атомні радіуси яких є більшими ніж атомний радіус заліза. Наведені елементи частково легують кристали α-фази і частково входять в карбіди І-ї і ІІ-ї груп. Ефект фазового наклепу сталей 12Х1МФ, а також зварних з'єднань із цих сталей, визначає рівень накопиченої в кристалах α-фази внутрішньої енергії. Прояв такої енергії зумовлює деформацію кристалічних граток даних сталей і відповідну наявність пружної енергії полів дислокацій. В металі зварних з'єднань, з більшою швидкістю, ніж в основному металі відбуваються фізико-

хімічні процеси, що приводять до структурно-фазових змін в кристалах α-фази: проходить самодифузія легуючих елементів хрому, молібдену і ванадію; карбідні реакції $M_3C \rightarrow M_7C_3 \rightarrow M_{23}C_6$; утворюються нові карбіди VC і $M_{O2}C$; змінюється фазовий склад карбіду $M_{23}C_6$; зменшується щільність дислокацій; відбувається переміщення дислокацій за механізмами ковзання і переповзання.

Зазначені процеси призводять до поступового перетворення вихідної структури зварних з'єднань зі сталей 12Х1МФ і 15Х1М1Ф у феритно-карбідну суміш, яка відчутно сприяє її пошкоджуваності. Присутність феритно-карбідної суміші також сприяє усуненню границь зерен α-фази. Першочергово, починаючи від напрацювань зварних з'єднань близько 250 тис. годин, усуваються (ліквідуються) ті границі зерен, які зазнають найбільшого впливу робочих напружень, розмір яких є меншим 4-5 балів (ДСТУ 8972:2019). Усунення границь призводить до утворення нових зерен, а їх кристалографічна орієнтація поступово набирає однакового спрямування.

Рекристалізація металу зварних з'єднань, що відбувається при їх довготривалому напрацюванні в умовах повзучості має наступні принципові відмінності від рекристалізації, яка проходить при відпалі деформованого металу. 1. Рекристалізація відбувається при робочих параметрах: температурі Т=545…585 С⁰, яка є значно нижчою температури відпалу і тиску Р=25,5 МПа. Зазначимо, що при штатній термічній обробці (відпалі) тиск взагалі відсутній. 2. Активний процес рекристалізації переважно спостерігається в металах зварних з'єднань при їх напрацюванні понад 270 тис. годин. 3. Усуваються ті границі зерен, які зазнають найбільшого впливу робочих напружень незалежно від їх величини.

Таким чином, стадійність штатної рекристалізації (первинна, збиральна і вторинна) не відповідає чинним особливостям рекристалізації, що проходить в металі зварних з'єднань.

Ефект рекристалізації сприяє зниженню механічних властивостей зварних з'єднань. При наявності в структурі ділянки перегріву зони термічного впливу 20-25% перекристалізованих зерен, ударна в'язкість знижується на 15-20%. Водночас рекристалізація сприяє і збільшенню пошкоджуваності за механізмом утворення пор повзучості, а також за механізмом утворення тріщин втоми.

Для оцінки надійності і довговічності зварних з'єднань із теплостійких сталей необхідно розробити фізично обґрунтовані критерії їх структурно-фазових змін і пошкоджуваності. Такі критерії повинні ґрунтуватися на моделях, які враховують особливості структурно-фазових змін, деформацію і пошкоджуваності зварних з'єднань при спільній дії стаціонарних і циклічних навантажень.

Список використаних джерел:

1. Гаращенко О, Дмитрик В, Сиренко Т. Дослідження структурно-фазового стану металу зварних з'єднань паропроводів. Вісник НТУ«ХПІ». Серія: Енергетичні та теплотехнічні процеси й устаткування, (2021) (2), с. 38–45. https://doi.org/10.20998/2078-774X.2021.02.07.

2. Dmytryk V.V., Glushko A.V., Poznyakov V.D., Kasyanenko I.V., Creep Pores in Welded Joints of Steam Pipelines. Strength of MaterialsThis link is disabled, 2023, 55(2), pp. 287–295.

https://www.springerprofessional.de/en/creep-pores-in-welded-joints-of-steam-pipelines/25474678

3. Dmytryk V.V., Glushko A.V., Recovery in the Metal of Welded Joints of Steam Pipelines, Which Are Operated for a Long Time under Creep Conditions. Metallofizika i Noveishie TekhnologiiThis link is disabled., 2023, 45(3), pp. 369–385

https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A10%3A19804858/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A164637918&crl=c

Шабетя С.А.
науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЯВИЩА ЯДЕРНОГО МАГНІТНОГО РЕЗОНАНСУ

Всі природні речовини є магнітними. Вони взаємодіють з зовнішнім магнітним полем та мають певні магнітні властивості, які набуваються завдяки внутрішнім формам руху електричних зарядів. В атомних масштабах джерелом магнетизму слугують мікроскопічні електричні струми з виникненням орбітального магнетизму (обертання електронів навколо атомного ядра) та спінового магнетизму (власного обертання електронів). Протони і нейтрони теж мають магнітні моменти, проте їхній магнетизм в тисячу разів менший електронного, тому магнітні властивості речовин складають електрони.

В деяких випадках, в біології, хімії та фізиці ядерний магнетизм становить значний інтерес. Важливими для медичних досліджень є ефект ядерного магнітного резонансу та ефект розмагнічування ядер, який застосовують для глибокого охолодження і досягнення наднизьких температур [1].

Відповідно до закону Ампера магнітна поведінка молекул і атомів пояснюється слабкими електричними струмами, що циркулюють в них. Електрони несуть негативні електричні заряди, і саме цей рух надає магнітні властивості атомам та є джерелом магнетизму. Ядерний магнетизм, на відміну від атомного, виникає від проходження струму в середині ядра. Ядра не суцільні, вони складаються з декількох частин (нуклонів), з яких є позитивно заряджені – протони та частини без заряду – нейтрони. Незалежно від руху нуклонів, ядро обертається навколо осі, що проходить через його центр мас, як ціле. За рахунок магнітних властивостей ядер виникає ядерний магнітний резонанс (ЯМР).

Ядерний магнітний резонанс успішно використовують для досліджень в біології, фізиці, медицині, неруйнівному контролі і промисловості. При допомозі ядерного магнітного резонансу можливо досліджувати взаємодію між ядерними магнітними моментами. Спектральний аналіз ядерного магнітного резонансу застосовують при визначенні структури та складу хімічних сполук.

Метод ідентифікації і дослідження речовин, що ґрунтується на ЯМР (ЯМР – спектроскопія) в основному використовують для органічних сполук. Натепер ЯМР – спектроскопія дозволяє ідентифікувати сполуку, маючи лише 1 мг речовини. Зразок розчиняють у непротонному (такому, що не має у своєму складі водню) розчиннику, ампулу вміщують у ЯМР – спектрометр і після нетривалого накопичення сигналу отримують спектр, де за положенням піків (частотою поля збудження) окремих протонів характеризують сполуку [1].

Властивості ядерного магнітного резонансу виявили можливості в ідентифікації органічних сполук. Наряду з методикою дифракції рентгенівських променів явище ядерного магнітного резонансу застосовують для визначення структур біологічних молекул, особливо у випадках неможливості кристалізації досліджуваної речовини у розчині. Сучасна техніка на основі ядерного магнітного резонансу допомагає проводити підповерхневі дослідження. Вони дозволяють здійснювати контроль процесів сушіння деревини, виробництва бетону, автомобільних шин. За допомогою такої техніки можливо проводити дослідження геологічних порід та пошук природного газу і нафти.

Широко відома магніторезонансна томографія (МРТ), що застосовується при неінвазивному дослідженню систем і органів людей та тварин в медицині заснована на явищі ядерного магнітного резонансу. Назву МРТ використовують з міркувань маркетингу, тому що таке слово як «ядерна» може асоціюватись в пересічного громадянина з ризиками опромінювання. В МРТ, як і в рентгенівській томографії, використовують автоматизовану комп'ютерну систему сканування з подальшою обробкою отриманих сигналів. Але перевага МРТ полягає в застосуванні безпечних для живих організмів радіохвиль замість небезпечних рентгенівських променів, що дозволяє робити обстеження навіть дітям та вагітним. Також зникає потреба захисту персоналу і середовища від опромінення. Методика МРТ дозволяє відображати судини без використання контрастування і навіть може визначати параметри потоків крові. МРТ забезпечує високу роздільну здатність досліджень з визначенням об'єктів розмірами менше міліметра. Крім того, отримуються зображення як поперечних так і подовжніх зрізів.

Список використаних джерел:

1. Магнетики в електроніці: Курс лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. спеціальності 153 «Мікро- та наносистемна техніка» освітньої програми «Мікро- та наноелектроніка» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Ю. М. Поплавко, О. В. Борисов, І. П. Голубєва, Ю. В. Діденко. – Електронні текстові дані (1 файл: 5,3 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 365с.

СЕКЦІЯ 8.
МЕНЕДЖМЕНТ

Мінвалєєва П.Д.
здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Джур О.Є.
к.т.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДАПТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ НОВИХ МЕНЕДЖЕРІВ НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Процес адаптації нових менеджерів є ключовим елементом у забезпеченні ефективного функціонування організації та досягненні її стратегічних цілей. Управління соціального захисту населення Покровської райдержадміністрації Донецької області не є винятком у цьому контексті. Як державна установа, що відіграє важливу роль у наданні соціальних послуг громадянам, ця організація потребує ефективної системи менеджменту, яка б забезпечувала безперебійну роботу та своєчасне впровадження адаптаційних заходів для нових керівників.

Актуальним питанням теперішнього моменту часу є дослідження особливостей системи менеджменту організації при реалізації адаптаційних заходів нових менеджерів на прикладі Управління соціального захисту населення Покровської райдержадміністрації Донецької області. із висвітленням ключових аспектів процесу адаптації, викликами, що постають перед організацією, та ефективні стратегії для їх подолання.

При аналізі проблем в організації, а саме, процесу плинності кадрі виявлено, що 80% причин звільнення працівників пояснюється 20% причин, що підтверджує домінування таких факторів, як незадоволення оплатою праці та прагнення до кар'єрного зростання. Згідно з даними, ці дві причини є

основними у 84% випадків виходу співробітників, а інші причини, як незадоволеність робочим колективом, відсутність нематеріальної мотивації, великий обсяг роботи, становлять 16% випадків. Систематична оцінка персоналу проводиться з метою підвищення ефективності їхньої роботи та визначення потреб у професійному розвитку Регулярна оцінка персоналу сприяє підвищенню мотивації співробітників, їхнього професійного зростання, а також є ключовим елементом в управлінні людськими ресурсами, оскільки дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення. Ефективність роботи співробітника значною мірою залежить від його самооцінки як професіонала, розуміння правильності професійного вибору та знання особливостей своєї діяльності. Активне формування професійної ідентичності є ключовим для успішної соціальної адаптації. Важливим аспектом є також ідентифікація зі своєю роботою та її сприйняття як престижної. Згідно з опитуванням, 67% співробітників вважають свою роботу престижною, 10% сприймають її як непрестижну, а 23% не визначились з відповіддю.

Адаптація співробітника в організації багато в чому залежить від його загального задоволення роботою, адекватного сприйняття себе і свого оточення, а також здатності ця адаптація спричинити зміни у комунікаціях, поведінці, побуті та професійній діяльності. Більшість співробітників задоволені своєю роботою: 68% частково задоволені, 17% повністю задоволені, 10% висловлюють сумніви, і 5% не визначились з відповіддю. Концепція «адаптивності» безпосередньо пов'язана з процесом адаптації, що відображає рівень задоволеності людини своїм життям та соціальним статусом. Більшість респондентів (85%) вказали, що найважчий період адаптації тривав до трьох місяців, що підтверджує теорію про складність перших місяців роботи в організації. З відповідей 85% респондентів, які пройшли стажування, випливає, що це досвід не спростив процес адаптації, як могло би здатися, а навпаки, ускладнив його. Отже, важливо забезпечити ефективну підтримку нових співробітників.

Управління соціального захисту населення Покровської райдерж-адміністрації Донецької області є складною організацією з чіткою ієрархічною структурою та специфічними вимогами до менеджерів. Як державна установа, вона має дотримуватися визначених законодавством норм та правил, а також забезпечувати високий рівень якості послуг для громадян. Система менеджменту в цій організації базується на принципах державного управління та специфічних вимогах до керівників у соціальній сфері.

Процес адаптації нових менеджерів в Управлінні соціального захисту населення Покровської райдержадміністрації Донецької області супроводжується

низкою викликів, які необхідно враховувати та вирішувати. Серед ключових викликів можна виділити такі: 1) складність організаційної структури та специфічні вимоги до менеджерів; 2) необхідність дотримання законодавчих норм та державних стандартів; 3) адаптація до організаційної культури та цінностей; 4) налагодження ефективної комунікації та взаємодії з колегами та підлеглими; 5) опанування специфічних знань та навичок у сфері соціального захисту; 6) управління обмеженими ресурсами та ефективний розподіл бюджету.

Дослідження процесу адаптації нових менеджерів в організації дозволило сформувати пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності цього процесу (див.табл.1). За вдосконаленням системи адаптації персоналу організації слідують реакції, які звуться соціальним ефектом. Процес адаптації нових менеджерів супроводжується низкою викликів, серед яких: складність організаційної структури, необхідність дотримання законодавчих норм, адаптація до організаційної культури, налагодження ефективної комунікації та взаємодії, опанування специфічних знань у сфері соціального захисту, управління обмеженими ресурсами та необхідність швидкої адаптації.

Ефективна реалізація цих дій сприятиме успішній адаптації нових менеджерів, підвищенню їхньої продуктивності та задоволеності роботою, а також забезпеченню безперебійного функціонування Управління соціального захисту населення Покровської райдержадміністрації Донецької області та досягненню його стратегічних цілей.

Таблиця 1

Пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності процесу адаптації в Управлінні соціального захисту населення Покровської райдержадміністрації

Напрямок процесу адаптації	Організаційна адаптація	Соціально-психологічна адаптація	Виробнича адаптація
1	2	3	4
Суть напрямку адаптації	Засвоєння писаних і «неписаних» норм і правил компанії	Введення в колектив компанії, відділу	Освоєння своїх прямих функціональ-них обов'язків
Мета напряму	Ухвалення новим співробітником цінностей, установок, принципів організації без шкоди для особистісних цінностей.	Якнайшвидше подолання співробітником невпевненості при надходженні на нове робоче місце.	Освоєння новим співробітником системи професійних знань і навичок. Ефективне їх застосування.

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Необхідні дії у напрямку	- Ознайомити нового співробітника з політикою компанії (місією, цілями, Внутрішньо корпоративною культурою, традиціями, умовами праці, формою оплати і т.д.); - Ознайомити з організаційною структурою, місцем, функціями і роллю нового співробітника в досягненні успіху компанією. - Надати інформацію про співробітників, з якими буде взаємодіяти новий співробітник (роль, функції, де їх можна знайти, як зв'язатися, з яких питань звертатися). - Надати «писані» правила (загальні інструкції, стандарти якісного обслуговування, правила внутрішнього розпорядку).	- Представити нового співробітника керівництву компанії і безпосередньому керівництву; - Представити і познайомити нового члена колективу з співробітниками відділу; - Представити і познайомити нового члена колективу з співробітниками інших відділів, з якими він буде постійно співпрацювати Розповісти новачкові про співробітників з якими він працює: характер, захоплення, досягнення; - Провести неформальну процедуру входження в компанію / відділ; - Участь нового співробітника в святкових, культурних і громадських заходах компанії.	- Пояснити новому Співробітнику основні завдання та безпосередні обов'язки; - Ознайомити з Посадовою інструкцією та іншими робочими інструкціями; - Обговорити завдання і показники ефективності на період адаптації і на перспективу. - Провести навчання нового співробітника (вступний курс, тренінги, спостереження) - Прикріпити нового співробітника до наставника і провести стажування - Включити в самостійну роботу.

Джерело: побудовано на основі власних досліджень

Список використаних джерел:

1. Джур О.Є., Румянцева Г.О., Лисихін О.Г. Мотиваційний складник трудових процесів у сучасній виробничій системі. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2017. № 20. URL: https://global-national.in.ua/issue -20-2017.

2. Офіційний сайт Управління соціального захисту населення Покровської районної державної адміністрації. URL: https://pokrovsk-rda.gov.ua/strukturni-pidrozdili-rda/upravlinnja-socialnogo-zahistu-naselennja/

Усачов О.
здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Джур О.Є.
к.т.н., доцент, доцент
кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

УПРАВЛІННЯ ЦІНОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ ПРИ ВИХОДІ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ

У сучасній глобалізованій економіці підприємства часто прагнуть розширити свою діяльність, виходячи на зовнішні ринки. Однак процес виходу на нові ринки може бути складним, особливо в період кризи. Одним із ключових аспектів, який компанії повинні враховувати при виході на міжнародний рівень, є управління своєю ціновою політикою. Управління ціновою політикою підприємств в умовах кризи при виході на зовнішні ринки потребує стратегічного підходу, який враховує різноманітні чинники, такі як ринкова динаміка, конкуренція, валютні коливання, поведінка споживачів [1]. Компанії повинні мати можливість адаптувати свої цінові стратегії до мінливих ринкових умов і економічних проблем, які можуть виникнути під час кризи. Підприємства також повинні враховувати потенційний вплив кризи на їх витратну структуру, ланцюжок постачання та загальну бізнес-операції при встановленні цін на зовнішніх ринках. Цінова політика при виході на зовнішні ринки визначається на основі загальних цілей та завдань підприємства. Вона будується на принципах конкурентоспроможності та беззбитковості [2]. При виході на зовнішні ринки компанії часто стикаються з різними місцевими та міжнародними конкурентами. Розуміння стратегій ціноутворення конкурентів, позицій на ринку, сильних і слабких сторін допомагає підприємствам встановлювати конкурентоспроможні ціни, які відповідають очікуванням ринку [2]. Ще однією стратегією, яка виявляється особливо ефективною в умовах невизначеності, таких як кризові ситуації або вихід на зовнішні ринки є динамічне ціноутворення. Вона передбачає гнучке налаштування цін в залежності від різних факторів, таких як попит, конкуренція, витрати на виробництво, зміни валютних курсів та інші [3].

Було досліджено механізм управління ціновою політикою підприємства ТОВ «ДЕЛА ЕНЕРДЖІ СІСТЕМС (див. рис.1). Компанія займається: проведе-

нням ремонту і технічного обслуговування електричного устаткування для комунальних, дорожніх об'єктів, благоустрою населених пунктів та промислових підприємств; електромонтажними роботами; розробкою технічної документації. Цільова орієнтація цінової політики на підприємстві визначається власниками та вищим керівництвом, з метою виживання на ринку, максимізації прибутку, забезпечення рентабельності, збуту та розширення частки ринку.

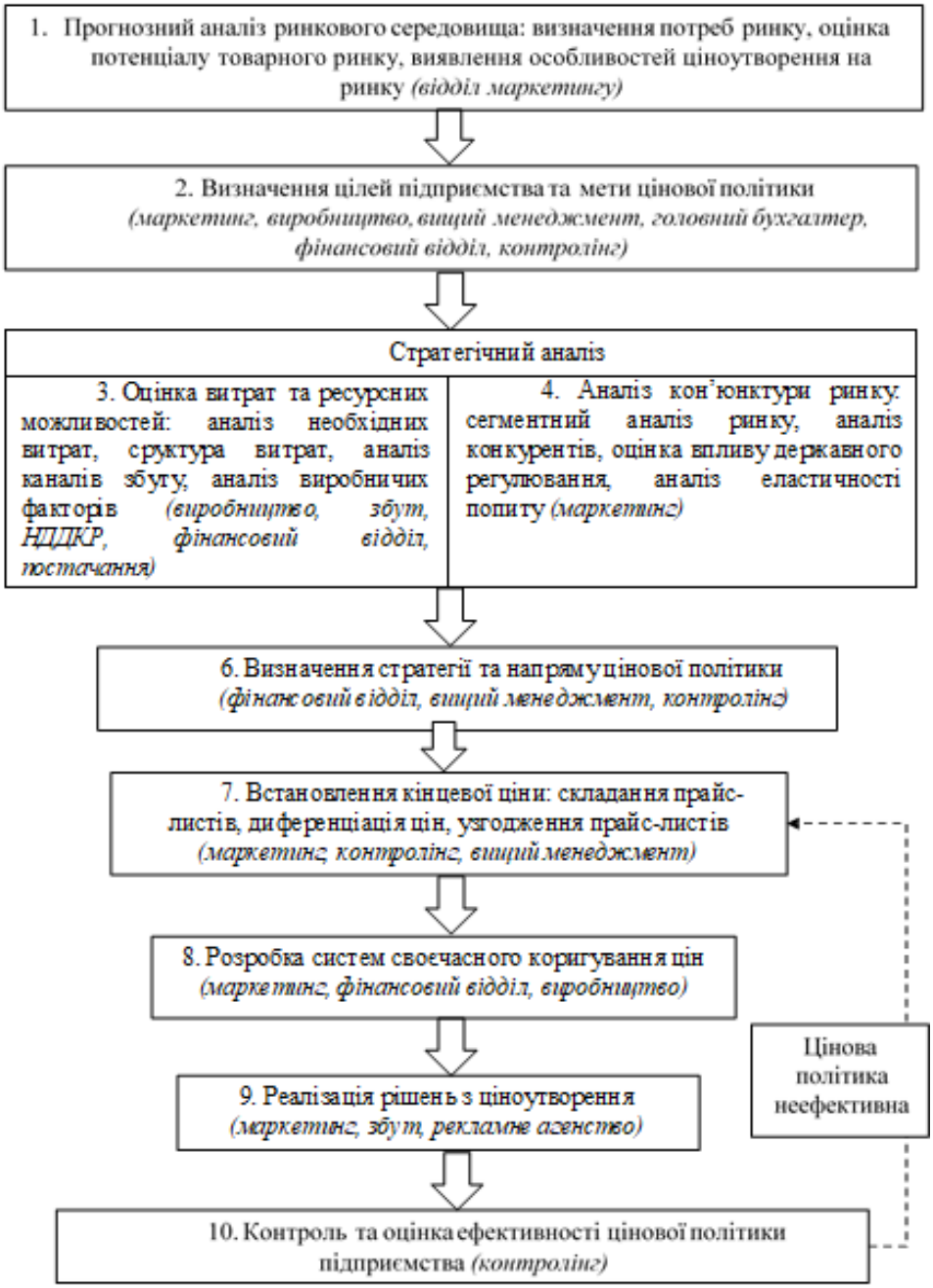

Рис. 1. Запропонований механізм формування та реалізації цінової політики *на ТОВ «ДЕЛА ЕНЕРДЖІ СІСТЕМС» (джерело: побудовано автором)*

Цінова політика вимагає участі різних підрозділів, включаючи маркетинг, фінанси та збут, які разом відповідають за збір інформації, вибір методу ціноутворення, встановлення цін, просування і контроль. На підприємстві використовується метод «витрати плюс», що дозволяє встановлювати ціни з урахуванням ринкових умов та повних витрат виробництва і обслуговування, але потребує подальшого адаптування до змін у попиті та пропозиції. Виявлено відсутність ефективного контролю за ціновими змінами та їх впливом на фінансовий результат. Рекомендується створення відділу контролінгу для покращення цього процесу. Виявлені недоліки у взаємодії між відділами і необхідність узгодження дій для підвищення ефективності. Рекомендується підвищення гнучкості цінової політики та впровадження методик, що дозволять адаптувати ціни до змін на ринку. Запропонований удосконалений підхід ціноутворення для ТОВ «ДЕЛА ЕНЕРДЖІ СІСТЕМС», який буде орієнтований як на аналіз витрат підприємства так і на дослідження ринку та потреб споживачів. Результатом проведення цих двох досліджень буде формування можливостей зміни кон'юнктури ринку і зміни рівня витрат перед етапом встановлення оптимальної ціни послуги по обслуговуванню електричного устаткування. Розробка запропонованого підходу до ціноутворення обумовила уточнення поняття «механізм ціноутворення», який повинен розглядатися як невід'ємний елемент механізму управління промисловим підприємством, що включає в себе цінову політику, підходи і методи становлення і коригування ціни, систему управління процесом ціноутворення, формує ціни послуги по обслуговуванню електричного устаткування, що забезпечують її конкурентоспроможність і ефективність її виробництва та продажів в ринкових умовах.

Дослідження показують, що розробка альтернативних цінових моделей та стимулюючих програм може стати ефективним інструментом управління ціновою політикою в умовах кризи та на зовнішніх ринках [3]. Більше того, альтернативні цінові моделі, такі як диференційоване ціноутворення для різних сегментів ринку або гнучка система ціноутворення, дозволяють підприємствам оптимізувати свої ціни відповідно до унікальних потреб різних клієнтських груп. Це допомагає зберегти конкурентоспроможність та збільшити відтік прибутку навіть у періоди економічної нестабільності.

Отже, для успішного управління ціновою політикою в умовах кризи при виході на зовнішні ринки підприємства повинні впроваджувати стратегічний та прогнозований підхід, аналізувати, планувати та виконувати цінові стратегії, щоб навігувати у складних умовах міжнародних ринків та позиціонувати себе для довгострокового успіху та сталого зростання.

Список використаних джерел:

1. Мазур О.Є. Управління ціновою політикою: організаційні аспекти. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Вип. 3. С. 347 - 358.

2. Окландер М.А., Чукурна О.П.. Маркетингова цінова політика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 284 с.

3. Могилевська О., Слободяник А., Данилевська-Жугунісова О. Ключові аспекти ціноутворення як елемент маркетингової політики підприємства. *Economic Analysis*. 2022. № 2. С. 140 - 145.

СЕКЦІЯ 9.
КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Андреєв П.І.
Аспірант кафедри автоматизації та інформаційних систем,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ КОГЕРЕНТНОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Завдання автоматичної обробки текстів є одним з головних напрямів обробки інформації. Дієвим засобом машинного вилучення змісту тексту є контент-аналіз − методологія кількісного та якісного аналізу текстів та текстових масивів з метою подальшої змістовної інтерпретації виявлених числових закономірностей. Автоматизований аналіз тексту використовується в різноманітних лінгвістичних задачах (машинний переклад, алгоритми екстракції даних, розпізнавання та синтез мовлення тощо). Зазначені задачі та проблеми, що пов'язані з обробкою текстової інформації є певними напрямками у галузі обробки природної мови (natural language processing – NLP). До задач такого типу відноситься пошук ключових слів та оцінка когерентності тексту. Задача автоматизованого пошуку ключових слів має безліч пропонованих рішень. Більшість з них використовує синтаксичні закономірності, що утрудняє комп'ютерну обробку. Ми запропонували свій власний підхід до розв'язання цієї задачі [1].

У всіх вживаних лінгвістами термінологічних словниках одним з головних вважається термін «зв'язність». Це поняття є головною, невід'ємною ознакою тексту [2]. Можна сказати, що зв'язність тексту − це семантична близькість фраз, із яких він складається. Категорію зв'язності дослідники кваліфікують як семантико-структурну єдність текстових компонентів, яка на семантичному рівні репрезентується як когерентність.

Наше дослідження стосувалося саме наукових та навчальних текстів. Такий текст за своєю сутністю має бути інформативним і мати тематичну (змістовну) єдність, тобто певну основну ідею. З одного боку, це полегшує пошук ключових слів, а з іншого боку – вимушує автора робити текст зв'язним. Саме зв'язність забезпечує виконання науково-технічним текстом

його інформативної функції. Завдяки зв'язності заповнюються смислові прогалини в змісті тексту і, як результат, підвищується його інформативність. До того ж, саме науково-технічні тексти підлягають ретельному контролю з боку редакторів. Тому будь-яка інформаційна підтримка процесу перевірки таких текстів є актуальною.

Розглянемо абзац, як відрізок тексту якій містить у собі надфразну єдність або її частину, зрідка – одне просте або складне речення, період. Членування тексту на абзаци підпорядковане замислу адресанта, його прагматичній настанові. В текстах з аргументуванням і чіткою послідовністю розвитку думки, що притаманне фаховому мовленню, абзаци сприяють створенню найважливішої властивості науково-професійного тексту – логічної послідовності викладу матеріалу. Абзац наукового мовлення – це завжди тематична єдність, яка виявляється у висвітленні тільки однієї теми.

У роботі [1] нами розроблено метод аналізу тексту, який відрізняється від існуючих тим, що в його основі лежить виявлення позитивних кореляцій між відносними частотами входження підмножини найбільш частих слів в абзацах, що дозволяє виявити ключові слова (КС) та контекстні підмножині у текстах, які мають властивість зв'язності на рівні абзаців. Тобто підтверджено гіпотезу про те, що мають існувати певні закономірності у поступовій динаміці частот появи ключових слів від одного абзацу до іншого, у разі, якщо досліджуваний текст має властивість когерентності (зв'язності) і певна тематика грає роль лейтмотиву.

Метою цієї роботи є розробка технічно простого методу вимірювання ступеню зв'язності науково-технічних текстів з використанням доступних статистичних методів. Ми використовуємо когерентність коливань відносних частот ключових слів в абзацах тексту, а це, у свою чергу, дає можливість зв'язати означену когерентність з лінгвістичною когерентністю тексту на рівні сукупності абзаців.

Метод визначення ступеню когерентності тексту на рівні сукупності абзаців містіть наступні етапи.

Етап 1. Попередня обробка тексту, яка включає такі процедури, як виключення стоп-слів, виключення рисунків та формул, лематизацію або стемінгу, а також нумерацію абзаців.

Етап 2. Пошук та виділення в окремий словник ключових слів або словосполучень. Метод пошуку ключових слів, викладений у роботі [1]. Він передбачає:

2.1. Розрахунок частот входження слів у текст, ранжування слів за убуванням частоти та виділення певної частини слів, що мають максимальні частоти входження.

2.2. Обчислення N_A – кількості абзаців, N_{wk} – кількості слів у кожному абзаці та значень f_{ik} – відносних частот слів з множини W у кожному абзаці. Результат – матриця відносних частот слів.

2.3. Розрахунок кореляційної матриці $R=|r_{ij}|$ відносних частот f_{ik}.

2.4. Визначення підмножини KW ключових слів. Алгоритм процедури містіть наступні кроки:

2.4.1 Встановлення порогу ступеню кореляції T для виділення пар слів, що мають максимальну поабзацну кореляцію відносних частот:

$$H_{ij} = \begin{cases} 1 \; if \;\; r_{ij} \geq T \\ 0 \;\; otherwise \end{cases} \qquad (1)$$

2.4.2 Формування підмножини RM пар слів для яких $H_{ij}=1$.

2.4.3 Для кожного слова з підмножини RM розрахунок кількості входжень та ранжування слів за кількістю входжень у пари.

2.4.4 Відбір перших n слів у підмножину KW. Якщо серед цієї підмножини є слова, які створюють словосполучення, відновлення словосполучень здійснює користувач.

Етап 3. Кластеризація у просторі КС. Кількість КС N (з урахуванням об'єднання деяких КС у словосполучення) визначає розмірність цього простору. Також маємо відомі значення координат точок кожного абзацу. Використовуємо відомий метод k-середніх.

Етап 4. Визначити ступінь когерентності фрагменту тексту, що відповідає кожному кластеру. Для цього визначимо послідовності номерів абзаців у кожному кластері та ступінь нерівномірності цих послідовностей.

4.1 Позначимо $\underline{y_{min}}$ – мінімальний номер абзацу у кластері, y_{max} – максимальний номер абзацу у кластері.

4.2 Відкриємо два масиви – A1, A2. Розмір масивів співпадає із кількістю абзаців у кластері.

4.3 У масиві A1 збережемо номери наявних абзаців та ранжуємо елементи за збільшенням. Масив A2 заповнимо натуральними числами від y_{min} до y_{max}.

4.5 Розрахуємо число розбіжностей n_p у масивах A1 і A2. Далі розрахуємо ступінь когерентності тексту на рівні сукупності абзаців у даному кластері:

$$\tilde{N}_l = 1 - \frac{n_{pl}}{m_l}, \qquad (2)$$

де m_l – кількість абзаців у l-му кластері.

Етап 5. Визначимо ступінь когерентності тексту на рівні сукупності абзаців:

$$\tilde{N} = \frac{1}{N_A} \sum_{l=1}^{N_A} C_l \ , \qquad (3)$$

де N_A – кількість абзаців у тексті. Максимальна ступінь когерентності дорівнює 1.

Таким чином запропоновано метод визначення ступеню когерентності науково-технічного тексту на рівні сукупності абзаців, якій відрізняється тим, що застосовує кластеризацію абзаців у просторі ключових слів, а також аналіз послідовності номерів абзаців у кластерах для визначення ступеню когерентності фрагментів тексту та усього тексту в цілому. Це дає можливість формально визначити якість викладення матеріалу у науково-технічній статті або навчальному посібнику.

Список використаних джерел:

1. Shevchenko, I., Andreev, P., Dernova, M. and Khairova, N. Use of the statistical model of coherence of connected text as an additional tool of quantitative content analysis. Visnyk Kremenchuts'koho natsional'noho universytetu imeni Mykhayla Ostrohrads'koho, Kremenchuk, KrNU Publ., 2021, no. 5, pp. 62-67. DOI: 10.30929/1995-0519.2021.5.62-67.

2. Лєднік О. С. Когезія та когерентність як категорії зв'язного тексту. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2010. № 6. С. 119–123.

СЕКЦІЯ 10.
ПРИКЛАДНА ФІЗИКА ТА НАНОМАТЕРІАЛИ

Арнаутов А.
кандидат медичних наук,
лікар – офтальмолог вищої категорії,
завідуючий відділом мікрохірургії ока,
«Офтальмологічний центр
ім. проф. Л.Л. Гіршмана»
м. Харків, Україна

Арнаутов В.
лікар – офтальмолог,
«Офтальмологічний центр
ім. проф. Л.Л. Гіршмана»
м. Харків, Україна

ПОСЛАННЯ НАЩАДКАМ ТОМАСА ЮНГА В РОЗРАХУНКУ ДОВЖИНИ ХВИЛІ СВІТЛА
(повідомлення тринадцяте про наш новий спектр видимого світла)

Вивчаючи питання кольорів, І. Ньютон [1,2] звернувся до вивчення явищ, які відбуваються у тонких плівках. Цими явищами до нього займалися Бойль, Грімальді та Гук. Але на відміну своїх попередників, Ньютон переходить від якісних поверхневих спостережень до глибокого аналізу цих явищ. Бажаючи вивчити знайдений ще Гуком зв'язок між забарвленням плівки та її товщиною, Ньютон придумує особливе розташування лінз, яке відоме як пристрій для отримання ньютонових кілець. Він помітив, що одержані кільця було видно як у світлі, яке проходить, так і у відбитому світлі, але порядок чергування кольорів в обох картинах був зворотний. Там, де у відбитому світлі спостерігалося кільце певного кольору, у відбитому світлі - кільце додаткового кольору. Їм була встановлена залежність радіусу кільця від товщини шару та нахилу падаючих променів. Він встановив, що квадрати радіусів кілець зростають в арифметичній прогресії непарних чи парних чисел. Вивчаючи чергування кілець, Ньютон відкриває періодичність світла та вперше вимірює довжину хвилі. Його виміри показали 406 нм для фіолетового та 645 нм для червоного.

Через 100 років (1801р.) Томас Юнг [3] провів свій знаменитий двощілинний експеримент (рис.1) і відкрив явище інтерференції. У зв'язку з цим у фізиці ґрунтовно закріпилася теорія хвильової природи світла. Звичайно, Юнг не міг відійти від утвердженого у свідомості фізиків семикомпонентного спектра Ньютона. У чергуванні інтерференційних смуг він побачив чергування відомих спектрів Ньютона. Ґрунтуючись на спробах Ньютона виміряти довжину хвилі світла через його знамениті «кільця», Т. Юнг запропонував свою модифіковану формулу (рис.2).

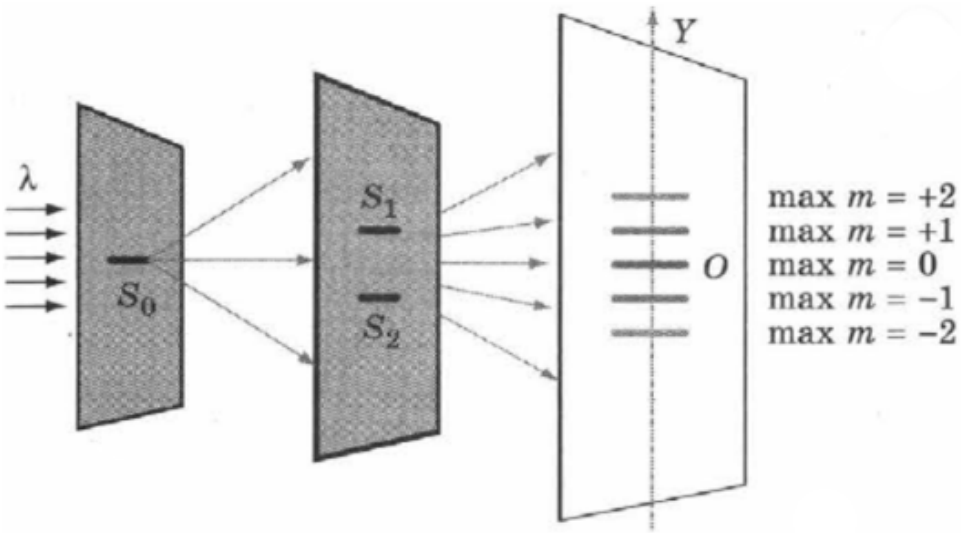

Рис. 1. Схема досліду Т. Юнга – двощілинний експеримент

$$\lambda = \frac{S\,d}{N\,L} \quad \textit{Формула Т. Юнга}$$

Рис. 2. Формула Т. Юнга

Довжина світлової хвилі за розрахунками виявилася: від 400 нм для фіолетового до 800 нм для червоного кольору, тобто у співвідношенні 1/2 (за останніми даними - від 380 до 760 нм). Цей розрахунок підтримали сучасники, послідовники та наступні покоління фізиків. Він став математичним підтвердженням закону нормальної дисперсії у межах спектра Ньютона. Було надруковано мільярди підручників і розроблено безліч фізичних завдань для навчання школярів та студентів.

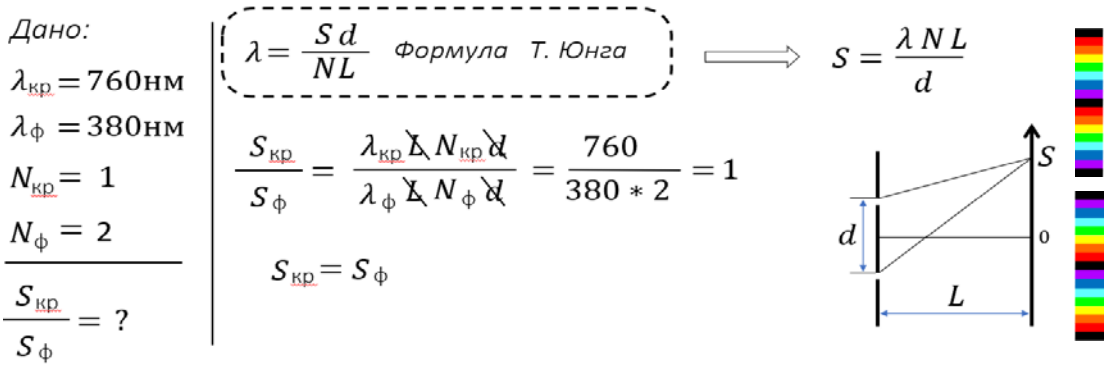

Рис. 3. Розв'язання простого завдання в одну дію. Запитання: де знаходяться червона та фіолетова лінії сусідніх порядків інтерференційних смуг Т. Юнга?

На рис.3 показано розв'язання фізичної задачі за формулою Т. Юнга. Вирішення простої задачі в одну дію дає несподіваний результат: «Червона лінія першого порядку та фіолетова лінія другого порядку знаходяться в одній точці». Помилки не може бути. Формула дуже проста. З цього випливає, що два кольори ньютонівського спектру мають один і той самий показник заломлення. Крім того, йдеться про крайні, протилежні лінії спектру. Якщо це стверджувати без розрахунків, автор такого судження ризикує бути незрозумілим з боку наукової громадськості. Адже у всіх підручниках написано навпаки. Формула дає майже 30% помилку: із семи кольорів – два неправильно. Якщо припустити, що формула правильна, то спектр Ньютона тут повинен замикатись в коло! При цьому червоний і фіолетовий зливаються разом і утворюють новий колір. З часів Ньютона відомо, що це пурпуровий колір. Але, знову ж таки, у всіх підручниках написано, що пурпуровий колір – не спектральний. Цікавий факт: серед безлічі студентських завдань ми не знайшли жодного з подібним формулюванням питання. Невже укладачам завдань було неможливо до цього здогадатися? Вирішення завдання з таким формулюванням викликає багато важливих, незручних для всієї фізики питань. Але то вже інша історія.

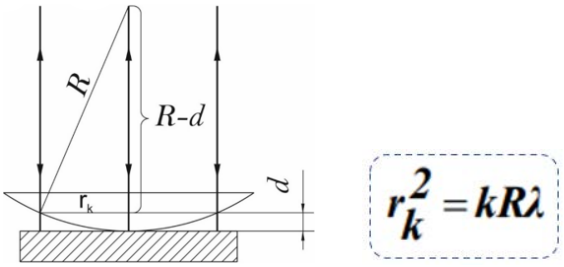

Рис.4. Схема досліду та формула розрахунку довжини хвилі світла за «кільцями Ньютона», запропонована Т. Юнгом.

Завдяки своїй формулі Т. Юнг теоретично обґрунтував спектральні явища в так званих «кільцях Ньютона» та райдужних кольорах тонких плівок. Для цього Т. Юнг запропонував іншу формулу і схему досліду (рис.4).

У нашому попередньому дослідженні [4] за цією формулою ми спробували розрахувати взаємне розташування червоної та фіолетової лінії сусідніх порядків у «кільцях Ньютона». Чомусь у цьому досліді розрахунок показав той самий результат: «Червона лінія першого порядку та фіолетова лінія другого порядку знаходяться в одній точці».

Раніше [5], застосувавши загальновідому «формулу дифракційної решітки» (рис.5), ми розрахували розташування кольорових смуг у сусідніх порядках «дифракційного спектру білого кольору».

$$d \sin \varphi = k\lambda$$

Рис. 5. «Формула дифракційної решітки»

Ми отримали вже передбачуваний результат: «Червона лінія першого порядку та фіолетова лінія другого порядку знаходяться в одній точці».

На перший погляд ці три формули (рис.6) здаються різними, але, по суті, це одна і та сама формула, виражена різними символами. А чому вони мають бути різними? Адже йдеться про одне і те саме явище.

$$\lambda = \frac{S\,d}{N\,L} \qquad r_k^2 = kR\lambda \qquad d \sin \varphi = k\lambda$$

Рис.6. Формули розрахунку довжини хвилі світла через інтерференційну картину Т. Юнга, через інтерференційні «кільця Ньютона» та через дифракційну картину.

Нашими дослідженнями [6-15] було доведено, що спектр випромінювання оптичного діапазону складається з трьох кольорів: голубого, пурпурового та жовтого. Пурпуровий колір знаходиться у середині нашого спектру. І саме на нього побічно вказують математичні розрахунки Юнга. Важко уявити, що відомий математик Т. Юнг міг припуститися помилки в такій простій формулі. Ймовірно, це було послання нащадкам – зашифрований напрямок, у якому потрібно шукати центр справжнього спектра. Виходить,

наш новий спектр знаходиться на стику двох порядків, тобто в зоні мінімумів інтерференції. Голубий колір знаходиться у першому порядку, а жовтий – у другому. Сума трьох елементів нового спектру дає чорний колір. А чорний і є кольором мінімумів інтерференції.

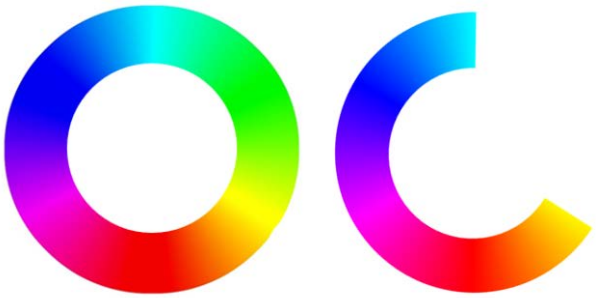

Рис.7. Кольорове кільце (a) з відсутнім зеленим кольором (b)

Якщо уявити відоме кольорове коло у вигляді кільця (рис.7-a), а потім вирізати з нього зелений, то вийде наш трикомпонентний спектр (рис.7-b). Тільки тут він представлений у вигляді розтягнутого, суцільного спектру, коли між блакитним та пурпурним з'являється синій, а між пурпурним та жовтим з'являється червоний. Тобто це стан, коли сусідні спектри Ньютона в області пурпурного з'єднуються, а в області зеленого розмикаються.

Висновки.

- Простий розрахунок довжини хвилі по інтерференційній картині Т.Юнга несподівано дав той же результат, що й попередні розрахунки по інтерференційним кільцям Ньютона і по «дифракційній картині білого світла».
- Всі ці розрахунки показали, що червона смуга першого порядку і фіолетова смуга другого поряду розташовані в одній точці. І ця точка називається «пурпуровий кольор».
- Це ще один математичний доказ правильності нашої трикомпонентної теорії спектру випромінювання оптичного діапазону.
- Ймовірно, розрахунок довжини хвилі світла по інтерференційній картині Т. Юнга все ж таки можливий, але не за загальноприйнятою формулою, яка дає неприпустимо грубі помилки.
- Для дослідження спектра випромінювання видимого діапазону треба звертати увагу саме на мінімуми послідовно розташованих спектрів.
- Ньютонівський спектр не відповідає вимогам теорії нормальної дисперсії.
- Залишається проблема вимірювання і розрахунку істинних значень довжини хвилі та показників заломлення складових елементів спектра випромінювання оптичного діапазону.

Список використаних джерел:

1. Isaac Newton. (1672). Optical Memoirs. London, United Kingdom: Printed by Samuel Smith.

2. Isaac Newton. (1704). Opticks: or, A Treatise of the Reflexions, Refractions, Inflexions and Colours of Light. London, United Kingdom: Printed for Sam Smith and Benj. Walford.

3. Thomas Young. (1801). The Bakerian Lecture. On the Theori of Light and Colours. By, Thomas Young, M.D.F.R.S. Professor of Natural Philosophy in the Royal Institution.

4. Арнаутов А., Арнаутов В. (2024e). Аналіз можливості застосування розрахунку довжини хвилі світла по кільцям Ньютона (повідомлення одинадцяте про наш новий спектр видимого світла) [Електронний ресурс]. Сучасні аспекти модернізації науки: стан проблеми, тенденції розвитку. Матеріали 43 Міжнародної науково-практичної конференції. м. Пештера, Болгарія. 04.07.2024. с-232-235. https://doi.org/10.52058/43-232-235

5. Арнаутов А., Арнаутов В. (2024d). Аналіз застосовності формули дифракційної решітки Брегга-Вульфа в оптичному діапазоні (повідомлення десяте про наш новий спектр видимого світла) [Електронний ресурс]. Сучасні аспекти модернізації науки: стан проблеми, тенденції розвитку. Матеріали 42 Міжнародної науково-практичної конференції. м. Мілан, Італія. 03.07.2024. с-391-395. https://doi.org/10.52058/42-391-395

6. Арнаутов А. (2023а). Парадоксальне сприйняття неозброєним оком призматичного ньютонівського спектру. [Електронний ресурс]. Журнал «Перспективи та інновації науки», серія «Медицина», №7 (25). https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-7(25)-487-501

7. Арнаутов А. (2023б). Несподівані властивості променів світла, заломлених призмою, або де точка початку дисперсії (повідомлення друге). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія "Фізико-математичні науки", №7(21)-С.506-515. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-506-515

8. Арнаутов А. (2023в). Особливості сприйняття неозброєним оком променів світла, заломлених призмою (повідомлення третє про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія " Фізико-математичні науки", №8(22)-С.276-284. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-8(22)-276-284

9. Арнаутов А. (2023г). Новий метод дослідження дисперсії видимого світла – дисперсія зображення (повідомлення четверте про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія " Фізико-математичні науки", №9(23)-С.476-488. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-476-488

10. Арнаутов А. (2023д). Наш новий спектр видимого світла - результат повторної дисперсії класичного спектра Ньютона (повідомлення п'яте про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія " Фізико-математичні науки", №10(24)-С.350-370. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-350-370

11. Арнаутов А., Арнаутов В. (2023). Аналіз нашого нового спектру видимого світла (повідомлення шосте про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Magazine - «Veda a perspektivy» №12(31), p.364-383. https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12(31)-364-383

12. Арнаутов А., Арнаутов В. (2024а). Про місце і роль білого кольору у формуванні спектру видимого світла (повідомлення сьоме про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Сучасні аспекти модернізації науки: стан проблеми, тенденції розвитку. Матеріали XL Міжнародної науково-практичної конференції. м. Салоніки, Греція. 07.2024. с-391-395. https://doi.org/10.52058/40-391-395

13. Арнаутов А., Арнаутов В. (2024б). Білий колір – атрибут основних кольорів нашого нового спектру оптичного діапазону (повідомлення восьме про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Magazine - «Veda a perspektivy» №12(31), p.356-365. https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-1(32)-356-365

14. Arnautov A., Arnautov V. (2024c). New scheme of chromatic aberration based on the new spectrum of optical range emission (ninth message about our new spectrum of visible light). Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends. Materials of the 41th International Scientific and Practical Conference. February 7, 2024, Ankara (Turkey). https://doi.org/10.52058/41-469-483

15. Арнаутов А., Арнаутов В. (2024f). Принципова помилка Ньютона в досліді із зустрічними призмами (повідомлення дванадцяте про наш новий спектр видимого світла) [Електронний ресурс]. Сучасні аспекти модернізації науки: стан проблеми, тенденції розвитку. Матеріали 44 Міжнародної науково-практичної конференції. м. Умео, Швеція. 05.07.2024. с-163-169. https://doi.org/10.52058/44-163-169

Соболєв В.В.
професор, доктор технічних наук,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Баскевич О.С.
старший науковий співробітник, канд. фіз.-ат. наук,
Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна

Курляк А.В.
технолог, доктор філософії
ДП НВО «Павлоградський хімічний завод»
м. Павлоград, Україна

ФІЗИЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТРИБКОПОДІБНОГО ЗМЕНШЕННЯ В'ЯЗКОСТІ МЕТАЛІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ТВЕРДОМУ СТАНІ

Ефективним фізичним «інструментом», що змінює механічні [1], фізичні [2], хімічні [3] та інші властивості металу [4], є процес надглибокого проникання мікрочастинок у метали (НГП) [5]. Досвід свідчить про перевагу технології НДП [6, 7], яка є за багатьма можливостями унікальною, бо іншими методами неможливо одержати аналогічні композиційні вироби. Ефект полягає у тому, що мікрочастинки певних розмірів і швидкостей здатні проникати у металеві матеріали на глибини, що перевищують розмір мікрочастинок до декількох тисяч їх калібрів. Нові фази інтерметалідів, що утворюються в металевій матриці помітно впливають на його властивості і суттєво підвищують міцність [8], корозійну стійкість [9] та інші важливі властивості сплавів.

Експерименти свідчать, що ефект НДП проявляється у тому разі, коли швидкість мікрочастинок відповідає діапазону 1000…3000 м/с; мікрочастинки мають розміри від 10 до 150 мкм; рух мікрочастинок відбувається у кумулятивному струмені; між частинками здійснюється інтенсивне тертя, пластичне деформування та нагрівання до 550 К, що призводе до електричного активування поверхні часинок до максимальної щільності розподілу електричних зарядів на поверхні. Результатом зіткнення мікрочастинок з перешкодою виникають ударні хвилі, які перероджуються у пружні хвилі; при

цьому до 2 % частинок проникають у матеріал перешкоди і рухаються на глибини до 2 10^5 мкм [5, 10]. В матеріалі перешкоди утворюються зони з легуючих елементів та нових ізотопів [11, 12]; реєструється магнітне поле [13] з максимальним значенням магнітної індукції 0,8…0,9 Тл, що зафіксовано у випадку, коли мікрочастинки, мають розміри 55…65 мкм.

Процес НГП характеризується комбінацією або принаймні діями двох параметрів: інтенсивним електромагнітним випромінюванням і ударно-хвильовим стиском у діапазоні до десятків ГПа [14], дестабілізуючи мікроструктуру перешкоди і генеруючи високу концентрацію дефектів. В умовах надглибокого проникання мікрочастинки пронизують перешкоди, формуючи в них лінійні канальні утворення діаметром 0,1–2 мкм.

Для пояснення процесів надглибокого проникання мікрочастинок в метали необхідно враховувати так званий «масштабний фактор» (вузький діапазон розмірів частинок та їх швидкість співударяння з поверхнею мішені), встановлений експериментально [15]. Основна ідея експерименту полягає у використанні фізичних впливів на попередньо дестабілізовану мікроструктуру матеріалів, яку було вперше реалізовано у різних експериментальних технологіях. Наприклад, у виробництві метастабільних монокристалів алмазу (1982) [16], одержання електропровідних фаз (нанографіт) у мінералах-діелектриках (1996) [17], одночасним впливом високого тиску та релятивістських важких іонів [18], зниження температури максимуму газогенерації вугіллям на 150…200 К (2010) [19] і таке інше. Безумовно, наведені приклади відображають різні фізико-хімічні ефекти, але їх об’єднує одна ідея, що полягає у використанні надлишкової енергії, запасеною мікроструктурою, тобто передбачає керовану хімічну релаксацію з використанням запасеної енергії (керовану хімічну реакцію) [20].

Дослідження впливу умов, за якими здійснюється проникнення мікрочастинок в мішені, проводили з використанням вибухового пристрою, показаного на рис. 1 у роботі [21].

Серед фізичних ефектів, виявлених експериментально під час навантаження металевих мішеней потоком мікрочастинок, найбільшу наукову зацікавленість представляють безпосередньо ефект аномального зниження опору металевої перешкоди, що є причиною надглибокого проникнення мікрочастинок. В експериментах стабільно спостерігається утворення ізотопів, яких у вихідному складі матеріалів перешкоди та мікрочастинок не було зафіксовано. Утворення хімічних елементів та, ізотопів є результатом ядерних реакцій. Не забуваємо також і про електромагнітне випромінювання, що супроводжує НГП. Виникає питання про ймовірні фізичні умови та місце формування таких умов в об’ємі перешкоди.

Втрата опору металом і проникнення мікрочастинок може бути тісно пов'язані з якимось винятком в області фізичної механіки на стику з гідродинамікою (порушення законів зберігання навіть не обговорюється). Серед майже 20 запропонованих моделей НГП [22], більшість так чи інакше віддає перевагу саме елементам з «механічною» інтерпретацією [23], зв'язуючи з розвитком гідродинамічної нестійкості [24]. Утворення в металевій перешкоді надглибокого каналу зв'язують з різними механізмами (Г. Чорний, 1987; С. Григорян, 1987; Л. В. Даниленко, 1987, 2010; Альтшулер і співавтори, 1989; Г. Доронін, 1990; А. Сивков, 2001; А. Рахимов, 1994; В. Русов, 2001; В Соболєв и С. Ушеренко, 2005; В. Панін, 2006; П. Макаров, 2006; Л. Раінкіна, 2010; Р. Кірсанов, 2010; О. Баскевич, 2017) та при цьому не торкаються природи походження потужних імпульсних електромагнітних полів під час НГП. Ще один експериментальний результат залишається без переконливого пояснення – це викид плазмових мікроскопічних струменів з тильної поверхні металевої матриці [25].

Від початку вибуху кумулятивного заряду до закінчення руху мікрочастинок у матеріалі перешкоди розглянемо етапи, за якими змінюються фізичні умови щодо формування властивостей поверхні мікрочастинок та імовірні причини стрибкоподібне падіння опору перешкоди. На першому етапі мікрочастинки стискаються ударною хвилею у кумулятивній виїмці. Тут починається процес їх перемішування, пластичного деформування, інтенсивного тертя. Температура мікрочастинок під час стиснення не перевищує 550°К. Інтенсивне тертя поверхонь частинок призводе до появи електричних_зарядів. Етап 2. На цьому етапі відбувається рух мікрочастинок до поверхні металевої перешкоди, під час якого заряджені мікрочастинки відбувається інтенсивне тертя. За рахунок придбання однойменних зарядів поведінка колективу мікрочасток [14] нагадує поведінку пилової плазми [26]. Експериментально встановлено, що максимум щільності поверхневого електричного заряду припадає на мікрочастинки розміром 55…65 мкм, про що свідчать і результати вимірювань магнітної індукції [13]. До моменту зіткнення з мішенню мікрочастинки набувають максимальної швидкості. Третій етап – зіткнення потоку мікрочастинок з поверхнею перешкоди генерує ударні хвилі в мішені і дестабілізує її мікроструктуру, яка переходе в метастабільний стан і характеризується певним запасом додаткової внутрішньої енергії. В залежності від кінетичної енергії ударника наслідком удару на твердій поверхні можуть залишитися слід, вм'ятина, поглиблення, звичайний кратер, надглибокий кратер та кратер від вибуху ударника.

Етап 4. Припускається, що безпосереднє проникнення мікрочастинки у перешкоду відбувається у тому разі, якщо між контактуючими поверхнями

частинки й матеріалу перешкоди утворюється щільна плазма [27]. Ефект НГП, що стабільно спостерігається в експериментах, принципово був би не повинен проявлятися, оскільки, розрахунки свідчать про недостатню кількість витраченої енергії – $5 \cdot 10^4$ Дж [15]. Нагадаємо головні ознаки ефекту НГП за результатами експериментів [22]. Слід витримувати певний діапазон розмірів частинок та діапазон їх швидкостей за умовою розгону колективу мікрочастинок. Відсутність одного з цих параметрів не призводить до НГП. Явище НГП є вторинним проявом нових властивостей, що набувають металеві матеріали під час зіткнення. Насамперед це аномально низький опір просуванню мікрочастинки або аномально низька в'язкість металу. В'язкість і відповідно опір проникненню зменшується стрибкоподібно. Зменшення в'язкості металу слід очікувати при переході металу до стану рідини, але розрахунки за методикою [28] виключають рідину. Електричні заряди у наноскопічних об'ємах не існують протягом десятків мікросекунд поки частинка рухається в мікроструктурі металу, У матеріалах, що характеризуються високою електропровідністю, релаксація заряів відбувається практично миттєво [29]. Нагрівання матеріалу перешкоди ударною хвилею не перевищує температуру плавлення свинцю. Тут працює інший механізм – не тепловий.

Для того, щоб розірвати один хімічний зв'язок потрібна енергія більша за 2 еВ. Нагадаємо, що експериментально було визначено залежність магнітної індукції потоку мікрочастинок від їх розмірів [15]. Максимальне значення магнітної індукції (0,8…0,9 Тл) відповідає діапазону розмірів частинок 55…65 мкм. Саме у цьому діапазоні розмірів мікрочастинки характеризуються майже максимальними значеннями щільності електричних зарядів [16]. Таким чином, логічно припустити, що мікрочастинки с такими розмірами мають визначати увесь сценарій розвитку НГП. Квантово-механічна модель впливу точкового заряду на хімічний зв'язок свідчить про те, що при 0 К на відстані від заряду ближче 0,16 нм відбувається руйнування зв'язку [30]. Для реальних умов такі оцінки показали, що, наприклад, при кімнатній температурі зв'язок розривається на відстані майже 2 нм. Мікрочастинка з поверхневою щільністю елементарних зарядів (0,15…4,0) Кл/м^2 незрівнянно сильніше впливає на стійкість хімічного зв'язку [31, 32]. Розрив хімічних зв'язків призводе до утворення шару з вільних зарядів (іонів, електронів) – плазми, в'язкість якої відповідає в'язкості рідини. Ймовірно, що це може бути той механізм, що дає змогу мікрочастинкам просуватися в металі на великі глибини Опосередкованим доказом є експериментально зафіксовано вихід плазмових струменів з протилежної поверхні металевої перешкоди [33].

Наявність прошарку плазми є найбільше ймовірним «прихованим» джерелом енергії, що здатна руйнувати хімічні зв'язки навіть при температурі близької до абсолютного нуля. Але при цьому потрібно наблизитися до зв'язку на відстань, що складає середнє значення міжатомної відстані. В такому разі швидкість зближення частинок з поверхневими зарядами має важливе значення. На малій швидкості тиск при ударі недостатній, а при збільшенні швидкості зростає кінетична енергія, що призводе до вибухового руйнування мікрочастинок.

Плазма, що утворилася на межі контакту мікрочастинки з металевою матрицею [рис. 7, 21], протягом усього руху поновлюється у середньому через кожні $1{,}5 \cdot 10^{-12}$ с, якщо швидкість просування мікрочастинки відповідно дорівнює (1000…3000) м/с. Процес поновлення плазми забезпечує відносно тривале її існування у металі [29]. На рис. 7 [21] показана схема, за якою плазмові потоки, що омивають мікрочастинку, сходяться на її тильному боці у так званому фокусі плазми [34]. Плазмова течія є такою, при якій зростання щільності енергії має гідродинамічну природу [35]. Тобто зростання обумовлено перерозподілом енергії середовища під час її руху. Під час зіткнення плазмових течій слід очікувати (у фокусі плазми [34]) перебігу плазми з порівняно невисокою початковою температурою до значень ядерних реакцій: від 0,1 еВ до 0,1 кеВ. Прикладом можуть бути відомі плазмові генератори А.Войтенка [36] та генератори у формі конуса, що досліджувалися у [37-39], для яких оцінки температури кумулятивних плазмових струменів дорівнювали 0,1 кеВ.

Під час руху зарядженої частинки у металевій матриці спостерігається електромагнітне випромінювання [13]. З урахуванням результатів досліджень [40] випускання випромінювання йде від поляризованих атомів середовища зарядженою частинкою.

Список використаних джерел:

1. Панин В.Е., Панин А.В., Моисеенко Д.Д., Шаляпин А.Д., Авраамов Ю.С., Кошкин В.И. (2006). Физическая мезомеханика деформируемого твёрдого тела как многоуровневой системы. II. Явление взаимного проникания частиц разнородных твёрдых тел без нарушения сплошности под воздействием концентрированных потоков энергии. *Физическая мезомеханика*, 9, (4), 5-14.

2. Ушеренко С.М. (2001). Представления об эффекте сверхглубокого проникания. *Сб. научн. трудов НГАУ*, (11), 13-23.

3. Owsik, J., Sobolev, V.V. (2008). Possible reasons of degradation of elements of space vehicle control-systems. *Advanced Materials Research*, (47,-50), Part 2, 1270-1273.

4. Баскевич А.С. (2017). Изучение особенностей сверхглубокого проникания микрочастиц в металлические мишени. *Вісті Донецького гірничого інституту*, 41, (2), 182–188. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vdgi_2017_2_25

5. Ушеренко С.М. *(1998). Сверхглубокое проникание частиц в преграды и создание композиционных материалов*. Минск: НИИ МП с ОП.

6. Марукович Е.И., Ушеренко С.М., Ушеренко Ю.С. (2018). Новые перспективы дополнительного легирования и реструктуризации литейных металлических материалов. *Литьё и Металлургия*, (4), 34-31. https://doi.org/10.21122/1683-6065-2018-4-34-31ент

7. Баскевич О. С., Соболев В. В., Ушеренко С. М. (2019). Наномодифікування структури кольорових металів у режимі надглибокого проникнення / *Металознавство та термічна обробка металів*, (3), 10-18.

8. . Usherenko S., Gubenko S., Sobolev V. (1996). Structural Changes During the Bulk Doping of Nuclear Stainless Steel. *Conference on Materials and Nuclear Power*. Basingstoke. England, 315-321.

9. Aleksentseva S. E., Krivchenko A. L. (2012). Peculiarities of the Dynamic Interaction Between the Directed Stream of High Speed Particles and Metals. *Shock Waves in Condensed Matter*. Kyiv, Ukraine,

10. Ушеренко С.М., Дыбов О.А., Коваль О.И., Овчинников В.И. (2001). Вплияние структуры материала на условия сверхглубокого проникания частиц при динамическом нагружении. *Сб. научн. трудов НГАУ*, 3, (11), 2023-208.

11. Sobolev V. V., Usherenko S. M.(2006). Shock- wave initiation of nuclear transmutation of chemical elements. *Journal de Physique*. IV, (134), 977– 982. https://doi.org/10.1051/jp4:2006134149.

12. Sobolev, V.V., Usherenko, S.M. (2008). Formation of chemical elements under superdeep penetration of lead microparticles in ferrous target. *Advanced Materials Research*, 47-50, (1), 25-28.

13. Овчинников В.И. (2007). Магнитодинамические эффекты в кумулятивных процессах взрыва. *Физика и техника высокоэнергетической обработки материалов*. Днепропетровск: Арт-Пресс, 134–143.

14. Sobolev V.V., Baskevich A.S., Shiman L.N., Usherenko S.M. (2016) Mechanism of thick metal walls penetration by high-speed microparticles. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (6), 74-82.

15. Ушеренко С.М., Ушеренко Ю.С., Кирилюк В.П., Соболев В.В. (2003). Оценка затрат энергии при сверхглубоком проникании микрочастиц. *Сборник научных трудов НГУ*, (18), 24-30.

16. Sobolev V.V., Kovrov O.S., Nalisko M.M., Bilan N.V., Tereshkova O.A. (2021). Compound physical and mechanical effects stimulating metastable diamond formation. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (4): 47-55. https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-4/047

17. Soboliev V.V., Bilan N.V., Khalimendik A.V. (2017). On formation of electrically conductive phases under electrothermal activation of ferruginous carbonate. *Naukovyi visnyk natsionalnoho hirnychoho universytetu*, (4), 53-60.

18. Glasmacher U.A., Lang M., Keppler H. et al. (2006). Phase Transitions in Solids Stimulated by Simultaneous Exposure to High Pressure and Relativistic Heavy Ions. *Physical Review Letters*, 96, 195701 (17 May 2006).

19. Pivnyak, G.G., Sobolev, V.V., Filippov, A.O. (2012). Phase transformations in bituminous coals under the influence of weak electric and magnetic fields. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (5), 43-49. https://doi.org/10.1051/e3sconf/20186000023

20. Butyagin, P. Yu. (1984). Structural Disorder and Mechanochemical Reactions in Solids. *Russian Chemical Reviews,* 53 (11), 1025-1038. https://doi.org/10.1070/RC1984v053n11ABEH003138

21. Соболев В.В., Ушеренко С.М. (2005). Образование плазмы в ударно-волновых процесах. *Физика и техника высоких давлений*, 15, (2), 86-92.

22. Марукович Е.И., Ушеренко С.М., Ушеренко Ю.С. (2022). *Динамиская модификация металлов*. Минск: ЛитРес.

23. Черный Г.Г. Механизм аномально низкого сопротивления при движении тел. В твердых середах. *Докл. АН СССР*, 292 (6) 1324–1328.

24. Макаров В.П. (2006). Модель сверхглубкого проникання твердых микрочастиц в металлы. *Физическая мезомеханика*,. 9 (3), 61-70.

25. Ушеренко С.М., Кирилюк В.П., Белоус А.И., Калиниченко А.С., Дыбов О.А., Соболев В.В. (2003). Опасные факторы при взаимодействии пылевых сгустков с металлическими мишенями. *Сборник научных трудов НГУ*, (18), с.65-74.

26. Fortov, V.E., Khrapak, A.G., Khrapak, S.A., Molotkov, V. I. and Petrov, O.F. (2004). Dust plasma. *Success of physical sciences*, 174 (5), 495– 544.

27, Соболев В.В., Ушеренко С.М. (2005). Образование плазмы в ударно-волновых процесах. *Физика и техника високих давлений*, (2), 86-95.

28. Чернай А.В., Соболев В.В., Фомичёв В.В. (1995). Метод *расчета температурных полей в истеме нагреватель – взрывчатое вещество.* Деп. в ГНТБУ, 1093-Ук95.

29. Царёв В.А. (1990). Низкотемпературный ядерный синтез. *Успехи физических наук*, 160 (11), 1–53. https://doi.org/10.3367/UFNr.0160.199011a.0001

30. Соболєв В.В., Баскевич О.С. Вареник Є.О. (2015). *Електростимульовані хімічні реакції у рудниковій атмосфері вугільних шахт*. Харків: Технологічний Центр.

31. Соболев В.В., Яреовой Г.О., Чернай А.В. (1994). Синтез алмаза. III. Теоретические исследования с применением квантовомеханических методов расчета. Минералогический журнал, (5/6), 23-30.

32. Baskevich O.S., Sobolev V.V., Sereda B.P. (2020). Modeling the influence of shock waves on the stability of chemical oks during super- deep penetration of microparticles. *Математичне моделювання*, 1(42), 16-124. https://doi.org/10.31319/2519-8106.1(42)2020.207008

33. Соболев В.В., Ушеренко С.М., Чой К.Й. (2005). К вопросу о дестабилизации служебных параметров систем управления аппаратов при длительных полетах. Физика и техника высоких давлений, 15 (3), 41-46.

34. Петров Д.П., Филиппов Н.В., Филиппова Т.И. и др. (1958). Мощный импульсный газовый разряд в камерах с проводящими стенками. *Физика плазмы и проблема управляемых термоядерных реакци*й, 4. М.: Из-во АН СССР, 170–181.

35. Соколов И.В. (1990). Гидродинамические кумулятивные процессы в физике плазмы. *Успехи физических наук*, 160 (11), 143-166.

36. Войтенко А.Е., Соболев В.В. (2012). К оценке температуры высокоскоростных плазменных струй, сформированных во взрывных генераторах.. *Ударные волны в конденсированных средах*. Киев: Інтерпрес ЛТД, 238-246.

37. Sobolev V.V., Hapieiev S.V., Skobenko O.V., Kulivar V.V., Kurliak A.V. (2022). On the mechanism of ionization of atoms at f compression of a substance converging by front of the shock wave. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (3), 57-66. https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-3057

38. Sobolev V., Cabana E.CF., Howaniec N., Dychkovskyi R., Jura B., Bąk A.,S Iwaszenko S, and Smoliński A. (2020). Estimation of Dense Plasma Temperature Formed under Shock Wave Cumulation. *Materials* (Basel), 13(21), 4923; https://doi.org/10.3390/ma13214923.

39. Sobolev V.V., Kulivar V.V., Kyrychenko O.L., Kurliak A.V., Balakin O.O. (2020). Evaluation of blast wave parameters within the near-explosion zone in the process of rock breaking with borehole charges. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (2), 47-52. https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-2/047

40. Кобзєв А.П. (2014). О механизме излучения равномерно движущегося заряда. Физика элементарных частиц и атомного ядра, 45 (3), 1110-1163.

СЕКЦІЯ 11.
ПОЛІТОЛОГІЯ

Прокопчук І.І.
доцент кафедри філософії, соціології та політології,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Імідж держави — образ держави, що спонтанно, або цілеспрямовано формується у масовій свідомості та передається в інформаційному полі ЗМК. [4; с. 530].

На жаль, тривалий час українська влада не приділяла належної уваги проблемі формування іміджу країни і зокрема міжнародному іміджу України. Періодично приймалися Державні цільові програми формування позитивного міжнародного іміджу України. Проте не було розроблено індикаторів, критеріїв оцінки ефективності заходів, спрямованих на формування зовнішньополітичного іміджу.

Так само майже тридцять років незалежності публічна дипломатія як зовнішньополітичний інструмент формування та просування іміджу держави у світовому політичному просторі була поза належною увагою представників влади. Елементи публічної дипломатії спорадично використовувалися у зовнішній політиці України. Проте публічна дипломатія не фігурувала у назві державних органів, що мали регулювати дану сферу. В українській державі була відсутня цілісна концепція публічної дипломатії, а звідси і системний характер зовнішньополітичної стратегічної комунікації держави та іміджетворення. Лише в 2021 р. на державному рівні була прийнята Стратегія публічної дипломатії МЗС Україні на 2021-2025 рр. з означенням напрямків, цілей, цільових індикаторів, інструментів реалізації, основних суб'єктів, на яких вона орієнтована. В вищеозначеній стратегії підкреслено як основний напрямок – національний брендинг української держави. Хоч і запізніло, але це є виправленням певних помилок у розумінні важливості формування та просування міжнародного іміджу України в світі.

Координація діяльності щодо формування позитивного іміджу України покладена на Міністерство закордонних справ України, безпосередньо Департамент комунікації та публічної інформації, Український інститут.

В сучасних глобальних геополітичних процесах імідж держави в зовнішній політиці набув стратегічного значення.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України супроводжується не тільки військовими діями, а й інформаційною війною. Метою гібридної війни московії є формування негативного іміджу України. В умовах гібридної війни захист іміджу України набуває значення національної безпеки.

Від іміджу української держави в світі залежить:

1) характер сприйняття війни росії проти України саме як конфлікт цивілізацій, зіткнення демократії та авторитаризму, а не локального міждержавного зіткнення

2) визнання суб'єктності української держави, її базових політичних цінностей, зовнішньополітичних стратегій розвитку. Так 28 лютого 2022 року, Україна офіційно подала заявку до Брюсселя про вступ до Європейського Союзу. А 17 червня 2022 Україна отримала статус кандидата в ЄС. Світова спільнота все більше починає усвідомлювати і розглядати Україну як частину саме Європи, а не сферу впливу Росії. В свою чергу Україна як країна-кандидат, взяла на себе зобов'язання провести ряд реформ, щоб відповідати стандартам ЄС: політичним, економічним, правовим та іншим.

3) підтримка громадськості та союзників у боротьбі з російською агресією

4) увага до гуманітарної ситуації в Україні внаслідок військової агресії.

Важливу роль у конструюванні іміджу України відіграють медіаресурси, зокрема і світові, які, публікують інформацію про нашу державу, формують її образ.

Протягом незалежності у світових медіа сформувалося досить поверхове уявлення про Україну як мало розвинуту, корумповану, недемократичну. Але російська агресія 2014, а особливо 2022 року змінило сприйняття України світом.

Видання Time, сім разів протягом 2022 року зобразило на своїх шпальтах Україну, формуючи образ нашої держави. [1]. Україна стала «точкою опори для когось, прикладом стійкості, проблемою глобального масштабу, жертвою та переможницею одночасно». [2]. «Динаміка від посиленої уваги, коли Україна заполонила новинами чи не весь світ, до спадання інтересу, від образу жертви до нового лідерства у світі, від світлин із мертвими тілами на асфальті до образу найстійкішої нації у світі — усе це сформувало певний образ України, який читачі бачили на перших шпальтах друкованих видань світових медіа». [3].

В центрі уваги світових ЗМІ були різні образи, які асоціювалися з нашою країною:

-українські військові, добровольці як чоловіки так і жінки - герої та героїні, символ справжної мужності, щирої відданості своїй країні. Чимало публікацій було про Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного.

- вищі посадові особи України. Серед них Президент Володимир Зеленський та перша леді України Олена Зеленська, міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба.

- відомі спортсмени, митці, діячі культури, зокрема брати Клички, гурт Kalush як переможці Євробачення-2022, український сучасний письменник Сергій Жадан.

- український народ. Світові видання публікували світлини або розповідали історії пересічних українців про їхнє життя, переживання та досвід війни.

В умовах війни росії проти України питання формування та підтримки позитивного іміджу нашої держави стає ще складнішим, адже необхідно вчасно проводити стратегічну комунікацію, протидіяти зовнішнім інформаційним кампаніям ворога, що мають на меті дискредитувати, руйнувати імідж України, розвінчувати соціальні міфи, що транслюються в світі на кшталт наративу про «братній народ», «спільне історично-культурне минуле».

Тому Україні необхідно пропонувати міжнародній спільноті, власні концепти міжнародного іміджу, які підкреслюють, що Україна є суб'єктною, самостійною європейською державою зі своєю національною історично-культурною спадщиною, а не колонія, зона впливу, інструмент Росії для досягнення її геополітичних цілей.

Публічна дипломатія має стати невід'ємною складовою стратегічних комунікацій держави [5].

Тому, основним завданням української влади є використання всіх можливих інструментів як офіційної, так і публічної дипломатії для формування та захисту позитивного ефективного іміджу української держави в світі.

Список використаних джерел:

1. Вишневська І., Голумбйовська А. Якими світ побачив перші п'ять днів великої війни в Україні: перші шпальти друкованих видань. [Электронный ресурс]. Режим доступу: https://detector.media/infospace/article/208304/2023-02-24-yakymy-svit-pobachyv-pershi-pyat-dniv-velykoi-viyny-v-ukraini-pershi-shpalty-drukovanykh-vydan/

2. Вишневська І., Голумбйовська А. Хто та як формував образ України на перших шпальтах світових видань [Электронный ресурс]. Режим доступу: https://ms.detector.media/presa-u-sviti/post/33993/2024-01-17-khto-ta-yak-formuvav-obraz-ukrainy-na-pershykh-shpaltakh-svitovykh-vydan/

3. Вишневська І., Голумбйовська А. 20 місяців повномасштабної війни в Україні на обкладинках світових медіа. [Электронный ресурс]. Режим доступу:

https://ms.detector.media/presa-u-sviti/post/33769/2023-12-18-20-misyatsiv-povnomasshtabnoi-viyny-v-ukraini-na-obkladynkakh-svitovykh-media/

4. Прокопчук І.І. Внутрішньополітичний імідж держави. *Наукові інновації та передові технології.* 2024. № 1 (29) С. 530-541.

5. Прокопчук І. Публічна дипломатія як політична комунікація держави на світовому рівні. *Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф*. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) /відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. с. 71-75.

СЕКЦІЯ 12.
ІСТОРІЯ

Nurlana Aliyeva
Nakhchivan branch of ANAS,
Baku, Azerbaijan

HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE CITY OF NAKHCHIVAN IN THE EARLY XIX-XX CENTURIES

Introduction. In the studied period, the city of Nakhchivan was the main administrative-political center and the largest city of the same-named region. The city of Nakhchivan, which is one of the largest centers of culture in the East, developed as the center of a powerful tribal alliance that was formed in this land in the 3rd millennium BC. The city was located at an altitude of 910 m above sea level on the right bank of Nakhchivanchay, the left branch of the Araz River.

Information on the name and history of the city of Nakhchivan is found in Greek, Latin, Arabic, Persian, Turkish and Russian sources. In the work “Geography” of the famous Greek geographer Claudius Ptolemy (2nd century AD), the name of Nakhchivan is mentioned as Naksuana (Nakhuana). The name of the city in the Pahlavi language is written in the form of "Nakhch” on the coins of the Sasanian rulers minted in Nakhchivan in the 6th century. In medieval Arabic sources, the name of the city is given as Nakhjuan, Nashava (9th-11th centuries), Nashavi, Nakhchivan (from the 11th-12th centuries), Nakhjavan, Nakhchavan, Naqjuan (in the 11th-17th centuries), in Persian sources it is given as Nakhjir [3, p. 13].

In the Middle Ages (X-XII centuries) the city of Nakhchivan developed more widely and became the capital city. At first it was the capital of the Nakhchivan khanate, and then the Atabegs state.

The emergence of independent khanates in the territory of Azerbaijan in the 40s of the 18th century, as elsewhere, had a positive effect on the city life in the Nakhchivan region.

In the 19th century, the battles for the city of Nakhchivan caused the city to suffer serious destruction. Historian V.M.Sisoyev expressed this sad spiral-like repeated course in the history of Nakhchivan city: “Of course, Nakhchivan is a very ancient city. The city was built before the 10th century. Perhaps it is older. Its subsequent history can be characterized in short words. Every 200-300 years, the city was destroyed to its foundations. But it was restored every time” [5, p. 47]. The

city of Nakhchivan, which was destroyed several times by Armenians at the beginning of the 20th century, was the main center of the Araz-Turkic Republic and the General Governorate of South-Western Azerbaijan in the beginning of 1918-1919.

The distance from Nakhchivan to Yerevan, which became the governorate center, was 139 versts, and the distance to Tiflis was 444 versts [2, v. 2]. In the 1930s, the main part of the city of Nakhchivan was located in an area of 6 versts (6, p. 69). This allows us to say that the area of the city covers approximately 10 square kilometers. When V.Grigoriev took the area of the city together with the surrounding fields, he indicated the area of the city 17 versts or 28, 39 square kilometers [4, p. 69]. And in the part of the cameral lists, which reflects information about the city, this figure is listed as 20 versts [2, v. 3].

In the 70s of the 19th century, the city of Nakhchivan was one of the 10 cities that had the status of a city in Northern Azerbaijan, along with Baku, Shamakhi, Guba, Lankaran, Yelizavetpol, Shusha, Nukha, Zagatala, Ordubad. During this period, the practice of Russian urban planning culture spread in North Azerbaijan. Researchers are of the opinion that the plans of the largest cities of Baku, Shamakhi, Nakhchivan, and Ganja drawn up by Russian military engineers were the beginning of the future master plans of these cities [1, p. 171].

When examining the historical geography of Nakhchivan city, it is necessary to take a look at its neighborhoods. Thus, the city of Nakhchivan was administratively divided into four districts during the Khanate period: 1. Alikhan; 2. Shahab; 3. Gurds; 4. Sarvans. It should also be noted that 4 of these neighborhoods exist in Nakhchivan today, and their location and territory are known to people. After the 30s of the 19th century, there were 13 neighborhoods in the city of Nakhchivan.

Conclusion. Finally, we would like to note that the territorial-border division of the city of Nakhchivan has not changed during the period of our research. During this period, Nakhchivan city was the main center city of the Armenian province, Irevan province and South-Western Azerbaijan governorate general, and the capital of the Araz-Turkic Republic. The number of neighborhoods has increased after internal and external transfers.

References:

1. History of Azerbaijan. In seven volumes. Volume IV (XIX century). Baku: Elm, 2007, 504 p.

2. Azerbaijan State Historical Archive. (AzDTA) fund 24, list 1, case 353 (Cameral description of the city of Nakhchivan for 1831).

3. Aliyev V. The early urban culture of Nakhchivan / Nakhchivan: as the first place of settlement and urban planning (materials of the international symposium held on July 20-24, 2011). Nakhchivan: “Ajami” NPB, 2012, p. 13-19.

4. Grigoriyev V.N. Statistical description of Nakhichevan province. St. Petersburg: type. Department of foreign trade, 1833, 264 p.

5. Sysoyev V.M. Nakhchivan on the Araks and the antiquity of Nakh. ASSR / News “Azkomstaris” . Issue 4 (notebook 2), Baku, 1929, p. 123-215.

6. Chopin I. Historical monument of the state of the Armenian region in the era of its accession to the Russian Empire. St. Petersburg: Printing house of the Imperial Academy of Sciences, 1852, 1231 p.

Rena Gurbanova
Nakhchivan University, Faculty of Education,
Department of General History and International Relations,
History teacher,
Baku, Azerbaijan

RELATİONS BETWEEN THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC AND REPUBLIC OF TÜRKIYE DURING THE BLOCKADE (1991-1993)

Introduction. The late 80s and early 90s of the 20th century marked a period of significant changes not only for Azerbaijan but for the world as a whole. The international developments had a profound impact on the South Caucasus region and Azerbaijan, which was the largest country in terms of territory and population in this region. Azerbaijan regained its state independence for the second time in the 20th century. The acquisition of this independence was a result of socio-political processes that took place precisely in the late 80s and early 90s of the 20th century. During the restoration of state independence, Azerbaijan faced baseless territorial claims and aggressive warfare from Armenia, its neighboring and alliance partner. It is essential to emphasize the establishment and strengthening of relations with neighboring states in the struggle against the enemy

Research and Methodology. Various research methods were employed in the writing of the article. The historical genetic method was utilized to explore the cause-and-effect relationship between political and socio-economic processes that occurred in Azerbaijan in the early 1990s. The historical comparative method was used to identify similarities and differences in socio-economic processes taking place in the country and the autonomous republic. Additionally, the content analysis method was applied in analyzing historically significant information found in archival documents and media materials from that period.

Analysis and Discussion. In the early 1990s, one of the crucial issues during the blockade conditions was the construction of a bridge over the Araz River to ensure connectivity between Turkey and the Nakhchivan Autonomous Republic of Azerbaijan. This had significant political, economic, and cultural importance. Prior agreements on the construction of the bridge had already been reached between the Republic of Turkey and the Soviet Union [2]. The President of the Council of Ministers of the Azerbaijani SSR, H. Huseynov, and the Minister of Transportation of the Republic of Turkey, Cengiz Tuncer, signed the agreement on behalf of their respective countries. The document envisioned the construction of automobile and railway bridges over the border river Araz and the establishment of a border crossing point on the Soviet-Turkish border [6, p.94].

With the practical resolution of the issues outlined in the agreement in mind, in January 1991, a delegation led by Aytəkin Akgün, the Head of the Construction Department of Railways, Ports, and Airports of the Republic of Turkey, visited Nakhchivan. During the negotiations, a protocol on further cooperation between the Azerbaijani SSR and the Republic of Turkey was signed. Within the framework of these discussions, the location of the bridges and the main contractor were determined.

In March-April of 1991, Georgian designers were brought to the Nakhchivan Autonomous Republic to prepare the construction project for the bridge [2]. On October 29 of the same year, a temporary bridge was inaugurated between Turkey and the Nakhchivan Autonomous Republic. During the rally held on this occasion, Heydar Aliyev stated that the bridge, opened during Nakhchivan's challenging days, holds vital importance. On January 30 of the same year, Heydar Aliyev visited the Nakhchivan Autonomous Republic with a delegation in response to the directive of the Prime Minister of the Republic of Turkey, Süleyman Demirel. During the meeting, he discussed the economic problems arising from the military aggression in the autonomous republic and emphasized the necessity of active customs operations under such conditions. The issue of putting the Nakhchivan-Turkey customs checkpoint into operation was also discussed during this meeting [3].

Shortly thereafter, construction of the Sadarak Bridge began with the aim of facilitating the movement of citizens between the Republic of Turkey and Nakhchivan. The Sadarak Bridge, considered a symbol of the development of economic, cultural, social, and political relations between the two countries, was inaugurated on May 28, 1992, by the then Prime Minister of Turkey, Süleyman Demirel, and the Chairman of the Supreme Assembly of Nakhchivan Autonomous Republic, Heydar Aliyev. On the same day, the Sadarak customs checkpoint was established. On May 28, 1992, the official opening of the newly constructed bridge over the Araz River in Sadarak took place. On August 24, 1992, the Sadarak customs checkpoint was declared an official crossing point, partially breaking the blockade imposed on Nakhchivan.

For ensuring economic security, not only the resources of neighboring countries, but also the resources in other cities and regions of the country were utilized during times of crisis. For instance, in 1992, when the flour reserves in Nakhchivan were depleting, creating a challenging situation, the State Security Service's counterintelligence unit in Nakhchivan, under the instruction of Heydar Aliyev, implemented a series of measures [4]. U. Gurbanov, the former head of the unit, writes about this: "The Chairman of the Supreme Assembly summoned me once again. He said, 'Our flour reserve is running out by morning, and the population will face a bread problem. Urgent measures need to be taken.' The leadership still

has a favorable attitude towards Nakhchivan, while Ayaz Mutallibov says, 'Nakhchivan is the appendix of Azerbaijan; it needs to be cut off.' Two hours later, I was with the head of the Emergency Defense Headquarters of Ganja City, Chingiz Sadikhov. I informed him of the situation. He called Minister Zakir Abdullayev via government phone and requested 60 tons of flour from Ganja's stockpile to be sent to Nakhchivan" [5].

Heydar Aliyev conducted negotiations with neighboring countries such as Turkey and Iran to address the information blockade issues in Nakhchivan for ensuring economic security. On March 24, 1992, a cooperation protocol was signed between the Republic of Turkey and the Nakhchivan Autonomous Republic, according to Article 5 of the document, aiming for Turkey to undertake the necessary measures for the high-level broadcasting of TRT television broadcasts in Nakhchivan. The protocol also noted that TRT would provide special broadcasts when requested by Nakhchivan.

Breaking the information blockade and exposing Armenia's military aggression against the Nakhchivan Autonomous Republic with facts, Heydar Aliyev invited journalists representing various foreign countries to ensure they received direct and objective information from the hottest conflict zones. In May 1992, journalists invited from more than 50 countries provided timely and objective information to the international public about the events that took place in Sadarak. The Ministry of Health of the Autonomous Republic revealed the fact of Armenia's use of chemical weapons and provided information to the mass media of Russia and other countries. The information obtained in a special laboratory was presented to the representatives of the United Nations who visited Nakhchivan [1].

Conclusion. The opening of the Sadarak Bridge, the establishment of relations with Turkey, and the steps taken to eliminate the information blockade have positively influenced the tense situation in Nakhchivan. Efforts were made to significantly resolve the issues for the broadcast of Azerbaijani television programs in Nakhchivan, and this became possible after 1996. In that year, as a result of Heydar Aliyev's initiative, a channel was allocated for the transmission of Azerbaijani television to the Nakhchivan Autonomous Republic through the Türksat satellite communication system. All these actions have deepened relations with Turkey, strengthened cooperation against the common enemy, and laid the groundwork for stronger friendship and alliance in the future. The results of these relationships and collaborations have been reflected in research studies.

References:

1. Amrahgızı, E. "Nakhchivan: there are 'third forces' in between" // Freedom newspaper, -1992, June 10. –p. 3.

2. İbrahim, Q. "We want to be free. Interview with Mikayıl Rəhimov, the head of the Nakhchivan Automobile Roads Administration Committee" // Freedom newspaper, -1991, April 4. –p. 6.

3. Kalbizada, E.H. "Development of relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey in the late 20th century: Nakhchivan Autonomous Republic history" // -Baku: Tarix və onun problemləri, -2012. No.2, -p. 331-336.

4. Qurbanov, U. "State-important special assignment" // Xalq qəzeti, -2023, August 04. –p. 5.

5. Qurbanov, U. "Special state-important assignment (Part III)" // Şərq qapısı, -2023, April 4. –p. 3.

6. Yaqubov, Ş. "Tension of certainty" / Ş.Yaqubov. –Baku: Publication of the Morning newspaper, -1995. -846 p

Ulviyya Karam Ahmadova
PhD student,
Khazar University,
Baku, Azerbaijan

AZERBAIJANI NATIONAL LIBERTY STRUGGLE AND LEGIONNAIRE POETRY

The sacrificed people of legion literature refused to return after the end of the war and sentenced themselves permanently to immigrant life. "Legion" is a party organized by strangers with money. A "legionnaire" is a soldier who fights for money in any foreign country in which he is not a citizen. However, our armed forces, in the battle with the Soviets in World War II, are our national military forces fighting the enemy for the independence of the Motherland against the imperialist forces invading the Motherland. The word "legion" is used in literature not in the sense of a soldier fighting for money, but in the sense of "a sacrificer " [1, p.41]. Those who dared to return to their native land were sentenced to the Siberian camps. During the war, our citizens, who lived their ideals and contemplative literature in Germany and the territories controlled by the Reich, even in the strict regime controlled by the Reich, achieved the activity of several Azerbaijani press agencies. "Azerbaijan" in 1942, "Young Creators" and "National Union" magazines began to appear in early 1944. "Azerbaijan" newspaper caused the assembling of representatives of the legion together, they were not tired of gathering his citizens, who were scattered throughout the cities and villages of Europe. The newspaper preserving the Azerbaijani language promoted national presence, national identity, and consciousness. The editorial office, damaged during the bombing of the city of Berlin, lasted its activities in 1951 under the leadership of Majid Musayev. Jeyhun Hajibeyli wrote about this magazine: "Between the front and the office, our children, who carried a gun at the same time, tried hard in this way and achieved some success. They were devoted to our ancestors' principles and tried not to lose them. The main aim was the salvation of our beautiful "Motherland" [4, p.1]. Mazahir Akhundov ("Ashiq Mazahir" and "Dashgin"), Suleyman Takinar (S.Tekin"), Anar, Asad Eldost, etc. who promoted the ideas of independence were among the active members of the magazine. Mazahir Akhundov's poems such as "Tarlan", "Mountains", "Remembering the Motherland", "Crying", "Homeland", "To Homeland Hero", etc. are recited among legionnaires and have been the source of motivation for other writers. In his poems, he reveals his hatred for Moscow, proud for the Turkish people, his heroism of the son of "fire", and his hope. According to the poet, no power can make a Turk live in tyranny, forcing him to "be a slave".

Whatever happens, if justice does not take its place in peace, truth must be withdrawn "by the sword". There is no other way for the Turkish people to triumph: "We have grown up in the Motherland of ancestors of Turkish, we love it/We do not fall, we collapse the enemy, history knows. /Let's declare the power of the Turkish son to the rebellious enemy" [1, p.109]. The research material applies analytical and comparative methods. The poems written by Mazahir Akhundov were composed with music and spread throughout. A poem titled "Go away from my Motherland" was published with the signature of "S. Tekin" in the Legionnaire's press in 1944. Lines written by the poet in 1944 remind me Gultakin's poem named "Moscow". The "golden Moscow", which gushes blood from its soil that is indirectly drained of blood, is an incurable disease that swallows an owl in its homeland. According to S.Tekin the occupiers of his homeland are no different from the "oppressive golden bird". His thoughts like "The voice of the already drowned enough to overthrow/Let your hearts be filled with malice/Let the universe gather, let the world be devoured/Go away from my homeland, golden owl" prove this idea. [1, p.220] It should be noted that Gultekin's poem "Moscow", written in 1924, was published in the newspaper "Azerbaijan", published in Berlin in October 1943, although it does not include legionaries. Therefore, Gultakin's poem "Moscow" was also published in the book "Legion Literature" by Mammad Jafarli. It is likely that Suleyman Tekiner, who wrote with the signature "S.Tekin", was personally acquainted with Gultekin, and was influenced both his style and the poetry he wrote. His poem, "We and Our Fight," was published in 1943 in the journal "On the Way of Salvation":

It doesn't matter if your "Frosty Hells" choke our children,
Who do not yield or cannot yield.
Whether you let your bloody "Cheka" shoot us
Again, a sea with waves will wave in hearts.
Our firing fight will get sparkle.
Because our thoughts' borders are not narrow,
We have a love of independence that cannot be quenched [1, p.55]

This poem is quite an expression of Gultakin's poems, such as "Frosty Hell", "Cheka". In the poem "Frosty Hell" he says: "Stop tears, wait for it, /The end of every freezing winter is spring" [3, p.24]. The struggles of the representative of legion literature raised their goals and aims, strengthened their senses, and perfected their ability to uphold values such as motherland, mother, and love. Despite all the deprivation, human feelings and moral highs in their creativity did not separate them from their homeland as citizens. Burning of freedom made him preserve his mother tongue, his writing was not forgotten, and what they felt was not despised. As M.S.Turkoghlu used to say in his poem "I wish I see again": "I wish time gave a chance to the Turkish son/my mother had flowers on my way/my lover had wings

in front of me/I had seen the Sonali lakes again" [1, p.24]. In addition, various works of our "liberty" poets were also published in press during World War II. The magazine "Japanese Reporter" began publishing in Tokyo in 1931 under the noted name and changed its name a year later. Over the 14 years, 50 issues of the journal were published. The magazine also ceased to exist when the Allies overthrew Japan in 1945, the first time they had introduced an atomic bomb here. Gabdrashit, who continues the work of Azerbaijani Ibrahim Gasimov, spreads the Islamic religion in Japan (in Azerbaijan, Turkey, Russia, etc., his name is usually written as Aburashid) Under Ibrahimov's leadership, the first mosque was built in 1909, where a Muslim religious community was formed. In Japan, Gabdrashit Ibrahimov did a lot of great things in the publication of the Tatar press. The magazine "New Japanese Reporter" was not a press agency of the Tatars but a journal of the Turkic peoples in emigration. Accordingly, the magazine also handled the events in Azerbaijan and tried to reach out to Azerbaijani immigrants. However, the level of mail and connection at that time did not allow them to fulfill their wishes. The sections of the magazine group poems by various scholars on Turkishism, invasion of strangers, tourism, flag issues, homeland love, etc. After the above presentation, "New Japanese Reporter" is included on pages 14-15 in the poem "To Azeri Communist" by Gultakin (Amin Abidin). All this once again fertilizes the relations of Azerbaijani spirits and immigrants with each other during the invasion.

References:

1. Jafarli, M. The literature of the Azerbaijani legion/ M. Jafarli. -Baku: -Elm, – 2005. – 236 p.

2. Ahmadov, B. One Independence traveler: Ami Abid- life, environment, creativity / B Ahmadov. – Baku: Elm, – 2003. –205 p.

3. Gultekin, A.A. Frosted Hell-Other poems /A.A. Gultekin. ed., A. Sh. Huseynoglu. – Baku: Sun, – 1999. – 99 p.

4. Hajibeyli, J. Azerbaycan lasts/ Azerbaijan, -1951, September 28.

Радчук А.О.
доцент кафедри інноваційних технологій
викладання загальноосвітніх дисциплін,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАОЧНОСТІ В ОНЛАЙН-СЕРВІСІ GENIALLY

Складно уявити урок історії без використання карт, портретів, плакатів, картин живопису, пам'яток архітектури та великої кількості зображень артефактів, які ефектно доповнюють писемні джерела та допомагають краще зрозуміти й запам'ятати той чи інший історичний період людства. Сучасні цифрові засоби дозволяють створювати інтерактивну наочність, яка здатна залучати учнів до активної взаємодії з навчальним матеріалом та отримувати зворотній зв'язок. Одним з популярних онлайн-сервісів, який надає можливість створювати відповідні наочні матеріали, є Genially. Особливістю цього застосунку є те, що він пропонує велику кількість інтерактивних елементів, зокрема кнопки, вікна з повідомленнями, анімації, посилання, відео. Використання цих елементів дозволяє швидко створювати захоплюючі та інформативні презентації, інфографіки, вікторини та іншу яскраву навчальну наочність [3].

Основними перевагами використання Genially для створення історичної наочності є:

- інтерактивність: Genially дозволяє додавати до наочності переходи, анімації, тести, ігри, що робить навчання більш цікавим та захоплюючим;
- мультимедійність: сервіс підтримує різні мультимедійні формати, як-от текст, зображення, відео, аудіо, що дозволяє створювати насичені та інформативні наочності;
- простота використання: застосунок має зручний інтерфейс та інтуїтивно зрозумілі інструменти, що робить його доступним для користувачів з будь-яким рівнем підготовки.
- універсальність: Genially можна використовувати для створення наочності на будь-яку історичну тематику;
- ефективність: дослідження показали, що використання інтерактивної наочності може покращити розуміння та засвоєння історичного матеріалу учнями [3].

Цифрова платформа Genially дозволяє розробляти інтерактивні наочні завдання у сучасному медійно привабливому дизайні. Креативне використання

різних кольорів, шрифтів, фотографій, відео та інших візуальних елементів сприятиме підвищенню уваги учнів до ваших творчих завдань [2].

Створення інтерактивної історичної наочності в Genially умовно можна розділити на такі етапи: підготовчий, творчий та заключний. На першому етапі нам потрібно визначити тему та ціль нашого завдання, зібрати необхідну інформацію та ресурси (тексти, зображення, фото, відео), ознайомитися з інтерфейсом, інструментами та функціями онлайн-сервісу. Детальну інструкцію, як працювати у Genially, можна прочитати на блозі сервісу [4]. Головне зрозуміти, що в основі створення будь якого типу інтерактивної наочності в Genially є вміння працювати з кнопкою «Інтерактив». Усі типи інтерактивного контенту складаються з одного і більше інтерактивного аркуша або плакату. Залежно від кількості таких аркушів у нас може бути різний вміст контенту.

На другому етапі ми повинні визначити для себе тип контенту, який будемо створювати. Сервіс пропонує широкий спектр платних і безкоштовних шаблонів, які можна брати за основу нашої наочності. Безкоштовні шаблони доступні у великій кількості для різних тем і типів контенту [1]. Знайти потрібний нам шаблон досить просто. Спочатку перейдемо на веб-сайт Genially та натиснемо кнопку «Створити». Далі потрібно вибрати тип контенту, який ми хочемо створити, наприклад, презентація, інфографіка, вікторина. Зробимо перегляд доступних шаблонів та оберемо той, який найкраще відповідає нашим потребам. Щоб розпочати роботу над створенням наочності, достатньо натиснути кнопку «Вибрати шаблон» [4].

На уроках історії вчитель часто використовує портрети різних державних та культурних діячів, репродукції картин, фото пам’яток архітектури та ін. Щоб перетворити звичайний портрет гетьмана Петра Дорошенка на інтерактивний плакат, шукати відповідний шаблон не потрібно. Ми просто обираємо тип контенту на сайті та натискаємо кнопку «Створити з нуля». Завантажуємо портрет Дорошенка, визначаємо його розмір, можемо замінити фон і починаємо додавати та розміщувати інтерактивні елементи на портреті. Застосунок дозволяє нам розмістити на портреті різні елементи; це може бути текст про гетьмана, інші його портрети, відео, аудіо, тести та ін. [4].

Заключний етап передбачає тестування нашого інтерактивного завдання. Перед тим як надіслати учням посилання на навчальний матеріал, нам потрібно переконатися, що все працює належним чином. Перевірити чи функціонують усі кнопки, посилання, відео, чи доступний він на різних пристроях та браузерах. Слід остаточно переконатися, що наше завдання логічне, зрозуміле та відповідає меті та завданням уроку. Потрібно також забезпечити доступність інтерактиву для різних груп учнів, включно з

особливими освітніми потребами. У зв'язку з цим варто додати альтернативні тексти до зображень, використовувати зрозумілий та лаконічний текст та пересвідчитись, що кольори, шрифти та розмір тексту відповідають стандартам доступності [2]. Покликання на інтерактивне завдання ми можемо надіслати учням у месенджер або опублікувати у Google класі. Такий спосіб надання учням інформації має перевагу над іншими в тому, що учні можуть отримати доступ до них у будь-який час і з будь-якого місця, просто клікнувши на посилання замість того, щоб завантажувати його на відповідний простір.

Отже, онлайн-сервіс Genially дозволяє швидко та якісно створювати різноманітну інтерактивну історичну наочність. Використання інтерактивних вправ на уроках історії підвищує пізнавальний інтерес учнів до історії та залучає їх до активної науково-дослідної роботи. Вчитель історії, який вміло використовує сучасні інформаційні засоби навчання буде користуватися популярністю та повагою в учнів та їх батьків, які звикли до мультимедійного інформаційного простору Вважаємо перспективним використання онлайн-сервісу Genially на уроках історії, зокрема створення навчальної гейміфікації.

Список використаних джерел:

1. Генсерук Ю. В. Андрійчук С. Ю. Цифровий інструмент Genially як інтерактивний засіб навчання / Збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід тенденції, перспективи». 5 квітня 2024 Тернопіль. – С. 105 – 106. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740555/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C_2024.pdf (дата звернення 23.05.2024.)

2. Гулій О. Особливості розробки вправи за допомогою онлайн-сервісу Genially / Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів факультету комп'ютерних наук, математики, фізики та економіки Полтавського Національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава, 2023. – С. 126 – 127.

3. Genially. (n.d.). Офіційний сайт Genially. URL: https://app.ge nially.com/ (дата звернення 24.05.2024.)

4. Genially. (n.d.). Genially Blog. URL: https://blog.genial.ly/ (дата звернення 24.05.2024.)

СЕКЦІЯ 13.
ТУРИЗМ

Пискун Л.О.
студентка IV курсу 19 групи
факультету технологій та бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Туристична галузь продовжує поступово відновлюватися після пандемії. Про це свідчить позитивна динаміка, зафіксована Всесвітньою туристичною організацією: міжнародний туризм у 2023 році склав 88% від рівня до пандемії з оцінками в 1,3 мільярда прибуттів [1]. Ресурсна база для відновлення та розвитку туризму включає широкий перелік інфраструктури та природних можливостей. Сюди входять й історичні архітектурні споруди. Замки являються потужною рушійною силою для формування туристських потоків. Велика кількість замків, фортець і палаців, розташована в різних регіонах України, від Карпат до чорноморського узбережжя, пропонує унікальну можливість для туристів відкрити багатство культурної спадщини та історичного надбання країни. Саме тому розвиток та підтримка цього виду туризму та його ресурсів є стратегічно важливим завданням для нашої держави. Цей вид туризму не лише забезпечує можливість насолоджуватися величчю архітектурних творінь минулого, але й стимулює розвиток місцевого економічного середовища, сприяючи його зростанню.

Культурно-пізнавальні тури, які включають відвідування українських замків являються досить популярними на вітчизняному туристичному ринку. Замки України також є важливим елементом дозвіллєвого сектору – вони стають місцями проведення великих фестивалів, історичних реконструкцій, театралізованих вистав. Вітчизняний ринок характеризується широкою пропозицією та стійким попитом на замкові тури. Однак основною проблемою ресурсів замкового туризму в Україні вважається їх вік та збереженість. Тому, для формування притоку туристів, замки, фортеці, їх руїни потребують наступних варіантів адаптації під потреби туризму:

- реставрація;
- музеєфікація руїн чи створення культурного центру;

- повна концептуальна зміна та перетворення на заклад іншого спрямування.

При цьому, важливо дотримуватися певних принципів збереження культурної спадщини [2, с. 9-17]:

Принцип автентичності. Полягає в адаптації та реставрації замків, фортець чи будь-яких інших об'єктів культурної спадщини з урахуванням їх концептуальної ідентичності та збереження їх оригінальних форм. Розуміння автентичності відіграє фундаментальну роль у всіх наукових дослідженнях культурної спадщини, у плануванні збереження та реставрації.

Принцип сумісності. Полягає у визначенні нових функцій об'єкту та поєднання їх з його історичними особливостями. Нова функція архітектурної пам'ятки повинна починатися з самої будівлі, її історії та типології, починаючи з контексту, в якому вона розташована. Важливо чітко та правильно визначити оригінальне призначення будівлі, особливості її розташування, характеристики ландшафту, архітектурного планування тощо, адже помилка на даному етапі може вплинути на сприйняття оновленої пам'ятки. Наприклад, організація ресторану в приміщенні колишньої в'язниці в замку може викликати у відвідувачів дисонанс та відштовхувати.

Принцип сталості. Цей принцип розглядає інтеграцію питань розвитку та оновлення об'єктів культурної спадщини в екологічні, соціальні та економічні фактори. Загалом концепція сталості полягає в розвитку, який задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Тому основним в цьому принципі є не тільки можливість нового функціонального призначення пам'ятки захистити свою ідентичність, але і можливість забезпечити значне зростання економічної та соціальної цінності.

Практика адаптації замкових ресурсів з урахуванням цих принципів активно використовується в європейський країнах: споруди історичної фортифікації перетворюються на громадські центри, в яких проводяться освітні, культурні та розважальні заходи. Такі проєкти зі створення нової матеріально-технічної бази, косметичного ремонту чи реставрації бувають досить затратними, тому у таких випадках будівлі можуть передавати у власність приватних інвесторів-концесіонерів, які беруть на себе витрати та подальшу підтримку новоствореної інфраструктури. Такий досвід є досить поширеним у країнах Європи. В Україні такі проєкти ще не реалізувались, хоча планувалося проведення концесійного конкурсу на реставрацію Свірзького замку. Така практика дозволила б зменшити витратне навантаження на бюджет держави, сприяла б збереженню історико-культурних пам'яток та водночас залучила б інвестиції в розбудову

туристичної інфраструктури України. Найчастіше замкові ресурси адаптують під наступні форми закладів культурного спрямування. Ці форми можуть існувати як окремо, так і поєднуватися між собою [2, с. 135-142].

- археологічні парки, скансени;
- музеї з постійною експозицією;
- місця проведення історичних реконструкцій;
- місця, які включаються в пішохідні маршрути;
- навчання (проведення майстер-класів, лекцій);
- місця для проведення комерційних подій (весілля, банкети тощо);
- житлове комерційне використання (готелі).

В контексті адаптації замків під заклади розміщення Україна може перейняти досвід Шотландії: на території цієї країни безліч замків знаходяться в приватній власності, що стимулює розвиток підприємницької діяльності. Власники замків пропонують широкий спектр послуг, надають високоякісний сервіс та роблять такий бізнес високоприбутковим, завдяки наданню унікального досвіду клієнтам.

Наразі для нашої країни відкривається все більше можливостей європейської співпраці, які можна використовувати для оновлення туристичного попиту на певних напрямках, які включають відвідування замків. Деякі заклади вже активно цим користуються та залучають тисячі нових туристів. Наприклад:

1. У 2023 році за підтримки Українського культурного фонду в Державному історико-культурному заповіднику «Тустань» було реалізовано проєкт, в рамках якого було повністю відтворений вигляд фортеці в 3D форматі, створена промо-кампанія дестинації, оновлено музейний простір [3].
2. У межах партнерської програми «Культура. Туризм. Регіони» УКФ та ДАРТ у 2021 році в Мукачівському історичному музеї, який знаходиться в замку «Паланок», було оновлено музейну експозицію шляхом інтеграції інтерактивних цифрових елементів, таких як сенсорні екрани, проектори, 3D модель замка тощо.

Ці приклади є успішними кейсами реалізації інноваційних підходів до популяризації українських замкових комплексів, їх перетворення на інтерактивні простори та наближення до європейських стандартів.

Отже, замковий туризм в Україні має неабиякий потенціал для розвитку через велику кількість доступних ресурсів. Завдяки використанню нових європейських підходів, таких як концесійні угоди, заохочення підприємницької діяльності, грантове фінансування та узгоджуючи їх з принципами збереження культурної спадщини можна створити якісно нову матеріально-

технічну базу для стимулювання туристичних потоків. Впровадження активних зміни щодо можливостей використання об'єктів культурної спадщини під функціонально різні заклади, щоб стимулювати інвестиції в розвиток замкового туризму є стратегічним завданням нашої держави.

Список використаних джерел:

1. International Tourism to Reach Pre-Pandemic Levels in 2024. *UN Tourism | Bringing the world closer*. URL: https://www.unwto.org/news/international-tourism-to-reach-pre-pandemic-levels-in-2024.

2. Soldano S., Borlizzi P., Valle M. Report on current state of art of use and reuse of medieval ruins. 2nd ed. 2017. 142 p.

3. Проєкти - Тустань. *Тустань*. URL: https://tustan.ua/about/projects/.

СЕКЦІЯ 14.
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Артюх О. В.
д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Яковлєва В. І.
здобувачка освіти спеціальності 076 Підприємництво та торгівля
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

ПОРІВНЯННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇН СВІТУ З УКРАЇНОЮ

У процесі розвитку економічних і комерційних відносин між країнами бухгалтерський облік набув певних особливостей. Проте побудова систем обліку та звітності в різних країнах світу має спільні характеристики.

Важливість порівняння систем бухгалтерського обліку полягає в тому, що методологічні принципи українського бухгалтерського обліку знаходяться в процесі адаптації до Міжнародних стандартів фінансової звітності та загальноприйнятих принципів - General Accepted Accounting Principles. Загалом система бухгалтерської звітності в США та Україні дуже схожий, але є й очевидні особливості в методах підготовки [1].

З іншого боку, система бухгалтерського обліку в США характеризується більшою простотою. Загальна нормативно-правова база бухгалтерського обліку та звітності складається буквально з декількох законів, головним чином Закону про цінні папери та біржі. В усіх аудиторських звітах зазначається, що надана фінансова звітність відповідає GAAP (загальноприйнятим принципам бухгалтерського обліку) [2].

Як загальна риса систем бухгалтерського обліку, МСФЗ вимагає підготовки та публікації балансу, звіту про прибутки та збитки, звіту про зміни у власному капіталі, звіту про рух грошових коштів та приміток. Рада зі стандартів фінансового обліку (FASB) в США також вимагає дотримання всіх цих вимог, а також надання додаткової пояснювальної інформації у фінансовій звітності. Американська та українська системи бухгалтерського обліку відрізняються в обліку запасів: згідно з GAAP, запаси дозволяється оцінювати

за методом LIFO, в той час як в Україні цей метод не використовується. Крім того, в Україні один метод обліку запасів повинен застосовуватися до запасів однієї групи, тоді як за GAAP запаси оцінюються за найменшою з двох оцінок: собівартістю або ринковою вартістю.

Крім того, в США переоцінка активів не вимагається. В Україні переоцінка на основі справедливої вартості дозволена відповідно до вимог МСФЗ [3] Згідно з GAAP, амортизація основних засобів нараховується рідко. В Україні амортизація основних засобів розраховується в кожному звітному періоді з використанням різних методів залежно від групи основних засобів.

У США довгострокові інвестиційні активи обліковуються окремо відповідно до рекомендацій Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, як правило, на основі собівартості. У США немає окремого визначення нерухомості, утримуваної як інвестиція. Нерухомість утримується лише для використання або продажу.

Отже, ці системи не є досконалими і мають певні рими, зумовлені відмінностями в ринкових умовах, вимогах до обліку та звітності, а також специфічним розумінням подібних систем бухгалтерського обліку.

Німецька система бухгалтерського обліку ґрунтується на давніх традиціях і зосереджена на суворому дотриманні чинних законів і нормативних актів. Німецька та українська системи бухгалтерського обліку базуються на континентальній моделі і характеризуються високим ступенем залежності від банківської системи та держави.

До інших подібностей можна віднести законодавче регулювання бухгалтерського обліку, а також той факт, що бухгалтерський облік та звітність підпорядковані інтересам державного податкового регулювання та макроекономічного планування. Однак, незважаючи на наведену вище інформацію, між німецькою та українською системами бухгалтерського обліку існує низка відмінностей. Деякі з них пов'язані з тим, що рахунки ведуться для різних цілей і призначені для використання різними користувачами, наприклад, для внутрішнього використання в Україні та для зовнішнього використання в Німеччині. В Україні інформація про діяльність компаній збирається для споживання керівництвом організації та для використання державою. У Німеччині звіти готуються для банківських установ, які є основним джерелом інформації для фінансових запитів та державного управління [3].

Всі правила бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Німеччині містяться в Німецькому торговому кодексі. Зміни до цього закону вносяться Міністерством юстиції Німеччини. Торговий кодекс Німеччини містить повний спектр вимог до окремої фінансової звітності та основні вимоги до

консолідованої фінансової звітності. Німецький комітет зі стандартів фінансової звітності відповідає за доповнення або уточнення основних правил і надання рекомендацій щодо консолідованої фінансової звітності, підготовку нових стандартів і внесення змін до старих стандартів [3].

Рішення Податкового суду та Верховного податкового суду мають велике значення для вирішення питань бухгалтерського обліку в Німеччині. Правила такого обліку в Україні висвітлені в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4].

Відповідно до статті 7 вище зазначеного Закону, Рада з методології бухгалтерського обліку діє як консультативно-дорадчий орган при Міністерстві фінансів України [3].

Ще однією відмінністю між українською та німецькою системами бухгалтерського обліку є система оподаткування. Основна відмінність німецької системи оподаткування полягає в тому, що платники податку на прибуток підприємств можуть обирати між двома варіантами збору інформації про прибутки (збитки) в поточній системі бухгалтерського обліку: балансовим або податковим балансом. Для цілей оподаткування німецькі юридичні особи можуть використовувати три типи декларацій з податку на прибуток: KSt 1A, KSt 1B та KSt 1C. На відміну від цього, в Україні та більшості інших європейських країн існує лише один тип податкової декларації.

У Німеччині бухгалтери та податкові інспектори розділені, причому останні вимагають практики та відповідної кваліфікації, незалежно від розміру компанії. В Україні такого поділу немає, і зазвичай один фахівець виконує всі завдання, як для малих і середніх підприємств, які не мають труднощів у податковому регулюванні, так і для великих підприємств, де можуть виникати неоднозначні ситуації. Українська та німецька форми бухгалтерського обліку схожі, оскільки вони визначені міжнародними стандартами і використовуються в усьому світі. Останньою відмінністю між українською та німецькою системами бухгалтерського обліку є використання різного бухгалтерського програмного забезпечення. В Україні дуже популярні такі програми, як 1С та Парус, які використовуються в нашій країні та країнах СНД. У Німеччині є компанії, що пропонують подібні послуги. Найпопулярніша з них - SAP AG. Їхні продукти дорогі, але розробляються індивідуально під законодавство та потреби кожного клієнта [4].

Таким чином, існує багато відмінностей між українською та німецькою системами бухгалтерського обліку, хоча вони базуються на одній і тій самій моделі бухгалтерського обліку. Основна відмінність полягає в тому, що в Німеччині облік ведеться для зовнішнього використання і суворо регламентує оподаткування та кваліфікацію персоналу. Це означає, що бухгалтерський

облік у Німеччині підпорядковується жорстким правилам і стандартам, які визначають, як саме повинна вестися фінансова звітність. Ці правила не лише визначають порядок складання фінансових звітів, але й впливають на процеси оподаткування, що є важливим для забезпечення точності та відповідності законодавчим вимогам.

В Україні ж більше уваги приділяється формі обліку, а не тому, хто є споживачем цієї інформації. Відповідно, українські бухгалтери можуть мати більшу свободу у виборі методів ведення обліку та звітності, що дозволяє їм краще адаптуватися до специфіки діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Панасюк Т. П. Порівняльний аналіз фінансових звітів країн світу за міжнародними та національними стандартами. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут», 2017. №14. URL : http://ev.fmm.kpi.ua/issue/view/6460

2. Ладиченко Л. С. Порівняльна характеристика систем бухгалтерського обліку США та України. Економіка розвитку. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/3785/1.pdf

3. Соценко, К. О. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ. *Рекомендовано до друку Вченою радою економічного факультету ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»(протокол № 3 від 03.11. 20 р.)*, 174.

4. Георгієва, К. Р. (2022). СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ УКРАЇНИ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ. *Оргкомітет*, 43.

Морєва А. О.
Студентка 2-го курсу спеціальності
«Підприємництво та торгівля»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Артюх О. В.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри бухгалтерського обліку,
аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ЗАГРОЗА ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Тіньова економіка є невід'ємною частиною економічної системи суспільства, яка існує з моменту виникнення регульованих економічних відносин. Суб'єкти господарювання постійно шукають шляхи приховування частини своїх доходів для особистого збагачення, використовуючи для цього тіньову економіку. Ця форма економічної діяльності продовжує розвиватися, оминаючи державний контроль і облік, ігноруючи закони. Підприємства приховують велику частину своїх доходів, не перерозподіляючи ці кошти в державні фонди, уникаючи сплати податків, що веде до збільшення їх прибутків.

За підрахунками Міністерства економіки України, близько 30% ВВП України знаходиться в тіні, особливо в сфері послуг, де активно використовуються готівкові кошти. Тіньова економіка знижує податкові надходження, що веде до скорочення соціальних витрат та розвитку інфраструктури. Вона також погіршує економічну ситуацію та інвестиційну привабливість країни. Тіньова економіка спотворює конкуренцію, призводячи до зростання цін та зниження якості товарів і послуг, сприяє збільшенню корупції та соціальної нерівності, оскільки підприємці, які працюють в тіні, отримують необґрунтовані переваги [1, С. 46].

Серед найпоширеніших схем щодо ухилення від податків та крадіжок бюджетних коштів можна виділити такі [2]:

1. Тендери.

В Україні тендери проводяться на конкурентній основі, але часто умови прописують так, що виграти може лише одна конкретна фірма. Це створює

можливість для корупції і зловживань, включаючи використання підставних фірм для створення видимості конкуренції.

2. «Скрутка», «пересортиця» або мінімізація податку на додану вартість (ПДВ).

Багато підприємств вдаються до схем, щоб уникнути сплати або мінімізувати ПДВ. Це може включати штучне завищення цін на товари або послуги, створення фіктивних витрат, або використання інших методів для зменшення податкової бази. Такі дії призводять до недоотримання державою значних коштів, що негативно впливає на бюджет та фінансування важливих соціальних та інфраструктурних проектів. Недобросовісні підприємства, які використовують "скрутки", отримують нечесну конкурентну перевагу перед тими, хто діє легально. Це шкодить добросовісному бізнесу та спотворює конкурентне середовище.

3. Конвертаційні центри.

Конвертаційні центри - це компанії, які використовуються для легалізації незаконно отриманих коштів. Вони приховують походження грошей, проводячи їх через різні фінансові операції, і видають їх у вигляді "чистих" коштів готівкою або на рахунки. Конвертаційні центри сприяють тіньовій економіці, відмиванню корупційних та злочинних доходів, а також підривають довіру до фінансової системи. Це може призвести до дестабілізації економіки та зростання організованої злочинності.

4. Контрабанда та ухилення від сплати митних зборів.

Контрабанда дозволяє незаконно переміщувати товари через кордон України без сплати або з мінімізацією сплати мита. Це може здійснюватися шляхом завезення товарів за фіктивними документами, заниження вартості або обсягу, використання "сірих" зон, тощо. Контрабанда завдає шкоди не лише бюджету, а й економіці країни загалом. Вона призводить до того, що добросовісні підприємці, які сплачують всі митні збори, опиняються в невигідному становищі порівняно з тими, хто цього не робить. Контрабандні товари часто дешевші, адже за них не сплачуються митні збори. Це може призвести до демпінгу на ринку та штучного зниження цін на легальні товари.

5. Контрафакт.

Незаконне виготовлення та продаж точних копій або імітації відомих брендів - це явище, яке називається контрафактом. Така продукція може бути небезпечною для здоров'я та життя людей. Крім того, контрафакт завдає шкоди правовласникам оригінальних товарів, адже вони втрачають прибуток через незаконне використання їхніх торгових марок.

6. Тіньова оренда землі.

Тіньова оренда землі - це використання сільськогосподарських земель на умовах оренди без належного оформлення договорів або сплати податків.

Така практика призводить до значних втрат бюджету та шкодить добросовісним орендарям.

7. Зарплата «у конвертах».

Схема, за якою працівнику офіційно платять мінімальну заробітну плату, а решту доплачують неофіційно, називається зарплата «в конвертах». Така практика призводить до значних втрат бюджету та Пенсійного фонду, адже з "сірої" зарплати не сплачуються податки та соціальні внески. Це негативно впливає на фінансування соціальних програм, пенсійне забезпечення та загальний рівень добробуту громадян.

На жаль, на 2024 рік точна інформація про обсяг тіньової економіки та її збитки відсутня. Однак, за даними дослідження Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна та Інституту соціально-економічної трансформації на 2020 рік, найбільші втрати бюджету несе схема зарплати «в конвертах» - близько 110-150 млрд. грн. на рік [3].

На перший погляд, така схема може здаватися вигідною як для роботодавця, так і для працівника: перший економить на податках та ЄСВ, а другий отримує більшу суму на руки. Однак, насправді, зарплати «в конвертах» має негативні наслідки для всіх.

Для держави це несплата податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), військовий збір (ВС) та єдиний соціальний внесок (ЄСВ), що призводить до значних втрат бюджету, які могли б бути спрямовані на фінансування соціальних програм, інфраструктурних проектів та інших важливих державних видатків. ЄСВ, який не сплачується з такої заробітної плати, не зараховується до страхового стажу працівника, що може призвести до зменшення розміру пенсії в майбутньому.

Для працівників негативні наслідки полягають в тому, що неофіційна частина зарплати не враховується при розрахунку пенсії, допомоги по безробіттю, лікарняних та інших соціальних виплат. Працівник, який отримує "зарплату в конверті", не має жодних доказів реального розміру своєї заробітної плати. Це робить його більш вразливим перед роботодавцем, адже він не може довести свої права у разі виникнення трудових спорів. Також працівник ризикує взагалі не отримати зарплату, якщо роботодавець вирішить не виплачувати, адже вона не гарантується жодними документами.

Отже, тіньова економіка є серйозною проблемою, яка підриває економічний розвиток України. Для боротьби з нею потрібно посилити контроль за виконанням податкового законодавства, забезпечити ефективне виконання законів про працю, проводити інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадян про наслідки участі в тіньовій економіці. Також важливо забезпечити справедливість податкової системи, щоб

зменшити стимули для ухилення від податків. Врешті-решт, боротьба з тіньовою економікою - це не лише завдання для уряду, але й для всього суспільства. Кожен громадянин може внести свій вклад, відмовляючись від участі в тіньових схемах і вимагаючи прозорості та відповідальності від бізнесу та уряду.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Н. О., Волинець М. С., Боротьба з тіньовою економікою задля відновлення України. *REGIONAL ECONOMY*. 2023. Вип. №184. С. 44-51.
2. Схеми ухилення від податків: конверти, скрутки та інше. URL: https://finance.ua/ua/goodtoknow/skhemy-ukhylennia-vid-podatkiv (дата звернення: 24.05.2024)
3. Наймасштабніші схеми в Україні - висновки дослідження (2021). URL: https://iset-ua.org/ua/novini/podatki/item/186-naimasshtabnishi-skhemy-v-ukraini?fbclid=IwAR01VTQrD20FJFZONUSUJ_UPtbSVzjgu5FpjhgnG9ElioBXJkaevLS5nUX0 (дата звернення: 24.05.2024)

Сальніков Я.М.
студент 2-го курсу спеціальності
«Підприємництво та торгівля»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Артюх О.В.
доктор економічних наук, професор кафедри
бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Надійний облік та контроль готової продукції є невід'ємною складовою управління підприємством, оскільки вони забезпечують прозорість і достовірність фінансових даних, необхідних для прийняття стратегічних і оперативних управлінських рішень. Вивчення та впровадження ефективних методик у цій сфері дозволяє підприємствам не лише зберігати свої позиції на ринку, але й активно розвиватися, адаптуючись до нових викликів і можливостей.

Готова продукція – це виріб, що пройшов всі виробничі етапи, відповідає якісним і технічним стандартам та може бути відправлений на склад або проданий замовнику чи покупцю. Підприємство, яке виробляє готову продукцію, прагне отримати економічні вигоди, такі як виручка від реалізації, власне споживання частини виробів, обмін на інші активи тощо [1].

Для ефективного обліку та контролю продукції важливо визначити її характер. Продукція групується за формою, ступенем готовності і технологічною складністю. За формою продукція поділяється на матеріально-речові вироби (автомобілі, двері, борошно) і результати робіт або послуги (ремонт, перевезення вантажу). За рівнем готовності продукція поділяється на готову продукцію (завершену), напівфабрикати (потребують подальшої обробки) та незавершене виробництво (не пройшло всі виробничі стадії) [2].

Для обліку витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції на виробничих підприємствах зазвичай використовується нормативний метод. Однак порівняння фактичних даних з нормативними можна провести тільки після закінчення місяця, що не дозволяє своєчасно виявити відхилення фактичних витрат від нормативних. Витрати, пов’язані з

виробництвом промислової продукції, групуються за такими статтями калькуляції: сировина і матеріали, паливо й електроенергія на технологічні цілі, основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, відрахування на соціальні заходи, витрати на утримання та експлуатацію устаткування, загальновиробничі витрати, адміністративні витрати, витрати на збут [3, с. 43].

Загальновиробничі витрати класифікуються на постійні та змінні з подальшим їх розподілом. Ці витрати, що виникають в процесі господарської діяльності, відрізняються за своїм характером.

Повна собівартість включає витрати на збут. До виробничої собівартості входять лише змінні витрати та частина постійних, залежно від фактичного випуску продукції та виробничої потужності, решта постійних витрат додається до собівартості реалізованої продукції. Постійні загальновиробничі витрати щомісяця розподіляються між рахунками 23 «Виробництво» та 90 «Собівартість реалізації» [4].

Відхилення фактичної собівартості від вартості готової продукції визначаються множенням відсотка відхилень на вартість відпущеної продукції за обліковими цінами. Ці відхилення розраховуються як співвідношення сум відхилень на початок місяця і відхилень продукції, оприбуткованої за місяць, до вартості залишку готової продукції на початок місяця і вартості оприбуткованої продукції за місяць.

Відхилення фактичної собівартості від облікових цін реалізованої продукції відображаються дебетом рахунків 20 «Виробничі запаси», 90 «Собівартість реалізації» і кредитом рахунку 26 «Готова продукція». Для безперервного спостереження використовуються бухгалтерські документи, що фіксують господарські операції. Випуск готової продукції оформляється первинними документами та бухгалтерськими проводками [5]. Стандартна кореспонденція рахунків для обліку виробництва готової продукції наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Стандартна кореспонденція рахунків для обліку виробництва готової продукції на підприємствах

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Перераховано передоплату постачальнику за виробничі запаси	371	311
2.	Відображено суму податкового кредиту	641	644
3.	Оприбутковано виробничі запаси, одержані від постачальника	20	631
4.	Відображено розрахунки за податковим кредитом	644	631

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
5.	Відображено вартість вантажних робіт сторонній організації	20	685
6.	Відображено суму податкового кредиту	641	685
7.	Оплачено вартість вантажних робіт	685	311
8.	Списано собівартість виробничих запасів, що використані, для вироблення продукції	23	20
9.	Списано суму заробітної плати працівників, зайнятих у виробництві	23	661
10.	Відображено суму нарахувань на заробітну плату працівників, зайнятих у виробництві	23	65
11.	Нараховано амортизацію основних засобів загальновиробничого призначення	91	131
12.	Відображено суму заробітної плати загальновиробничим працівникам	91	661
13.	Відображення нарахування на заробітну плату загальновиробничим працівникам	91	65
14.	Списано загальновиробничі витрати	23	91
15.	Списано постійні нерозподілені загальновиробничі витрати	901	91
16.	Оприбутковано готову продукцію на склад	26	23

Джерело: [2, с. 160]

Первинні документи складаються під час або одразу після здійснення господарської операції. Для контролю та обробки даних на основі первинних документів створюються зведені облікові документи. Інформація з цих документів систематизується на рахунках бухгалтерського обліку через подвійний запис.

Облік готової продукції є ключовим для ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства. Щомісяця цехи подають звіти про випуск готової продукції, що містять інформацію про найменування продукції, залишки на початок і кінець місяця, реалізовану та списану продукцію. Бухгалтер на основі цих звітів формує товарний звіт, що включає дані про залишки, випуск і реалізацію продукції за звітний період. Аналітичні рахунки ведуться на основі цих звітів і синтетичних даних, формуючи Головну книгу [2, с. 161].

Для управлінського обліку підприємства відкривають субрахунки для деталізації витрат і аналізу ефективності виробництва. Це дозволяє визначати рентабельність продукції та приймати обґрунтовані рішення про асортимент виробництва. Відхилення облікової ціни від собівартості розподіляються між залишками та реалізованою продукцією, зазначаючи їх у бухгалтерській довідці.

Документальне оформлення обліку готової продукції забезпечує ефективне ведення обліку. Контроль за рухом продукції здійснюється бухгалтерією на

основі накладних, актів і звітів. Використання комп'ютерних програм полегшує облік і контроль, але реєстри реалізації необхідно складати на основі первинних документів щоденно для оперативного контролінгу. Належна система контролю забезпечить ефективну діяльність підприємства, дозволяючи менеджерам приймати правильні рішення та усувати недоліки.

Управління готовою продукцією на підприємстві вимагає дбайливого організаційного підходу та ефективного контролю. Чітка система обліку витрат та виробничих операцій дозволяє оптимізувати процеси виробництва та забезпечувати фінансову стабільність. Впровадження інноваційних підходів у економічну діяльність сприяє підвищенню конкурентоспроможності та створенню нових можливостей для розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гончарова Т. В. Облік продукції, робіт, послуг та їх реалізація. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/.pdf (дата звернення: 31.05.2024).

2. Баланюк І., Григорів О., Іванюк Т. Організація обліку і контролю готової продукції підприємства. Інноваційна економіка. 2020. Т. 1-2, № 82. С. 159–161.

3. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту : підручник. К. : ПП “Влад і Влада”, 2019. 320 с.

4. Замула І.В., Танасієва М.М. Внутрішній контроль : навч. посіб. Чернівці : Технодрук, 2021. 336 с.

5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ МФУ від 30.11.1999 р., № 291. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11.

Сирцева С.В.
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах фінансово-господарська діяльність будь якого підприємства оточена різними факторами ризику і змушена адаптуватися до нестабільності та негативних впливів, шукати адекватні рішення складних проблем та знаходити способи зниження загроз у своїй діяльності шляхом зібрання достовірної інформації та її опрацювання. Ефективність рішень, прийнятих управлінським персоналом, значною мірою залежить від інформаційних ресурсів, якими володіють менеджери підприємства. Проблема управління економічною безпекою підприємства полягає у поєднанні зібраних інформаційних джерел, їх обробці та визначенні взаємозв'язків між ними [1].

З метою забезпечення належного рівня економічної безпеки використовуються дані з різних інформаційних систем. Так, зовнішні інформаційні системи містять дані, що характеризують загальні умови господарювання для всіх суб'єктів господарювання. Внутрішні інформаційні системи формуються шляхом відбору релевантної для конкретного підприємства інформації із зовнішніх інформаційних систем і наповнюються в процесі ведення підприємством господарської діяльності шляхом фіксації фактів господарського життя. Відповідно й інформація щодо забезпечення економічної безпеки поділяється на внутрішню та зовнішню.

Внутрішня інформація – це дані, які в основному формуються системою обліку, аналізу та контролю для забезпечення економічної безпеки підприємства [2].

Інформаційні ресурси облікової системи включають такі компоненти, як інформація бухгалтерського, податкового та управлінського обліку.

Необхідність ведення роботи в різних облікових системах вимагає значних зусиль від облікового відділу підприємства на консолідацію відомостей. Тому формування єдиної інтегрованої системи обліку є логічним наслідком розвитку економічних відносин. Основа формування інтегрованої системи обліку, принципи введення та відображення первинних даних, руху інформації, а також методи аналізу даних є актуальними не лише для підвищення оперативності управлінських рішень і ефективності діяльності підприємства, але й для забезпечення належного рівня його економічної безпеки.

Інтегрована система обліку повинна бути єдиною і нерозривною системою, яка має умовний поділ на облікові підсистеми для виконання триєдиного завдання: забезпечення збереження майна власника, надання інформації для управління, визначення фінансового результату та його розподілу [3, с.647].

Хоч між системами обліку існують деякі відмінності щодо об'єктів обліку, цілей обліку, підходів до класифікації інформації та її користувачів Проте їх усіх об’єднує необхідність у вихідних даних щодо фактів господарської діяльності.

Таким чином, з метою мінімізації ризику спотворення інформації, пов'язаного з повторним її введенням у внутрішні інформаційні системи підприємства, підвищення оперативності прийняття управлінських рішень та їх якості можливе і доцільне об'єднання різних облікових систем підприємства в єдину систему інтегрованого обліку, в якій кожен об'єкт інформації при вході в єдину облікову систему буде одразу зафіксований за всіма параметрами, необхідними потребами різних користувачів, у тому числі і для цілей контролю у системі економічної безпеки підприємства. Створення єдиної інтегрованої системи обліку виключає дублювання функцій різних видів обліку, виключає повторення дій, які провадять працівники при оформленні облікових операцій і, як наслідок, значно знижує витрати на утримання адміністративного персоналу за рахунок оптимізації його чисельності.

Отже, створення системи інтегрованого обліку, зорієнтованого на досягнення цілей економічної безпеки, є ключовою складовою ефективного функціонування цієї системи. Об'єднання систем обліку, аналізу та контролю в межах єдиного інтегрованого підходу має за мету створення інформаційної бази для оптимального управління всіма аспектами діяльності підприємства та забезпечення його економічної стійкості.

Список використаних джерел:

1. Поляков П.А. Роль інформаційного забезпечення в управлінні економічною безпекою підприємств машинобудування. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 22. С.99-103.

2. Коптєва Г.М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства торгівлі. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* 2020. №4 (115). С.85-90.

3. Бутко Н.В., Радзіховська Ю.М. Розвиток інтегрованого обліку суб’єктів підприємництва. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2018. Вип. 21. С.645-649.

Чередниченко В.Д.
студентка 2-го курсу спеціальності
«Підприємництво та торгівля»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Артюх О.В.
доктор економічних наук, професор кафедри
бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Податки є ключовим елементом формування бюджету та важливим інструментом для регулювання соціально-економічних процесів в державі. Вони торкаються найважливіших аспектів життя людей та суспільства.

Серед усіх податків особливе місце належить податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), який є частиною системи прямого оподаткування. ПДФО є важливим інструментом для розподілу фінансових ресурсів між державою та населенням.

Актуальність вивчення проблеми оподаткування доходів фізичних осіб випливає з ключового значення ПДФО, як одного з найстійкіших та ефективних джерел формування доходної частини бюджету. Цей податок гарантує фіскальну стійкість бюджету та відіграє важливу соціальну роль, оскільки безпосередньо впливає на рівень доходів населення. В Україні цей аспект податкової політики неодноразово піддавався реформуванню, використовувалася як прогресивна, так і пропорційна шкала оподаткування особистих доходів. Проте, з погляду фіскальної стійкості та соціальної справедливості, сприйняття ПДФО відрізнялося в різні періоди.

ПДФО – це загальнодержавний прямий податок, який стягується з доходів фізичних осіб, резидентів та нерезидентів. Український Податковий кодекс встановлює порядок нарахування та сплати цього податку [1, С. 31].

Таблиця 1

Основні елементи ПДФО

Назва	Сутність
Суб'єкт оподаткування	1. Резиденти - фізичні особи (доходи, отримані з джерела їхнього походження в Україні, та іноземні доходи). 2. Нерезиденти - фізичні особи (доходи, отримані з джерела їхнього походження в Україні). 3. Податкові агенти.
Об'єкт оподаткування	Об'єктом оподаткування резидента є: 1. Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід. 2. Доходи з джерела їхнього походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування. 3. Іноземні доходи - прибутки, отримані з джерел за межами України. Об'єктом оподаткування нерезидента є: 1. Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід із джерела його походження в Україні. 2. Доходи з джерела їхнього походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування.
Податкова база	Базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід - будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований на користь платника податку протягом звітного податкового періоду.
Ставка податку	Ставка податку становить 18% бази оподаткування щодо доходів - заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами.
Порядок нарахування	Резиденти сплачують податок з усіх доходів, отриманих із джерела їхнього походження як в Україні, так і за кордоном. При цьому у них залишається можливість врахувати податок, сплачений за кордоном, у визначенні в декларації річної суми податку, що підлягає сплаті з бюджет. Нерезидент платить податок також за чинним сьогодні принципом - тільки з доходів, одержаних в Україні.

Джерело: складено авторами на основі [1].

Податок на доходи фізичних осіб стикається з рядом складних проблем, які мають комплексний характер і негативно впливають на ефективність системи оподаткування фізичних осіб. Ці проблеми призводять до незадоволеності громадян і зменшення довіри до держави. До основних зазначених проблем відносяться наступні [2].

1. непрозорість та складність податкової системи: громадяни часто стикаються з труднощами під час заповнення податкових декларацій через неоднозначні та складні правила. Це створює підґрунтя для помилок та додаткових витрат на послуги податкових консультантів.

2. ухилення від сплати податків та уникнення їх сплати: деякі громадяни намагаються уникнути оподаткування шляхом приховування своїх доходів або зменшення своїх податкових обов'язків.

3. високий рівень тіньової економіки: багато громадян отримують частину або всі доходи нелегально, не декларуючи їх у податкових органах. Це суттєво знижує податкові надходження до бюджету і створює нерівні умови для тих, хто сумлінно сплачує податки.

4. нестабільність податкової системи: постійні зміни в податковому законодавстві створюють невизначеність для платників податків та підприємств як податкових агентів. Ця невизначеність може впливати на їхні фінансові рішення та дії.

Усі вищезазначені проблеми у сфері оподаткування доходів фізичних осіб взаємопов'язані. Щоб вирішити проблеми, можна вжити наступні заходи. Активізувати контролю за сплатою податку на доходи фізичних осіб: держава може посилити контроль за сплатою податків, використовуючи нові технології та методи аналізу даних, наприклад, непрямі методи визначення податкових зобов'язань громадян. Також спростити податкову систему та зрозумілість інформації про ПДФО для громадян: це призведе до зняття адміністративних бар'єрів для фізичних осіб та сприятиме більш ефективному виконанню їхніх податкових зобов'язань.

Збільшити рівень сплати податків та посилити боротьбу з корупцією - це можна досягти шляхом активізації податкового контролю, підвищення відповідальності за невиконання податкових зобов'язань та ефективного контролю за дотриманням податкового законодавства. Ще можна запровадити прогресивну систему оподаткування доходів фізичних осіб - це допоможе зменшити податкове навантаження на основну групу платників ПДФО та відновить соціальну справедливість у суспільстві.

Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб в Україні є комплексними і потребують системного підходу до їх вирішення. Зміни в податковій політиці мають бути спрямовані на зниження тіньової економіки, спрощення податкової системи, зниження податкових ставок, підвищення податкової культури та ефективності податкової адміністрації. Тільки так можна забезпечити стабільний розвиток економіки та підвищення рівня добробуту громадян.

Список використаних джерел:

1. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавні і регіональний вимір. *Фінансово-кредитні системи: перспективи.* Вип. (1)8, 2023 С. 30 - 39.

2. Римар А. В., Славкова А. А. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Фінансові аспекти підтримки економіки в умовах глобальних конфліктів*: зб. наук. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та дослідників, 5 трав. 2023 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана у кооп. з Ун-том м. Бремен. С. 75 – 77.

СЕКЦІЯ 15.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Коробка Т.О.
студентка кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій,
м. Київ, Україна

ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

XXI століття – це така епоха існування людства, коли основним ресурсом є не матеріальні цінності, засоби виробництва, а інформація. Одне з багатьох визначень цього поняття зафіксоване у Законі України «Про інформацію», згідно з яким інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [1]. Наявність або відсутність релевантної інформації визначає успішність діяльності будь-якої організації.

Документ є матеріальним вираженням інформації. Документи мають велике значення в управлінському процесі будь-якої організації, оскільки є інструментами управління. Вони достовірно відображають діяльність організації, на їх основі приймаються управлінські рішення. Документи є головним аргументом у спірних ситуаціях, оскільки вони закріплюють права особи й підтверджують юридичну правомірність будь-яких дій. Будь-яке управлінське рішення базується на інформації, тому, на думку дослідників, правильність такого рішення залежить від кількох аспектів, зокрема: від повноти та точності наданої інформації; достовірності інформації; своєчасності її подання [2, С. 45].

Документаційне забезпечення діяльності організацій – це та сфера професійної діяльності, без якої неможливе ефективне функціонування жодної галузі. Управлінський документ є основним носієм інформації, яка необхідна для ефективної діяльності організації та прийняття раціональних рішень. Управлінський документ є вагомим і незаперечним аргументом при вирішенні суперечок як з діловими партнерами, так і всередині самої організації, оскільки він є засобом підтвердження правомірності дій в юридичному законодавстві.

Громадянське суспільство передбачає встановлення елементарного соціального зв'язку між індивідами, що опредметнюється у функціонуванні різноманітних громадських організацій. Діяльність і розвиток таких організацій має вагому значимість, оскільки вони є однією з найефективніших артерій взаємодії держави і суспільства.

Для більш оптимального дослідження взаємовідносин і форм взаємодії між державою та різними соціальними інститутами, і в першу чергу громадськими організаціями, доцільно з'ясувати класифікацію останніх. Від стану вивчення їх розмаїття значно залежить дієвість механізму взаємодії, співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування з громадськими організаціями, тому ця проблематика є достатньо актуальною. Типологія громадських організацій також дає змогу отримати загальну картину існуючої мережі горизонтальних зв'язків між членами суспільства, визначити, наскільки розвинуті різні форми суспільної активності [3, С. 50].

Польський політолог Єжи Юзеф Вятр виділяє чотири стадії, які проходить громадське формування у своєму розвитку. На першій створюються передумови виникнення суспільного об'єднання і створюється ініціативна група. Друга включає формування програмних документів, які віддзеркалюють об`єднані індивідуальні прагнення. Третя – це перевірка життєздатності громадського об'єднання, його відповідності потребам людей. Четверта – це припинення діяльності, коли завдання виконані, або доведено неможливість реалізації цілей. Таким чином, громадські організації і рухи – це суспільні сили, які намагаються змінити існуючі умови чи закріпити їх шляхом впливу на владні структури. Суспільно-політичний рухи і організації, в залежності від їх зв`язку з політичною системою, можуть бути інституціональними (формальними) і не інституціональними (неформальними) [4, С. 143].

Масові громадські організації і рухи та велика кількість дрібних організацій і груп діють на різних рівнях: міжнародному, релігійному, в межах політичної системи тієї чи іншої країни, на місцевому рівні. Організації розрізняються за професійними ознаками (об'єднання письменників, юристів, акторів, тощо). Але найбільш поширеною є класифікація за цілям і напрямкам діяльності, на підставі якої можна виділити: суспільно - політичні; миротворчі і правозахисні; економічного напрямку; національні, національно-культурологічні; екологічні; милосердя та охорони здоров'я; інтернаціональні та інші [5, С. 176].

Процес надання благодійної допомоги в наш час, особливо зважаючи на умови існування України в умовах російської агресії, стає все більш поширеним і зазнає значних змін у сприйнятті суспільства. Благодійні організації активно підтримують різноманітні сфери, такі як медицина,

соціальна допомога, підтримка ветеранів, економіка та політика, з метою подолання кризових ситуацій методом надання підтримки різного виду. Головний акцент в роботі благодійних організацій акцентується на людському ресурсі, оскільки він є основою для надання допомоги соціально вразливим групам населення. У періоди військових конфліктів потребують підтримки не лише військові, а й мирні жителі, які постраждали від бойових дій. Таким чином, кожна благодійна або волонтерська організація обирає сферу допомоги, керуючись критичними потребами та актуальністю ситуації.

Благодійні організації здійснюють діяльність на підставі установчих документів, які можуть визначати особливості діяльності та припинення такої організації і не повинні суперечити законам України.

Документаційне забезпечення є важливою складовою щодо створення, обробки, пошуку, передавання та зберігання інформації за допомогою новітніх технологій і охоплює сьогодні практично всі сфери практичної діяльності благодійних організацій.

У результаті своєї діяльності благодійні організації та установи створюють службові документи, які мають ключове значення в загальному процесі, оскільки вони є основою для прийняття управлінських рішень та достовірно відображають й підтверджують усі аспекти діяльності організації.

Роботою з документацією в благодійних організаціях залежно від масштабів її діяльності займається юридичний відділ, служба документаційного забезпечення або конкретна посадова особа у певному відділі. Правильно організована система документаційного забезпечення істотно впливає на оперативність, економічність, надійність функціонування апарату управління благодійних організацій, а також сприяє підвищенню результативності праці фахівців.

Особливості сучасного документаційного забезпечення управлінської діяльності благодійної організації полягає у веденні його державною мовою, широкому застосуванні автоматизованих систем оброблення та складання документів, необхідності дотримання вимог чинних державних стандартів у цій галузі, впровадження систем електронного документообігу та раціональних прийомів роботи.

Дотримання основних правил документаційного забезпечення діяльності благодійної організації в практичній роботі сприяє встановленню чіткого організаційно-технічного порядку. Опанування прийомів раціональної роботи з документами дає змогу скоротити час на їх складання, оброблення й пошук, організувати чіткий контроль за використанням та виконанням документів. Загалом, правильно підготовлений і належним чином оформлений документ – це свідчення рівня культури установи, відповідно й фаховості та кваліфікації благодійної організації в цілому.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про інформацію [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12

2. Віденко А. Н. Сучасне діловодство. К. : Либідь, 2008. 256 с.

3. Кравчук В.М. Деякі підходи до класифікації громадських організацій в Україні. *Вибори та демократія*. 2007. № 1 (11). С. 48-53.

4. Кулешов С. Спеціалізовані системи автоматизації діловодства та документообігу. *Студії з арх. справи та документознавства*. 2002. № 8. С. 142-146.

5. Палеха Ю. І. Управлінське документування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Ч. 1. К. : Видавництво Європейського ун-ту, 2003. 327 с.

Федотова О.О.
професор кафедри інформаційної діяльності,
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У світі, де інформація є одним з найважливіших ресурсів, державна інформаційна політика відіграє ключову роль щодо формування міжнародного іміджу країни, захисту національних інтересів і розвитку інформаційного суспільства. Визначення стратегічних напрямів та механізмів реалізації інформаційної політики – важливе завдання для будь-якої держави, що прагне ефективно інтегруватися у світовий інформаційний простір.

Державна інформаційна політика переважно визначається тим, як держава збирає, обробляє, зберігає, захищає та надає доступ до інформації для своїх громадян [1]. Зарубіжний досвід у цьому напрямку відображає різноманітність підходів та стратегій, які можуть бути використані для покращення державного управління та розвитку інформаційного суспільства.

Важливо зауважити, що державна інформаційна політика не є статичною. Вона постійно еволюціонує, відповідаючи на трансформації в інформаційному середовищі, досягнення технологічного прогресу, зміни політичної ситуації тощо. Тому досвід інших країн, безумовно, заслуговує на увагу.

Один із ключових аспектів зарубіжної практики полягає у використанні інформаційних технологій для забезпечення доступу громадян до державних послуг та інформації. Сучасні країни активно розвивають цифрові платформи та електронні сервіси, спрямовані на спрощення взаємодії між владою та членами суспільства, забезпечуючи швидкий та зручний доступ до різноманітних сервісів. Накопичений досвід можна використати для покращення ситуації в Україні.

Сьогодні у низці держав світу спостерігаються кардинальні перетворення на рівні зміни систем державного управління. Це обумовлено необхідністю підвищення результативності управлінського процесу. Теорії ефективного поліпшення державної політики посідають чільні позиції в працях зарубіжних авторів. Між тим, вивчаючи досвід США та європейських країн, доводиться констатувати той факт, що нагальним завданням модернізації системи державного управління є питання встановлення повної

підконтрольності функціонування органів влади на усіх рівнях. Прозорість у їх роботі досягається шляхом розміщення на відповідних сайтах офіційного, повного прес-релізу показників урядової діяльності, доступності інтерфейсів користувачів. Слід вказати на те, що на даному етапі у деяких розвинених країн прийнятий закон про доступ громадян до інформаційних відомостей, що стосуються результатів роботи органів державної влади [2]. У такий спосіб забезпечується їх відкритість.

На даний момент інформаційна політика в розвинених країнах – це сукупність напрямів і способів діяльності компетентних державних органів з контролю, регулювання та планування процесів у сфері одержання, зберігання, оброблення, використання та поширення інформації [1]. Отже, згадані країни світу зазнають суттєвих змін через правове узгодження інформаційних відносин у межах національного інформаційного простору, ухвалення важливих законодавчо-правових документів, перегляду засад функціонування органів державної влади щодо вироблення та провадження державної інформаційної політики [5].

В умовах розвитку євроінтеграційних процесів доцільним є дослідження особливостей інформаційної політики ЄС, яка являє собою чітку лінію щодо спільної діяльності в інформаційно-комунікаційній галузі. Зауважимо, що в основу чинної політики покладено доктрину європейського інформаційного суспільства, виголошену 1994 р. в доповіді під назвою «Європа та глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській Раді ЄС», головна теза якої передбачає екстраполювання акцентів з геополітики на технополітичну галузь, тобто у бік інформатики. Політична лінія у даній сфері здійснюється, виходячи з повноважень міжнародних організацій регіонального значення, що здатні розв’язувати складний комплекс соціально-економічних і політичних питань країн ЄС. Наявна в них законодавча та нормативно-правова база, що забезпечує розвиток інформаційної галузі, є достатньо масштабною за обсягом. Базові нормативні акти систематично зазнають доповнень та розширення, враховуючи поточні зміни на європейському і світовому просторі [6].

Слід зазначити, що лише у межах ЄС станом на сьогодні застосовується більш як 500 різнопланових програм і актуальних проєктів, зорієнтованих на комплексний розвиток інформаційного сектору, результативність виробництва та використання інноваційних технологій у всіх галузях країн-учасниць співдружності. Не менш інтенсивно програми наукових досліджень з питань інформаційно-комунікаційних технологій впроваджуються відповідно до базових стратегій розвитку інтелектуального потенціалу та інтеграції інформаційних ресурсів [3].

При тому застосування проєкту щодо створення єдиного європейського інформаційного простору можливе за умови використання чіткого та

загальноприйнятого алгоритму дій. Це також цілком досяжно за допомогою реалізації стратегій і програм розвитку інформаційного середовища з урахуванням гендерних, вікових ознак. За рівнем користування Інтернетом сьогодні в світі лідирують Німеччина, Великобританія та Франція. Вказані країни розробляють ефективні моделі інформаційної державної політики та стратегії взаємодії держави й соціуму.

Основною метою України у сфері інформаційної політики виступає забезпечення конституційного права на отримання, передачу й зберігання інформаційних відомостей та вільне вираження власних поглядів і переконань за допомогою використання сучасних засобів обміну інформацією. Актуальним також залишається питання щодо їх виробництва та просування для розвитку науки, техніки, культури, й суспільства загалом [7]. Покращенню формування та реалізації державної інформаційної політики на вітчизняному рівні можуть сприяти такі заходи, як: прийняття Інформаційного кодексу; формування, використання, зберігання та поширення національних інформаційних ресурсів; вжиття заходів, спрямованих на підтримку вітчизняної індустрії програмного забезпечення; прискорення переходу на електронний документообіг; посилення інформаційної безпеки; вдосконалення захисту національних інформаційних ресурсів та персональних даних; уніфікація процесу обміну даними між органами державної влади та різними керівними ланками; впровадження новітніх моделей управління інформаційними системами тощо. Усі окреслені завдання потребують посилення уваги з боку державної влади.

Таким чином, ефективне впровадження досвіду зарубіжних країн у сфері державної інформаційної політики України можливе на основі комплексного підходу, який включає стратегічне бачення інформатизації суспільства та узгоджується з існуючими соціально-економічними, політичними, культурними пріоритетами держави, а також міжнародними практиками.

Список використаних джерел:

1. Варго О. Інформаційна політика // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л.М. Герасіна, В Л. Погрібна, І О. Поліщук та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2015. С.318.

2. Василенко О.І. Державна політика в умовах становлення інформаційного суспільства: зарубіжний досвід і українська практика. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2017. №2(7). С.476–483.

3. Лунь Ю.О.,. Крап А.П, Овсіюк М.О. Характеристика європейських медіа-ресурсів в структурі інформаційних послуг ЄС. Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : всеукраїнська наукова конференція (Львів, 27 травня 2011 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. С.262–265.

4. Мільчарек Д. Європейський Союз та його місце в сучасному світі. Львів : Інформація. Поступ. Перспективи, 2008. 172 с.

5. Мохова Ю.Л.,. Луцько А.І. Сутність та головні напрямки державної інформаційної політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2018_12_15

6. Савич А. С. Європейські програми формування інформаційного простору ЄС. *Проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 9. С.169–182.

7. Федотова О.О. Методологічні підходи до розуміння сутності державної політики у сфері культури / Четверті Ґеретівські читання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 29 квіт. 2020 р). Тернопіль: ТОКІППО, 2020. С.211–215.

СЕКЦІЯ 16.
ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дмитришин В.С,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Державна наукова установа
«Науково-практичний центр профілактичної
та клінічної медицини» ДУС
м. Київ, Україна

ОСНОВНІ ЕТАПИ ІННОВАЦІНОГО ПРОЦЕСУ В БАГАТОПРОФІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Наукові розробки в багатопрофільних закладах охорони здоров'я від ідеї до її практичного втілення, перетворення в товар (послугу) і доведення її до споживача проходить і розвивається певними послідовними стадіями, які можна визначити, як етапи інноваційного процесу. Власне інноваційний процес в економічному й організаційному розумінні поділяється на окремі етапи, стадії, фази, які розрізняються між собою цільовим призначенням, специфікою управління, фінансуванням, кінцевим результатом діяльності.

Дослідник Й. Шумпетер, у процесі створення теорії інновацій, виділив три стадії інноваційного процесу: винахід, нововведення та дифузію [1]. Деякими сучасними вітчизняними науковцями це поняття трактуються також як етапи комерційного освоєння ідеї, перетворення ідеї в конкретні предмети [2]. Інші вчені зазначають, що інноваційний процес є послідовним, поетапним процесом перетворення ідеї в готову продукцію, тобто, по суті, є процесом комерціалізації технологій. розвитку [3].

Д.Столяров та А.Райца розглядають інноваційний процес, як циклічний, безперервний процес, у якому використання результатів досліджень і розробок викликає технічні зміни, у результаті яких виникає потреба проведення нових досліджень, та виділяють вісім стадій цього процесу [4]:

1. Фундаментальні дослідження;
2. Прикладні і пошукові дослідження;
3. Проектування і розробка (НДДКР);
4. Будівництво нового виробництва;
5. Освоєння виробничої потужності;
6. Серійне промислове виробництво;

7. Маркетинг нової продукції;
8. Збут нової продукції .

Інші дослідники обмежують і узагальнюють інноваційний процес такими стадіями, як: постановка проблеми та виникнення ідеї нововведення; розробка ідеї; перше освоєння [5]. Модель, запропонована німецьким вченим Х-К. Вахрейном [6], складається з двох стадій: інкубаційний період, тобто час між встановленням технічної здійсненності ідеї або винаходу та початком промислових розробок; та час від початку промислових розробок до впровадження інновації як комерційного продукту або процесу.

Вітчизняні вчені В.Сотніков та О.Сотнікова О., враховуючи розмаїтість нововведень, виділяє такі основні стадії інноваційного процесу:

- фундаментальне й пошукове наукове дослідження;
- прикладне дослідження;
- дослідно-конструкторські роботи та створення дослідного зразка;
- виробництво інноваційної продукції;
- споживання інноваційної продукції (виробниче й особисте).

Кожна стадія має інтелектуальний і комерційний (або соціальний) вхід (стимул) і вихід (результат). Наприклад, інтелектуальним стимулом наукового дослідження є отримання нового знання, виходячи з вимог практики або внутрішніх законів розвитку науки, а результатом дослідження є ідеї, що зафіксовані в публікаціях. Комерційним стимулом і результатом стадії вважаються – прибуток, соціальним стимулом і результатом – екологічний ефект, поліпшення умов праці та життя людей [7].

Петро Микитюк вважає, що інноваційний процес складається з 5 етапів (фаз):

1. Наука. На цій фазі проводяться фундаментальні дослідження і розробка теоретичного підходу до вирішення будь якої проблеми і ця фаза проходить в інститутах, ВИШах та галузевих науково-дослідних інститутах та лабораторіях.

2. Дослідження. На цьому етапі проводять прикладні, експериментальні дослідження, розробляються експериментальні моделі і цим займається науково - дослідні інститути і малі венчурні підприємства.

3. Розробка. Цей етап пов'язаний із визначенням технічних характеристик нової продукції, пов'язана з конструктуруванням і розробкою інженерно технічної документації. Створюють дослідні зразки нової продукції та проводять експериментальні виробництва. Цей етап проводять в дослідних виробництвах підприємств, спеціальних лабораторіях і конструкторських бюро.

4. Фаза виробництва - здійснюється технічна та організаційна підготовка виробництва та масового виробництва.

5. Фаза споживання - збут продукції та задоволення попиту споживачів, ліквідація відпрацьованого, створення нового продукту.

Останні дві фази пов'язані із комерціалізацією ідей та потребують концентрації капіталу. Але інноваційний процес проходять всі названі фази лише при значних якісних змінах [8].

Інші дослідники виділяють у первинній ланці охорони здоров’я три основних етапи інноваційної діяльності:

-придбання первинної інформації (знань і технічних навичок) про технології;

- організація впровадження технології з рішенням матеріально-технічних, юридичних, фінансових і кадрових питань надання послуги або продукту;

- підтримка організаційних заходів – таких, як отримання державного замовлення на медичні послуги, з урахуванням запровадженої технології, маркетинг технології тощо.

При цьому, на першому етапі спеціаліст або організація набувають первинні знання про інновації, а також технічні навички, необхідні для впровадження технології. На організаційному етапі впровадження технології вирішуються юридичні, фінансові питання, адаптується організаційна структура. Якщо нова технологія призведе до надання нової медичної послуги, постає питання щодо розробки медико-економічних протоколів, реєстрації нових лікарських засобів або медичного обладнання. На етапі підтримки впровадженої технології проводяться такі заходи, як маркетингові дослідження, забезпечення адекватної компенсації за виконання технології тощо. Також важливо оцінювати ефективність впровадженої технології за показниками здоров’я пацієнтів, за показниками зручності для персоналу та успішності виконання вимог, фінансовими показниками. У результаті оцінки результатів запровадженого методу виробництва послуги або продукту, організацією можуть бути зроблені заходи щодо вдосконалення технології. Вищевказані етапи – це послідовні кроки інноваційного циклу [9].

Інноваційний процес може бути також розглянутий із різних позицій із різним ступенем деталізації. По-перше, як паралельно-послідовне здійснення науково-дослідної, науково-технічної, інноваційної, виробничої діяльності й маркетингу. По-друге, як тимчасові етапи життєвого циклу нововведення від виникнення ідеї до її розробки й поширення. По-третє, як процес фінансування й інвестування розробки і поширення нового виду продукту або послуги. Тут він виступає як окремий випадок поширеного в господарській практиці інвестиційного проекту. Таку лінійну модель інновацій з розглядом учасників пропонує О.Ф. Андросова [10]. Проте, така модель не в повному

обсязі відображає взаємодію суб'єктів інноваційної діяльності різних стадіях інноваційного процесу та зміну його учасників.

Складнішою є кібернетична модель інноваційного процесу, що відтворює інноваційний процес як комплексну систему, в якій елементи процесу утворюють підсистеми, що перебувають у постійному зв'язку і взаємодії з багатьма зворотними зв'язками. Модель виражає, по суті, безперервність і автономність суспільного процесу обробки інформації [11].

На нашу думку, в багатопрофільному закладі охорони здоров'я інноваційний процес проходить такі послідовні стадії:

- Усвідомлення необхідності інновації та ініціалізація її створення. Цей етап включає деталізацію проблеми, що потребує вирішення або наявність потреби споживачі у певній медичній послузі, вибір цілі інновації, постановці задачі, виконуваної інновацією.

- Пошук ідеї інновації, її техніко-економічне обґрунтування і в матеріалізацію ідеї шляхом перетворення її у опис послуги, макет (дослідний зразок) приладу, новий продукт, в документ майнового права – формалізований об'єкт інтелектуальної власності.

- Перевірка ідеї на патентну чистоту, наявність на ринку пропозиції аналогічних продуктів.

- Маркетинг інновації (вивчається можливий попит на нову послугу, продукт або товар, визначається кількість або об'єм надання послуги, конкуренти, розробка рекламної стратегії, розробка заходів з просування на ринку, тощо).

- Прийняття рішення про:

1) надання послуги (випуск продукції) у власному закладі чи пропонування інноваційного продукту для ліцензування третім особам;

2) джерела фінансування випуску інноваційного продукту (за власні кошти чи з залученням інвестиційних коштів).

- Пошук та укладання угод з ліцензіатами або інвесторами.

- Початок надання інноваційної послуги, випуск (виробництво) інноваційної продукції;

- Ринкове просування інновації (комплекс заходів, спрямованих на розширення контингенту споживачів послуги, масштабування послуги на інші підрозділи, реалізацію інноваційної продукції, передача інформації, реклама, оптимізація процесів, тощо).

- Поточне надання послуги (реалізація інноваційного продукту).

- Оцінка економічної, соціальної, наукової ефективності інновації (вартісні результати впровадження та реалізації інновації, вплив її запровадження на якість і обсяг медичних послуг, можливість удосконалення інноваційного продукту, наукові перспективи тощо);

- Дифузія інновації (розповсюдження уже освоєної інновації в інших закладах, ліцензування, використання у новій фінансово-економічній ситуації).

Специфіка інноваційного процесу в такій наукомісткій галузі, як медицина, передбачає, що з в процесі розвиту інноваційної ідеї, центр уваги поступово, планомірно, та органічно переміщується від сфери досліджень до сфери надання практичної послуги. Водночас елементи інноваційного процесу перебувають у тісній взаємодії, постійно обмінюючись інформацією. Наукомісткі технології в медицині характеризуються більш складними етапами інноваційного процесу, що включають також такі попередні етапи, як фундаментальні дослідження; прикладні дослідження; дослідно-експериментальні розробки; та впровадження на дослідній базі наукових установ.

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, 1982. 455.
2. Кузнецова А. Я. Деякі аспекти інвестиційно-інноваційних проектів за рахунок власних коштів підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7. – С.42-52.
3. Національний та регіональний вимір української економіки в контексті глобалізації: Методологічна розробка / Упор.: В.Ф. Столяров, Ю.Ю. Ямко. — К.: КНУТД, 2007.— 44 с.33.
4. Столяров Д., Райца А. Етапи еволюційного розвитку інноваційних процесів / Інвестиції: практика та досвід № 8/2009. С. 21-26.
5. Burmester R., Vahs D. Innovations-management. Von der Produktidee zur erfolgreichen Vermarktung, 3.Auflage, Stuttgart 2005. – 412 p.
6. Wahren H-K.: Erfolgsfaktor innovation. Ideen systematisch generieren, bewerten und umsetyen, Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2004. – 283 p.
7. Сотніков В., Сотнікова О. Періодизація життєвого циклу інноваційного процесу / Репозитарій харківського національного економічного університету ім. С.Кузнеця // електронний ресурс: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/7809/1/.pdf
8. Микитюк П. Інноваційний менеджмент/ Петро Микитюк; М-во освіти і науки України. - К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 399 с.
9. Свінціцький А.С., Висоцька О.І. Актуальні питання щодо впровадження медичних інноваційних технологій у закладах охорони здоров'я / Практикующий лікар №1, 2015. С. 7-13.

10. Андросова О.Ф. Організаційно-економічні аспекти використання трансферу технологій на підприємствах авіаційної промисловості: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Андросова О.Ф. // Національний авіаційний ун-т. — К., 2006. — 20с.

11. Мельник І.Ю., Бояринова К.О. Інноваціний процес: наукові підходи та проблеми реалізації / https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1c85e651-3a00-485a-b70a-7f52caffb4f2/content

Кащевський В.О.
Аспірант,
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»,
м. Львів, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Цифровізація ринку праці відноситься до інтеграції та використання цифрових технологій для трансформації різних аспектів зайнятості, включаючи пошук роботи, процеси найму, виконання роботи та комунікацію на робочому місці. Такого роду процес охоплює широкий спектр змін, зумовлених прогресом у сфері інформаційних технологій, таких як використання технологій на базі штучного інтелекту, аналізу великих даних та хмарних обчислень, для оптимізації та спрощення трудових процесів. Цифрові платформи, є прикладами того, як пошук роботи та фріланс стали більш доступними та ефективними, дозволяючи краще відповідати навичкам і можливостям працевлаштування у глобальному масштабі. Відтак, змінюється й парадигма того, наскільки в таку епоху людський капітал є важливим для забезпечення економічної безпеки підприємства. Не можливо реалізувати заплановані заходи безпеки без людей, яким би потужним не був штучний інтелект [1-3]. Сьогодні, фрілансери та незалежні підрядники тепер можуть легше знаходити роботу в різних секторах, від технологічної та креативної індустрії до служб доставки та поїздок. Відтак, це створює можливості для тих, хто шукає нетрадиційну зайнятість, але також викликає виклики для стабільності та переваг, пов'язаних із традиційною повною зайнятістю. Працівники можуть зіткнутися з нестабільністю доходів і відсутністю соціального захисту, що вимагає нових регуляторних підходів для забезпечення справедливих умов праці у цифрову епоху.

Оскільки цифровізація продовжує змінювати ринок праці, її майбутні перспективи залежать від балансу технологічного прогресу з людсько-центрованими політиками. Прийняття інновацій при одночасному забезпеченні прав і добробуту працівників буде вирішальним. Політики, бізнес і освітні установи повинні співпрацювати для створення інклюзивної цифрової економіки, яка надає можливості для всіх. З розповсюдженням цифрових технологій змінюється попит на конкретні навички. Технічні навички, такі як програмування, аналіз даних і цифровий маркетинг, стають все більш затребуваними, тоді як цифрова грамотність стає необхідною у всіх секторах

зайнятості. Працівники повинні постійно оновлювати свої навички та перенавчатися, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку праці. Це призвело до збільшення кількості онлайн-платформ навчання та програм професійної підготовки, спрямованих на надання індивідуумам необхідних навичок для цифрової економіки. Освітні установи мають адаптуватися до цих змін, сприяючи формуванню навчальних програм, що підкреслюють цифрові компетенції та навчання протягом усього життя.

Окремим питання залишається не лише цифровізація але й функціонування ринку праці в умовах війни. Таким чином зазначимо, що проблема працевлаштування сьогодні кардинально відрізняється від тієї, що була до кризи. У перші місяці повномасштабної війни економічна безпека більшості відкритих соціально-економічних систем залежала від довоєнних резервів, запасів, оперативного посилення соціальних ініціатив на регіональному та місцевому рівнях, а також від впевненості українського народу в своїх силах перед обличчям рецесії. Найсерйознішою загрозою економічній безпеці, поряд з руйнівними наслідками війни, є різкий економічний спад через згортання ділової активності в умовах війни. Неможливість ведення бізнесу в окремих регіонах країни, які знаходяться в зоні бойових дій або ризиковій зоні, також суттєво впливає на ситуацію. По суті маємо той факт, що війна спричиняє економічний дефіцит найважливіших ресурсів, загрожуючи економічній стабільності країни. Зниження можливостей для диверсифікації виробництва та бізнес-процесів через географічні фактори бойових дій стає серйозним викликом. Скорочення робочої сили внаслідок інтенсивних процесів міграції населення за кордон є ще однією серйозною проблемою. Втрата можливостей працевлаштування та поглиблення структурної нерівності на ринку праці негативно впливають на соціально-економічне становище незахищених верств населення. Й все це має свій негативний вплив на рівень економічної безпеки підприємств зокрема.

Список використаних джерел:

1. Шаульська Л., Якимова Н. Проблеми тіньової зайнятості в контексті структурних трансформацій ринку праці. СХІД. 2017. № 2(148). С. 28–34.
2. Туль С. І. Стан і перспективи розвитку діджиталізованого ринку праці в Україні. БізнесІнформ. 2019. № 7. С. 182–189.
3. Петти В. Економічні і статистичні праці. Київ: Авалон, 2014. 168 с.

Шевчук А.А.
кандидат економічних наук
керівник групи аналітиків ,
ТОВ «ВЕНБЕСТ»,
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ЦИФРОВИЙ АКТИВ - ОСНОВА УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Варто зазначити, цифрова трансформація відкриває перспективи запуску інноваційних технологій, які здатні забезпечити стійкість та інклюзивність національної економіки. Однак цифрова трансформація бізнесу та економіки країни в цілому не лише спрощує процес отримання інформації, а дає фундамент для аналізу та прийняття рішень щодо управління бізнес процесами на основі отриманих даних ,що потребують захисту інформації та вирішення проблем щодо її безпеки. Дана ситуація підкреслює значимість захисту даних в умовах цифрових трансформацій економіки та бізнесу, так як їх втрата призведе до додаткових ризиків, а не отриманих бізнес можливостей.

Важливо виокремити, що в умовах цифрової трансформації саме штучний інтелект (ШІ) як ефективний сучасний інструмент сприяє розвитку інноваційних технологій, які сприятимуть вдосконаленню бізнес процесів в частині управління запасами та оптимізації витрат на логістику через використання нових можливостей для персоналізації та покращення обслуговування клієнтів,що стає конкурентною перевагою, і як наслідок розвиток і отримання прибутку. Адже саме широке використання ШІ як інноваційного інструмента сприятиме збільшенню кількості онлайн- покупців та розвитку електронної комерції ,що призведе до збільшення доходу в умовах сучасності.

Встановлено,що фундаментом аналізу є інформація, яка є комерційною таємницею бізнесу, особисті дані та порушення яких може спричинити серйозні проблеми для бізнесу. Тобто витік даної інформації може призвести до отримання бізнесом додаткових ризиків, а не бізнес можливостей ,що потребує захисту від ризиків.

Доречно зазначити ,що сучасні методи управління бізнес-процесами з використанням ШІ виходять за рамки інфраструктури бізнесу через використання мобільних пристроїв, хмарні та гібридні послуги та передачі даних про бізнес компанію підрядникам та клієнтам. Дана ситуація потребує

використання в роботі інформації для вирішення бізнес-проблем ,яка набула величезної ділової цінності та через існуючі ризики її втрати потребує захисту.

Запропоновано введення нової дефініції – інноваційний цифровий актив,розглянемо визначення даного економічного терміну(рис.1).

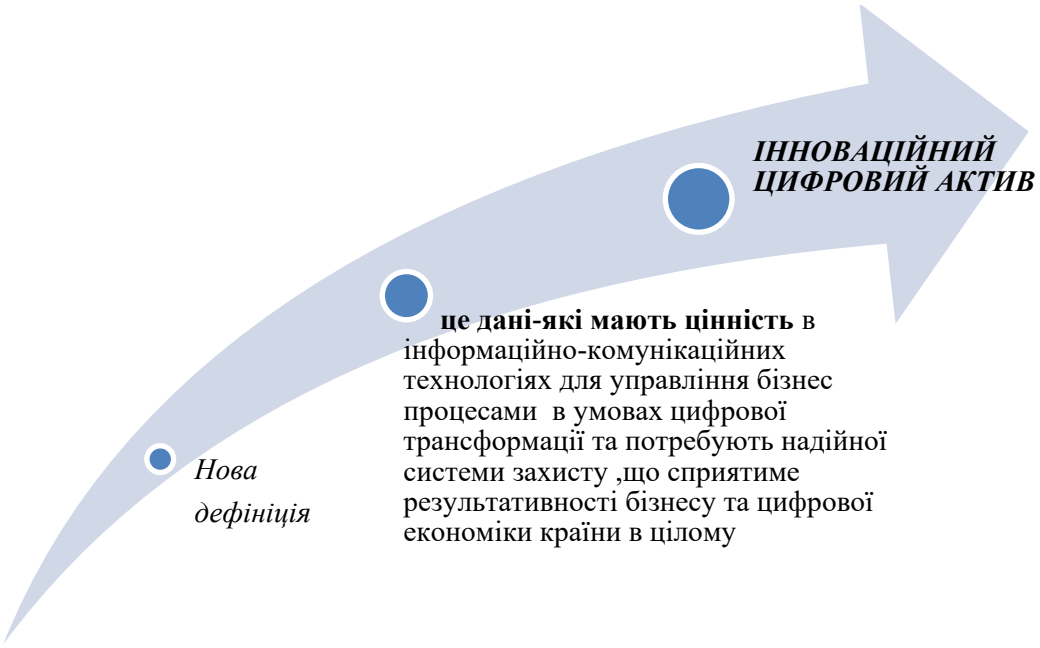

Рис.1.Визначення нового економічного терміну – інноваційний цифровий актив

(запропоновано автором на основі досліджень)

Встановлено, що формування цифрової економіки здійснюється на застосуванні інноваційних технологій, де створюється та обмінюються цифровим інноваційним активом, що вимагає побудови системи захисту, яка орієнтована на цінності даних. З'ясовано, що є декілька сценаріїв розвитку цифрової трансформації економіки України. Однак за дослідженнями експертів реалізація інерційного сценарію залишить українську економіку неефективною, тоді як форсований сценарій розвитку цифрової економіки до 2030Е перетворить Україну на інтелектуальний ХАБ, де будуть розвиватися та реалізовуватися нові технології, що створять привабливі умови для розвитку потенціалу людей [1]. Розглянемо заходи,які держава разом із бізнесом має виконати, що сприятимуть цифровізації (рис.2):

Рис.2.Заходи держави - як цифрового революціонера в цифровізації (розроблено автором на основі досліджень)

З'ясовано,що держава спільно з бізнесом виконує перспективні заходи щодо цифрової трансформації економіки України. Варто зауважити ,що для реалізації в Україні форсованого сценарію держава має стати цифровим революціонером та взяти не себе відразу декілька ролей,де уряд спільно з бізнесом мають зробити роботу ,яка сприятиме розвитку та становленню цифрової трансформації економіки.

Встановлено,що держава стає замовником і першим покупцем інновацій та цифрових сервісів, що буде поштовхом для утворення нових ринків. Звичайно цифрова трансформація економіки має як переваги ,так і ризики. Головний ризик — це можливе зростання рівня безробіття,що призведе до втрати роботи громадянами в окремих галузях та секторах. Однак цифровізація створить нові напрямки, котрі зумовлять новий попит і як показує досвід промислових революцій, буде більшим за попит минулого .

З'ясовано,що в умовах розвитку цифровізації стане ще один сучасний виклик - це ризик зростання кіберзлочинності ,що потребує захисту даних , які є інноваційним цифровим активом і потребують безпеки. Держава має надати у використання захищені інформаційно - комунікаційні системи, інфраструктури, платформи,що будуть використовуватися в управлінні бізнес процесами з використанням ШІ в умовах цифрової економіки.

Встановлено,що вигоди від цифровізації матимуть усі — громадяни, бізнес, державні службовці, політики, економіка України в цілому. Адже істотно збільшиться продуктивність праці в Україні,що стане генератором

розвитку бізнесу та дасть змогу кожному українцю капіталізувати себе, свої, знання та навички через цифрові технології[2].

Підтверджено дослідженнями значний вплив цифрових трансформацій на управління бізнес процесами з використанням ШІ в умовах формування цифрової економіки ,що позитивно позначиться на перспективах розвитку. Розглянуто форсований сценарій розвитку цифрової економіки та визначено, що його реалізація приведе Україну стати європейським лідером у галузі інновацій. Встановлено, що вигоди цифрової трансформації переважають ризики та дають бізнес можливості при умові ефективного захисту інноваційного цифрового активу ,що має ділову цінність для управління бізнес процесами. Вектор подальших досліджень - це розвиток глобальної цифрової стратегії захисту інноваційного цифрового активу.

Список використаних джерел:

1. Україна 2030E – країна з розвинутою економікою. URL: https:// strategy. uifuture. org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu ekonomikoyu (дата звернення: 09.05.2024)

2. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Грудень 2023 року. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-hruden-2023 (дата звернення: 09.05.2024)

СЕКЦІЯ 17.
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Грамотнєв В.Е.
кандидат економічних наук,
докторант кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУЛЮВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Іноземні інвестиції є загальновизнаним засобом не лише розширення доступу національних економік до фінансових ресурсів, але й запозичення ними новітніх технологій та «ноу-хау», що є неодмінною умовою модернізації таких економік, підвищення їх конкурентоспроможності. Тому вирішення завдань покращення інвестиційного клімату та впровадження стимулів для збільшення притоку іноземного капіталу в національну економіку є важливим елементом економічної політики переважної частини країн світу. Особливої ваги це завдання має для України, яка для відновлення економіки потребує не тільки екстенсивного нарощення обсягу іноземних інвестицій, але ще й такого підвищення якісних характеристик іноземного інвестування, тобто ступеня його інтенсивності, що дало б змогу одержати прискорене зростання соціального ефекту від зазначеної діяльності іноземних інвесторів для суспільства.

Втім термінологічний апарат вітчизняної економічної науки поки що не містить чітких визначень понять «інтенсифікація», «іноземне інвестування», «соціальний ефект іноземного інвестування». Їх багатозначність вносить плутанину та унеможливлює науково-обґрунтовану оцінку рівня інтенсивності зарубіжного інвестування та визначення напрямів діяльності щодо її збільшення.

В ході досліджень автором встановлено, що дана проблема є окремим випадком загального стану української наукової термінології, який характеризується недостатньо організованим застосуванням різних форм віддієслівних іменників. Зокрема, В. Пілецький у своєму дослідженні звертає увагу на те, що проблема недостатньо організованого застосування різних форм віддієслівних іменників має давню історію та посилається на працю із зазначеної теми

В. Сімовича, видану ще у 1924 році [1]. При цьому він наголошує, що ситуація у зазначеному питанні й по сьогоднішній день лишається неврегульованою. На думку автора, віддзеркаленням положення справ у цьому напрямі є двоїстий характер енциклопедичних визначень та підходів авторів до трактування поняття «інтенсифікація». Частина словників інтерпретує «інтенсифікацію» як дію, спрямовану на посилення інтенсивності об'єкту, в якості якого може бути процес, явище або їх окремі ознаки. Інша частина джерел ототожнює інтенсифікацію зі ступенем напруженості, інтенсивності процесу. Таким чином, у визначенні поняття змішується діяльність та її результат. Про те, що заплутаність з визначенням поняття «інтенсифікації» є лише окремим випадком ширшої проблеми, свідчать висновки О. Кочерги, яка у тезах своєї доповіді зазначає про поширеність недоброякісної практики змішування процесів та наслідків у визначенні термінів [2]. Одним з шляхів унормування згаданої невизначеності, що одночасно сприятиме більш точній передачі термінами сутності їх предметів, а з іншої – сприятиме зміцненню національної словотвірної ідентичності в термінології, стала пропозиція використовувати при утворенні віддієслівних іменників у першу чергу суфікс -нн- замість іншомовних –ація-, -ізація» [3]. Інші лінгвісти наголошують на недоцільності механічної заміни словоформ з певними суфіксами на словоформи з іншими суфіксами, та висловлюються на користь доповнення одна одною, оскільки кожна словоформа посідає своє місце в термінології та означає певний клас понять [4].

Використовуючи такий підхід під час аналізу дієслова «інтенсифікувати», автором було враховано, що згаданому дієслову одночасно притаманні властивості недоконаного й доконаного виду. Ця варіативність дієслова підсилюється в разі утворення від нього іменників шляхом додавання різних суфіксів. Зокрема, застосування суфіксу -нн- дає іменник «інтенсифікування», значення якого, в першу чергу, визначається ознакою дієслова «інтенсифікувати» як дії непевної часової межі, наслідок якої не настає. Тому визначити його можна як діяльність з посилення інтенсивності, тобто фактично нескінченний процес. У випадку використання суфіксу -ація підсилюється завершений характер дієслова «інтенсифікувати», внаслідок чого утворений в такий спосіб віддієслівний іменник «інтенсифікація» більше тяжіє до визначення стану інтенсивності певних якісних ознак процесу та відповідає на питання – наскільки він є інтенсивним у координатах вимірювання зазначених ознак.

Аналогічним чином автором проведений аналіз поняття «іноземне інвестування». Згідно зі статтею М. Вакуленка українські дієслова із суфіксами а/я та ува/юва, до яких відноситься «інвестувати», мають

недоконаний вид, тобто відповідна дія є в цілому недоконаною [5]. Поєднання подібних дієслів з фіналлю ~ування/~ювання трансформує недоконаний вид дієслова у тривалу й в цілому недоконану дію відповідного віддієслівного іменника. Це наводить на висновок, що поняття «іноземне інвестування» можна інтерпретувати як вкладення іноземними інвесторами цінностей в об'єкти інвестиційної діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту».

Досліджуючи сутність соціального ефекту Г. Виноградова зазначає, що він є результатом діяльності інвестора, яку останній провадить з метою отримання прибутку [6]. При чому соціальний ефект має суспільний характер, адже всі члени суспільства є бенефіціарами таких форм згаданого ефекту як створення нових або збереження старих робочих місць, зростання продуктивності виробничого процесу, розбудова інфраструктури, підвищення податкових відрахувань та, відповідно, доходів бюджету, за рахунок яких може бути покращене фінансування соціальних бюджетних програм тощо.

Дослідження автором зв'язку інтенсифікації іноземного інвестування, виразності соціального ефекту та іноземних інвестицій із застосуванням математичних методів, дало змогу дійти висновку, що інтенсифікованим іноземне інвестування буде вважатися тоді, коли приріст соціального ефекту від іноземних інвестицій для приймаючої економіки буде більшим за приріст обсягу таких інвестицій. Іншими словами, кажучи умовно, якщо сьогодні вкладення іноземним інвестором кожних 100 тис. доларів в економіку певної країни створює два робочих місця, а наступного року та ж сама інвестиція призвела до появи 3 робочих місць, то іноземне інвестування є інтенсивним.

Таким чином, інтенсифікацію іноземного інвестування слід визначити як такий стан іноземного інвестування, при якому забезпечується формування більшого соціального ефекту на одиницю іноземних інвестицій у порівнянні з його значенням, досягнутим в інший проміжок часу. Зазначений стан є якісною ознакою іноземного інвестування та характеризує виразність соціального ефекту інвестиційної діяльності іноземних інвесторів. При цьому інтенсифікація є результатом інтенсифікування, як діяльності, спрямованої на посилення інтенсивності.

Запропоноване автором математичне представлення функціонального зв'язку припливу іноземних інвестицій та динаміки їхнього соціального ефекту дало можливість сформувати з раніше уточнених термінів цілісну конструкцію «інтенсифікація іноземного інвестування». При цьому авторське визначення цієї категорії тлумачить її як характеристику такого стану іноземного інвестування, при якому забезпечується безперервне формування більшого соціального ефекту за той самий проміжок часу на одиницю іноземних інвестицій порівняно з менш інтенсивним іноземним інвестуванням.

Отримані результати відкривають перспективи подальшого наукового пошуку принципів інтенсифікації іноземного інвестування, її моделей, видів та форм соціального ефекту іноземного інвестування тощо.

Список використаних джерел:

1. Пілецький В. Назви опредметнених дій у науково-технічній термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. – 2002. – № 453. – С. 215
2. Кочерга О. Ще раз про псевдосинонімію в українській науковій мові. *Проблеми української науково-технічної термінології: 4-а міжнародна наукова конференція: тези доповіді* - Львів, 1996. С. 13
3. Колібаба Л. Семантико-функціональна характеристика суфіксів іменників дії в аспекті дивергенції. *Українська мова.* – 2005. – № 3. – С. 27–37
4. Левіна С. Моделювання дієслів і віддієслівних іменників від абстрактних іменників іншомовного походження на –ці(я). *Термінологія. 2006, Номер 559.* С. 14
5. Вакуленко М. Проблеми вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. *Studia linguistica: Зб. наук. праць, вип.4.* – К. : Видавн.-поліграф. центр „Київський університет”, 2010. С. 353–359
6. Виноградова Г. Іноземне позикове інвестування в Україні: стан і перспективи розвитку законодавчого регулювання. *Право України.* – 2000. – № 1. – С. 69

Кузнєцова К.О.
к.е.н, доцент кафедри
менеджменту підприємств,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Лучинець О.Р.
студентка IV курсу,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЇ РОЗШИРЕННЯ ЕКСПОРТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВА

Сьогодні одним із перспективних напрямів розвитку вітчизняних підприємств є стимулювання експортної діяльності, яка є одним із видів зовнішньоекономічної та важливою частиною господарської діяльностей підприємств, що значно впливає на їх розвиток та ефективність функціонування. За умови успішної організації експортної діяльності підприємство може розширювати ринки збуту, нарощувати обсяг виробництва та реалізації продукції і, як наслідок, покращувати її якість. Разом ці фактори створюють сприятливі умови для зміцнення конкурентоспроможності підприємств як на зовнішніх, так і на внутрішньому ринках.

Одним із ключових аспектів успішного розширення експортної діяльності є наявність у підприємства стратегічного плану дій, який допомагає забезпечити стабільний розвиток експортної діяльності. Стратегія експортної діяльності виступає як детальний довгостроковий план, що визначає пріоритетні напрями, цілі та завдання експортної діяльності підприємства, а також забезпечує конкурентоспроможність його продукції на міжнародних ринках [1, с. 593]. Її метою є досягнення позитивного результату, тобто збільшення обсягу продажу та прибутку підприємства на міжнародних ринках.

Сьогодні вітчизняні підприємства користуються низкою стратегій, котрі допомагають розширити експортну діяльність. До них відносяться:

1. Стратегія інтернаціоналізації, що полягає у розширенні діяльності на міжнародних ринках не лише через експорт, а й за допомогою створення

виробничих потужностей за кордоном [2, с. 107]. Даною стратегією варто користуватись великим підприємствам, котрі вже мають хорошу репутацію, достатні ресурси та досвід для управління міжнародним відділом.

Головною перевагою стратегії інтернаціоналізації є те, що підприємство має змогу не лише продавати продукцію, а й виробляти її на території країни-імпортера, що значно знижує логістичні витрати та зменшує вплив торговельних бар'єрів та обмежень на імпорт. Проте дана стратегія має й недоліки, серед яких потреба у високих початкових інвестиціях для створення виробничих потужностей, а також високий рівень ризику через можливу політичну нестабільність та валютні коливання, що може ускладнити управління іноземними активами.

2. Стратегія диверсифікації, яка спрямована на розширення асортименту продукції, що задовольняє потреби різних сегментів міжнародних ринків, а також передбачає орієнтацію на нові ринкові ніші [2, с. 107]. Дана стратегія орієнтована на підприємства, які мають достатні ресурси для проведення досліджень та розробки нової номенклатури.

Стратегія диверсифікації має певні переваги, серед яких зменшення залежності від конкретних товарів, що дозволяє забезпечити стабільний прибуток, який не залежить від сезонності попиту. Окрім того, наявність широкого асортименту допомагає збільшити привабливість підприємства та його продукції серед нових та вже існуючих сегментів споживачів. Проте дана стратегія вимагає великих інвестицій у дослідження та розробку нових позицій, а також несе ризик перевантаження виробничих потужностей підприємства через потребу ефективного управління широким портфелем продуктів.

3. Стратегія сегментації, яка орієнтується на ідентифікацію цільових сегментів міжнародних ринків та зосередження своїх зусиль на задоволенні потреб визначених груп [2, с. 107]. Дана стратегія підходить для малих да середніх підприємств, які можуть швидко адаптуватися до змін на ринку та зосередити ресурси на задоволення потреб конкретних сегментів споживачів.

Ключова перевага даної стратегії полягає у підвищенні ефективності маркетингової стратегії за рахунок орієнтації на конкретний сегмент, що, як наслідок, покращує продажі продукції на міжнародних ринках. Окрім того, сегментація може сприяти підвищенню лояльності споживачів за рахунок зосередження на їхніх унікальних потребах. Як наслідок, підприємство може отримувати більший прибуток за рахунок підняття ціни до того рівня, який споживачі готові платити за продукцію, що повністю забезпечує їх потреби. Серед недоліків можна виділити потенційне обмеження частки ринку через фокус на окремих сегментах споживачів, що може привести до залежності підприємства від їх фінансового стану.

4. Стратегія кооперації (стратегічних альянсів), яка передбачає співпрацю з міжнародними компаніями із метою створення партнерств для виходу на нові ринки [2, с. 107]. Таким чином вітчизняні підприємства за рахунок об'єднання ресурсів, знань, технологій тощо можуть використовувати переваги партнера та спростити процес виходу на новий ринок, при цьому зменшивши ризики та витрати. Проте дана стратегія супроводжується низкою недоліків, серед яких ймовірність конфліктів між партнерами щодо отриманих прибутків, а також обмеження гнучкості та управління операціями за рахунок прямої залежності від партнера.

Усі вищезазначені стратегії можуть сприяти розширенню експортної діяльності підприємства досить швидко через присутність на ринку. Проте результати від запровадження даних стратегій можуть бути незначними.

Для розширення експортної діяльності підприємства найбільш ефективною є стратегія глобалізації, яка є комплексним підходом до розширення експортних можливостей підприємств. Дана стратегія передбачає вихід компанією на нові ринки за допомогою експорту, а отже із метою продажу продукції чи послуг новим іноземним контрагентам. Стратегію глобалізації часто використовують великі й середні підприємства, котрі мають достатні ресурси на початкові інвестиції для розширення експортної діяльності.

Дана стратегія характеризується такими перевагами, як збільшення бази потенційних споживачів за рахунок доступу до нових ринків збуту, зменшення залежності від коливань на внутрішньому та певних міжнародних ринках збуту, а також підвищення прибутковості компанії за рахунок економії масштабу. Проте не можна ігнорувати й недоліки, а саме високі витрати на вихід на новий ринок та адаптацію продукції до його унікальних вимог, складність управління міжнародними операціями за умови присутності на великій кількості ринків, а також необхідність дотримання нормативно-правових вимог кожної країни-імпортера.

Тому стратегія глобалізації вимагає ряду вимог для її успішної реалізації, серед яких:

- наявність власних фінансових ресурсів або залучення інвестицій для впровадження стратегії;
- покращення структури відділу зовнішньоекономічної діяльності для забезпечення ефективного управління міжнародними операціями;
- стандартизація продукції до вимог відповідного ринку та її адаптація до унікальних потреб споживачів;
- створення ефективних ланцюгів постачання для забезпечення надійного транспортування продукції на міжнародні ринки;

- створення маркетингової стратегії, яка адаптована до вподобань та культурних особливостей нового ринку.

Таким чином, розширення експортної діяльності підприємства залежить від обраної експортної стратегії, яка напряму впливає на ефективність процесу. Вибір оптимальної стратегії залежить від розміру та масштабу діяльності підприємства, його наявних ресурсів, характеру продукції, бажаного рівня контролю над ринком, попереднього досвіду з експортування тощо.

Список використаних джерел:

1. Марченко В. М., Лєбєдєва Н. П. Стратегія експортної діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Економіка і суспільство. 2017. № 13. С. 592–596. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/99.pdf.

2. Переверзєва А. В., Мала К. С. Експортна стратегія підприємства як основа діяльності на міжнародному ринку. Вісник Запорізького національного університету. 2017. № 3. С. 102–107.

СЕКЦІЯ 18.
ОПОДАТКУВАННЯ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Єргієва П.Д.
Студентка 2 курсу,
ОНЕУ, м.Одеса, Україна

Артюх О.В.
д.е.н., професор, *ОНЕУ*
м.Одеса, Україна

ОПОДАТКУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ОГЛЯД НОРМАТИВІВ

Із розвитком суспільства та економіки в Україні ми можемо спостерігати за збільшенням видів діяльності, кошти за які українці отримують із-за кордону. Але походження грошей з-за кордону не звільняє українців від сплати податків.

У ст. 163 Податкового кодексу України (ПКУ) вказано, що об’єктами оподаткування резидента є:

– загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;

– доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання);

– іноземні доходи - доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента є: загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Прикладом іноземних виплат може бути заробітна плата програміста, який працює на іноземну компанію без посередників.

За ст. 164 ПКУ базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід, з урахуванням деяких особливостей.

Базою оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих платником податку в іноземній валюті, є такі доходи, що перераховані у гривню за валютним курсом Національного банку України, який діяв на момент їх нарахування (отримання).

Треба відмітити, що у разі, якщо джерелом виплат доходів є іноземні країни, то сума такого доходу включається до загального річного оподатковуваного доходу платника податку - отримувача, який зобов'язаний подати річну податкову декларацію, та оподатковується за ставкою 18 %.

Подальша процедура оподаткування іноземних доходів фізичних осіб податком на доходи (ПДФО) розглядається у п. 170.11 ПКУ. Якщо джерела виплат будь-яких оподатковуваних доходів є за межами країни, то ці суми додаються до загального річного доходу особи, що має податкові обов'язки і зобов'язана подати річну податкову декларацію.

Оподаткування ПДФО здійснюється за ставками, визначеними п. 167.1 ст. 167 ПКУ за винятком:

– доходів, які визначені в пп. 167.5.4 п. 167.5 ст. 167 ПКУ;

– прибутку, який отриманий від операцій з інвестиційними активами, і підлягає оподаткуванню згідно з п 170.2 ст. 170 ПКУ;

– прибутку від контрольованих іноземних компаній, оподатковування яких регулюється відповідно до п. 170.13 ст. 170 ПКУ;

– виплат у грошовій або негрошовій формі, пов'язаних з розподілом прибутку або його частини, які походять від утворення без юридичного статусу, заснованого за законами іншої країни, і оподатковуються відповідно до п.170.11-1 ст. 170 ПКУ.

У випадку, коли відповідно до міжнародних угод, з яких Верховна Рада України надала свою згоду, платник податку має можливість зменшити свої податкові виплати на суму, сплачену за кордоном, він визначає цю суму в річній податковій декларації, дотримуючись визначених правил. Втім, якщо платник податку не має достатніх документів, що підтверджують його іноземний дохід та оподатковані суми за кордоном, він має подати заяву до контролюючого органу з проханням відкласти термін подання податкової декларації до 31 грудня наступного року. Невиконання цього обов'язку може призвести до відповідальності згідно з відповідними нормами ПКУ.

Список податкових обов'язків, які не підлягають зниженню в річному податковому звіті особи, яка платить податки, включає наступне: податки на капітал (включаючи збільшення капіталу) та податки на майно; поштові податки; податки на продаж (включаючи податок на реалізацію).

Сума податку, сплаченого платником податку - резидентом за межами України, не може перевищувати суму, що обчислюється на основі загального річного оподатковуваного доходу цього платника податку відповідно до внутрішнього законодавства.

Отже, огляд нормативних вимог дав можливість визначити специфіку справляння ПДФО у системі вітчизняного оподаткування, що обумовило подальші дослідження у напряму удосконалення законодавчих вимог щодо оподаткування іноземних доходів фізичних осіб.

Список використаних джкрел:

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-17

Кравців А.Й.
Студентка,
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Науковий керівник –
Корчинська О.О.
к.е.н., доцент кафедри адміністративного
та фінансового менеджменту
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Податкова система відіграє ключову роль в успішному розвитку будь-якої країни, як основний фінансовий ресурс, впливаючи на безліч аспектів її розвитку. Підтримка функціонування держави – одна з головних функцій податків, адже загалом вони є основним джерелом державного доходу та пов'язані з усіма ланками фінансової системи. Також податки впливають на рівень фінансової безпеки у країні і сприяють розвитку фінансової системи за умови соціально-економічної стабільності суспільства, держави, регіонів, підприємств та громадян.

З 24 лютого 2022 року на всій території України було введено воєнний стан внаслідок військової агресії росії проти України. Введення воєнного стану призвело до змін у всіх сферах. Не залишилася осторонь і податкова система України, оскільки надзвичайно важливо, щоб керівництво держави забезпечило стабільне надходження податків до бюджетів з метою стабільного функціонування держави в умовах війни.

Для того, щоб країна могла економічно розвиватись далі і не втрачати економічні ресурси, для різних видів підприємств було підписано Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року [1]. Послаблення у законодавстві стосується сплати податків:

1. Платники податків, які впродовж воєнного стану не мають можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок щодо дотримання термінів

сплати податків та зборів, звільнені від фінансової відповідальності (застосування штрафу та/або пені). Вони зобов'язані протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану виконати свій податковий обов'язок.

2. Протягом воєнного стану скасовуються податкові перевірки. Уряд країни запровадив мораторій на проведення будь-яких податкових перевірок. Але необхідно пам'ятати, що після завершення воєнного стану такі строки будуть поновлені [2].

3. Не будуть застосовуватися фінансові санкції за порушення, пов'язані із застосуванням реєстраторів розрахункових операцій (РРО) до дати припинення або скасування воєнного стану. Тобто формально обов'язок мати РРО для бізнесу залишається (зокрема для платників єдиного податку), однак за відповідні порушення, допущені під час дії воєнного стану, штрафів не буде.

4. Бізнес активно допомагає боронити державу від агресора. Добровільна передача коштів, безоплатне надання послуг та товарів на користь Збройних сил України та підрозділів територіальної оборони не оподатковується ПДВ та акцизним податком [2].

5. Не збільшує об'єкт оподаткування податком на прибуток операції щодо передачі юридичними особами коштів або вартості спеціальних засобів індивідуального захисту; технічних засобів спостереження; лікарських засобів; продуктів харчування, предметів речового забезпечення; наданих послуг за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України, Збройним Силам України, Національній гвардії України, Службі безпеки України іншим утвореним відповідно до законів України військовим формуванням, військовим частинам, підрозділам, установам або організаціям, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету [3].

Зміни в оподаткуванні під час воєнного стану торкнулись порядку нарахування та сплати податку на додану вартість, зокрема у визначенні об'єктів оподаткування та розміру ставок. Операції з постачання товарів та послуг і ставки ПДВ за ними, які змінились та діятимуть до закінчення воєнного стану, становитимуть:

- операції з передачі (надання) товарів (послуг) ЗСУ, ТРО, іншим військовим формування України, що утворені відповідно до законодавства – не є об'єктом оподаткування; операції з постачання товарів для заправки (дозаправки) або забезпечення транспорту Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Міністерства внутрішніх справ, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку

та захисту інформації, інших утворених відповідно до законів військових формувань, їх з'єднань, військових частин, підрозділів, установ або організацій, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, для потреб забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави – 0 % [2];

- операції зі ввезення в Україну та постачання в Україні (імпортних і вироблених в Україні) бензинів моторних, важких дистилятів, скрапленого газу, на які встановлено ставку акцизного податку 0,00 євро за 1 000 літрів, і нафти / нафтопродуктів за кодами УКТ ЗЕД 2709 00 10 00 та 2709 00 90 00 – 7 % [4].

В умовах війни більшість економічних процесів, а отже, – і механізмів та інструментів їх регулювання, зазнають трансформацій. Суть процесу підтримки стійкості податкової політики сектору є важливою, вона відтворює окремі аспекти ефективності протистояння системи негативному впливу, який є найбільш деструктивним саме для економічних процесів. Основною метою забезпечення функціонування податкової системи є пошук оптимальної стратегії і тактики реалізації податкової політики, доцільної з погляду збереження ефективності інструментів її реалізації, а також формування стійкої системи.

Події останніх двох років зумовили зміни, що були впроваджені з метою захисту національного підприємницького сектору, внутрішнього ринку та підтримки загальної економіки України.

З початком повномасштабної війни уряд України реалізував кроки, спрямовані на підтримку вітчизняного бізнесу, спрощення умов господарювання, усунення бар'єрів та оптимізацію перерозподілу фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс із змінами і доповненнями, внесеними Законами України. Державна податкова служба України (офіційний сайт). URL: https://tax.gov.ua/nk/

2. Висновки і рекомендації до головних змін податкового законодавства у зв'язку з воєнним станом в Україні / консультація Сергія Гонтаровського. Інформаційно-правовий портал «Поради юриста». 16.06.2022. URL: https://b2bconsult.ua/consultation/35600

3. Податкові зобов'язання під час війни: які пільги отримав бізнес. 10.03.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/209870_podatkov-zobovyazannya-pd-chas-vyni-yak-plgi-otrimav-bznes

4. Стратегічні цілі діяльності ДПС України до 2022. Державна податкова служба України. URL: https://tax.gov.ua

Петраш К.І.
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Науковий керівник – к.е.н., доц.
Корчинська О. О.,
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ЗМІНИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ

Податкова система є ключовим елементом економічної політики будь-якої держави. Її ефективне функціонування сприяє наповненню державного бюджету, регулюванню економічної діяльності та забезпеченню соціальної справедливості.

За економічною суттю, податки – це обов'язкові платежі, які юридичні та фізичні особи сплачують до державного бюджету. Ці кошти використовуються для фінансування витрат держави, передбачених Конституцією та іншими законами.[1]

Залежно від форми оподаткування податки поділяються на:

- Прямі податки, які встановлюються безпосередньо на доходи та майно платників і сплачуються з їх власних надходжень, включаючи податки на прибуток, транспортні засоби, землю та доходи громадян;
- Непрямі податки накладаються на товари і послуги, включаючи ПДВ, акцизний збір та митні збори, і оплачуються покупцем у складі цін або тарифів, після чого продавці перераховують ці кошти державі.

Отже, прямі та непрямі податки є фундаментальними елементами податкової системи, кожен з яких виконує важливі функції для економіки. Прямі податки забезпечують основні доходи бюджету, необхідні для фінансування державних функцій і соціальних програм. Непрямі податки, хоча менш помітні для платників, суттєво впливають на цінову політику та споживчий попит, забезпечуючи стабільність податкових надходжень. Разом вони сприяють фінансовій стабільності та сталому розвитку держави.

Зміни в податковій системі є потужним інструментом, здатним трансформувати економіку та суспільство. Їхнє застосування вимагає

відповідального підходу, ретельного аналізу та обґрунтованих рішень, оскільки саме від них залежить напрям розвитку країни та добробут громадян.

Наприклад зміна ставки податку на додану вартість (ПДВ) має потенціал значно вплинути на економіку України через свій прямий вплив на споживчі ціни, бюджетні надходження, інвестиційний клімат та соціальну справедливість. Зокрема, у 2014 році була розглянута пропозиція щодо зниження ставки податку на додану вартість до 17%. Це могло призвести до дефіциту у державних надходженнях, що демонструє досвід 90-х років, коли зниження ставки ПДВ з 28% до 20% призвело до нестачі у бюджетних надходженнях. Після цього влада була змушена повернутися до попередньої ставки, проте ці дії призвели до поширеного ухилення від сплати податків і, в результаті, до необхідності знову знизити ставку до 20%. [2]

Одним із важливих заходів, яке готує Міністерство фінансів України – законопроєкт щодо збільшення ПДВ та військового збору, що позитивно вплине на бюджет держави. Головною причиною можливого підвищення податків є зростання військових потреб. [5]

За словами джерел, військовий збір планують підвищити з 1,5% до 5%. Таку ж ставку можуть запровадити і для фізичних осіб-підприємців, які працюють на спрощеній системі оподаткування. За розрахунками, підвищення ставки військового збору з 1,5% до 5% для найманих працівників (без урахування можливого запровадження військового збору для ФОП) може принести бюджету додатково 90-100 млрд грн на рік. [5]

Що стосується ставки ПДВ, то її планують підвищити на 2-3%. За розрахунками, збільшення податку на 1% може дати близько 40 млрд грн додаткових річних доходів. У разі підвищення ПДВ на 2-3%, доходи до бюджету можуть зрости на 70-120 млрд грн. [5]

Податок на прибуток підприємств відіграє важливу роль у фінансуванні державних програм і забезпеченні розвитку економіки. Зокрема, зменшення цього податку може стимулювати підприємництво та інвестиції, проте може зменшити доходи державного бюджету. Збільшення ставки податку може забезпечити додаткові доходи для бюджету, але може обмежити прибутковість підприємств та їхню конкурентоспроможність.

Для розуміння контексту змін у податковій політиці, варто звернути увагу на історичні дані. З 2004 по 2010 рік частка податку на прибуток підприємств у ВВП України коливалася від 3,57% до 5,27%, але з 2011 року вона почала зменшуватися, скоротившись майже удвічі протягом п'яти років. Це спричинилося зниженням ставки податку (з 25% до 18%) та кризовими явищами в економіці у 2014-2015 роках. З 2016 року економіка України почала відновлення, що позитивно вплинуло на надходження від цього податку. [3]

Розглядаючи інші аспекти податкової політики, слід зазначити, що народний депутат України від партії «Слуга народу» Сергій Гривко зареєстрував законопроєкт №11264, яким пропонується ввести податок на «бездітність». Метою цього законопроєкту, відповідно до пояснювальної записки, є покращення демографічної ситуації в Україні. [6]

Зокрема, зазначається, що «демографічний збір» пропонують стягувати з фізичних осіб, громадян України віком від 21 до 58 років. Йдеться про такі ставки[6]:

- 1,5% від об'єкта оподаткування – для осіб, які не мають дітей;
- 1% від об'єкта оподаткування – для осіб, які мають одну дитину;
- 0,5% від об'єкта оподаткування – для осіб, які мають двох дітей.

Введення податку на «бездітність» спрямоване на стимулювання народжуваності в Україні та покращення демографічної ситуації. Проте цей законопроєкт може викликати значні дискусії та суперечки в суспільстві. З одного боку, додаткове оподаткування може стати важелем для підвищення народжуваності, що є важливим в умовах демографічної кризи. З іншого боку, такий підхід може бути сприйнятий як дискримінаційний та викликати незадоволення серед громадян, які з різних причин не мають дітей.

Незалежно від того, які зміни відбуваються у соціально-економічному середовищі, податкова система повинна залишатися справедливою, гарантуючи рівність перед законом у розподілі податкового навантаження. Вона також повинна бути прозорою, щоб кожен платник міг чітко розуміти свої обов'язки та права щодо оподаткування. Ефективність податкової системи полягає в її здатності мінімізувати бюрократичні перешкоди та витрати на збір податків, щоб максимізувати збори для державного бюджету. Крім того, вона має стимулювати розвиток економіки, сприяючи інвестиціям та підприєм-ництву через сприятливе оподаткування та інші заходи.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року / Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

2. Дослідження впливу податкової політики на економічний розвиток України/ *Наукова стаття, А. В. Гречко, /* Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1443

3. Вплив податку на прибуток на економічне зростання в Україні/ Наукова робота, Буй Т. Г. Режим доступу: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/81cef180-f565-46c4-bd0e-2960f9bc6a27

4. Ключові зміни в реформуванні податкової системи України: реалії та перспективи/ Наукова стаття, Круковська О.В./ Режим доступу: https:// economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/125.pdf

5. У Кабміні хочуть підвищити ПДВ та військовий збір/ Стаття / Режим доступу: https://minfin.com.ua/ua/2024/05/23/127501778/

6. В Україні хочуть ввести податок на «бездітність» Стаття / Режим доступу: https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-hochut-vvesti-podatok-na-bezditnist-u-komiteti-radi-vidreaguvali-12642063.html

Радевич А.А.
студентка спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»,
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ПОДАТКОВИХ СТИМУЛІВ У ГАЛУЗІ ІННОВАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ (R&D) НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯННЯ НІМЕЧЧИНИ ТА США

Інноваційна діяльність завжди виступає надпотужним провідником соціально-економічного розвитку будь-якої країни. У той же час, науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота також потребує певного живлення з боку держави, зокрема через відповідні нормативно-правові механізми її стимулювання. І чим більше держава зацікавлена у науково-технічному розвитку, тим ширшим має бути коло та тим більш досконалими мають бути механізми стимулювання інноваційної діяльності.

Аналіз досвіду країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку свідчить про широке використання різноманітних інструментів податкового регулювання, а також варіантів їх поєднання з метою створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та індивідуального підприємництва. При цьому у більшості європейських країнах розповсюджене застосування комплексу податкових пільг у поєднанні зі спрощенням процедури реєстрації, ведення обліку, складання звітності для інноваційних підприємств. [1]

Інноваційність є визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних та усіх суспільних процесів. Такі розвинені країни як Німеччина та США мають власні підходи до податкових стимулів у цій сфері, а їхні стратегії дещо відрізняються, що відображає їхні економічні пріоритети, структуру економіки та історичний контекст.

США застосовують багатогранний підхід до податкових стимулів R&D, включаючи різні форми податкових кредитів та можливість амортизації витрат. [2] Так, наприклад, у США існує дослідницький податковий кредит (Research & Experimentation Tax Credit) зі ставкою до 20% від приросту витрат на дослідження і розробки у порівнянні з базовим періодом. Крім граничного кредиту, є також альтернативний інкрементний кредит (AIRC) та регулярний кредит, що надає гнучкість для різних типів підприємств.

Цей кредит покриває широкий спектр витрат, включаючи зарплати, витрати на матеріали та витрати на контрактні дослідження. Нещодавні зміни дозволяють стартапам та малим підприємствам отримувати кредит навіть при збитковій діяльності, переносячи його на наступні податкові періоди або використовуючи його для покриття податкових зобов'язань з заробітної плати.

Другою особливістю США в цій сфері є те, що витрати на дослідження і розробки можуть бути амортизовані протягом певного періоду, що знижує оподатковуваний прибуток , полегшуючи фінансовий тягар для підприємств.

Підхід Німеччини спрямований на забезпечення більшої доступності податкових стимулів для широкого спектра підприємств, включаючи малі та середні підприємства, які є основою німецької економіки.

Щодо державних кредитів, то в цій країні існує податковий кредит на дослідження (Forschungszulage). Ставка цього кредиту складає 25% від витрат на дослідження і розробки, але не більше 1 мільйона євро на рік.

Кредит діє як для граничних, так і для базових витрат, що надає гнучкість підприємствам різного розміру, а також охоплює витрати на персонал, контрактні дослідження та певні витрати на обладнання, необхідне для проведення досліджень.

Крім податкового кредиту, існують програми фінансування досліджень, гранти та інші форми підтримки від уряду Німеччини. Наприклад, такі програми як "ZIM" (Zentrales Innovationsprogramm Mittelstand), надають фінансування для інноваційних проєктів малих і середніх підприємств. [3]

Отож, якщо порівнювати ці дві країни, то:

— податковий кредит у США, зокрема для граничних витрат, є більш щедрим, оскільки ставки можуть досягати 20%, тоді як у Німеччині ставка фіксована на рівні 25% для всіх витрат;

— США акцентують увагу на граничному підході, стимулюючи збільшення інвестицій у дослідження, тоді як Німеччина пропонує фіксовану ставку, що робить її стимул доступним для ширшого кола підприємств, включаючи тих, хто лише починає інвестувати в R&D;

— Німеччина спрощує процес отримання податкових кредитів, що робить їх більш доступними для малих і середніх підприємств. Водночас США пропонують кілька варіантів кредитів, що може ускладнювати процес вибору і застосування;

— Обидві країни надають додаткові стимули через гранти та програми фінансування, проте в Німеччині ці програми є більш структурованими та інтегрованими з національною стратегією підтримки інновацій.

Порівняння податкових стимулів для інновацій і досліджень у США та Німеччині показує два різні, але ефективні підходи. США використовують агресивний підхід з високими ставками кредитів для граничних витрат та

різноманітними інструментами підтримки, що стимулює значні інвестиції у високотехнологічні галузі. Німеччина, навпаки, пропонує стабільний і більш доступний підхід, орієнтований на підтримку широкого кола підприємств, з особливою увагою до малих і середніх підприємств.

Обидва підходи мають свої переваги і можуть слугувати моделями для інших країн, які прагнуть збільшити стимулювання інновацій та економічне зростання через ефективну податкові політику.

Список використаних джерел:

1. Економічна правда. Майбутнє належить тим, хто впроваджує інновації: як Україні наздогнати розвинені країни світу. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2024/04/8/712140/

2. Moldovan O. O. Tax instruments for stimulating research and development works in world practice. URL:*The world of finance*, 2, 20-27. http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/5119/

3. Tax Incentives for Innovative Activities. *Law and innovative society*. 2023. No. 2 (19). P. 32–40. URL: https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-2(19)-3

Рудник І.О.
Студентка
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Науковий керівник – Корчинська О.О.
к.е.н., доцент кафедри адміністративного
та фінансового менеджменту
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ПРОБЛЕМА РОЗПОДІЛУ ВІЙСЬКОВОГО ПДФО

Однією з головних функцій податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) є фіскальна, яка відіграє провідну роль у наповненні дохідної частини бюджету. Безпрецедентна міграція, зупинка бізнесу, порушення логістики та руйнування від війни – все це мало негативний вплив на формування бюджетних коштів місцевих громад. Водночас мобілізація сотень тисяч людей до лав Збройних Сил України мала додатній ефект на фінансові ресурси громад. Так, якщо до 24 лютого 2022 року кількість військових становила близько 250 тис. осіб, то станом на 1 січня 2023 року в Збройних Силах України служило близько 700 тис. осіб. [4]. Військовослужбовці, які отримують грошову допомогу, сплачують ПДФО за ставкою 18%. При цьому 60% сплаченого податку надходить до громади, в якій зареєстрована військова частина захисника (у 2022-2023 роках цей відсоток був тимчасово збільшений до 64%). Решта йде до державного (25% зазвичай і 21% у 2022-2023 роках) та обласного бюджетів (15%). У результаті громада, в якій зареєстрована військова частина (що, як правило, не означає, що військові там фактично присутні), отримує значний приплив коштів [3].

Водночас у багатьох громад суттєво знизилися збори ПДФО з інших доходів: 44% громад отримали менше, ніж у 2021 році, а у 11% такі доходи впали більш ніж на 20%. Це наслідки повномасштабної війни – зокрема, зупинка бізнесу, виїзд людей, а також загальна мобілізація. Якщо зайнята людина йде на фронт, громада, де вона працює, фактично втрачає доходи від сплаченого нею ПДФО, а набувачем її податків уже як військовослужбовця, як зазначалося вище, стає громада, де зареєстрована військова частина. Доходи від ПДФО є ключовим наповнювачем бюджетів громад, забезпечуючи

в середньому 52% власних доходів та 29% сукупних доходів до повномасштабної війни [1].

Кардинальні зміни в обсягах надходжень ПДФО, сплаченого військовими, порушують питання справедливості та ефективності розподілу цих коштів. Виникає ситуація, коли деякі громади майже випадково отримують важливу складову наповнення бюджету. Це породжує боротьбу громад за юридичну реєстрацію військових частин. За словами народного депутата України, голови підкомітету з питань адмінтерустрою та місцевого самоврядування Віталія Безгіна, проблемою стала «постійна перереєстрація військових частин, коли громади ведуть між собою цілу "битву"». Таким чином, окрім випадковості, керівники громад можуть використовувати зв'язки, щоб отримати цей вагомий ресурс.

Така гонитва за ресурсами може призвести до конфліктів між громадами та створювати корупційні ризики. При цьому для громад, що отримали найбільше ПДФО військовослужбовців, існує значний ризик отримати великий фінансовий тягар через реверсну дотацію [1].

Саме тому Кабмін та Верховна Рада ініціювали внесення змін до Бюджетного кодексу України з метою перерозподілу військового ПДФО на користь державного бюджету з 1 жовтня 2023 року. За попередніми оцінками Міністерства фінансів та НБУ, мова йде про 25,8 млрд грн у 2023 році та про близько 93,7 млрд грн у 2024 році. [3]

Такі новації викликали хвилю незадоволення з боку місцевих керівників, які вже звикли до цього суттєвого джерела доходів. Проте на підтримку цього рішення центральні органи влади наводять такі аргументи:

- системні зловживання з боку окремих керівників місцевої влади стосовно профіцитних надходжень треба припинити;
- зростання військового ПДФО не є заслугою окремих громад, а є наслідком війни і має допомагати ЗСУ та українському суспільству перемогти ворога;
- передбачається фінансувати налагодження виробництва власної зброї та переведення національної економіки на "воєнні рейки" за рахунок цієї частини ПДФО;
- закупівля військової зброї та обладнання на рівні держави відбувається більш системно та ефективно.

Водночас є й аргументи проти таких змін у розподілі військового ПДФО:

- місцеві органи самоврядування мобільніші у прийнятті оперативних рішень щодо допомоги ЗСУ та краще знають проблеми територіальної оборони;

- прийняття таких змін всередині 2023 бюджетного року суперечить Бюджетному кодексу України;
- військовий ПДФО не відрізняється від ПДФО цивільних, а отже, порушується принцип цілісності бюджетної та податкової систем;
- більшість територіальних громад на сході та півдні України, де відбуваються бойові дії або які знаходяться поруч з лінією фронту, "виживають" виключно за рахунок цього джерела доходів [1].

Питання розподілу ПДФО, особливо його військової складової, залишається вкрай складним і важливим. Управління публічними фінансами повинно ґрунтуватися на принципах прозорості, стабільності, довгострокової стійкості бюджету, а також на ефективній і справедливій системі міжбюджетних відносин.

В умовах боротьби українського суспільства за незалежність, свободу та територіальну цілісність зміни у військовому розподілі ПДФО є одночасно і необхідністю, яка дозволить зміцнити обороноздатність країни, і складним питанням, яке впливає на життєздатність окремих територіальних громад. Для забезпечення справедливості та ефективності цих змін необхідно дотримуватися принципів прозорості використання бюджетних асигнувань. Важливо також передбачити, що після перемоги України військовий ПДФО буде повернутий до місцевих бюджетів, забезпечуючи їх фінансову стабільність.

Список використаних джерел

1. «Військовий» ПДФО: як може змінитися система спрямування податку та до чого це призведе. *VoxUkraine | «Вокс Україна»*. URL: https://voxukraine.org/vijskovyj-pdfo-yak-mozhe-zminytysya-systema-spryamuvannya-podatku-ta-do-chogo-tse-pryzvede.

2. Кужелєв М. О. Вплив військового пдфо на формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління* : МАТЕРІАЛИ XIII Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 22–23 листоп. 2023 р. С. 343–345.

3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/

4. Як змінювалася чисельність Збройних сил України. *Слово і Діло*. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayiny.

СЕКЦІЯ 19.
ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ

Тисяченко Д.П.
студентка 2-го курсу спеціальності
«Підприємництво та торгівля»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Артюх О.В.
доктор економічних наук, професор кафедри
бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ У МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ведення обліку в малих підприємствах є надзвичайно важливим аспектом їхньої діяльності, що визначає фінансову стабільність та успішність бізнесу. Незважаючи на менший обсяг операцій порівняно з великими корпораціями, малі підприємства стикаються з унікальними викликами та потребують спеціалізованих підходів до бухгалтерського обліку. Систематизація фінансових операцій, дотримання податкового законодавства та ефективне управління ресурсами є ключовими елементами, які забезпечують не лише виживання, але й розвиток малого бізнесу. Характерною особливістю суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб є спрощена система оподаткування.

Спрощена система оподаткування (ССО) в Україні є спеціальним податковим режимом, що надає можливість суб'єктам малого підприємництва знизити податкове навантаження та спростити ведення бухгалтерського обліку. Вона передбачає сплату єдиного податку замість кількох інших видів податків і застосовується для фізичних осіб-підприємців (ФОП) та юридичних осіб, що відповідають певним критеріям. ССО була запроваджена указом Президента №727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва».

Також у спрощеній системі оподаткування визначається основні групи платників єдиного податку:

1. Перша група: ФОП, що займаються роздрібною торгівлею на ринках або надають побутові послуги населенню. Ліміт доходу – 1,18 млн грн на рік. Ставка податку – до 10% від прожиткового мінімуму.
2. Друга група: ФОП, що надають послуги платникам єдиного податку та/або населенню, або займаються виробництвом та продажем товарів. Ліміт доходу – 5,58 млн грн на рік. Ставка податку – до 20% від мінімальної заробітної плати.
3. Третя група: ФОП та юридичні особи з будь-якою діяльністю. Ліміт доходу – 7,02 млн грн на рік. Ставка податку – 3% від доходу (з ПДВ) або 5% (без ПДВ).
4. Четверта група: Сільськогосподарські виробники, их ставка податку залежить від площі та типу сільгоспугідь [3].

Спрощена система оподаткування в Україні популярна серед малих підприємств через свої переваги. Вона значно зменшує податкове навантаження, дозволяючи більше ресурсів на розвиток бізнесу. Ця система також спрощує облік та звітність, зменшуючи бухгалтерську роботу. Малі підприємства користуються скороченою звітністю та менш деталізованими обліковими документами, що економить час і ресурси. Простота адміністрування сприяє зниженню податкових перевірок, дозволяючи підприємцям фокусуватися на управлінні та зростанні бізнесу.

У спрощеній системі оподаткування безумовно є свої переваги, але також і недоліки, які варто враховувати. Перейти на спрощену систему оподаткування з загальної можна лише один раз на рік і тільки з початку кварталу. Свідоцтво платника єдиного податку для юридичних осіб дійсне протягом одного року, тому щорічно до 16 грудня потрібно подавати заяву до податкової служби.

На єдиному податку підприємствам забороняється:

1. Діяльність у сфері грального бізнесу;
2. Проведення лотерей;
3. Видобуток та виробництво дорогоцінних металів і каменів;
4. Торгівля виробами з дорогоцінних металів;
5. Діяльність з обміну валют;
6. Виробництво підакцизних товарів;
7. Експорт та імпорт підакцизних товарів;
8. Перепродаж та організація торгів (аукціонів);
9. Спільна діяльність за п. 7.7 Закону "Про оподаткування прибутку підприємства".

Виручка не повинна перевищувати 1 млн грн, інакше підприємство переходить на загальну систему оподаткування. Чисельність працівників не може бути більшою за 50 осіб. ПДВ враховується у виручці для обчислення бази оподаткування єдиним податком. Суб'єкт малого підприємництва повинен вести облік доходів та витрат за формою, затвердженою наказом №477. Ставка єдиного податку 6%, але може бути 10% і не змінюється протягом року [2].

Важливо звернути увагу на таку особливість у малих підприємствах як звільнення від обов'язковості аудиту. В Україні питання обов'язковості аудиту регулюється Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до цих нормативних актів, неминучий аудит є вимогою для певних категорій підприємств, включаючи публічні акціонерні товариства, банки, страхові компанії та інші фінансові установи.

Малі підприємства в Україні звільнені від необхідність аудиту, якщо вони відповідають певним критеріям, таким як:

1. Річний дохід не перевищує 700 тисяч євро;
2. Кількість працівників не перевищує 50 осіб;
3. Вартість активів не перевищує 350 тисяч євро.

Відсутність обов'язкових аудиторських перевірок для малих підприємств в Україні обумовлена кількома причинами. Аудит є дорогим процесом, що може бути фінансово обтяжливим для малих підприємств. Відсутність обов'язкових перевірок спрощує регуляторні вимоги та зменшує адміністративні перешкоди, дозволяючи підприємствам зосередитися на своєму розвитку. Уряд підтримує малий бізнес, звільняючи його від аудиту для сприяння зростанню та стабільності. Також це надає більше гнучкості у прийнятті рішень і швидкому реагуванні на ринкові зміни [1].

Отже, особливості ведення обліку у малих підприємствах тісно пов'язані зі спрощеною системою оподаткування (ССО), яка дозволяє знизити податкове навантаження та спростити бухгалтерські процеси. Вона забезпечує легкість в обліку та звітності, зменшуючи адміністративні витрати і час, необхідний для виконання бюрократичних процедур. Звільнення від обов'язкового аудиту для малих підприємств є важливим аспектом, що дозволяє зменшити витрати і зосередитися на розвитку бізнесу. Цей підхід підтримується урядом для стимулювання зростання та стабільності малого бізнесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Чому аудит - про розвиток клієнта та його прибуток, а не про витрати чи покарання - European Business Association. European Business Association. URL: https://eba.com.ua/chomu-audyt-pro-rozvytok-kliyenta-ta-jogo-prybutok-a-ne-pro-vytraty-chy-pokarannya/ (дата звернення: 26.05.2024).

2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЗГІДНО З ПОДАТКОВИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ | А В Хмелюк | Ефективна економіка №12 2012. Журнал «Ефективна економіка» - наукове фахове видання з питань економіки. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1657 (дата звернення: 26.05.2024).

3. Чому аудит - про розвиток клієнта та його прибуток, а не про витрати чи покарання - European Business Association. European Business Association. URL: https://eba.com.ua/chomu-audyt-pro-rozvytok-kliyenta-ta-jogo-prybutok-a-ne-pro-vytraty-chy-pokarannya/ (дата звернення: 26.05.2024).

СЕКЦІЯ 20.
ФІЛОСОФІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Прокопович Л.В.
доктор філософських наук, кандидат технічних наук,
професор кафедри культурології та філософії культури
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Дерій К.І.
студентка магістратури кафедри біомедичної інженерії
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Сербіна В.Г.
студентка магістратури кафедри біомедичної інженерії
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗНАННЯ ТА УЯВИ В ІНЖЕНЕРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Філософія науки розглядає знання як базову категорію теорії пізнання та одну з основних культурних цінностей, яка задовольняє людську потребу в пізнанні світу та дозволяє розв'язувати практичні життєві завдання. Серед таких завдань особливе місце посідають ті, що постають перед інженерами, конструкторами, винахідниками. Адже саме завдяки їх творчій діяльності створюється значна частина матеріальної культури. Зазвичай, це щось нове, те, чого не існувало ані в природі, ані в культурі. Тому філософія техніки додає до теорії пізнання ще й питання про співвідношення знання та уяви (фантазі, креативності) в інженерній діяльності.

Особливо важливим це питання є для винахідницької діяльності. Адже тут часто виникає ситуація, коли винаходи значно випереджають рівень технічних знань суспільства.

Зазвичай тут як приклад наводять технічні малюнки Леонардо да Вінчі. Малюнки, на яких зображені літальні апарати, танк, парашут, підводні човни, тощо. Тобто різні апарати, які набули інженерного втілення лише у XX столітті,

коли з'явилися технічні знання, необхідні для реалізації цих проєктів. У Леонардо да Вінчі цих знань не було. Але це не заважало йому генерувати ідеї технічного характеру. Ці ідеї він фіксував у вигляді малюнків, ескізів. І це дає підстави деяким дослідникам вважати саме його винахідником цих апаратів. Проте є експерти, які з ними не згодні. Тому що винаходом вважається не ідея, а практичне її втілення (хоча б на рівні робочої моделі). У Леонардо нічого подібного не було: жодного реально збудованого апарату, жодної робочої моделі, навіть жодного креслення (бо його малюнки – це аж ніяк не креслення). Ті моделі, які наразі виставляються в музеях, побудовані за його ескізами сучасними майстрами. Тобто ці моделі не є автентичними. І не відомо, скільки сучасним майстрам довелося вкласти власних ідей та інженерних рішень для того, щоб ці механізми працювали: адже це навіть не реставрація, а повне відновлення механізму або апарату за малюнком, арт-концептом [1].

Отже, малюнок – це ще не винахід. Але це – ідея (точніше, графічна її візуалізація), яких не лише у Леонардо да Вінчі, а й у інших винахідників того часу було багато [2], що відповідало тогочасній культурній парадигмі про підкорення людиною природи. Сміливість, зухвалість цієї соціальної мрії передбачає здатність людського розуму виходити за межі не лише пізнаного, а й уявного. Синтез цих двох властивостей (або можливість одночасного перебування в двох цих когнітивних станах) сприяє винахідницькій діяльності.

Адже знання – це не просто факти і цифри, а набуті в ході навчання та практичного досвіду уявлення про реальність. Для інженера-винахідника знання включають в себе розуміння принципів фізики, математики, хімії та інших наук. Це фундамент, який дозволяє розуміти, як працюють різні механізми, і як їх можна використовувати для створення нових технологій, пристроїв тощо. Це дозволяє інженерам, конструкторам розробляти реалістичні та технічно осмислені проєкти. Знання дозволяє інженерам бути в курсі наявних технологій, знати наукові принципи та попередні винаходи, що може служити основою для новацій.

Уява та фантазія є тим, що стимулює інженера думати за межами відомого. Це сприяє виникненню ідей, які можуть змінити світ. Уява дозволяє побачити можливості там, де інші бачать обмеження. Креативність допомагає долати стереотипи мислення, знаходити нестандартні рішення.

Таким чином, знання та уява взаємодоповнюють одне одного в творчому процесі інженера-винахідника. Знання – це інформаційний ґрунт, який забезпечує розуміння та аналіз, а уява – це той момент, коли ці знання виходять за межі, дозволяючи відкривати нові горизонти і творити щось зовсім нове.

Тому успішний інженер-винахідник використовує і знання і уяву, щоб генерувати нові ідеї та втілювати їх на практиці відповідно до наукових принципів та потреб суспільства.

Список використаних джерел:

1. Прокопович Л.В., Лебеденко М.Ю. Віртуальна та доповнена реальності в технічних ескізах Леонардо да Вінчі. *Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends*: materials of the 29th International scientific and practical conference (Teplice, Czech Republic, February 7, 2023). P. 91–96.

2. Menzies, Gavin. 1434: The Year A Magnificent Chinese Fleet Sailed To Italy and Ignited The Reneissance. New York: William Morrow Paperbacks, 2009, 440 p.

Матеріали XLV-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 червня 2024 року, м. Олександруполіс, Греція дистанційно)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Підписано до друку 05 червня 2024 р.
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець: Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Свідоцтво серія ДК No4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.